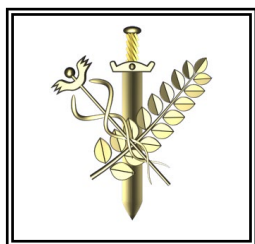

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ПРАВО

і БЕЗПЕКА

Науковий журнал

№ 3 (94) 2024

DOI: 10.32631/pb.2024.3

Засновник та видавець –
Харківський національний університет внутрішніх справ

Виходить 4 рази на рік

Заснований у травні 2002 р.

Харків 2024

Журнал належить до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України (дод. 1 наказу МОН України від 17.03.2020 № 409) і є фаховим з юридичних наук (наказ МОН України від 12.05.2015 № 528)

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ, протокол № 2 від 27.09.2024

Головний редактор: *В. В. Сокурєнко*, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений юрист України (Харківський національний університет внутрішніх справ, *Україна*)
Заступник головного редактора: *Л. В. Могілевський*, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (ХНУВС, *Україна*)
Відповідальний секретар редколегії: *С. Є. Абламський*, кандидат юридичних наук, доцент (ХНУВС, *Україна*)

Редакційна колегія журналу:

Д. Б. Базарова, кандидат юридичних наук, доцент (Ташкентський державний юридичний університет, *Республіка Узбекистан*)
О. М. Бандурка, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, заслужений юрист України (ХНУВС, *Україна*)
В. І. Барко, доктор психологічних наук, професор (Державний науково-дослідний інститут МВС України (м. Київ), *Україна*)
О. І. Безпалова, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України (Департамент науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації, *Україна*)
С. М. Бортник, доктор юридичних наук, професор (ХНУВС, *Україна*)
М. Ю. Бурдін, доктор юридичних наук, професор (ХНУВС, *Україна*)
А. Вашко, кандидат юридичних наук, доцент (Університет імені Матєя Бєла, *Словаччина*)
Л. Гамарра-Амайя, магістр права, професор (Католицький університет Колумбії, *Колумбія*)
О. М. Головка, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, *Україна*)
С. М. Гусаров, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений юрист України (ХНУВС, *Україна*)
П. ван Дайне, доктор філософії, професор (Утрехтський університет, *Нідерланди*)
А. Ді Ронко, доктор філософії в галузі кримінології (Ессекський університет (м. Колчестер), *Сполучене Королівство*)
А. Еліа, доктор наук, професор (Школа міжнародних відносин Балсілли, *Канада*)
О. О. Євдокімова, доктор психологічних наук, професор (ХНУВС, *Україна*)
Г. Лікідж, доктор філософії (Університет Святого Климента Охридського, *Республіка Північна Македонія*)
М. А. Ключко, доктор філософії в галузі соціології, доцент (Університет штату Огайо (м. Меріон), *США*)
К. фон Лампе, доктор філософії в галузі кримінального права та кримінології (Берлінська школа економіки та права, *Німеччина*)
О. М. Литвинов, доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України (Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського "Харківський авіаційний інститут", *Україна*)
О. П. де Ліма-молодший, кандидат юридичних наук (Федеральний університет Ріо-Гранде-ду-Норте, *Бразилія*)
А. Марковська, доктор філософії (Університет Англія Раскін (м. Кембридж), *Сполучене Королівство*)
В. С. Медведєв, доктор психологічних наук, професор (Національна академія внутрішніх справ, *Україна*)
Н. Ч. Нгуїндіп, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник (Університет Дшанга, *Камерун*)
М. Сафта, кандидат юридичних наук, професор (Університет Тіту Майореску, *Румунія*)
А. Серджи, доктор філософії в галузі соціології та кримінології (Ессекський університет (м. Колчестер), *Сполучене Королівство*)
П. Стоянов, доктор наук (комунікаційні технології), професор (Південно-Західний Університет «Неофіт Рілскі», *Болгарія*)
Ф. Шабані, доктор юридичних наук, професор (Університет Тетова, *Республіка Північна Македонія*)
Д. В. Швець, доктор юридичних наук, доцент, заслужений працівник освіти України (Одеський державний університет внутрішніх справ, *Україна*)
Г. Шимич, кандидат наук у галузі кримінального права, доцент (Університет «VITEZ», *Боснія і Герцеговина*)
М. Ягер, доктор філософії, професор кримінології (Люблянський університет, *Словенія*)

- ☒ Статті журналу проходять рецензування, яке організують члени редколегії. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.
- ☒ Журнал включено до міжнародної наукометричної бази «Index Copernicus International», доступ до паспорту видання: <https://journals.indexcopernicus.com/++p24783657,3.html>.
- ☒ Електронна копія журналу безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті видання (<http://pb.univd.edu.ua>) і на сайті Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського НАН України (<http://nbuv.gov.ua/j-tit/PiB>). Повний актуальний перелік баз, репозитаріїв, бібліотек, каталогів можна побачити на сайті видання.
- ☒ Доступ до профілю журналу в Google Академії: <https://scholar.google.com/citations?user=Vi9GuiIAAAAJ>.
- ☒ При передруку посилання на журнал «Право і безпека» обов'язкове.

KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY OF INTERNAL AFFAIRS

LAW

and SAFETY

Scientific journal

No. 3 (Vol. 94) 2024

DOI: 10.32631/pb.2024.3

Founder and publisher –
Kharkiv National University of Internal Affairs

The frequency: 4 issues per year

Founded in May, 2002

Kharkiv 2024

The journal belongs to the category "B" of the List of scientific professional editions of Ukraine (add. 1 of the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated from March 17, 2020, No. 409) and is a professional edition in the field of juridical science

Recommended for publishing and distribution through Internet by the Academic Council of Kharkiv National University of Internal Affairs, protocol No. 2 dated from September 27, 2024

Chief Editor: V. V. Sokurenko, Doctor of Law, Professor, Honored Worker of SciTech of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine (Kharkiv National University of Internal Affairs, Ukraine)
Deputy Editor: L. V. Mohilevskiy, Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine (KhNUIA, Ukraine)
Executive Secretary of Editorial Board: S. Ye. Ablamskiy, Candidate of Law, Associate Professor (KhNUIA, Ukraine)

Editorial Board:

- O. M. Bandurka, Doctor of Law, Professor, Correspondent Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine (KhNUIA, Ukraine)
V. I. Barko, Doctor of Psychological Sciences, Professor (State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine (Kyiv), Ukraine)
D. B. Bazarova, Candidate of Law, Associate Professor (Tashkent State Law University, The Republic of Uzbekistan)
O. I. Bezpalo, Doctor of Law, Professor, Honored Worker of SciTech of Ukraine (Department of Science and Education of Kharkiv Regional State Administration, Ukraine)
S. M. Bortnyk, Doctor of Law, Professor (KhNUIA, Ukraine)
M. Yu. Burdin, Doctor of Law, Professor (KhNUIA, Ukraine)
A. Di Ronco, Doctor of Philosophy in Criminology (University of Essex (Colchester), United Kingdom)
P. C. van Duyne, Doctor of Philosophy, Professor (University of Utrecht, Netherlands)
A. Elia, Doctor, Professor (Balsillie School of International Affairs, Canada)
L. Gamarra-Amaya, LL.M., Professor (Catholic University of Colombia, Colombia)
O. M. Holovko, Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
S. M. Husarov, Doctor of Law, Professor, Correspondent Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine (KhNUIA, Ukraine)
G. Ilikj, PhD in Political Science (University "St. Kliment Ohridski", Republic of North Macedonia)
M. Jager, Doctor of Philosophy, Professor of Criminology (University of Ljubljana, Slovenia)
M. Klochko, Ph.D., Associate Professor (Ohio State University (Marion), USA)
K. von Lampe, Doctor of Philosophy in Criminal Law and Criminology (Berlin School of Economics and Law, Germany)
O. P. de Lima Junior, PhD in Law (Federal University of Rio Grande do Norte, Brazil)
O. M. Lytvynov, Doctor of Law, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine (National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute", Ukraine)
A. Markovska, Ph.D. (Anglia Ruskin University, Cambridge, United Kingdom)
V. S. Medvediev, Doctor of Psychological Sciences, Professor (National Academy of Internal Affairs, Ukraine)
N. Ch. Nguindip, Ph.D., Senior Professor (University of Dschang, Cameroon)
M. Safta, Ph.D., Professor (Titu Maiorescu University, Romania)
A. Sergi, Doctor of Philosophy in Sociology and Criminology (University of Essex (Colchester), United Kingdom)
F. Shabani, Doctor of Law, Professor (University of Tetova, Republic of North Macedonia)
D. V. Shvets, Doctor of Law, Associate Professor, Honored Worker of Education of Ukraine (Odesa State University of Internal Affairs, Ukraine)
G. Šimić, PhD in Criminal Law, Associate Professor (University "VITEZ", Bosnia and Herzegovina)
P. Stoyanov Apostolov, Doctor of Sciences (Communication Technology), Professor (South West University "Neofit Rilski", Bulgaria)
A. Vaško, Ph.D., Assistant Professor (Matej Bel University, Slovakia)
O. O. Yevdokimova, Doctor of Psychological Sciences, Professor (KhNUIA, Ukraine)

- ✂ Journal's articles undergo peer review organized by the members of the Editorial Board. The views of the authors may not coincide with the position of the Editorial Board.
✂ The journal is included into the international scientometric database "Index Copernicus International", access to the edition's passport: <https://journals.indexcopernicus.com/++p24783657,3.html>.
✂ E-copy of the journal is available free of charge on the website of the edition (<http://pb.univd.edu.ua>) and on the website of the National Library of Ukraine named after V.I. Vernadskiy of the National Academy of Sciences of Ukraine (<http://nbuv.gov.ua/j-tit/PiB>). The full up-to-date list of bases, repositories, libraries, catalogs can be observed on the website of the edition.
✂ Access to the Google Scholar journal's profile: <https://scholar.google.com/citations?user=Vi9GuiAAAAJ>.
✂ The reference to the journal "Law and Safety" is obligatory in case of reprinting.

ЗМІСТ

БУРДІН М. Ю., НЕВЗОРОВ І. Л., БЕЗУСА Ю. О. Деякі дискусійні питання щодо систематизації підзаконних нормативно-правових актів	9
СЕРБЕНЮК С. О. Інтеграційні напрями розвитку сучасної юридичної освіти як параметра дотримання прав людини	21
ЗАГУМЕННА Ю. О., ГРЕЛЯ Д. П. Гендерна рівність у контексті сучасних викликів національній безпеці України: теоретичні та практичні аспекти (англ.)	33
ПАТЕЛЬ А., ТІВАРІ R. Критичний аналіз невиконання норм міжнародного права під час російського вторгнення в Україну: наслідки для глобальної безпеки (англ.)	46
ГРЕЧЕНКО В. А. Формування кадрового складу міліції в 1960-ті рр.	56
АБДУЛКЕРІМ-ОСМАНОВИЧ С., КАЗІЧ-ЗАКАР Е. Забезпечення захисту інформаторів: правові засади для розуміння (англ.)	67
ГОФЕЛЬД Г. С. Правове регулювання фродаторного правочину в Україні (англ.)	77
ПЕВКО С. Г. Чинники девіантної поведінки правосвідомого суспільства	85
РАСТОРГУЄВА Н. О. Становлення та розвиток <i>acquis communautaire</i> у Франції, Німеччині та Швейцарії: порівняльно-правовий аналіз	97
МОРГУНОВ О. А. Переоцінка поглядів на державне управління у сфері фізичної культури і спорту в Україні в умовах воєнного стану (англ.)	109
КОЗЕНКО О. О. Координація суб'єктів боротьби з тероризмом, діяльність яких спрямовується Міністерством внутрішніх справ України в межах повноважень	116
ПУТРИ Л. П. Р. Л., НУРДЖАЙЯ А. Н., ДЕВІ А. Ш. К. Використання місцевої мудрості у вирішенні питання проблемних кредитів у традиційній сільській кредитній установі на Балі: приклади з практики під час пандемії COVID-19 (англ.)	126

ДО УВАГИ АВТОРІВ НАУКОВОГО ЖУРНАЛУ «ПРАВО І БЕЗПЕКА»

Сторінка редакції.....137

CONTENT

BURDIN M. YU., NEVZOROV I. L., BEZUSA YU. O. Disputable issues regarding the systematisation of bylaws and regulations (<i>Ukr</i>).....	9
SERBENYUK S. O. Integrative directions of modern legal education development as a human rights compliance parameter (<i>Ukr</i>)	21
ZAHUMENNA YU. O., HRELYA D. P. Gender equality with regard to the current challenges to Ukraine’s national security: theoretical and practical aspects	33
PATEL A., TIWARI R. Critical analysis of international law failures in the Russian invasion of Ukraine: implications for global security	46
GRECHENKO V. A. Формування кадрового складу міліції в 1960-ті рр. (<i>Ukr</i>).....	56
ABDÜLKERIM-OSMANOVIĆ S., KAZIĆ-ÇAKAR E.....	67
Unlocking whistleblower protection: legal basis to be aware of	67
HOFELD H. S. Legal regulation of fraudulent transactions in Ukraine.....	77
PEVKO S. G. Чинники девіантної поведінки правосвідомого суспільства (<i>Ukr</i>).....	85
RASTORHUIEVA N. O. Formation and development of the <i>Acquis Communautaire</i> in France, Germany and Switzerland: A comparative legal analysis (<i>Ukr</i>).....	97
MORHUNOV O. A. Reassessment of views on public administration in the field of physical culture and sports in Ukraine under martial law	109
KOZENKO O. O. Coordination of counter-terrorism actors, whose activities are directed by the Ministry of Internal Affairs of Ukraine within its powers (<i>Ukr</i>)	116
PUTRI L. P. R. L., NURJAYA I. N., DEWI A. S. K., The local wisdom approach in resolving non-performing loans at traditional village credit institution in Bali: a case study during the COVID-19 pandemic.....	126

TO AUTHORS' OF SCIENTIFIC JOURNAL "LAW AND SAFETY" ATTENTION

Editorial Board's Notes (Ukr).....137

УДК 340.136

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.01>

МИХАЙЛО ЮРІЙОВИЧ БУРДІН,

*доктор юридичних наук, професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ;*
 <https://orcid.org/0000-0002-6748-3321>,
e-mail: burdin@univd.edu.ua;

ІГОР ЛЬВОВИЧ НЕВЗОРОВ,

*кандидат юридичних наук,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра теорії та історії держави і права;*
 <https://orcid.org/0000-0002-2021-7886>,
e-mail: nevzorov@ua.fm;

ЮЛІЯ ОЛЕГІВНА БЕЗУСА,

*кандидат юридичних наук,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра теорії та історії держави і права;*
 <https://orcid.org/0000-0003-0494-6525>,
e-mail: bezusaau@gmail.com

ДЕЯКІ ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЩОДО СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ПІДЗАКОННИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

У статті розглянуто питання щодо систематизації підзаконних нормативно-правових актів, що зумовлено ухваленням Закону України «Про правотворчу діяльність».

Зазначено, що ухвалення Закону України «Про правотворчу діяльність» докорінно не вирішило проблему впорядкування нормативно-правових актів. Неврегульованість широкого кола питань систематизації законодавства породжує, зокрема, багато таких дискусійних питань, як-от: з'ясування допустимості та доцільності кодифікації підзаконних нормативно-правових актів; визначення і нормативне закріплення найбільш оптимальних форм систематизації підзаконних нормативно-правових актів, ролі та можливостей консолідації як форми систематизації підзаконних нормативно-правових актів.

На основі аналізу Закону України «Про правотворчу діяльність» визначено, що законодавцем, по-перше, не запропоновано визначення кодифікації як форми правотворчої діяльності, по-друге, не класифіковано різновиди кодифікації за їхньою юридичною силою. Таким чином, питання щодо можливості існування кодифікаційних підзаконних актів у розрізі Закону України «Про правотворчу діяльність» є відкритим. Натомість практика підзаконної правотворчості підтверджує закономірність існування підзаконних кодифікаційних актів у структурі системи законодавства. Вказано, що основною формою існування підзаконних кодифікаційних актів є постанови Кабінету Міністрів України.

Зазначено, що наявні теоретичні напрацювання та зарубіжний досвід унормування як офіційної, так і неофіційної інкорпорації вказують на недоцільність її запровадження в Україні через доповнення Закону України «Про правотворчу діяльність», адже інкорпорація взагалі не має рис правотворчості, тому вона не може бути предметом правового регулювання закону про закони.

Наголошено, що з урахуванням сучасних доктринальних уявлень щодо особливостей альтернативних кодифікацій підзаконних нормативно-правових актів в Україні за зразком Закону України «Про правотворчу діяльність» доцільно було б ухвалити окремий нормативно-правовий акт (на рівні постанови Кабінету Міністрів України), який би регламентував правила систематизації підзаконних нормативно-правових актів у системі органів виконавчої влади.

Підсумовано, що потребує нормативної та доктринальної визначеності питання суб'єктного складу органів державної влади щодо окреслення конкретних форм систематизації підзаконних нормативно-правових актів, враховуючи консолідацію законодавства.

Ключові слова: правотворчість, облік, систематизація, підзаконні нормативно-правові акти, консолідація, кодекс.

Оригінальна стаття

ВСТУП. З ухваленням 24 серпня 2023 р. Закону України «Про правотворчу діяльність»¹ уперше в межах вітчизняної правової системи впорядковано та комплексно унормовано широке коло питань, що стосуються створення, планування, введення в дію нормативно-правових актів, специфіки вимог юридичної техніки правотворчості, юридичної сили та ієрархізації нормативно-правових актів. Водночас Закон України «Про правотворчу діяльність» надав деякі відповіді на питання щодо систематизації, зокрема ст. 11 Закону визначає поняття «кодекс». Крім того, наявні певні нормативні приписи щодо обліку нормативно-правових актів, хоча в процесі обліку нові норми не створюються, а чинні не змінюються та не скасовуються.

Попри очевидні здобутки та прогресивні кроки, пов'язані з унормуванням правотворчості в Україні та подальшим розвитком вітчизняної правової системи, ухвалення Закону України «Про правотворчу діяльність» спричинило появу багатьох як теоретичних, так і практичних питань, зокрема тих, що стосуються загалом систематизації нормативно-правового матеріалу та упорядкування підзаконних нормативно-правових актів, а саме:

- чи може бути кодифікованим масив підзаконних нормативно-правових актів, адже в Законі України «Про правотворчу діяльність» не міститься жодної прямої заборони на вчинення таких дій;

- в який саме спосіб систематизуються підзаконні нормативно-правові акти, бо їх упорядкування не може бути вичерпано такою формою систематизації, як облік;

- наскільки повно Закон України «Про правотворчу діяльність» регулює питання, пов'язані із систематизацією підзаконних нормативно-правових актів.

Вказаний пул як теоретичних, так і прикладних питань вочевидь породжує постановку проблеми щодо вирішення в межах правового поля України проблеми систематизації підзаконних нормативно-правових актів, оскільки ще до ухвалення Закону України «Про правотворчу діяльність» Н. Обушенко (2018, с. 69) звертав увагу на наявність недосконалої процедури систематизації підзаконних нор-

мативно-правових актів в Україні, що насамперед пов'язано з відсутністю на законодавчому та науковому рівнях чітких критеріїв для систематизації.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Метою репрезентованої наукової статті є окреслення в теоретико-правовій площині найбільш оптимальних форм систематизації підзаконних нормативно-правових актів та напрацювання пропозицій щодо вдосконалення Закону України «Про правотворчу діяльність» в частині упорядкування підзаконних нормативно-правових актів.

Відповідно до сформульованої мети *завданнями* визначено з'ясувати: чи може бути кодифікованим масив підзаконних нормативно-правових актів; у який саме спосіб систематизуються підзаконні нормативно-правові акти, адже їх упорядкування не може бути вичерпано такою формою систематизації, як облік; наскільки повно Закон України «Про правотворчу діяльність» регулює питання, пов'язані із систематизацією підзаконних нормативно-правових актів.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ. Загалом в Україні існує значний доробок щодо правотворчості та систематизації нормативно-правових актів, який концептуально й інтелектуально виражений у численних наукових публікаціях представників різних юридичних шкіл і напрямів (Л. Богачова, О. Дашковська, Ж. Дзейко, В. Ковальський, І. Козінцев, О. Копиленко, Л. Легін, О. Зайчук, І. Онищук, В. Риндюк, І. Терлецький, О. Шаган, Ю. Шемшученко, І. Шутак, О. Ющик). Без сумніву можна стверджувати, що з ухваленням Закону України «Про правотворчу діяльність» деякі наукові публікації об'єктивно втратили свою актуальність. Водночас усталені (фундаментальні) теоретичні постулати щодо систематизації законодавства, напрацьовані не одним поколінням учених-юристів, досі залишаються на часі.

Аналіз широкого спектра наукових публікацій як у галузі нормотворчості (правотворчості), так і безпосередньо систематизації законодавства вказує на те, що:

- серед українських учених немає одностайності думок щодо того, як систематизувати підзаконні нормативно-правові акти;

- актуалізована потреба наукового аналізу кодифікації та консолідації підзаконних нормативно-правових актів;

- ухвалення Закону України «Про правотворчу діяльність» зумовлює необхідність його подальшого вдосконалення, оскільки в ньому унормовано таку форму систематизації

¹ Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20> (дата звернення: 10.05.2024).

законодавства, як облік, котра, по суті, не належить до тих чи інших форм правотворчості.

Торкаючись безпосередньо змісту і смислової спрямованості наукових публікацій, маємо звернути увагу на те, що деякими науковцями обґрунтовується доцільність застосування кодифікації як форми систематизації законодавства щодо підзаконних актів. Зокрема, Є. Гетьман (2015, с. 23) виходить із того, що «кодифікація має нормотворчий характер, оскільки здійснюється в процесі законотворчості (при прийнятті та розробці кодексу, основ законодавства тощо) та підзаконної нормотворчості (при прийнятті та розробці інструкцій, положень, статутів тощо)».

На певну можливість кодифікації підзаконних нормативно-правових актів вказує і В. Косович (2013, с. 42–43), на думку якого кодифікаційна техніка є засобом удосконалення нормативно-правових актів України. Але існують техніко-технологічні відмінності створення кодифікаційних законів і кодифікаційних підзаконних нормативно-правових актів, які зумовлені й особливостями засобів нормопроектної техніки, і специфікою нормотворчого процесу, і праворегулятивною природою різноманітних нормативно-правових актів.

Г. Поліщук (2012, с. 99) також виходить із того, що існування самих підзаконних кодифікаційних актів впливає із правотворчих повноважень підзаконних органів як таких, що не обмежені у здійсненні кодифікації підзаконного характеру, і наполягає на тому, що саме юридична техніка кодифікаційних актів надає змогу на рівні юридико-технічного оформлення кодифікаційних актів законодавчого та підзаконного рівнів забезпечити їхню побудову таким чином, щоб розмежувати їх між собою, сприяти зрозумілості їхніх положень, не допускати колізій, прогалин та зарегульованості у змісті правових приписів.

Водночас наведений підхід не став у вітчизняній юридичній науці таким, що превалує та є абсолютизованим, адже існує певна інерція підходів щодо ексклюзивності застосування кодифікації як форми впорядкування законів (тобто актів, що мають вищу юридичну силу).

Також маємо зауважити, що в українській науковій правознавчій літературі існують публікації з питань консолідації та інкорпорації нормативно-правових актів. О. Гірник (2014, с. 234–235), визначаючи шляхи вдосконалення законодавства України про соціальне обслуговування, наголошує, що, зважаючи на велику кількість законів і підзаконних актів у цій галузі, назріла потреба у проведенні консолідації, тобто ухваленні консолідованого

акта соціального обслуговування в Україні через повторюваність і суперечливість положень у нормативно-правових актах, які регулюють відносини соціального обслуговування, й задля створення єдиного стилю викладу та використання єдиної термінології.

Л. Добробог (2014, с. 366), досліджуючи специфіку інкорпорації та консолідації екологічного законодавства, вказує на те, що практика інкорпорації цього законодавства виявляється через складання списку із законів і підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини у сфері охорони навколишнього природного середовища й раціонального використання природних ресурсів, та об'єднання їх в єдину збірку без зміни змісту (за винятком унесених законодавцем змін і доповнень).

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Розгляд дискусійних питань систематизації підзаконних нормативно-правових актів в Україні диктує застосування широкого спектра філософських підходів, загальнонаукових, спеціальнонаукових, конкретно-наукових методів. Зважаючи на характер та специфіку дослідження, маємо стверджувати про примат у поданій науковій публікації герменевтичного підходу, завдяки якому відбувся комплексний науковий та неупереджений аналіз положень позитивного права України щодо правотворчості. Він дозволив розкрити наявні в межах національної правової системи форми впорядкування законодавства та допоміг виявити вади, недоліки, а також перспективи інновації вказаного законодавства.

Комплексний, системний підхід у широкій гаммі форм систематизації законодавства надав можливість визначити на теоретичному рівні найбільш оптимальні форми впорядкування масиву підзаконних нормативно-правових актів та сформулювати обґрунтовані пропозиції щодо їхньої екстраполяції в законодавстві про правотворчість.

Онтологічний підхід став у пригоді під час аналізу численних наукових доробок різних вітчизняних правових шкіл, що опікуються питаннями правотворчості, а також об'єктивної наукової ревізії тих публікацій, які втратили свою актуальність після ухвалення Закону України «Про правотворчу діяльність».

Особливу роль під час підготовки та написання дослідження відігравали загальнофілософські методи, серед яких діалектичний метод; методи аналізу та синтезу мали істотне значення для з'ясування допустимості і доцільності кодифікації підзаконних нормативно-правових актів.

Не менш важливе місце в цьому дослідженні посіли загальнонаукові методи. Серед них найбільш значущим був структурний метод, оперування яким дозволило критично проаналізувати наявні доктринальні положення щодо впорядкування (систематизації) законодавства.

Під час роботи над статтею неабияке значення мав формально-догматичний (юридичний) метод, застосований для пізнання юридичної природи консолідації як форми впорядкування нормативно-правових актів та її можливостей для систематизації саме підзаконних нормативно-правових актів.

Прогностичний метод став у пригоді під час визначення перспектив вдосконалення положень і доповнення Закону України «Про правотворчу діяльність» у частині регулювання діяльності з упорядкування законодавства.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. У межах теоретичної дискусії про форми та особливості систематизації підзаконних нормативно-правових актів час від часу постає питання щодо можливості або доцільності кодифікації таких актів з їх подальшим чітким та нормативно-правовим оформленням. Зокрема, В. Косович (2013, с. 42) вказував на те, що кодифікація як різновид юридичної діяльності зазвичай логічно завершується в кодексах та інших кодифікованих актах. Також він звертав увагу на те, що основною формою кодифікованих актів сьогодні вважають кодекс. Питання щодо інших кодифікованих актів України ще потребує серйозних наукових досліджень і прив'язки до юридичної практики (Косович, 2013, с. 42). Згадане вище питання є пріоритетним, адже кодифікація – це саме та форма систематизації законодавства, у процесі здійснення якої створюються нові або змінюються чи скасовуються чинні норми права. До того ж вказане питання, як це може здаватися на перший погляд, не є суто абстрактним і теоретичним у межах наукових дискусій.

Питання допустимості/можливості кодифікації підзаконних нормативно-правових актів лежить не лише у практичній площині нормотворчості, а й здатне торкнутися конституційних основ організації державної влади, сфери та обсягу нормотворчої компетенції вищих органів державної влади. Завдяки цьому спочатку гіпотетично, а потім фактично відкриваються юридичні, політичні та інші можливості для формування по суті усталеної практики ухвалення кодифікованих нормативно-правових актів як з боку законодавчої, так і з боку виконавчої гілок влади.

Сьогодні існують всі підстави стверджувати, що в межах національної правової системи уповноважені суб'єкти підзаконної нормотворчості (Кабінет Міністрів України, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади) *de facto* неодноразово проводили латентну кодифікаційну діяльність шляхом ухвалення великих за обсягом, структурою, змістом та предметом правового регулювання підзаконних нормативно-правових актів. Крім того, подібні нормативно-правові акти також відповідали таким відомим юридичній науці критеріям, як: 1) комплексне регулювання якісно однорідної сфери суспільних відносин; 2) стабільність правового регулювання.

Як найбільш відомі та очевидні приклади слід згадати Правила дорожнього руху, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306. Предметом їх правового регулювання є єдиний порядок дорожнього руху на всій території України (п. 1.1 Правил)¹. Цей акт також вирізняється тривалістю дії та є доволі стабільним.

Не менш великими за обсягом, структурою та предметом правового регулювання є Авіаційні правила України «Правила повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу», затверджені наказом Державної авіаційної служби України від 26 листопада 2018 р. № 1239 (zareєстровані в Міністерстві юстиції України 8 лютого 2019 р. за № 141/33112)². Авіаційні правила встановлюють загальні умови перевезення пасажирів і багажу повітряним транспортом, забезпечення безпеки польотів та якості обслуговування. Їхня дія поширюється на авіаційних перевізників та інших суб'єктів авіаційної діяльності, діяльність яких пов'язана з перевезенням пасажирів і багажу повітряним транспортом (пункти 1, 2 розділу I Авіаційних правил)³.

За кількістю обсягу викладеного нормативного матеріалу порівняти з текстуальними обсягами кодексів України можна також Правила

¹ Правила дорожнього руху : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 № 1306 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-p> (дата звернення: 10.05.2024).

² Авіаційні правила України «Правила повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу» : затв. наказом Держ. авіац. служби України від 26.11.2018 № 1239 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0141-19> (дата звернення: 10.05.2024).

³ Там само.

пожежної безпеки, затверджені наказом МВС України від 30 грудня 2014 р. № 1417 (zareestrovani v Ministerstvi yustitsii Ukraini 5 bereznia 2015 r. za № 252/26697)¹. Вони фактично є логічним продовженням Кодексу цивільного захисту України та затверджені відповідно до п. 33 ч. 2 ст. 17 Кодексу².

До останнього часу так звана латентна кодифікація підзаконних нормативно-правових актів не набувала гострого характеру та загалом не приводила до розбалансування системи законодавства, адже в Україні сформувалися усталені правові традиції та практики на рівні нормотворчості щодо унеможливлення конкуренції між нормативно-правовими актами вищої й нижчої юридичної сили, котрі спираються на конституційовані положення про те, що закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України й повинні відповідати їй (ст. 8 Конституції України)³.

Водночас в Україні сьогодні нормативно-правова база не допускає видання підзаконних нормативно-правових актів у вигляді кодексів (Безуса, 2020, с. 6). Це впливає з аналізу положень Конституції України, законів України «Про правотворчу діяльність» і «Про Кабінет Міністрів України»⁴, Регламенту Кабінету Міністрів України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 950⁵.

Крім того, слід згадати про те, що відповідно до ч. 2 ст. 17 Закону України «Про правотворчу діяльність» підзаконний нормативно-правовий акт приймається (видається) у

встановленій Конституцією України та (або) законом формі, визначеній п. 3 ч. 2 ст. 9 цього Закону. Визначення Конституцією України та (або) законом форми підзаконного нормативно-правового акта не є делегуванням законодавчих повноважень щодо кола суспільних відносин, що може регулюватися виключно законом⁶.

Таким чином, звернення до відповідних положень Закону України «Про правотворчу діяльність» дає підстави стверджувати, що зараз наукові дискурси навколо перспектив кодифікації підзаконних нормативно-правових актів не мають жодного науково-практичного сенсу, адже дефініція поняття «кодекс», наведена в ч. 1 ст. 11 Закону України «Про правотворчу діяльність», вказує на те, що це саме закон, створений шляхом систематизації норм права⁷, тобто це ключова юридична ознака кодексу. Інші риси кодексів, наведені законодавцем, на наш погляд, є побічними та дуже еластичними, адже такі їхні юридичні властивості, як комплексне регулювання однорідної сфери суспільних відносин та забезпечення стабільності правового регулювання (ч. 1 ст. 11 Закону України «Про правотворчу діяльність»)⁸, притаманні також багатьом підзаконним нормативно-правовим актам.

Щодо можливостей та перспектив застосування інших форм систематизації підзаконних нормативно-правових актів, то маємо звернути увагу на відсутність чіткої й послідовної правової позиції щодо зазначеного питання.

Так, у преамбулі до Закону України «Про правотворчу діяльність» вказується, що він «визначає правові та організаційні засади правотворчої діяльності, принципи і порядок її здійснення, учасників правотворчої діяльності, правила техніки нормопроекування, порядок здійснення обліку нормативно-правових актів, а також правила дії нормативно-правових актів, усунення прогалин, подолання колізій у нормативно-правових актах та здійснення контролю за реалізацією нормативно-правових

¹ Правила пожежної безпеки в Україні : затв. наказом МВС України від 30.12.2014 № 1417 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0252-15> (дата звернення: 10.05.2024).

² Там само.

³ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 10.05.2024).

⁴ Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18> (дата звернення: 10.05.2024).

⁵ Регламент Кабінету Міністрів України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 18.07.2007 № 950 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-п> (дата звернення: 10.05.2024).

⁶ Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20> (дата звернення: 10.05.2024).

⁷ Там само.

⁸ Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20> (дата звернення: 10.05.2024).

актів»¹. Також відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про правотворчу діяльність» його дія поширюється на суспільні відносини, що виникають у процесі: 1) планування правотворчої діяльності; 2) розроблення проєктів нормативно-правових актів; 3) прийняття (видання) нормативно-правових актів; 4) доведення нормативно-правових актів до відома населення; 5) набрання чинності нормативно-правовими актами; 6) ведення обліку нормативно-правових актів; 7) дії нормативно-правових актів, усунення прогалин, подолання колізій у нормативно-правових актах; 8) здійснення контролю за реалізацією нормативно-правових актів².

Водночас у ст. 55 «Облік нормативно-правових актів» Закону України «Про правотворчу діяльність» звертається увага на те, що облік нормативно-правових актів здійснюється: 1) суб'єктом правотворчої діяльності; 2) міністерством, що забезпечує формування державної правової політики.

Суб'єкт правотворчої діяльності здійснює облік прийнятих (виданих) ним нормативно-правових актів, забезпечує зберігання їх оригіналів.

Міністерство, що забезпечує формування державної правової політики, здійснює державний облік прийнятих суб'єктами правотворчої діяльності нормативно-правових актів шляхом включення їх до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів³.

Таким чином, згадуючи в тексті Закону України «Про правотворчу діяльність» про систематизацію, *de jure* унормовано найбільш просту форму систематизації законодавства (облік), котра також із наукової точки зору не є предметом наукових дискусій. Поняття «облік нормативно-правових актів» у цьому Законі не визначено. При цьому про відсутність такої дефініції як про суттєвий недолік ще на етапі Проекту Закону про правотворчу діяльність наголошувалось у Висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України від 3 вересня 2021 р. Зокрема, зверталася увага на те, що аналіз приписів законопроекту дозволяє дійти висновку, що в ньому чітко не відокремлюються процедури обліку та реєстрації нормативно-правового акта. Якщо облік ухваленого нормативно-правового акта має суто технічний характер (для законів, нормативно-правових актів Президента України тощо), то реєстрація підза-

конних нормативно-правових актів має дозвільний характер, а відповідні акти набирають чинності лише після їх реєстрації. Тому Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України запропонувало чітко визначити, що таке облік нормативно-правового акта, нормативно-правові акти яких органів підлягають обліку та що таке реєстрація нормативно-правового акта (акти, які підлягають реєстрації, визначені в ч. 2 ст. 46 Закону-проекту)⁴.

Переважна більшість учених, які опікуються проблематикою систематизації законодавства, традиційно виходять із того, що облік законодавства – це діяльність зі збору, зберігання й підтримання в контрольному стані нормативних актів, а також створення пошукових систем, що забезпечують знаходження необхідної правової інформації в масиві чинних актів (Михайлович, 2005, с. 250). У підручнику «Теорія держави та права» за редакцією О. Бандурки (2018, с. 249) облік майже аналогічно визначається як діяльність зі збирання, фіксації та зберігання нормативно-правових актів, підтримання їх у контрольному стані, створення спеціальних систем їх накопичення та пошуку. В. Риндюк та О. Гришко (2020, с. 148–149) вважають, що облік законодавства є діяльністю, об'єктом якої є інформація про законодавство та яка включає збирання, фіксування, класифікацію й зберігання нормативно-правових актів (створення фондів, баз даних правової інформації), підтримання нормативно-правових актів у контрольному (актуальному) стані та надання інформації про нормативно-правові акти (надання копій еталонного тексту нормативно-правового акта, використання інформаційно-пошукових систем для знаходження тексту нормативно-правового акта інформаційно-довідкового характеру). О. Задоренко (2012, с. 70) облік законодавства й інших нормативних актів розглядає як різновид систематизації, що є діяльністю з їх збирання, зберігання та підтримання в контрольному стані, а також зі створення пошукової системи, що забезпечує знаходження необхідної правової інформації в масиві актів, узятих на облік. Облік здійснюється практично усіма державними органами й юридичними особами для задоволення власних потреб у правовій

¹ Там само.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Висновок Головного науково-експертного управління на проєкт Закону України «Про правотворчу діяльність» // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72355 (дата звернення: 10.05.2024).

інформації або в комерційних цілях, для забезпечення правовою інформацією інших суб'єктів. Наведені дефініції поняття «облік законодавства» засвідчують, що він не належить до тих чи інших форм правотворчості. Загальновідомо, що правотворча діяльність – це здійснювана з метою правового врегулювання та/або охорони суспільних відносин діяльність спеціально уповноважених суб'єктів права з планування, розроблення проекту нормативно-правового акта (його концепції), ухвалення (видання) нормативно-правового акта, офіційного оприлюднення такого акта та набрання ним чинності. Тому законодавець залишив певний простір для дискусій та роздумів внаслідок відображення в Законі України «Про правотворчу діяльність» найбільш простої форми систематизації законодавства, котра до того ж не належить до правотворчості.

Інші відомі теоретико-правовій науці форми систематизації законодавства (консолідація та офіційна інкорпорація) не знайшли належного правового опосередкування в Законі України «Про правотворчу діяльність». Крім того, маємо звернути увагу на те, що інкорпорація за своєю юридичною природою теж не належить до форм та видів правотворчості.

При цьому нагадаємо про те, що на теоретичному рівні інкорпорацією вважають упорядкування нормативно-правових актів без зміни їхнього змісту шляхом їх упорядкування в єдині друковані видання (збірники, зібрання, довідники, періодичні видання тощо) за хронологією та/або предметом регулювання (Цвік та ін., 2009, с. 318). О. Задюченко (2012, с. 70) зазначає, що офіційна інкорпорація законодавства полягає в повному або частковому об'єднанні в алфавітному, хронологічному, системно-предметному порядку нормативних актів визначеного рівня уповноваженим суб'єктом у різного роду збірники (зібрання). Ціль інкорпорації – забезпечення зацікавлених осіб текстами відповідних нормативних актів зі всіма їх офіційними змінами та доповненнями. Крім того, офіційна інкорпорація має важливі правові наслідки, які виявляються через підтвердження у відповідному збірнику офіційно-достовірною характеру нормативно-правового акта. До того ж офіційний характер збірника, в якому впорядковані нормативно-правові акти, надає можливість швидкого та зрозумілого посилання на нього під час реалізації норм права та в процесі правотворчості. Ця обставина вказує на неочевидність деяких тверджень про те, що у XXI ст. з розвитком електронних, зокрема мережевих, правових баз законодавства інкорпорація пе-

ретвориться на юридичний анахронізм, оскільки незрозуміло, яким чином для підтвердження достовірності, офіційності тексту нормативно-правового акта посилатися на ту чи іншу електронну базу даних, де його розміщено (Безуса, 2018, с. 95).

Досвід деяких пострадянських країн щодо унормування правотворчості (нормотворчості) в частині систематизації законодавства, враховуючи систематизацію підзаконних нормативно-правових актів, свідчить, що особливості проведення офіційної інкорпорації піддано законодавчому регулюванню. Традиційно це відбувається в межах закону про закони, хоча об'єктивних наукових передумов для цього немає.

Так, у Республіці Молдова з 22 грудня 2017 р. діє Закон Республіки Молдова «Про нормативні акти», де встановлюється, що основними формами систематизації нормативно-правових актів визнаються інкорпорація та кодифікація (статті 59 та 61)¹.

Відповідно до Конституційного Закону Азербайджанської Республіки «Про нормативні правові акти» від 21 грудня 2010 р. № 21-IVKQ під інкорпорацією розуміють систематизоване зібрання законодавчих актів, результатом якого є Звід законів, що регулярно оновлюється та публікується в електронному вигляді (статті 86–94). Також у ст. 97 вказаного Закону згадується й неофіційна інкорпорація як можливість для фізичних та юридичних осіб видавати збірки та збірники нормативно-правових актів, але за умови наявності посилань на офіційне джерело тексту нормативно-правового акта².

Згідно зі ст. 53 Закону Республіки Казахстан «Про правові акти» від 6 квітня 2016 р. № 480-V систематизація законодавства відбувається через електронну форму інкорпорації, зокрема до «... Еталонного контрольного банку нормативних правових актів Республіки Казахстан вноситься нормативний правовий акт в паперовому та (або) електронному вигляді,

¹ О нормативных актах : Закон Республики Молдова от 22.12.2017 № 100 // Государственный реестр правовых актов : офиц. сайт. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134916&lang=ru (дата звернення: 10.05.2024).

² Normativ hüquqi aktlar haqqında : Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Qanunları 20 oktyabr 2016-cı il, № 21-IVKQ // Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi Hüquqi aktların vahid elektron bazası : сайт. URL: <https://e-qanun.az/framework/21300> (дата звернення: 10.05.2024).

завірений електронним цифровим підписом особи, уповноваженої на його підписання...»¹.

Виходячи з наведеного, вбачаємо за доцільне зауважити про те, що й досвід пострадянських країн щодо унормування в законі про закони питань інкорпорації є неочевидним, адже остання за своєю суттю не є формою правотворчості. Єдиною формою систематизації законодавства, що має бути відображена та детально регламентована Законом України «Про правотворчу діяльність», має бути кодифікація з чітким застереженням про те, що вона не застосовується для впорядкування підзаконних нормативно-правових актів.

Торкаючись питання консолідації підзаконних нормативно-правових актів, маємо зазначити, що законодавець виходить із того, що відповідно до ч. 1 ст. 52 Закону України «Про правотворчу діяльність» консолідований текст нормативно-правового акта (далі – консолідований текст) є технічним інструментом ознайомлення з поточною чинною редакцією кожної норми права та (або) редакцією кожної норми права, чинність якої відтерміновано, у відповідному нормативно-правовому акті. Консолідований текст сукупно включає:

- 1) текст первинного нормативно-правового акта;
- 2) зміни до нормативно-правового акта та (або) інші дії, визначені ч. 2 ст. 46 цього Закону, внесені нормативно-правовими актами, що набрали чинності;
- 3) зміни до нормативно-правового акта та (або) інші дії, визначені ч. 2 ст. 46 цього Закону, внесені нормативно-правовими актами, що були опубліковані у встановленому цим Законом порядку, набрання чинності яких відтерміновано на визначений строк (термін) (за їх наявності)².

Проте ч. 2 ст. 52 Закону України «Про правотворчу діяльність» вказує на те, що консолідований текст не є нормативно-правовим актом. Він має забезпечувати доступ користувача до текстів нормативно-правового акта і нормативно-правових актів, якими вносяться до нього зміни чи передбачаються інші дії,

визначені ч. 2 ст. 46 цього Закону, шляхом гіперпосилання³.

Частина 3 ст. 52 Закону України «Про правотворчу діяльність» встановлює, що з метою забезпечення ефективного та якісного доступу населення до правової інформації консолідовані тексти розміщуються суб'єктами, визначеними цією частиною статті, на власних вебсайтах, зокрема:

- 1) суб'єкт правотворчої діяльності розміщує консолідовані тексти прийнятих (видаєних) ним нормативно-правових актів;
- 2) міністерство, що забезпечує формування державної правової політики, веде облік і розміщує консолідовані тексти нормативно-правових актів, включених до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів.

Доступ до баз даних консолідованих текстів на офіційних вебсайтах суб'єктів, визначених ч. 3 цієї статті, є вільним та безоплатним.

У разі розбіжності консолідованих текстів перевагу має оригінал відповідного нормативно-правового акта, визначення якого подано у ст. 51 цього Закону⁴.

Водночас думки вітчизняних учених-юристів щодо юридичної природи консолідації законодавства, на відміну від позиції законодавця, не вирізняються однотайністю, а є доволі діаметрально протилежними. Дискусія відбувається щодо правотворчої природи консолідації.

Так, В. Риндюк (2015) вбачає, що предметом консолідації є вдосконалення форми законодавства (подолання розрізненості нормативно-правових актів щодо одного предмета правового регулювання та створення єдиного укрупненого нормативно-правового акта). Тобто дослідниця вважає, що консолідація має риси правотворчості. Такої ж думки дотримується й Г. Котик (2020, с. 16), стверджуючи, що термін «консолідація» походить від латинського слова *consolidation*, що означає об'єднання, спільність, сумісність тощо і є одним зі способів систематизації законодавства, у процесі якого декілька актів об'єднуються в одному документі. Новий акт, ухвалений у процесі консолідації, повністю замінює об'єднані, оскільки заново ухвалюється компетентним правотворчим органом. У правничій літературі консолідація законодавства розглядається як форма систематизації, у процесі якої десятки, а інколи і сотні нормативних актів з одного і того самого питання об'єднуються в один укрупнений акт. Такий акт затверджується

¹ О правовых актах : Закон Республики Казахстан от 06.04.2016 № 480-V // Юрист : сайт. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37312788&pos=3;-106#pos=3;-106 (дата звернення: 10.05.2024).

² Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20> (дата звернення: 10.05.2024).

³ Там само.

⁴ Там само.

нормотворчим органом як нове, самостійне джерело права, а старі розрізнені акти визнаються такими, що втратили чинність. У процесі проведення консолідації об'єднанню підлягають приписи однакової юридичної сили. Водночас науковець справедливо звертає увагу на те, що консолідація нормативно-правових актів практично не застосовується в сучасній правовій системі України, попри те, що така діяльність є позитивним фактором із погляду уникнення колізій у законодавчому регулюванні (Котик, 2020, с. 17). Крім того, у зв'язку з постійним збільшенням кількості нормативно-правових актів у правовій системі України, які регулюють однорідну сферу суспільних відносин, на думку дослідника, було б доцільно, якби в нашій країні консолідація стала одним із пріоритетних напрямів систематизації національного законодавства (Котик, 2020, с. 17). Аналогічні погляди має І. Каракаш (2018, с. 64), вказуючи на те, що консолідація «... як форма систематизації екологічного законодавства впроваджується у вигляді об'єднання нормативних актів у єдиний акт без зміни їх змісту, де кожний з об'єднаних правових актів втрачає своє самостійне юридичне значення. При цьому нормативні акти мають об'єднуватися за ознаками їх належності до одного виду чи сфери діяльності (охорона природного середовища, використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки). Результатом консолідації є створення нового правового акта...».

Р. Стефанчук (2011, с. 11) вказує на те, що консолідація «... це форма систематизації нормативних актів, за якою велику кількість нормативних актів з одного і того самого питання чи споріднених питань об'єднують в один укрупнений нормативний акт, який набуває чинності, а акти, на підставі яких він створювався, втрачають силу. При цьому ознакою консолідації є те, що, попри зміну форми, зміст правового регулювання залишається незмінним.

З огляду на сутність консолідації вже слід визнати, що вона є більш складною формою систематизації, оскільки може розглядатись як форма правотворчості ..., у результаті якої здійснюється структурно-редакційна правка актів, забезпечується єдиний стиль викладу та одноманітність у застосуванні термінів, усуваються суперечності, дубляж, паралелізм тощо. Метою консолідації є зручність у користуванні нормативним матеріалом, чіткість, конкретність та однозначність положень нормативного акта. Тому дана форма систематизації є певним переходом між інкорпорацією та кодифікацією».

На нашу думку, найбільш розгорнуто правотворчу природу консолідації як однієї з форм систематизації законодавства описав С. Меленко (2002, с. 6), який стверджував, що консолідація є *самостійним* логіко-гносеологічним та ієрархічним видом систематизації нормативно-правових актів, котрий полягає у впорядкуванні нормативно-правового матеріалу за об'єктом, суб'єктом, предметом і методом правового регулювання, що утворює певну систему правових норм, які можуть об'єднуватися за інституціональною та галузевою ознакою. У процесі реалізації техніко-юридичної процедури консолідації слід виокремити два її види, які відрізняються послідовністю та обсягом матеріалу, що піддається систематизаційній обробці. Перший вид – *первинна консолідація*, яку використовують під час створення нового нормативно-правового акта у формі закону, постанови, указу. Другий вид – *вторинна консолідація*, що застосовується в процесі кодифікації вже наявного нормативного матеріалу. Консолідація є як важливим нормотворюючим чинником у процесі формування основних елементів (диспозиції, гіпотези, санкції) правової норми, так і прийомом, який широко використовують при селекції вже наявних норм.

Про наявність інших поглядів на юридичну природу консолідації вказує І. Борщевський (2007, с. 22), звертаючи увагу, що в літературі зустрічається думка про те, що «консолідація розглядається як різновид інкорпорації». Отже, цій формі систематизації законодавства не притаманні риси правотворчості.

Зважаючи на наведене, вбачаємо за доцільне звернути увагу на те, що в межах правової системи України підхід законодавця до питання консолідації нормативно-правових актів, враховуючи підзаконні, має бути переосмислений, адже він значною мірою дисонує з науковою доктриною, котра виокремлює правотворчу природу консолідації нормативно-правових актів.

ВИСНОВКИ. Підсумовуючи розгляд деяких дискусійних питань щодо систематизації підзаконних нормативно-правових актів, маємо зазначити таке.

Аналіз Закону України «Про правотворчу діяльність» вказує на те, що законодавцем, поперше, не запропоновано визначення кодифікації як форми правотворчої діяльності, по-друге, не класифіковані різновиди кодифікації за їхньою юридичною силою. Таким чином, питання щодо можливості існування кодифікаційних підзаконних актів у розрізі Закону України «Про правотворчу діяльність» є відкритим.

Натомість практика підзаконної правотворчості підтверджує закономірність існування підзаконних кодифікаційних актів у структурі системи законодавства.

Аналіз згаданих у статті підзаконних нормативно-правових актів указує на те, що основною формою існування підзаконних кодифікаційних актів є постанови Кабінету Міністрів України.

Наявні теоретичні напрацювання та зарубіжний досвід унормування як офіційної, так і неофіційної інкорпорації вказує на недоцільність її запровадження в Україні через доповнення Закону України «Про правотворчу діяльність», адже інкорпорація взагалі не має рис правотворчості, тому вона не може бути предметом правового регулювання закону про закони.

З урахуванням сучасних доктринальних уявлень щодо особливостей альтернативних кодифікацій підзаконних нормативно-правових актів в Україні за зразком Закону України «Про правотворчу діяльність» доцільно було б ухвалити окремий нормативно-правовий акт (на рівні постанови Кабінету Міністрів України), який би регламентував правила систематизації підзаконних нормативно-правових актів у системі органів виконавчої влади держави.

Потребує нормативної та доктринальної визначеності питання щодо суб'єктного складу органів державної влади щодо окреслення конкретних форм систематизації підзаконних нормативно-правових актів, враховуючи консолідацію законодавства.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Безуса Ю. О. Деякі особливості систематизації підзаконних нормативно-правових актів у позитивному праві України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 1. С. 3–8. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.1.1>.
2. Безуса Ю. О. Систематизація підзаконних нормативно-правових актів в Україні (теоретико-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2018. 199 с.
3. Борщевський І. В. Теоретичні основи систематизації законодавства. *Часопис Київського університету права*. 2007. № 3. С. 19–24.
4. Гетьман Є. Консолідація як форма систематизації законодавства України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 3 (82). С. 21–28.
5. Гірник О. О. Щодо проблеми удосконалення законодавства України про соціальне обслуговування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2014. № 810. С. 231–236.
6. Добробог Л. М. Інкорпорація та консолідація законодавства як форми систематизації. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Т. 14. С. 365–370.
7. Загальна теорія держави і права : підручник / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.
8. Задоненко О. В. Кодифікація як форма систематизації: деякі принципи особливості. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: *Юридичні науки*. 2012. № 91. С. 69–72.
9. Каракаш І. І. Актуальні проблеми систематизації сучасного екологічного законодавства України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2018. Вип. 80. С. 63–71.
10. Косович В. М. Кодифікаційна техніка як засіб удосконалення нормативно-правових актів України. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2013. № 8. С. 40–50.
11. Котик Г. В. Поняття та види систематизації законодавства. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. Вип. 32. С. 14–18.
12. Меленко С. Г. Консолідація як вид систематизації нормативно-правових актів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2002. 18 с.
13. Михайлович Д. М. Теоретико-правові аспекти систематизації законодавства. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2005. Вип. 31. С. 249–255.
14. Обушенко Н. М. До проблеми систематизації підзаконних нормативно-правових актів у сфері праці. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1 (22), т. 5, ч. 2. С. 66–69.
15. Поліщук Г. Б. Особливості юридичної техніки кодифікаційних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2012. Вип. 19, т. 1. С. 98–100.
16. Риндюк В. І. Облік та інкорпорація законодавства як інформаційні передумови його систематизації // *Právna veda a prax v tret'om tisícročí : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie (27–28 február 2015 r.) / Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta ; red. Gabriela Dobrovičová and others*. Košice, Slovenská Republika, 2015. Ss. 19–22. URL: <https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/8752> (дата звернення: 10.05.2024).

17. Риндюк В., Гришко О. Облік законодавства як діяльність з упорядкування інформації про законодавство. *Юридичний вісник*. 2020. Вип. 2. С. 145–150. DOI: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.1716>.
18. Стефанчук Р. О. Поняття та форми систематизації цивільного законодавства. *Приватне право та підприємництво*. 2011. № 10. С. 7–12.
19. Теорія держави і права : підручник / О. М. Бандурка, М. Ю. Бурдін, О. М. Головка та ін. ; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2018. 436 с.

Надійшла до редакції: 15.05.2024

Прийнята до опублікування: 10.08.2024

REFERENCES

1. Bandurka, O. M., Burdin, M. Yu., Holovko, O. M. et al. (2018). *Theory of state and law* (O. M. Bandurka, Ed.). Mайдан.
2. Bezusa, Yu. O. (2018). *The systematization of subordinate normative legal acts in Ukraine (theoretical and legal aspect)* [Candidate dissertation, Kharkiv National University of Internal Affairs].
3. Bezusa, Yu. O. (2020). Some features of the systematization of subordinate normative legal acts in the positive law of Ukraine. *Scientific Journal of Public and Private Law*, 1, 3–8. <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.1.1>.
4. Borshchevskiy, I. V. (2007). Theoretical foundations of systematization of legislation. *Law Review of Kyiv University of Law*, 3, 19–24.
5. Dobroboh, L. M. (2014). Incorporation and consolidation of legislation as forms of systematization. *Research Papers of National University "Odessa Law Academy"*, 14, 365–370.
6. Hetman, Ye. (2015). Consolidation as a form of systematization of Ukrainian legislation. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 3(82), 21–28.
7. Hirnyk, O. O. (2014). Problems for improvement law of Ukraine on social service. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences*, 810, 231–236.
8. Karakash, I. I. (2018). Problems of systematization of the modern environmental legislation of Ukraine. *Current Problems of State and Law*, 80, 63–71.
9. Kosovych, V. M. (2013). Codification technique as a means of improving normative legal acts of Ukraine. *The Scientific and Informational Bulletin of Ivano-Frankivsk University of Law Named after King Danylo Halytskyi*, 8, 40–50.
10. Kotyk, H. V. (2020). Concepts and types of systematization of legislation. *Scientific Notes of the International Humanitarian University*, 32, 14–18.
11. Melenko, S. H. (2002). *Consolidation as a type of systematization of normative legal acts* [Candidate thesis, Taras Shevchenko National University of Kyiv].
12. Mykhailovych, D. M. (2005). Theoretical and legal aspects of systematization of legislation. *Bulletin of National University of Internal Affairs*, 31, 249–255.
13. Obushenko, N. M. (2018). To the problem of systematization of subordinate normative legal acts in the field of labor. *Subcarpathian Law Herald*, 1(22), 66–69.
14. Polishchuk, H. B. (2012). The features of legal technique of codificative legal acts and secondary legislation. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 19(1), 98–100.
15. Ryndiuk, V. I. (2015, February 27–28). *Accounting and incorporation of legislation as information prerequisites for its systematization* [Conference presentation abstract]. International Scientific Conference "Legal science and practice in the third millennium", Košice, Slovak Republic. <https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/8752>.
16. Ryndiuk, V., & Grishko, O. (2020). Accounting of legislation as activity for ordering information about legislation. *Law Herald*, 2, 145–150. <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.1716>.
17. Stefanчук, R. O. (2011). The concept and forms of systematization of civil legislation. *Private Law and Business*, 10, 7–12.
18. Tsvik, M. V., Petryshyn, O. V., Avramenko, L. V. et al. (2009). *General Theory of State and Law* (M. V. Tsvik, & O. V. Petryshyn, Eds.). Right.
19. Zadoienko, O. V. (2012). Codification as a form of systematization: some fundamental features. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Series: Legal Studies*, 91, 69–72.

Received the editorial office: 15 May 2024

Accepted for publication: 10 August 2024

MYKHAILO YURIIOVYCH BURDIN,

*Doctor of Law, Professor,
Kharkiv National University of Internal Affairs;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6748-3321>,
e-mail: burdin@univd.edu.ua;*

IHOR LVOVYCH NEVZOROV,

*Candidate of Law,
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Department of Theory and History of State and Law;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2021-7886>,
e-mail: nevzorov@ua.fm;*

YULIIA OLEHIVNA BEZUSA,

*Candidate of Law,
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Department of Theory and History of State and Law;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0494-6525>,
e-mail: bezusaau@gmail.com*

DISPUTABLE ISSUES REGARDING THE SYSTEMATISATION OF BYLAWS AND REGULATIONS

The article deals with the issue of systematisation of by-laws and regulations resulting from the adoption of the Law of Ukraine “On Lawmaking”.

It is noted that the adoption of the Law of Ukraine “On Lawmaking” has not fundamentally solved the problem of streamlining of regulatory legal acts. The unresolved nature of a wide range of issues related to the systematisation of legislation gives rise, in particular, to many debatable issues, such as: clarifying the admissibility and expediency of codification of bylaws and regulations; determining and regulating the most optimal forms of systematisation of bylaws and regulations, and the role and possibilities of consolidation as a form of systematisation of bylaws and regulations.

Based on the analysis of the Law of Ukraine “On Lawmaking”, the article determines that the legislator, firstly, has not proposed a definition of codification as a form of lawmaking, and secondly, has not classified the types of codification by their legal force. Thus, the question of the potential existence of codification bylaws in the context of the Law of Ukraine “On Lawmaking” is left unsolved. Instead, the practice of subordinate legislation confirms the regularity of the existence of codification subordinate acts in the structure of the legislative system. The authors point out that the main form of subordinate legislation is resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine.

It is noted that the existing theoretical developments and foreign experience of regulating both formal and informal incorporation indicate that it is inexpedient to introduce it in Ukraine through amendments to the Law of Ukraine “On Lawmaking”, since incorporation does not have the features of lawmaking at all, and therefore it cannot be the subject of legal regulation by the Law on Laws.

It is emphasised that, given the current doctrinal understanding of the peculiarities of alternative codifications of by-laws and regulations in Ukraine, it would be advisable to adopt a separate legal act (at the level of a resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine) which would regulate the rules for systematisation of by-laws and regulations in the system of executive authorities, based on the Law of Ukraine “On Lawmaking”.

It is concluded that the issue of the subjective composition of public authorities with regard to the specific forms of systematisation of by-laws and regulations requires normative and doctrinal certainty, given the consolidation of legislation.

Key words: *lawmaking, accounting, systematisation, by-laws and regulations, consolidation, code.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Бурдін М. Ю., Невзоров І. Л., Безуса Ю. О. Деякі дискусійні питання щодо систематизації підзаконних нормативно-правових актів. *Право і безпека*. 2024. № 3 (94). С. 9–20. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.01>.

Citation (APA): Burdin, M. Yu., Nevzorov, I. L., & Bezusa, Yu. O. (2024). Disputable issues regarding the systematisation of bylaws and regulations. *Law and Safety*, 3(94), 9–20. <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.01>.

СИМОН ОЛЕКСАНДРОВИЧ СЕРБЕНЮК,

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
відділ організації наукової діяльності та захисту інтелектуальної власності;*

 <https://orcid.org/0000-0002-6806-6319>,
e-mail: simon6@ukr.net

**ІНТЕГРАЦІЙНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ
ЯК ПАРАМЕТРА ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ**

Статтю присвячено визначенню ключових євроінтеграційних напрямів реформування сучасної вітчизняної юридичної освіти. Питання покращення якості юридичної освіти залишається актуальним протягом багатьох років у всіх країнах незалежно від рівня економічного та соціального розвитку. У вузькому розумінні відповідна проблематика тісно пов'язана з питанням інтеграції юридичної освіти, а в широкому – глобалізації, адже, з одного боку, юридична освіта має відповідати міжнародним стандартам і кращим освітнім практикам, а з другого – потребує вирішення глобальної проблеми нострифікації. Реформуванню юридичної освіти присвячено численні як вітчизняні, так і зарубіжні наукові дослідження, але спостерігається закономірність щодо поступового зменшення таких розробок і перерозподілу уваги наукової спільноти на окремі аспекти дидактики права та параметри освіти правників.

Стаття є оригінальною, поєднує аналіз наукових результатів вітчизняних та іноземних учених із формулюванням нових або вдосконалених пропозицій щодо євроінтеграційного реформування вітчизняної юридичної освіти. Визначено основні напрями досліджень вітчизняних учених щодо інтеграції юридичної освіти та основні недоліки в підготовці правників. Приділено увагу виокремленню прогалів у дослідженні можливих шляхів подальшої євроінтеграційної еволюції української юридичної освіти. Розглянуто такі ключові напрями євроінтеграції юридичної освіти, як покращення якості освіти, поєднання впровадження міжнародних норм та стандартів із розробленням та впровадженням інновацій, міжнародна співпраця, розвиток практичних навичок та знань (принаймні базових) правових норм інших країн. Запропоновано низку основних напрямів реформаторської діяльності щодо європейської інтеграції вітчизняної юридичної освіти, зокрема в контексті практико-орієнтованого навчання, зменшення обсягів змісту освітніх програм у поєднанні з їх інтеграцією в європейський юридичний простір та підвищенням якості освіти, покращення аналітичних та логічних навичок правників, а також впливу на досягнення Цілей сталого розвитку ООН.

Ключові слова: юридична освіта, інтеграція, глобалізація, права людини, безпека, Цілі сталого розвитку ООН.

Оригінальна стаття

ВСТУП. Юридична освіта – це невід'ємний складник системи освіти, яка є галуззю вищої освіти і єдиною спеціалізованою вищою освітою, котра надає можливість бути представником будь-якої з гілок влади. Важливість якісної юридичної освіти полягає не лише в тому, що вона є фундаментом підготовки правників-професіоналів та сприяє розвитку правової держави, а й являє собою передумову суспільного здоров'я. Зокрема, «мета юридичної освіти та її місце в загальному європейському просторі полягає в укоріненні ідей та загальнолюдських цінностей права та прав людини» (Гуменюк, 2018, с. 19). Останнє варто доповнити тим фактом, що так зване укорінення ідей та загальнолюдських цінностей повинне включати не лише наявність знань про права

людини й користування законними правами, а й повагу до прав інших та, що характерно для професійних юристів, сформованість знань й умінь щодо законного етичного захисту прав людини. Справді, якщо якісна медична освіта сприяє покращенню рівня біологічного здоров'я людей, то юридична – здоровим суспільним відносинам в усіх сферах суспільного життя, що є беззаперечним складником правової держави, сприяє покращенню іміджу держави на міжнародній арені як у сфері захисту прав людини, так і в обміні досвідом з іншими учасниками міжнародних правових відносин щодо вирішення актуальних юридичних проблем. Певний зв'язок між юридичною та медичною освітою можна помітити й в освітньо-професійних програмах, наприклад, з вивчення латинської

мови, деонтології (юридичної деонтології майбутніми правниками). Окрім того, якісна юридична освіта в контексті юридичної грамотності правників та їхньої етичної професійної діяльності є одним зі складників безпеки держави.

Враховуючи як важливість реформи вітчизняної юридичної освіти для забезпечення безпеки держави, взаємопов'язаного розвитку науки (Сербенюк, 2023а; Сербенюк, Надопта, 2023) та захисту прав людини, так і наявність низки дискусій та протиріч щодо проєктів реформ, зокрема Проєкту Концепції розвитку юридичної освіти¹, у цій статті пропонуємо низку основних напрямів реформаторської діяльності щодо європейської інтеграції вітчизняної юридичної освіти.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті є презентація кількох основних напрямів реформування сучасної вітчизняної юридичної освіти з метою її євроінтеграції. Враховуючи поставлену мету, завданнями дослідження є: визначення основних напрямів наукових досліджень вітчизняних учених щодо реформування юридичної освіти; короткий аналітичний опис основних негативних аспектів юридичної освіти на основі огляду наукових праць; аналіз робіт зарубіжних учених та прогалин у дослідженні можливих напрямів подальшої євроінтеграційної еволюції вітчизняної юридичної освіти; формулювання основних напрямів удосконалення юридичної освіти; огляд складників діяльності в контексті досягнення Цілей сталого розвитку ООН з метою можливого виокремлення спеціальної підготовки правників для юридичного забезпечення діяльності з досягнення тієї чи іншої Цілі сталого розвитку ООН.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Під час проведення дослідження було використано такі методи юридичної науки. Емпіричний, системно-структурний і формально-логічний методи використано для вивчення вітчизняної нормативної правової бази та проєктів нормативних документів щодо реформування юридичної освіти, а також для дослідження підходів до розуміння основних пов'язаних освітньо-юридичних категорій. З використанням зазначених методів було виявлено тенденції розвитку наукової думки з тематики статті та визначено недоліки в підготовці вітчизняних

правників. Аналітичний метод та метод порівняння були застосовані з метою здійснення порівняльного аналізу українських та іноземних наукових досліджень. Догматичний метод став у пригоді під час огляду та відображення наукових концепцій. Зазначені методи виявились корисними, зокрема в процесі окреслення пріоритетних напрямів євроінтеграції юридичної освіти. Творчий метод використано у формулюванні основних новітніх концепцій та змісту запропонованих реформ сучасної юридичної освіти, що дозволило сформулювати пріоритетні напрями її євроінтеграції.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Як можна пересвідчитись із наявного доробку вітчизняних та зарубіжних правників, незалежно від рівня економічного розвитку тієї чи іншої держави проблема щодо пошуку шляхів удосконалення й підвищення якості національної юридичної освіти не втрачає актуальності. На міжнародному рівні також постає проблема глобалізації юридичної освіти.

Щодо вітчизняної системи освіти, то тут актуальним є питання інтеграції юридичної освіти, зокрема в європейський освітній простір. Вирішенню цього питання було приділено чимало уваги. Українські вчені акцентують увагу на таких шляхах інтеграції юридичної освіти в освітній простір Європи: покращення якості освіти (йдеться про різноманітність поглядів щодо показників, удосконалення яких сприяє саме підвищенню якості освіти), використання інноваційних технологій у викладанні, посилення практичного складника, розвиток академічних обмінів і наукової співпраці, необхідність у гармонізації та уніфікації вітчизняної юридичної освіти з європейською, удосконалення законодавства, подолання корупційних ризиків тощо.

Загалом можна виокремити такі основні напрями досліджень вітчизняних вчених щодо інтеграції юридичної освіти:

– обговорення європеїзації спеціальної юридичної освіти в Україні (навчання суддів, прокурорів), зокрема в контексті міжнародної співпраці України (Шаркова, 2015; Якимчук, Лизогуб, 2009);

– огляд ключових особливостей професійної підготовки юристів за кордоном (Андрощук, 2001; Гуменюк, 2018; Тернавська, 2022);

– пропозиції та аналіз можливих інновацій у реформуванні української системи вищої юридичної освіти (Сущенко, 2016; Купчак, 2019; Янчук, 2022);

– аналіз недоліків сучасної вітчизняної системи підготовки правників (Білічак, 2019; Янчук, 2022);

¹ Проєкт Концепції розвитку юридичної освіти // Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій : офіц. сайт. 06.11.2020. URL: https://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75465.html (дата звернення: 01.06.2024).

– обговорення актуальності практико-орієнтованого підходу до підготовки правників (Тернавська, 2022).

Окремо варто звернути увагу на дослідження О. Кучера та Л. Могілевського (2024), основною метою якого були формування та апробація педагогічної технології викладання трудового права, яка включає «використання онлайн-платформ та освітніх ресурсів, віртуальні заняття та симуляції, включення мультимедійних матеріалів, інтеграцію адаптивних технологій навчання, впровадження проектно- і проблемно-орієнтованих технологій навчання, включення інтерактивних методологій, включення хмарних технологій і мобільних додатків, а також забезпечення оцінювання та зворотного зв'язку».

На основі проведеного аналізу вітчизняних наукових джерел можна виокремити такі основні недоліки в підготовці правників: випускники закладів вищої освіти мають лише теоретичні знання (Білічак, 2019, с. 60), дискримінаційні ризики в разі запровадження підготовки правників за критерієм регульованих і нерегульованих видів правничої діяльності (Білічак, 2019, с. 63; Янчук, 2022, с. 314), безпідставні побоювання з боку міжнародної правничої спільноти щодо надмірної теоретизації підготовки суддів та критика європейськими суддями відсутності гарантій в українському законодавстві щодо адекватної присутності суддів серед співробітників Національної школи суддів (Шаркова, 2015, с. 291, 292). Окрім того, нині в Україні відсутні чіткі критерії правничої професії. На відміну від широко поширеної за кордоном практики щодо віднесення до юристів суддів, прокурорів, адвокатів, а також нотаріусів, в Україні до правничої професії належать працівники сфери правозастосування, які не впливають на формування концепцій і змісту нормативних правових актів (Сущенко, 2016, с. 23), зокрема представники Служби безпеки України, Державної податкової служби України, слідчі, юрисконсульти та ін.

Подальше дослідження вимагає також огляду праць зарубіжних учених задля виявлення прогалин у дослідженні можливих напрямів подальшої євроінтеграційної еволюції української юридичної освіти.

Варто звернути увагу на такі факти. По-перше, у контексті представленої тематики переважають дослідження зарубіжних науковців, які загалом приділили увагу широкому спектру питань: від впроваджень окремих інновацій чи інноваційних дидактичних методик у підготовці правників до вивчення кате-

горії «юридична освіта» в широкому розумінні, включаючи філософські та управлінські аспекти. По-друге, останніми роками дослідженням щодо комплексного вдосконалення юридичної освіти приділяється все менше уваги, яка зосереджена переважно на окремих питаннях, зокрема щодо особливостей системи освіти в тій чи іншій країні, упровадження конкретних дидактичних методів, чітко визначеного наповнення змісту освітньої програми тощо.

Таким чином, можна виокремити такі основні напрями в дослідженнях іноземних учених:

– огляд особливостей юридичної освіти в контексті окремих країн (наприклад, у Румунії (Vişan, 2019), США (Harno, 2004), Йорданії (Issa, Juwaihnan, 2021));

– аналіз та/або конструювання змісту освітніх програм з права, критика та/або формування інструментарію вдосконалення юридичної освіти й дидактики права (Vişan, 2019; Harno, 2004; Buffa, 2022; Dos Santos Vasconcelos Silva, 2022; Issa, Juwaihnan, 2021; Kucher, Mohilevskiy, 2024);

– визначення сутності категорії «місія юридичної освіти» (Vişan, 2019; Le Roux-Kemp, 2024);

– застосування різноманітних методик викладання права (наприклад, аудіо-візуальні методики (Mateos, 2009), застосування можливостей юридичних клінік для розвитку якісної юридичної освіти (Perelman, Bouayad, Morin Guerry, 2024), особливості та результати використання штучного інтелекту при викладанні правознавства здобувачам вищої освіти на прикладах певних практик, зокрема під час пандемії COVID-19 (Quezada Castro, Castro Arellano, Quezada Castro, 2022; Vásquez et al., 2021), активні практичні техніки навчання при вивченні сімейного права (Rogus, Tsoukala, 2022), практичні переваги командного навчання серед методів дидактики права (Hanley, 2021);

– необхідність упровадження нових юридичних дисциплін з метою вдосконалення юридичних знань для вирішення певних глобальних проблем (Gostin, Boshka, Meier, 2024).

У праці В. Е. Манро (2003) основна увага фокусується на формуванні філософсько-ідеологічних концептуальних поглядів на «право як академічну дисципліну» в контексті виходу розуміння сутності юридичної освіти за межі лише ідеологічної підготовки, а також вивченні дисциплінарної природи правового методу. Як виявляється, у цьому плані база дисципліни «Право» не зводиться лише до окремої основної сукупності принципів, а являє собою утворення у формі дискурсивної

практики за допомогою таких категорій, як «каталог дисциплінарних юридичних методів» та «основний конструкт юридичної влади» (Mungo, 2003, p. 31). У статті також сформульовано ключові методологічні приписи щодо дисциплінації розумової діяльності здобувача освіти з права та закріплення ним юридичної риторики.

Цікавим є підхід, що висвітлений Д. Дос Сантос Васконселос Сілва (2022, p. 77), згідно з яким вивчення права повинне включати екологічний та соціальний складники, зокрема знання з екології, прав людини, стандартів гендерної політики, підтримки людей похилого віку тощо. Крім того, доцільно звернути увагу на роботу науковиці в аспекті мультидисциплінарного характеру юридичної освіти, адже беззаперечними є зв'язки права як дисципліни з політологією, економікою, соціологією тощо.

Отже, внаслідок аргументованості та повноти наявних досліджень можна зробити висновки про те, що важко навести приклади таких шляхів інтеграції вітчизняної юридичної освіти в європейський освітній простір, які так чи інакше не перепліталися із відомими.

По-перше, ключовим є *покращення якості освіти*. Портрет сучасного освіченого юриста, безумовно, складається з відмінного знання принаймні однієї з мов ЄС, володіння теоретичними знаннями українського законодавства, уміння швидко знайти необхідні правові норми та майстерно їх застосувати, навичок аналізу, узагальнення та синтезу великих обсягів інформації, знань основ кібербезпеки, міжнародного права та дипломатії, а також особливостей законодавства інших держав. Примітним є те, що різниця в законодавстві України та інших держав є однією із суттєвих перепон для випускників-юристів у працевлаштуванні за кордоном та зумовлює необхідність вивчення дисципліни на кшталт «Аналіз законодавства країн Європи». Ба більше, в європейській суддівській практиці відомі випадки застосування аналогії права, зокрема права інших країн. До викладу інших аргументів повернемось дещо пізніше.

По-друге, важливим шляхом інтеграції є *поєднання впровадження європейських освітніх норм, вимог та стандартів із розробленими й упровадженнями різноманітних інновацій*. Перший складник виправданий досвідом провідних держав у сфері реформ. Створення інновацій та їх обопільне впровадження з європейськими партнерами є однією з найважливіших передумов міжнародного визнання вітчизняної освіти.

По-третє, євроінтеграція неможлива без *міжнародної співпраці у сфері освіти і науки*.

Щодо складників якісної юридичної освіти, то варто завважити на поєднанні якісної теорії (до речі, вітчизняна правова доктрина має потужну теорію права), її засвоєнню й наявних умінь та навичках щодо вирішення нестандартних практичних завдань.

У контексті засвоєння теорії при навчанні за спеціалізацією «Правозастосування» можна запропонувати (за аналогією з медичною освітою) здійснювати поділ на більш спеціалізовані напрями, як-от «Кримінальне право», «Правозастосування у сфері прав громадян (цивільне право)», «Господарське право», «Правозастосування у сфері використання природних ресурсів та екологічної безпеки», «Правозастосування у сфері публічного адміністрування», «Правозастосування у сфері економіко-фінансової діяльності та податків», «Юрисконсульт (правознавець)», «Нотаріат» тощо. Такий розподіл може бути корисним великій кількості здобувачів освіти в контексті досконалого засвоєння знань вітчизняного та іноземного законодавства (хоч і щодо певної галузі права) в поєднанні з тренуванням необхідних практичних умінь та навичок. Проблему з проходженням зовнішнього незалежного оцінювання можна вирішити шляхом створення базового та розширеного тесту з кожної галузі права, знання з якої перевіряються на іспиті. Тобто при проставлянні позначок учасником випробування щодо своєї спеціалізації визначені блоки завдань матимуть більшу або меншу кількість завдань, а загальні блоки (наприклад, конституційне право) матимуть незмінну кількість запитань.

Щодо набуття практичних умінь та навичок, то можна зауважити, що в еру розвитку штучного інтелекту (далі – ШІ) його можна використати для моделювання тестувань, різних практичних ситуаційних проблем або просто як опонента в дебатах, пошуках прогалин у правових процесах чи процедурах тощо. Попри ототожнення деякими іноземними вченими (Ajevski et al., 2023, p. 363) ШІ зі скринькою Пандори в освітній діяльності, він може бути гарним інструментом для оцінювання знань і практичних умінь та навичок юристів.

У медіа можна знайти припущення про ймовірне заміщення людини ШІ у професійній юридичній діяльності. Це можна пояснити стрімким розвитком ШІ та необхідністю аналітичного й логічного мислення у професійній діяльності юриста, хоча право чомусь прирівнюють до гуманітарної спеціальності. Проте такий розвиток подій може бути малоімовірним,

адже висококваліфікований фахівець, зокрема з досвідом, розвинутими емпатією, інтуїцією, аналітичними й логічними навичками та моральними якостями, здатен якісно виконувати професійні завдання.

Наступним важливим моментом є математизація юридичної освіти. Відповідно до практик деяких держав (наприклад, Великобританії, Індії, частково США) важливу роль у підготовці фахівців відіграють дисципліни математичного циклу. Наприклад, у професійній діяльності необхідним є розвинуте аналітичне й логічне мислення, доводиться опрацьовувати статистичні дані, оцінювати речові докази або здобувати їх, робити розрахунки з метою визначення або перевірки правильності визначених обставин дорожньо-транспортної пригоди, подій на місці злочину, пошуку місця проживання злочинця за географією його злочинів тощо. Доцільно навести приклад спеціального курсу в США щодо використання математики у практичній діяльності пожежників. Відповідна проблематика в контексті професійної діяльності поліцейських вже була нами розглянута (Сербенюк, 2023б). Варто зауважити, що термін «математизація» в цьому разі варто розуміти у вузькому значенні. Йдеться не про посилене вивчення математики чи прикладної математики, а про впровадження кількох дисциплін математичного циклу (як теоретичного, так і прикладного характеру) з метою розвитку здобувачами освіти аналітичних та логічних навичок і оволодіння методологією застосування математичних методів для вирішення професійних завдань. Крім того, акцент варто робити все-таки на підготовці офіцерів поліції, тоді як рядові поліцейські можуть вивчати лише базові елементи, наприклад математичну логіку та елементарний практико-орієнтований курс, подібний до згаданого в нашій попередній статті (Сербенюк, 2023б). Загалом базовою основою математизації вважатимемо вступний курс «Теоретичні основи вищої математики», тренувальний курс з когнітивних навичок «Математична логіка» та прикладний курс «Математичні методи в юриспруденції».

Щодо міжнародної співпраці, то можна звернути увагу на залучення іноземних науковців та практиків до проведення занять, зокрема онлайн, спільно з українськими викладачами, круглих столів, обговорень проблем та особливостей права й юридичних процесів у різних країнах тощо. Цікавими проектами стали б проведення спільних занять, літніх шкіл для українських та іноземних здобувачів освіти, ознайомлення здобува-

чів освіти із практичною діяльністю та особливостями роботи іноземних правників, моделювання на основі цього практичних завдань з метою формування відповідних умінь у здобувачів освіти.

Крім того, важливим моментом у євроінтеграції юридичної освіти є діяльність (як всередині України, так і за її межами) в контексті досягнення Цілей сталого розвитку ООН (далі – ЦСР ООН), що сприятливо впливатиме на позиції України та українських закладів вищої освіти в низці міжнародних рейтингів. Насправді, Україна брала участь у процесі впровадження ЦСР ООН на міжнародному рівні спільно з іншими країнами – членами ООН, була проведена робота зі створення нормативної правової бази щодо виконання ЦСР ООН в Україні, а також відбувся процес їх адаптації у вітчизняні суспільно-правові, економічні відносини та національний розвиток. Зокрема, було ухвалено Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року № 722/2019, постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року № 695 була затверджена Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки, яка «визначає генеральний вектор сталого розвитку регіонів та розроблена відповідно до Цілей сталого розвитку України до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722» (Макаренко, 2023, с. 87). Крім того, юристи при виконанні своїх професійних обов'язків відіграють важливу роль у сприянні вирішенню практично всіх ЦСР ООН.

Враховуючи формулювання змісту тієї чи іншої ЦСР ООН, її завдань та очікуваних результатів, можна змоделювати зміст освітньої програми для підготовки правників, які по завершенню навчання будуть залучені до роботи з досягнення визначеної ЦСР ООН на певному рівні: місцевому, регіональному, національному чи міжнародному. Проте деякі ЦСР ООН мають доволі загальний характер і можуть за змістом необхідної юридичної діяльності повністю поглинути зміст підготовки юриста, причому за кількома професіями. Про цей факт буде згадано згодом.

Таким чином, можна зауважити про таке:
– з метою внесення вкладу в досягнення Цілі 1 «Подолання бідності» необхідно набутти умінь й навички роботи з найуразливішими категоріями населення, знати правові норми щодо можливостей розширення доступу таких верств населення до ключових послуг та ресурсів, надання гуманітарної допомоги в разі ймовірних небезпек техногенного, екологічного чи

іншого характеру, а також брати активну участь в удосконаленні таких норм;

– вплив підготовки юристів на досягнення Цілі 2 «Подолання голоду, розвиток сільського господарства» в контексті побудови освіти полягає в набутті знань і навичок юридичної підтримки (як консультативної, так і процесуальної чи нормотворчої) рівноправ'я у сфері аграрних відносин та технологій, залучення інвестицій, зокрема й міжнародних;

– Ціль 3 «Міцне здоров'я і благополуччя» передбачає активну юридично-гуманітарну діяльність з акцентом на забезпечення належної та якісної медичної допомоги, а також доступу до ліків чи вакцин. Не менш важливим постає й юридичне забезпечення наукових досліджень у галузях біології та медицини. Усі ці аспекти можуть бути засвоєні, наприклад, у курсі дисциплін з міжнародного та цивільного права тощо;

– Ціль 4 «Якісна освіта» передбачає передусім побудову якісної юридичної освіти (зокрема, володіння якісними знаннями, набуття практичних навичок правозастосування, вироблення стійких морально-етичних переконань) та відповідний комплекс знань, умінь та навичок у галузі права у сферах середньої та вищої освіти;

– набуті уміння й навички юридичної протидії дискримінації, ясна річ, сприяють досягненню Цілі 5 «Гендерна рівність»;

– якісна підготовка юристів у галузі екологічного права є невід'ємним складником боротьби з екологічними злочинами та досягнення таких ЦСР ООН, як Ціль 6 «Чиста вода та належні санітарні умови», Ціль 13 «Пом'якшення наслідків зміни клімату», Ціль 14 «Збереження морських ресурсів» і, звісно, Ціль 15 «Захист та відновлення екосистем суші»;

– підготовка ж у сфері юридичного забезпечення науково-дослідної, інноваційної діяльності (враховуючи право інтелектуальної власності), трансферу технологій та залучення інвестицій є сприятливим фактором для досягнення Цілі 7 «Доступна та чиста енергія», Цілі 9 «Промисловість, інновації та інфраструктура», Цілі 12 «Відповідальне споживання та виробництво», а також Цілі 8 «Гідна праця та економічне зростання»;

– Ціль 8 «Гідна праця та економічне зростання» також передбачає широку юридичну діяльність, зокрема в процесуальному аспекті, щодо протидії примусовій праці, рабству й торгівлі людьми. Крім того, беззаперечним залишається вплив права соціального забезпечення;

– якісна юридична підготовка в таких сферах, як фінансові ринки та інститути, міг-

раційна політика та мобільність, а також залучення інвестицій у регіони зі слабшим розвитком господарства та інфраструктури, є важливим фактором у досягненні Цілі 10 «Скорочення нерівності».

Решта ЦСР ООН мають більш кількісний характер в контексті юридичної підготовки, необхідної для достатньої діяльності в їх досягненні. Зокрема:

– Ціль 11 «Сталий розвиток міст і громад» полягає в забезпеченні відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів. «Досягнення безпеки і сталого розвитку міст означає забезпечення безпечним і доступним житлом, а також модернізацію нетрів. Це також передбачає інвестиції у громадський транспорт, створення зелених громадських територій, а також удосконалення міського планування і управління у такий спосіб, що одночасно забезпечуватиме інклюзивність і загальну рівноправну участь»¹;

– досягнення Цілі 16 «Мир, справедливість та сильні інститути» найбільше залежить саме від якісної юридичної освіти. Суть цієї Цілі полягає у сприянні «розбудові миролюбного і всеохопного суспільства задля сталого розвитку, забезпечення всім доступу до правосуддя і створення ефективних, підзвітних та інклюзивних інституцій на всіх рівнях». Звісно, що «без миру, стабільності, забезпечення прав людини та ефективного врядування на принципах верховенства права не можна сподіватися на сталий розвиток»². Діяльність щодо досягнення Цілі 16 має включати протидію всім формам насильства, співпрацю державних органів та громад, зокрема з метою подолання конфліктів і покращення безпеки. Окрім того, «посилення верховенства права і зміцнення прав людини є ключовими факторами в цьому процесі, як і зменшення незаконного обігу зброї й активізація участі країн, що розвиваються, в інститутах глобального управління»³;

– Ціль 17 «Партнерство заради сталого розвитку» полягає в «зміцненні засобів здійснення й активізації роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку»⁴. Суть її досягнення в аспекті побудови юридичної освіти та впливу на забезпечення безпеки суспільних відносин полягає в юридичному

¹ Цілі сталого розвитку // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Цілі_сталого_розвитку (дата звернення: 01.06.2024).

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само

забезпеченні міжнародних відносин, зокрема міжнародної торгівлі, міжнародної гуманітарної співпраці, інвестицій та обміні інноваціями. У контексті ж освітньої діяльності Ціль 17 проявляється в комплексній діяльності закладу вищої освіти щодо досягнення попередніх ЦСР ООН (1–16) та відповідної звітності згідно з визначеними міжнародними стандартами.

Окрім того, підготовка майбутніх правників у найкращому її варіанті має відбуватись саме в «зеленому» закладі вищої освіти, тобто орієнтованому на сталий і стійкий розвиток, внесок у досягнення ЦСР ООН. Здобувачі освіти мають бути якомога раніше залученими до різноманітних заходів зі збереження довкілля, гуманітарної діяльності, відкритості професійної діяльності, участі в самоврядуванні та протидії будь-яким проявам нерівності тощо. Справді, робота здобувачів освіти в юридичних клініках, гуманітарна діяльність, участь у розробці проєктів нормативних документів, які, зокрема, регулюють відкритість діяльності, значно впливає на досвідченість майбутніх правників.

Тематика сталого розвитку є надзвичайно актуальною й для діяльності юридичного закладу вищої освіти та її організації в цілому. «В ідеальному варіанті тема сталого розвитку мала б бути наскрізною у: 1) викладанні, навчанні та оцінюванні; 2) розвитку персоналу; 3) позанавчальних та виховних заходах; 4) різноманітних проєктах під керівництвом співробітників або студентів» (Мелеганіч, 2022, с. 71). Крім того, необхідною є наявність у діяльності закладів вищої освіти в контексті ЦСР ООН таких параметрів, як «лідерство та управління, партнерство та залучення, засоби та операції, а також навчання та дослідження. Однак багато університетів все ще втрачають можливості стратегічного зв'язку між цими сферами» (Veiga Ávila et al., 2017, p. 1273).

Оскільки інновації у сфері сталого розвитку в закладах освіти зосереджені переважно в кампусах університетів, варто зауважити про визначені світовою науковою спільнотою чотири основні принципи успішної інтеграції інновацій у сфері сталого розвитку:

- винахідливість (поєднання простоти й ефективності в інновації);
- просте впровадження;
- екологічна ефективність (поєднання таких параметрів, як екологічна безпека та енергоефективність);
- економічна життєздатність (оптимізація ресурсів в економіці) (Veiga Ávila et al., 2017).

Останні дослідження (Veiga Ávila et al., 2017) також розкривають проблематику та перепони у впровадженні інновацій зі сталого

розвитку в закладах вищої освіти. Так, «основні бар'єри для впровадження інновацій та сталого розвитку зазвичай пов'язані з управлінням (тобто адміністрацією університету, екологічними комітетами, впровадженням та/або підтримкою систем управління; управлінням з точки зору політики (*нормативних документів*. – С. С.) та формальних керівних принципів). Інші бар'єри, з якими стикаються університети, пов'язані з технологіями, наявністю ресурсів та інституційною культурою... Крім того ... багато університетів, які брали участь у дослідженні, потребують певних змін у діяльності своїх кампусів. Більшість із них ще не розробили документ, який би вказував на їхні цілі чи загальну місію щодо сталого розвитку. Ба більше, низка університетів не встановила та/або не переслідує Цілі сталого розвитку та ще не сприяла ефективним відносинам із зацікавленими сторонами всередині та за межами університету. Наслідки дослідження тут зрозумілі: існує потреба у зміні мислення щодо того факту, що стійкість має бути не лише частиною діяльності кампусу, а й частиною викладання та дослідження. Стійкість також має бути вбудованою у відносини із зовнішніми партнерами (наприклад, промисловістю), щоб розблокувати можливості для інвестицій в освіту, інфраструктуру і технологічні дослідження» (Veiga Ávila et al., 2017, p. 1278).

Враховуючи наведене вище, цілком очевидно, що при підготовці правників необхідно залучати здобувачів вищої освіти до діяльності університету, зокрема в розбудові співпраці з громадою, підприємствами, установами та організаціями тощо. Особливості такого залучення є важливим напрямом подальших наукових досліджень.

ВИСНОВКИ. Проблематика пошуку напрямів реформування юридичної освіти є доволі добре вивченою як на національному, так і на міжнародному рівнях. Проте останнім часом відповідні дослідження все більше зводяться до дидактики права та складників освіти правників. У дослідженні запропоновано шляхи реформування вітчизняної юридичної освіти в межах ключових напрямів її євроінтеграції, до яких варто віднести: покращення якості освіти, поєднання впровадження міжнародних норм і стандартів із розробленням та впровадженням інновацій, міжнародну співпрацю, розвиток практичних навичок та знань (принаймні базових) правових норм інших країн.

Складником якісної юридичної освіти є поєднання таких елементів, як теорія, її засвоєння й наявні вміння та навички щодо вирішення

нестандартних практичних завдань. Пропонуємо впровадити здобуття освіти за спеціалізацією «Правозастосування» за певними юридичними галузями чи напрямками при навчанні (за аналогією з медичною освітою) з метою розвантаження змісту освітніх програм у контексті досконалого засвоєння знань вітчизняного та іноземного законодавства (хоч і з певної галузі права) у поєднанні з тренуванням необхідних практичних умінь та навичок.

Упровадження кількох дисциплін математичного циклу (як теоретичного, так і прикладного характеру) є корисним для розвитку у здобувачів освіти аналітичних та логічних навичок, оволодіння ними методологією застосування математичних методів для вирішення професійних завдань. У цьому разі акцент варто робити все ж таки на підготовці офіцерів поліції, тоді як рядові поліцейські можуть вивчати лише базові елементи, наприклад математичну логіку та елементарний практико-орієнтований курс математики.

Невід'ємним параметром процесу євроінтеграції вітчизняної освіти є залучення іноземних науковців та практиків до проведення занять, зокрема онлайн, спільно з українськими викладачами, круглих столів, обговорень проблем та особливостей права й юридичних процесів у різних країнах тощо. Здобувачам освіти важливо знайомитись із практичною діяльністю та особливостями роботи зарубіж-

них правників, а викладачам моделювати на основі цього практичні завдання з метою формування відповідних умінь у здобувачів освіти.

Одним із ключових параметрів є також діяльність у контексті досягнення Цілей сталого розвитку ООН з метою можливого виокремлення фахової підготовки правників, спеціалізацією яких могло би бути юридичне забезпечення діяльності щодо досягнення тієї чи іншої цілі сталого розвитку. Зокрема, певну увагу приділено висвітленню складників змісту освітніх програм, що впливають на компетентність майбутніх правників, їхню зможу брати активну участь в якісному досягненні Цілей сталого розвитку ООН при виконанні своїх професійних обов'язків після здобуття юридичної освіти. Варто зауважити, що відповідно до досягнення тієї чи іншої цілі сталого розвитку можна сформулювати професійні спеціалізації в юридичній освіті. Проте в такому разі деякі спеціалізації матимуть, зокрема, доволі широкий характер. Наприклад, у контексті Цілі 17 «Партнерство заради сталого розвитку» виокремлюється напрям юридичного забезпечення міжнародних відносин у галузі торгівлі, науки, інновацій та гуманітарної допомоги, у контексті Цілі 16 «Мир, справедливість та сильні інститути» формується поєднання правничої підготовки прокурорів, суддів, юрисконсультів юридичних підрозділів органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування тощо.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Андрощук А. Професійна підготовка юристів у Голландії // Практичні проблеми юридичної освіти України в контексті європейської інтеграції : матеріали Міжнар. конф. (м. Київ, 20 верес. 2001 р.) / Нац. ун-т «Києво-Могилянська Академія» ; М-во у справах міжнародного розвитку Великої Британії. Київ : KM Academia, 2001. С. 7–17.
2. Білічак О. А. Реформа юридичної освіти в Україні: проблеми і виклики. *Освітня аналітика України*. 2019. № 3 (7). С. 57–68.
3. Гуменюк Т. І. Інтеграція основних тенденцій європейської юридичної освіти в Україні. *Право і суспільство*. 2018. № 3, ч. 2. С. 16–21.
4. Купчак М. Вплив європейських інтеграційних процесів на розбудову правоосвітніх систем в Україні. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2019. № 19. С. 146–152. DOI: <https://doi.org/10.32447/20784643.19.2019.18>.
5. Макаренко І. О. Інкorporація ESG-критеріїв у діяльність компаній у контексті їх інвестиційного скринінгу. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 2 (104). С. 86–93. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2023-2\(104\)-86-93](https://doi.org/10.26642/ema-2023-2(104)-86-93).
6. Мелеганіч Г. Сталий розвиток закладів вищої освіти України: від політики держави до політики керівництва закладом освіти // Державна політика сталого розвитку України: базові засади (матеріали підготовки до Парламентських слухань 2021) / уклад. Г. Харламова, Н. Чала. Київ, 2022. С. 68–72.
7. Сербенюк С. О. Математика в поліцейській діяльності: основи, особливості, математична підготовка. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023б. Вип. 4 (103). С. 333–344. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.4.32>.
8. Сербенюк С. О. Покращення публікаційної активності українських учених: проблематика, шляхи вирішення, використання математико-статистичних методів. *Право і безпека*. 2023а. № 4 (91). С. 129–138. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.4.11>.
9. Сербенюк С. О., Надопта Л. С. Організаційно-правові та фінансові засади наукової діяльності в закладах вищої освіти МВС України: проблеми і шляхи вирішення з використанням математико-

статистичної методології. *Право і безпека*. 2023. № 3 (90). С. 214–225. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.3.18>.

10. Сущенко В. М. Європейські та міжнародні стандарти правничої професії в контексті функціонування правової системи України. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2016. Т. 181. С. 22–25.

11. Тернавська В. М. Сучасні тенденції реформування вищої юридичної освіти в Україні (конституційно-правовий аспект). *Нове українське право*. 2022. № 2. С. 142–148. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.2.20>.

12. Шаркова І. М. Вища школа та професійна підготовка юристів. *Правове регулювання економіки*. 2015. № 15. С. 286–294.

13. Якимчук М., Лизогуб Б. Актуальні проблеми професійної підготовки суддів і прокурорів у аспекті європейської інтеграції України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2009. № 3 (15). С. 10–15.

14. Янчук Н. Д. Реформування юридичної освіти в Україні: осмислення та перспективи. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 311–316. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.54>.

15. Ajevski M., Barker K., Gilbert A., Hardie L., Ryan F. ChatGPT and the future of legal education and practice. *The Law Teacher*. 2023. Vol. 57, Iss. 3. Pp. 352–364. DOI: <https://doi.org/10.1080/03069400.2023.2207426>.

16. Buffa M. Didactics of Law and Legal Culture in (Un)current Education. Notes on a Recent Handbook. *Materiali per una Storia della Cultura Giuridica*. 2022. Vol. 52, No. 1. Pp. 237–248. DOI: <https://doi.org/10.1436/103724>.

17. Dos Santos Vasconcelos Silva D. Legal education, social transformation and extensionist possibilities toward hyperinclusive society. *Revista Brasileira de Estudos Politicos*. 2022. Vol. 124. Pp. 77–124. DOI: <https://doi.org/10.9732/2022.V124.983>.

18. Gostin L. O., Boshia S. L., Meier B. M. Teaching Global Health Law: Preparing the Next Generation for Future Challenges. *Journal of Law, Medicine and Ethics*. 2024. Vol. 52, No. 1. Pp. 191–195. DOI: <https://doi.org/10.1017/jme.2024.63>.

19. Hanley J. Team-based learning in social work law education: a practitioner enquiry. *Social Work Education*. 2021. Vol. 40, No. 8. Pp. 1038–1050. DOI: <https://doi.org/10.1080/02615479.2020.1770720>.

20. Harno A. J. Legal education in the United States. Clark, New Jersey : The Lawbook Exchange, Ltd., 2004. 256 p.

21. Issa H. A., Juwaihyan M. The extent of the need for teaching forensic sciences for law students in Jordanian universities. *Indian Journal of Forensic Medicine and Toxicology*. 2021. Vol. 15, No. 1. Pp. 1097–1100. DOI: <https://doi.org/10.37506/ijfmt.v15i1.13563>.

22. Kucher O., Mohilevskyi L. Training and education of specialists in the field of labour law. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*. 2024. Vol. 8, No. 6. DOI: <https://doi.org/10.24294/jipd.v8i6.5966>.

23. Le Roux-Kemp A. A critical analysis of the role of legal higher education and training in the institutionalisation of the English legal profession: quo vadis for English law schools? *Law Teacher*. 2024. Vol. 3. DOI: <https://doi.org/10.1080/03069400.2024.2353990>.

24. Mateos O. The application of the audiovisual techniques in the teaching of the juridical subjects in university masters. *Edulearn Proceedings*. 2009. No. 2. Pp. 4659–4668.

25. Munro V. E. The discipline of law – legal education at the intersection of the juridical and the disciplinary. *Journal of Commonwealth Law and Legal Education*. 2003. Vol. 2, No. 1. Pp. 31–45. DOI: <https://doi.org/10.1080/14760400308522893>.

26. Perelman J., Bouayad A., Morin Guerry A. Legal clinics: innovative ways of teaching the law of the ecological transition. *Revue Internationale de Droit Economique*. 2024. Vol. 37, No. 2. Pp. 99–104. DOI: <https://doi.org/10.3917/ride.372.0099>.

27. Quezada Castro G. A., Castro Arellano M. P., Quezada Castro M. P. Artificial intelligence and legal education: its incorporation during the Covid-19 pandemic. *Revista Venezolana de Gerencia*. 2022. Vol. 27, No. 8. Pp. 750–764. DOI: <https://doi.org/10.52080/rvgluz.27.8.2>.

28. Rogus C., Tsoukala Ph. Doctrine, experiential learning, and client-centered lawyering: Teaching family law in a post-pandemic world. *Family Court Review*. 2022. Vol. 60, No. 4. Pp. 818–835. DOI: <https://doi.org/10.1111/fcre.12677>.

29. Vásquez P. C., Pirela M. A., Fuenzalida J. P. D., Scholz F. B., Hauri S. B., González D. F. Teaching and learning law and artificial intelligence in Chile: On the minor in Artificial Intelligence and Law at the Universidad Autónoma de Chile. *Revista Pedagogia Universitaria y Didáctica del Derecho*. 2021. Vol. 8, No. 2. Pp. 281–302. DOI: <https://doi.org/10.5354/0719-5885.2021.64456>.

30. Veiga Ávila L., Filho W. L., Brandli L., Macgregor C. J., Molthan-Hill P., Gökçin Özuyar P., Martins Moreira R. Barriers to innovation and sustainability at universities around the world. *Journal of Cleaner Production*. 2017. Vol. 164. Pp. 1268–1278. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.07.025>.

31. Vişan E. R. Juridical Education Between Standards And Practice. *Fiat Iustitia*. 2019. Vol. 1, No. 1. Pp. 309–320.

Надійшла до редакції: 04.06.2024

Прийнята до опублікування: 13.09.2024

REFERENCES

1. Ajevski, M., Barker, K., Gilbert, A., Hardie, L., & Ryan, F. (2023). ChatGPT and the future of legal education and practice. *The Law Teacher*, 57(3), 352–364. <https://doi.org/10.1080/03069400.2023.2207426>.
2. Androshchuk, A. (2001, September 20). *Professional training of lawyers in Holland* [Conference presentation abstract]. International Conference “Practical problems of legal education in Ukraine in the context of European integration”, Kyiv, Ukraine.
3. Bilichak, O. A. (2019). The legal education reform in Ukraine: problems and challenges. *Educational Analytics of Ukraine*, 3(7), 57–68.
4. Buffa, M. (2022). Didactics of Law and Legal Culture in (Un)current Education. Notes on a Recent Handbook. *Materials for a History of Legal Culture*, 52(1), 237–248. <https://doi.org/10.1436/103724>.
5. Dos Santos Vasconcelos Silva, D. (2022). Legal education, social transformation and extensionist possibilities toward hyperinclusive society. *Brazilian Journal of Political Studies*, 124, 77–124. <https://doi.org/10.9732/2022.V124.983>.
6. Gostin, L. O., Boshia, S. L., & Meier, B. M. (2024). Teaching Global Health Law: Preparing the Next Generation for Future Challenges. *Journal of Law, Medicine and Ethics*, 52(1), 191–195. <https://doi.org/10.1017/jme.2024.63>.
7. Hanley, J. (2021). Team-based learning in social work law education: a practitioner enquiry. *Social Work Education*, 40(8), 1038–1050. <https://doi.org/10.1080/02615479.2020.1770720>.
8. Harno, A. J. (2004). *Legal education in the United States*. The Lawbook Exchange, Ltd.
9. Humeniuk, T. I. (2018). Integration of the main trends of European legal education in Ukraine. *Law and Society*, 3(2), 16–21.
10. Issa, H. A., & Juwaihian, M. (2021). The extent of the need for teaching forensic sciences for law students in Jordanian universities. *Indian Journal of Forensic Medicine and Toxicology*, 15(1), 1097–1100. <https://doi.org/10.37506/ijfnt.v15i1.13563>.
11. Kucher, O., & Mohilevskyi, L. (2024). Training and education of specialists in the field of labour law. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*, 8(6). <https://doi.org/10.24294/jipd.v8i6.5966>.
12. Kupchak, M. (2019). Influence of European integration processes on development the right of educational systems in Ukraine. *Bulletin of Lviv State University of Life Safety*, 19, 146–152. <https://doi.org/10.32447/20784643.19.2019.18>.
13. Le Roux-Kemp, A. (2024). A critical analysis of the role of legal higher education and training in the institutionalisation of the English legal profession: quo vadis for English law schools? *Law Teacher*, 3. <https://doi.org/10.1080/03069400.2024.2353990>.
14. Makarenko, I. O. (2023). Incorporation of ESG criteria in the activities of companies in the context of their investment screening. *Economics, Management and Administration*, 2(104), 86–93. [https://doi.org/10.26642/ema-2023-2\(104\)-86-93](https://doi.org/10.26642/ema-2023-2(104)-86-93).
15. Mateos, O. (2009). The application of the audiovisual techniques in the teaching of the juridical subjects in university masters. *Edulearn Proceedings*, 2, 4659–4668.
16. Melehanych, H. (2022). Sustainable development of higher education institutions of Ukraine: from state policy to policy of educational institution management. In H. Kharlamova, & N. Chala (Eds), *State policy of sustainable development of Ukraine: basic principles (preparatory materials for Parliamentary hearings 2021)* (pp. 68–72).
17. Munro, V. E. (2003). The discipline of law – legal education at the intersection of the juridical and the disciplinary. *Journal of Commonwealth Law and Legal Education*, 2(1), 31–45. <https://doi.org/10.1080/14760400308522893>.
18. Perelman, J., Bouayad, A., & Morin Guerry, A. (2024). Legal clinics: innovative ways of teaching the law of the ecological transition. *International Review of Economic Law*, 37(2), 99–104. <https://doi.org/10.3917/ride.372.0099>.
19. Quezada Castro, G. A., Castro Arellano, M. P., & Quezada Castro, M. P. (2022). Artificial intelligence and legal education: its incorporation during the Covid-19 pandemic. *Venezuelan Journal of Management*, 27(8), 750–764. <https://doi.org/10.52080/rvgluz.27.8.2>.
20. Rogus, C., & Tsoukala, Ph. (2022). Doctrine, experiential learning, and client-centered lawyering: Teaching family law in a post-pandemic world. *Family Court Review*, 60(4), 818–835. <https://doi.org/10.1111/fcre.12677>.

21. Serbenyuk, S. O. (2023a). Improving the publication activity of Ukrainian scientists: problems, solutions, the use of mathematical and statistical methods. *Law and Safety*, 4(91), 129–138. <https://doi.org/10.32631/pb.2023.4.11>.
22. Serbenyuk, S. O. (2023b). Mathematics in police activity: basics, features, mathematical training. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*, 4(103), 333–344. <https://doi.org/10.32631/v.2023.4.32>.
23. Serbenyuk, S. O., & Nadopta, L. S. (2023). Organisational, legal and financial bases for scientific activity in higher education institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: problems and solutions based on mathematical and statistical methodology. *Law and Safety*, 3(90), 214–225. <https://doi.org/10.32631/pb.2023.3.18>.
24. Sharkova, I. M. (2015). Higher school and professional training of lawyers. *Legal Regulation of the Economy*, 15, 286–294.
25. Sushchenko, V. (2016). European and international standards of the legal profession in the legal system of Ukraine. *NaUKMA Research Papers. Law*, 181, 22–25.
26. Ternavska, V. M. (2022). Contemporary tendencies of the reforming the higher legal education in Ukraine (constitutional and legal aspect). *New Ukrainian Law*, 2, 142–148. <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.2.20>.
27. Vásquez, P. C., Pirela, M. A., Fuenzalida, J. P. D., Scholz, F. B., Hauri, S. B., & González, D. F. (2021). Teaching and learning law and artificial intelligence in Chile: On the minor in Artificial Intelligence and Law at the Universidad Autónoma de Chile. *Journal of University Pedagogy and Didactics of Law*, 8(2), 281–302. <https://doi.org/10.5354/0719-5885.2021.64456>.
28. Veiga Ávila, L., Filho, W. L., Brandli, L., Macgregor, C. J., Molthan-Hill, P., Gökçin Özuyar, P., & Martins Moreira, R. (2017). Barriers to innovation and sustainability at universities around the world. *Journal of Cleaner Production*, 164, 1268–1278. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.07.025>.
29. Vişan, E. R. (2019). Juridical Education Between Standards And Practice. *Fiat Iustitia*, 1(1), 309–320.
30. Yakymchuk, M., & Lyzohub, B. (2009). Actual problems of professional training of judges and prosecutors in the aspect of European integration of Ukraine. *Journal of the National Prosecution Academy of Ukraine*, 3(15), 10–15.
31. Yanchuk, N. D. (2022). Reforming legal education in Ukraine: understanding and perspectives. *South Ukrainian Law Journal*, 1–2, 311–316. <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.54>.

Received the editorial office: 4 June 2024

Accepted for publication: 13 September 2024

SYMON OLEKSANDROVYCH SERBENYUK,

Kharkiv National University of Internal Affairs,

Department of Scientific Activity Organization and Intellectual Property Protection;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6806-6319>,

e-mail: simon6@ukr.net

INTEGRATIVE DIRECTIONS OF MODERN LEGAL EDUCATION DEVELOPMENT AS A HUMAN RIGHTS COMPLIANCE PARAMETER

The article is devoted to identifying the key European integration directions of reforming modern national legal education. The issue of improving the quality of legal education has remained relevant for more than a decade for all countries regardless of the level of economic and social development. In a narrow sense, the relevant issues are closely related to the integration of legal education, and in a broader sense – to globalisation, because, on the one hand, legal education must comply with international standards and best educational practices, and on the other hand, the global problem of nostrification needs to be addressed. A wide range of both domestic and foreign scientific research is devoted to the reform of legal education, but there is a pattern of gradual reduction of such developments and redistribution of attention of the scientific community to certain ‘moments’ of legal didactics and parameters of legal education.

The article is original and combines the analysis of scientific results of national and foreign scholars with the formulation of new or improved proposals for European integration reform of national legal education. The main areas of research by national scholars on the integration of legal education and the main shortcomings in the training of national lawyers are identified. Particular attention is paid to the identification of “gaps” in the study of possible vectors of further European integration evolution of Ukrainian legal education. The author considers such key areas of European integration of legal education as improving the quality of education, combining the implementation of international norms and standards with the development

and implementation of innovations, international cooperation, development of practical skills and knowledge (at least basic) of legal norms of other countries. The study proposes a number of key areas of reform activity in relation to the European integration of national legal education, in particular in the context of practice-oriented training, reduction of the content of educational programmes in combination with their integration into the European legal area and improvement of the education quality, improvement of analytical and logical skills of lawyers, and also the impact on the achievement of the UN Sustainable Development Goals.

Key words: *legal education, integration, globalisation, human rights, security, UN Sustainable Development Goals.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Сербенюк С. О. Інтеграційні напрями розвитку сучасної юридичної освіти як параметра дотримання прав людини. *Право і безпека*. 2024. № 3 (94). С. 21–32. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.02>.

Citation (APA): Serbenyuk, S. O. (2024). Integrative directions of modern legal education development as a human rights compliance parameter. *Law and Safety*, 3(94), 21–32. <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.02>.

UDC 316.346.2:342.722:355.1

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.03>

YULIIA OLEKSANDRIVNA ZAHUMENNA,

*Candidate of Law, Associate Professor,
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Department of Theory and History of State and Law;*
 <https://orcid.org/0000-0003-0617-8363>,
e-mail: yuliyazagum@gmail.com;

DARIA PETRIVNA HRELYA,

Kharkiv National University of Internal Affairs;
 <https://orcid.org/0009-0009-0159-940X>,
e-mail: dashahrelya050605@gmail.com

GENDER EQUALITY WITH REGARD TO THE CURRENT CHALLENGES TO UKRAINE'S NATIONAL SECURITY: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

The article examines the legal and institutional mechanisms for integrating gender equality into the national security and defence sector of Ukraine. The analysis of the legal framework governing gender policy, in particular in the Armed Forces of Ukraine, is carried out. Particular attention is paid to the role of international standards, such as UN Security Council Resolution 1325 and the Istanbul Convention, in ensuring equal access of women and men to participation in defence processes.

Based on theoretical analysis and empirical data, the article examines the impact of gender balance on the effectiveness of the national security sector, in particular its managerial, operational and strategic components, in the context of modern military challenges. It is found that the integration of gender equality contributes to the efficiency of the defence sector, but requires improvement of legal regulation and changes in institutional approaches.

The results of the study indicate the need to revise legislative acts and introduce gender-sensitive approaches in the planning and execution of military operations. The article provides recommendations for strengthening the legal framework for gender equality in the security and defence sector of Ukraine. It is concluded that gender equality in the military does not mean mandatory establishment of equal obligations for both sexes. It is important to take into account the specifics and capabilities of each gender, ensuring equal access to military service on a voluntary basis, which is a more effective and fair approach. This allows to take into account the individual characteristics of women and men, thus ensuring the harmonious functioning of the Armed Forces of Ukraine in the context of modern challenges and needs of society.

Key words: *gender, gender equality, national security of Ukraine, defence sector, martial law, Armed Forces of Ukraine.*

Original article

INTRODUCTION. Under the current conditions of global changes and challenges, gender equality issues are of particular importance for national security. The introduction of a special legal regime of martial law in Ukraine necessitates reviewing and adapting existing security strategies from a gender perspective. This includes ensuring women's equal access to decision-making in the defence sector, supporting women in the military, and developing policies that take into account the specific needs and vulnerabilities of different gender groups in crisis situations. The relationship between gender equality and national security is complex and multifaceted and requires both theoretical analysis and practical implementation of effective strategies.

Gender equality in national security and defence is becoming an important aspect that affects not only the country's domestic policy, but also its international image and relations. Ukraine, striving for integration into Euro-Atlantic structures and fulfilment of international obligations, in particular in the context of the Istanbul Convention and the Sustainable Development Goals, cannot ignore the issue of gender equality, including its aspects in the military sphere.

The topic is particularly relevant in the context of finding new approaches to improving the effectiveness of the country's defence capability. Equal involvement of women and men in decision-making, planning and execution of defence

tasks allows to maximise the potential of the entire population to ensure national security.

Awareness of how gender aspects are integrated into the security and defence sector is key to developing effective policies aimed at creating inclusive, equitable and effective defence forces. The relevance of the study is driven by the need to critically analyse the existing barriers to gender equality in the army, including stereotypes, organisational, cultural and legal restrictions.

Therefore, the topic of gender equality in the context of Ukraine's national security is becoming one of the most important, combining both theoretical aspects of gender studies and practical needs of reforming the country's defence sector. The development and implementation of gender-sensitive approaches in Ukraine's defence policy should be an important step towards strengthening national security, sustainable development and achieving equality.

PURPOSE AND OBJECTIVES OF THE RESEARCH. *The purpose* of the article is to carry out a comprehensive legal analysis of the existing mechanisms for integrating gender equality into the national security and defence sector of Ukraine, and to develop scientifically based recommendations for their improvement, taking into account current challenges, the experience of women's involvement in military service and international human rights standards, especially in the context of Ukraine's Euro-Atlantic integration. The study was prompted by the need to respond to the current challenges faced by Ukraine on the way to achieving gender equality in the context of political instability and the legal regime of martial law.

To achieve this goal, the following *objectives* were set:

- to theoretically substantiate the importance of gender equality in the context of national security, to analyse academic works that consider theories of gender equality and their application in the security and defence sector;

- to empirically investigate the impact of gender equality on the effectiveness of military and security structures, to study statistical data on the participation of women in the Ukrainian security forces and to assess their contribution to national security;

- to develop recommendations for improving the legal framework for gender equality in the military and national security sector.

METHODOLOGY. The methodology of the study on gender equality with regard to the national security of Ukraine is based on a comprehensive approach that includes a number of inter-related scientific methods. The basis for the analysis was the application of the theoretical

method, which allowed to summarise scientific works and legal acts on gender equality in the defence sector. An important data collection tool included sociological methods, which helped to collect information on women's participation in the Armed Forces of Ukraine and assess the impact of social and cultural barriers on gender equality.

The obtained data were analysed using the statistical method, which allowed to identify trends in the number of women in military structures and their impact on the effectiveness of military operations. To compare international experience and find successful approaches, the comparative legal method was used, which allowed us to study the practices of ensuring gender equality in the armies of other countries, including NATO member states.

The formal legal method allowed us to analyse the current Ukrainian legislation regulating gender issues in the defence sector and identify legal gaps that need to be addressed. Based on existing trends and in order to anticipate future challenges, a predictive method was used to forecast possible changes in the legal regulation of gender equality in the Armed Forces of Ukraine.

Consequently, the use of these methods allowed for a comprehensive analysis covering theoretical, social and legal aspects of the study and the development of recommendations for improving the integration of gender equality in the military sphere.

RESULTS AND DISCUSSION. The relevance of studying the issue of gender equality lies in the fact that the world has long recognised that prioritising gender equality in reforms of all national institutions is closely linked to the fundamental values of democracy, individual freedoms and human rights, and is a component of democratic control in all spheres (Kucherenko, Tinin, Timofieiev, 2023, p. 67; Tinin, 2023, p. 432). Since the outbreak of hostilities in the east of our country, and especially since the beginning of the full-scale invasion, Ukraine has begun to actively implement advanced methods and means of other countries to improve the effectiveness of defence capabilities. In the context of European integration, the issue of gender equality is extremely important for Ukrainian society in general and the security and defence sector in particular. Today, a targeted state policy to achieve gender equality is a crucial condition for directing the activities of national institutions to ensure and guarantee equal rights, freedoms and opportunities for men and women, promote gender democracy, develop gender culture and prevent gender discrimination (Kucherenko, Tinin, Timofieiev, 2023, p. 67).

The share of women in the Armed Forces of Ukraine continues to grow, which is reflected in the increasing number of women in leadership positions and combat units. Today, in line with current trends, women not only hold various military positions, but also actively participate in combat operations, which demonstrates their high competence and effectiveness in performing their duties. According to research, women in the military often demonstrate a high capacity for empathy and consideration of the national, cultural and religious peculiarities of the countries where military operations are conducted. This makes it possible to create more harmonious and effective units capable of achieving better results in difficult conditions (Kucherenko, Tinin, Timofieiev, 2023, p. 67; Tinin, 2023, p. 433).

An important condition for ensuring gender equality is legal support at the state level, which guarantees women and men equal rights to serve in the armed forces, as well as protection of their rights and development of opportunities. The Constitution of Ukraine establishes the principle of equality enshrined in Article 24, which provides for equal rights and opportunities for women and men in the socio-political, cultural and other spheres of activity¹. The Law of Ukraine “On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men” of 8 September 2005, No. 2866-IV, also contributes to the implementation of this principle in practice². In addition, the implementation of international commitments, such as UN Security Council Resolution 1325 on Women, Peace and Security, ensures the integration of gender equality into national legislation and policy, and defines the main directions of gender policy implementation in the Armed Forces of Ukraine, including the involvement of women in peacebuilding and conflict prevention³. An important step was the increase in the number of women in the Armed Forces of Ukraine, where as of the end of 2023, more than 62,000 women serve, of whom 43,479 are military personnel,

which is an important aspect of gender policy implementation (Buket, Provorny, 2023).

One of the key areas of gender mainstreaming in the security and defence sector is the development of research on gender issues and national security policy. Gender equality plays an important role in ensuring social development. Studies conducted in this area show a positive correlation between ensuring equal gender rights and women’s benefits in the social, economic and political spheres. Data shows that positive achievements of women in legal, social and economic status contribute to the development of society as a whole.

Improving the legal status of women, establishing gender equality and creating a true gender balance are key aspects of social development. In democratic societies, combining family and professional life for women and men, as well as providing them with the opportunity to exercise their equal rights, are considered to be the main components of solving social problems. Achievement of gender equality and its implementation in the system of social relations is a fundamental value that causes real changes in the economic, humanitarian and social spheres and is a powerful reserve for the progress of any state (Uvarova, 2018, p. 18).

One of the main signs of democracy development in the 21st century is the elimination of all forms of discrimination and overcoming gender inequality. “At the same time, in a number of countries that have chosen the democratic path of development, including Ukraine, there is still a gender imbalance in every sphere of life to varying degrees, which objectively makes it impossible for public structures and the private sphere to function properly. The lack of gender equality causes destructive processes in society, creates obstacles to social unity and, as a result, hinders sustainable human development and prosperity” (Hrytsai, 2018, p. 11). Therefore, ensuring equality between men and women is one of the main issues of Ukrainian state-building.

The term “gender” was introduced into the social sciences to define new strategies for regulating socio-sexual relations around the world and to launch gender studies. The main purpose of such studies was to analyse the relations between women and men, identify their common and distinctive features, as well as to reveal the role of sexes, the constructs of femininity and masculinity. Gender as a concept encompasses various aspects, including social roles, cultural expectations and political strategies aimed at ensuring equal rights and opportunities for both sexes (Aheieva et al., 2004, p. 25).

¹ Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). *Constitution of Ukraine* (Law No. 254к/96-ВР). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>.

² Verkhovna Rada of Ukraine. (2005). *On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men* (Law No. 2866-IV). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

³ Cabinet of Ministers of Ukraine. (2020). *On approval of the National Action Plan for the Implementation of UN Security Council Resolution 1325 “Women, Peace and Security” for the period up to 2025* (Regulation No. 1544-p). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-p>.

Globalisation and the subsequent interconnection of nations have necessitated the inclusion of the concept of gender in various practical transformations. The concept has found its way into political strategies, the legal frameworks and norms that govern them, and the overall transformation of all aspects of life that affect both men and women. The term “gender” has become a descriptor of social and governmental change as it is shaped by the actions and relationships of people of different genders. Gender is now an important structure in the field of real transformations in social relations, and the status of women and men is its fundamental component. The concept of gender is gaining more and more recognition and attention not only in academic and scientific discourse, but also in the political and legal analysis of gender equality in Ukraine (Aheieva et al., 2004, p. 11).

First, let’s analyse the concept of gender. Typically, gender is primarily associated with biological attributes such as the structure of the genitals, reproductive system and chromosome set. However, in society, we often define people as male or female based on social attributes such as hair length, clothing style and colour, as well as certain behavioural traits such as aggression or tenderness. Therefore, we often find out the sex of a baby before it is born so that we can buy appropriate clothes and toys for a boy or a girl. In fact, children’s toy stores often have separate sections painted pink or blue to indicate toys for girls or boys, respectively. Even in higher education institutions, we tend to choose the appropriate majors based on gender stereotypes: girls tend to study philology and boys tend to study the sciences. These social characteristics assigned to men or women are called gender

Society is riddled with gender stereotypes that are based on biological characteristics and dictate social roles for men and women. These stereotypes encompass femininity and masculinity, which are traditionally associated with female and male characteristics, respectively. However, gender goes beyond simple descriptions and serves to critique the limited behavioural expectations placed on women and men. Gender studies challenge the notion of gender polarisation, which focuses solely on the differences between the sexes, as women, like men, are a diverse group in themselves. When discussing gender, the main issue is inequality, not just differences between men and women. Inequality generates discussions about the hierarchy, stratification and power dynamics embedded in gender relations. Power is the unequal distribution of resources such as economic wealth, time and social status.

Gender theory seeks a transformative shift in social norms to achieve gender equality (Oksamytna, 2004, p. 162).

In the broadest sense, gender can be defined as follows: “Gender is a system of values, norms and characteristics of male and female behaviour, lifestyle and way of thinking, roles and relationships of women and men modelled by society and supported by social institutions, acquired by them as individuals in the process of socialisation, which is primarily determined by the social, political, economic and cultural context of life and fixes the idea of a woman and a man depending on their sex” (Aheieva et al., 2004, p. 11).

Concepts, as well as people, have their own time and place of origin. The term “gender” originated in the United Kingdom. In English, the word “gender” literally means grammatical gender – masculine, feminine or neuter. Over the time, the concept has evolved to encompass the social and sexual attributes associated with a particular sex, distinct from its biological components such as genetics, morphology, anatomy and physiology. These socio-sexual characteristics cover various aspects of life, including lifestyles, behaviours, intentions, aspirations, etc. Gender goes beyond individual men and women to include the dynamics between them as social groups and the broader structure of gender relations. It encompasses the social roles played by women and men, girls and boys, and the ways in which these roles are socially constructed (Oksamytna, 2004, p. 162).

Gender is a complex and multidimensional concept that encompasses various aspects of social life and interaction. In the scientific literature, gender is considered in several ways. Firstly, gender is defined as a social, role and cultural interpretation of personality traits and behavioural patterns of men and women that differ from their biological sex. This approach emphasises that gender roles are shaped by social interactions and cultural contexts rather than by biological differences (Oksamytna, 2004, p. 170).

Secondly, gender is seen as a process of socialisation for individuals born into the biological categories of female or male. This means that from birth, a person is subjected to socialisation that shapes their gender identity in accordance with society’s expectations of their sex. In this context, social norms and expectations define the behaviours and roles associated with male and female sex (Babenko, 2023, p. 188).

Thirdly, gender is also interpreted as a policy of equal rights and opportunities for men and women, as well as activities to create mechanisms for the implementation of this policy. This includes the development and implementation of

legislative and policy measures aimed at ensuring gender equality and overcoming discrimination. The importance of this interpretation lies in the fact that it recognises the need for active action on the part of the state and society to achieve true equality between the sexes (Oksamytna, 2004, p. 170).

Thus, the concept of gender encompasses not only biological differences, but also social and cultural factors that determine the roles and expectations of men and women in society. This confirms that gender roles and stereotypes are the result of long-term social interaction and can change in line with changes in society and culture (Oksamytna, 2004, p. 170). In all these meanings, gender is studied in the system of scientific gender studies. Gender studies can use the following methods that generate gender knowledge within political science, such as:

1) a theoretical method, which is the main methodology and connects the totality of knowledge gained by all methods into a conceptual vision of the problem. The theoretical method in gender studies makes it possible to define the range of existing problems and clarify the subject of study, determine the place of gender knowledge in the system of social sciences as a whole or within individual sciences;

2) a sociological method of studying gender, which allows to correlate any gender parameters with other social characteristics;

3) a statistical method of gender analysis, which involves the introduction and application of indicators that demonstrate the degree of equity in the distribution and use of national goods and services between social groups, taking into account the gender factor;

4) an empirical method, which is closely related to gender statistics and attests to the existence and significance of facts, real events, specific actions, etc. It reveals positive and negative experiences of gender equality, confirms or refutes the correctness of certain theoretical models or schemes (Oksamytna, 2004, p. 174).

In addition, the prognostic method is also important, as it makes it possible to determine the prospects for gender development, taking into account the gender situation in the country. Advance knowledge on gender as a component of the social development forecast leads to a rethinking of many basic categories (Hrytsai, 2018, p. 91).

The so-called gender mainstreaming approach to the problem of equality between women and men is of particular importance in the methodological system of gender studies. Given the difficulties of translation, Ukrainian scholarly literature increasingly uses a calque of the Eng-

lish-language term “gender mainstreaming” (Gerbert, 2012, p. 357).

In order to fully understand the complex dynamics of gender in society, it is important to have a systematic understanding of its holistic nature, encompassing the various systems of interconnection and interaction between men and women. In addition, scientific analysis of the patterns of evolution, growth and change is crucial. In practical terms, therefore, a comprehensive approach involves restructuring, improving and evaluating decision-making procedures to ensure that gender equality is integrated into all areas and at every level. This can be achieved through the active involvement of stakeholders responsible for policy implementation (Aheieva et al., 2004, pp. 27–28).

In gender research, it is crucial to emphasise the concept of gender equality. As stated in legal norms, gender equality refers to the equal legal status of both women and men, as well as equal prospects for its realisation. It ensures that persons of either sex can participate in all aspects of public life on equal terms. The concept of gender equality encompasses the fundamental notion of ensuring the equality of legal and practical rights of men and women, as well as equal opportunities for the exercise of these rights.

Women and men should enjoy the same social status, have the same conditions for the realisation of all human rights, the same opportunities to contribute to the political, economic and social development of the state, and to benefit equally from the results of development (Libanova, 2012, p. 142).

Gender equality is the process of fair treatment of women and men, the essence of which is to achieve social justice with due regard to the gender specifics of the sexes. Special measures are often required to address historical and social imbalances that impede gender equality. Gender equality covers various aspects – it is not only a legal category, but also an idea and a principle of law. The concept of gender equality should be understood as the equal legal status of women and men, which includes rights, freedoms and responsibilities. It also implies the creation of an environment that allows individuals to fully realise their abilities and opportunities in all spheres of private, public and state life. Despite numerous studies conducted by domestic and foreign scholars over several decades, the principle of gender equality is still not universally recognised as one of the key principles of law. Nevertheless, gender equality remains a fundamental principle for the development of civil society and the rule of law (Aheieva et al., 2004, p. 26).

In order for a modern state governed by the rule of law to achieve gender equality, it is crucial

to have effective legislation that upholds the principles of justice, dignity and equality. This legislation should also be in line with international standards to ensure that national legislation on gender equality is developed. However, good legislation is not enough; there must also be mechanisms to support its implementation. If existing legislation designed to promote gender equality is not implemented in society, it becomes ineffective and loses its purpose. Gender equality can only flourish in a society where people embody appropriate legal, moral and ethical norms in their daily actions and behaviour. Nevertheless, the implementation of legislation that promotes gender equality must also be backed by state guarantees, which can be achieved by placing appropriate obligations on state institutions (Hrytsai, 2018, p. 105).

The effectiveness of the state in building a united, progressive and promising society is demonstrated by the implementation of mechanisms for observing the principle of gender equality, as evidenced by international experience. The degree of protection of women's rights reflects the overall development of society. Thus, ignoring gender equality issues raises doubts about the entire system of public administration. The mechanism for ensuring gender equality is an integral element of the comprehensive system of observance of human rights and freedoms (Honiukova, Pedchenko, 2016, p. 116).

Improving the status of women, bridging the gender gap and creating an effective system to support gender equality can be achieved through scientific progress and further integration of scientific results into the process of creating and applying laws. It is important to note that currently there is no universally accepted definition in the legal literature that would clearly outline the mechanism for ensuring gender equality. The absence of a standardised definition hinders the development of a comprehensive theoretical framework for understanding how to promote gender equality. Scientific discussions raise many questions about the need for a scientific definition of the concept of "gender equality mechanism". To understand it, it is necessary to clarify the meaning of the concept of 'mechanism' and refer to the etymology of this term (Hrytsai, 2018, p. 106).

In the most general sense, a mechanism is "the internal structure, system of something, a set of states and processes that make up a certain physical, chemical or other phenomenon" (Busel, 2001, p. 667).

In legal dictionaries, the word "mechanism" is usually used as a component of legal terms to explain certain legal phenomena in theoretical and research works of scholars (Koval, 2010, p. 94).

This term is, for example, used when analysing the concept of "mechanism of the state", when substantiating the concept of "mechanism of legal influence" and revealing the essence of such legal phenomena as the mechanism of legal regulation, the mechanism of implementation of legal norms, the mechanism of ensuring human rights and freedoms, etc. (Kobzar O., Kobzar T., 2021, p. 95).

The mechanism allows linking the elements that ensure the principle of gender equality into a structural and functional unit and giving them dynamic content. A sign of the mechanism for ensuring the principle of gender equality is its characteristics and categories that reflect its content. Defining the concept of "mechanism for ensuring the principle of gender equality", it is necessary to consider in more detail its main features, including

1) regulation. The legal mechanism of the rule-of-law state is organised through legal regulatory methods and means. Legislative provisions that ensure the principle of gender equality should be based on the rule of law and principles of justice;

2) systemic and functional content. Dialectics considers parts and the whole in a dialectical unity. When forming a whole, a new quality is created, which is not reduced to the sum of the properties of its parts, but it is determined by the parts, their number and a certain type of their interaction;

3) dynamism and stability. The mechanism for guaranteeing the principle of gender equality is a dynamic phenomenon that is constantly evolving, changing, improving and constantly operating;

4) focus. The purposeful nature of the mechanism for guaranteeing the principle of gender equality means that its action is aimed at achieving a specific goal - implementation of the basic legal principle of social equality by achieving a state of genuine equality between men and women in all spheres of life;

5) existence of general and special conditions that guarantee the functioning of the mechanism. At the same time, the mechanism of protection of the principle of gender equality cannot be equated with the protection of the principle of gender equality, as the mechanism is broader and more diverse;

6) permanent nature and effectiveness. The main role of the gender equality mechanism is not only to formulate and implement strategies for ensuring equal rights and opportunities, but also to monitor the implementation of programmes and projects aimed at improving the situation of women and men. Gender equality mechanisms can serve as catalysts for integrating gender

issues into decision-making and governance systems (Hrytsai, 2018, pp. 109–112).

Mechanisms for ensuring the principle of gender equality have a specific structure, which is proposed to include regulatory and legal and organisational (institutional) subsystems. In the scientific literature on gender issues, the regulatory and legal components are considered as a legal mechanism. A legal mechanism is understood as a set of legal means that allow bringing the behaviour of subjects of social relations in line with legal norms (Kolodiy, Kopieichykov, Lysenkov, 2003, p. 261).

Legal mechanisms “as constructions of positive law formalise a ‘set’ of legal regulators: rights, obligations, prohibitions, principles, presumptions, fictions, terms, procedures, incentives, measures of responsibility, etc. The substantive organisation of the legal mechanism reflects the internal logic of legal regulation, peculiarities of special legal influence on a certain social relation taken in a specific historical manifestation” (Alberda, 2013, p. 66).

The regulatory and legal component of the mechanism for ensuring the principle of gender equality is a set of legal means by which society and the state influence the implementation of the principle of gender equality (Hrytsai, 2018, p. 116).

The system of legal and regulatory support for gender policy in Ukraine is a set of international and national legal acts that establish the foundations, principles and mechanisms for implementing gender equality in all spheres of public life. In the current security situation, when women are increasingly involved in the security and defence sector, the issue of gender equality is becoming extremely relevant, requiring further development and improvement of the legal framework. Article 2 of the Law of Ukraine “On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Men and Women” stipulates that the legislation ensuring equal rights and opportunities for men and women consists of the Constitution of Ukraine, this Law and other regulatory acts. If an international treaty of Ukraine establishes other rules, the rules of the international treaty are applied¹.

The regulatory and legal component of the mechanism for ensuring the principle of gender equality “as an integral structure is represented by a system of interrelated substantive and procedural rules of law. It is objectively reflected in the system of the current legislation of Ukraine, which consists of: laws of Ukraine; by-laws; international

legal acts and treaties ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine” (Hrytsai, 2018, p. 117).

The institutional (organisational and legal) component is ensured by the activities of entities that influence the principle of gender equality in society. Today, the role of institutional mechanisms is significantly expanding and deepening. International experience shows that existing institutional mechanisms are in a state of transformation in terms of their nature, role and functions. As for the social sphere, a broader mechanism is needed today, namely a political one. That is, a mechanism is needed that would ensure the integration of political gender equality into general political strategies and ensure its implementation (Kyselova, 2006, p. 146).

Article 7 of the Law of Ukraine “On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men” stipulates that the institutional element of the mechanism for ensuring gender equality is made up of bodies, institutions and organisations with powers in this area. These include the Verkhovna Rada of Ukraine, the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights, the Cabinet of Ministers of Ukraine, a specially authorised central executive body for ensuring equal rights and opportunities for women and men, executive authorities and local self-government bodies, authorised persons (coordinators) appointed by them, as well as public associations².

For the purpose of bringing the Law of Ukraine “On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men” in line with the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, as well as to implement the provisions of the National Human Rights Strategy of 25 August 2015, the Law of Ukraine “On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men” was supplemented with Article 7-1. It sets out a list of actors involved in preventing and combating gender-based violence. These entities include the authorised central executive body for ensuring equal rights and opportunities for women and men, executive bodies, including authorised units of the National Police of Ukraine, local state administrations, local self-government bodies, centres for free secondary legal aid, courts, prosecutors, general and specialised support services for victims, citizens of Ukraine, foreigners and stateless persons who are legally in Ukraine. On a voluntary basis, enterprises, institutions, organisations regardless of their form of ownership, public associations and foreign non-governmental organisations, individual entrepreneurs who meet

¹ Verkhovna Rada of Ukraine. (2005). *On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men* (Law No. 2866-IV). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

² Ibid.

the criteria for the activities of entities providing social services, as well as individuals providing social services, including childcare services, may be involved in this activity¹.

To create a stable, just and developed society, states must establish mechanisms that promote gender equality. This will also allow women to exercise their rights and eliminate gender discrimination. Establishing a mechanism to ensure gender equality involves consolidating and harmonising the operation of its regulatory, organisational and legal (institutional) elements.

The identification of possible ways to implement gender policy is based on international and national commitments to gender equality and women's rights. The UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women is one of the first documents that reflects Ukraine's international commitments to gender equality. In addition, Ukraine has ratified the main international documents on the possible level of rights for men and women, including the Beijing Declaration, the International Labour Organization Convention, and the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Ukraine is a party to the main international human rights treaties: the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, and the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. In 2020–2021, Ukraine became an official participant in international initiatives such as the Biarritz Partnership and the Coalition for the Advancement of Gender Equality, a member of the International Coalition for Equal Pay (EPIC), and joined the Friends of Women, Peace and Security, demonstrating its readiness to implement UN Security Council resolutions².

The Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the National Action Plan for the Implementation of UN Security Council Resolution 1325 on Women, Peace and Security for the Period up to 2025" of 28 October 2020 provides for the identification of possible ways to implement gender policy in the Armed Forces of Ukraine. The National Plan stipulates that the designated central executive authorities are tasked with implementing and ensuring the principles of

gender equality in the areas of women's participation in peacekeeping, conflict and violence prevention, protection of women and girls affected by conflict, assistance and rehabilitation. These features ensure equal access for men and women to educational institutions at all levels in the security and defence sectors³.

Each document of international commitments contains provisions on the principle of equality of men and women in choosing a career and promotion, so we consider improving the system of recruitment to the Armed Forces of Ukraine to be one of the areas of implementation of the gender policy. National regulations also enshrine the principle of gender equality. Article 24 of the Constitution of Ukraine stipulates that privileges and restrictions based on race, skin colour, political, religious and other beliefs, gender, national and social origin, property status, place of residence, language and other characteristics are not allowed. Equality of rights between women and men is ensured by providing women with equal opportunities with men in social, political and cultural activities, education and vocational training, in work and remuneration for it; special measures for the protection of women's labour and health, and the establishment of pension benefits; creation of conditions enabling women to combine work and motherhood; legal protection, material and moral support for motherhood and childhood, including the provision of paid leave and other benefits to pregnant women and mothers⁴.

The beginning of a new stage of active hostilities by the Russian Federation poses new challenges for the security and defence sector of our country, in particular in the issue of gender equality in the Armed Forces of Ukraine. In this context, it is extremely important not only to implement the procedures and provisions (norms, requirements) of NATO standards, but also to apply them. As part of deepening cooperation with NATO and implementing its standards and principles into Ukrainian legislation, in order to achieve full compatibility of the Armed Forces of Ukraine with the respective forces of NATO member states, it is necessary to focus on gender equality. In particular, this issue was highlighted

¹ Ibid.

² Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022). *On approval of the State Strategy for Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men until 2030 and approval of the operational plan for its implementation for 2022–2024* (Regulation No. 752-p). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-p>.

³ Cabinet of Ministers of Ukraine. (2020). *On the approval of the National Action Plan for the implementation of UN Security Council Resolution 1325 "Women, Peace and Security" for the period up to 2025* (Regulation No. 1544-p). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-p>.

⁴ Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). *Constitution of Ukraine* (Law No. 254к/96-ВР). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

in the provisions of Bi-Strategic Command Directive 40-1 “Integration of UNSCR 1325 and Gender Perspectives in NATO Command Structures, including Protection Measures in Armed Conflict”, the NATO Policy on the Implementation of UN Security Council Resolution 1325 and Other Relevant Resolutions (first approved in 2007, updated in 2014, 2018), the NATO Standard AJP-01 Allied Joint Doctrine of 2017 (emphasis is placed on the expediency of taking into account the gender component in all NATO operations and missions), the NATO Standard AJP-03 Allied Joint Doctrine, Edition C (Version 1) of 2019, which specifies the functions of gender advisers, etc. At the same time, the 2030 global development goals confirm the relevance of this issue in terms of international priorities. Moreover, the challenges facing Ukraine’s security and defence sector today make the issue of women’s military service relevant both in terms of current problems and for further ensuring the state’s defence capability and guarantees of peace and non-recurrence of conflict (Cherviakova, 2022, p. 149).

The Armed Forces of Ukraine have developed a gender policy that is in line with the national policy, which ensures effective implementation of the gender approach in military life and guarantees equal rights and opportunities for people regardless of gender.

At the national level, the goals of implementing a gender approach in the security and defence sector of Ukraine are formulated in the norms adopted in the National Security Strategy of Ukraine and the Strategic Defence Bulletin of Ukraine. By introducing the concept of gender equality into legislative acts, the personnel management system of the Armed Forces of Ukraine and other defence forces is being transformed into a promising model that is in line with NATO gender policy. This approach involves updating existing military systems to ensure equal opportunities for women at all levels of service. This includes: 1) implementation of the human-centred principle in the Armed Forces of Ukraine and other components of the defence forces, taking into account gender aspects; 2) effective management of the career development of servicemen in compliance with the state policy of gender equality; 3) integration of gender equality in the defence forces into the recruitment process, during military service, during discharge from military service and social protection of veterans, and other tasks¹.

¹ President of Ukraine. (2020). *On the Decision of the National Security and Defence Council of Ukraine of 14 September 2020 “On the National Security Strategy of Ukraine”* (Order No. 392/2020).

Given Ukraine’s history and traditions, the issue of gender equality takes the form of integrating women into the national security and defence sector. Stereotypes and traditions include the attitude to women as passive participants in armed conflicts (Mehrl, Dworschak, 2021).

In October 2021, the Institute for Mass Media Research conducted a survey and found that the media rarely mention women servicewomen in their stories. While almost all media resources mention men, only 5 % of respondents mentioned women. Today, the number of stories about women fighting alongside men on the front line has increased significantly².

The increase in the number of women in the Armed Forces of Ukraine was generally observed in two stages: in 2014 and in 2022 after the start of the full-scale invasion of Russia. This means that women have also been sensitive and responsive to threats to their nation and military invasions, although the patriarchal notion that soldiers should be men still exists (Skibitska, 2022).

According to statistics, since 2014, the number of women in the Armed Forces of Ukraine has increased by 2.5 times, and the number of female officers has increased sevenfold. The number of women in all categories of the Armed Forces of Ukraine has begun to increase. Thus, in 2014, the total number of women was 49,926, including 16,557 servicemen, 1,633 officers, 4,754 NCOs, 9,707 soldiers, 370 cadets, and 33,369 civilian personnel. And as of 1 March 2023, there were 60,538 women in the Armed Forces of Ukraine, including 42,898 servicewomen. According to Lillia Humeniuk, a specialist in the Gender and Religious Organisations Division of the Humanitarian Support Department of the Ministry of Defence of Ukraine, the number of women in the military has increased by 2.5 times since 2014. In addition, the issue of gender equality has received due attention in society, so women are more actively trying to join the army. Today, the share of women in leadership positions is 11 %. A representative of the defence ministry noted that the

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>; President of Ukraine. (2021). *On the Decision of the National Security and Defence Council of Ukraine of 20 August 2021 “On the Strategic Defence Bulletin of Ukraine”* (Order No. 473/2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473/2021>.

² Institute of Mass Information (2021, October 15). *Only 5 % of mentions are of women in the military in the media - IMI research*. <https://imi.org.ua/monitorings/na-zgadky-pro-zhinok-vijskovosluzhbovyts-v-media-prypadaye-lyshe-5-doslidzhennya-imi-i41836>.

positive dynamics indicate that the Armed Forces of Ukraine are undergoing serious changes due to the systematic work of the Ministry of Defence of Ukraine¹.

The rights of women servicewomen to hold military positions were increased with the adoption of the Order of the Ministry of Defence of Ukraine “On Amendments to the List of Staff Positions of Private NCOs and Sergeants and Corresponding Military Ranks and Tariff Classes of Positions” of 5 July 2022 No. 179, which significantly expanded the list of combat positions for women servicewomen Institute of Mass Information (2021, October 15). Only 5 % of references to women in the military are made in the media – IMI research².

We would like to draw attention to some of the new scientific publications on this topic. In her article, T. Martsenyuk (2024, p. 47) provides a thorough analysis of gender equality in the Armed Forces of Ukraine, focusing on social, legal and organisational aspects. She emphasises the achievements of recent years, in particular, the expansion of women’s access to combat positions and military education, which became possible due to changes in legislation and the political will of the country’s leadership. The author emphasises the need to create a gender-sensitive organisational culture in the Armed Forces. This includes overcoming traditional stereotypes that still prevail in military units, as well as ensuring equal treatment of women in all aspects of service (Martsenyuk, 2024, p. 45). The researcher also emphasises the need to introduce specialised support programmes for women in the armed forces, including psychological assistance, career counselling, and measures to prevent and respond to sexual harassment. An important aspect is the development and implementation of clear and effective mechanisms that allow women in the armed forces to seek help without fear of retaliation or stigmatisation (Martsenyuk, 2024, p. 48).

The scholar proposes a comprehensive approach to addressing gender equality in the Armed Forces, including expanding opportunities for women in military careers, improving infrastructure and logistics, and raising awareness of

gender issues among the command staff. She emphasises that the successful integration of gender issues into the military will contribute to the overall effectiveness of the Armed Forces of Ukraine and improve Ukraine’s international image (Martsenyuk, 2024, p. 50).

N. Bondarchuk and I. Kravchuk (2024, p. 18) in their study also pay attention to the issue of gender equality in the Armed Forces of Ukraine, focusing on the legal and practical aspects of this process. They analyse the implementation of gender mainstreaming in the context of reforms aimed at integrating Ukraine into NATO standards. One of the main challenges, according to the researchers, is the need to change the organisational culture of the Armed Forces of Ukraine, which involves the inclusion of gender issues at all levels of planning and management of military operations.

The authors also focus on problems related to the logistical support of women in the military. They emphasise that the lack of specialised uniforms, protective equipment and other equipment adapted for women remains a serious obstacle to achieving full gender equality. This does not only affects the comfort and safety of women servicewomen, but can also have negative consequences for the overall effectiveness of military operations (Bondarchuk, Kravchuk, 2024, p. 19).

The researchers’ recommendations focus on a comprehensive approach to reforming the Armed Forces of Ukraine, which includes the implementation of specialised programmes to support women, improving the provisioning policy, and raising awareness of gender issues among the military command. Successful completion of these tasks will not only improve the conditions of service for women, but will also strengthen the overall effectiveness and international standing of the Ukrainian Armed Forces (Bondarchuk, Kravchuk, 2024, p. 19). We believe that the proposal to establish the position of the Commissioner for Women’s Military Service in Ukraine, similar to the corresponding position in the Polish army, is important, but requires additional analysis in view of the existing institutional mechanisms in Ukraine. Today in Ukraine, the activities of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights cover a wide range of issues, including the protection of the rights of servicemen and women regardless of their gender.

In this case, it would be worth considering the introduction of a military ombudsman whose activities would cover the protection of the rights of all military personnel, regardless of gender. Such an ombudsman could specialise in protecting the rights of the military in the areas of social

¹ UKRINFORM. (2023, March 3). *The number of women in the Armed Forces has increased by 2.5 times since 2014*. <https://www.ukrinform.ua/rubricato/3682549-kilkist-zinokvijskovih-u-zsu-z-2014-roku-zrosla-u-25-raza.html>.

² Ministry of Defence of Ukraine. (2022). *On Amendments to the List of Staff Positions of Private NCOs and Sergeants and Corresponding Military Ranks and Tariff Classes of Positions* (Order No. 179). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0757-22>.

security, medical care, logistics, and protection from discrimination and violence.

Therefore, instead of creating a highly specialised position, it would be more appropriate to create an institutional mechanism that would ensure a comprehensive approach to protecting the rights of all servicemen and women, including gender aspects. This will contribute to a more effective implementation of the gender equality policy in the Armed Forces of Ukraine and ensure that national approaches are in line with international standards, in particular NATO standards, which Ukraine is seeking to integrate into.

The analysis of research shows that gender equality in the Armed Forces of Ukraine is not only an important social and legal issue, but also a critical component of the overall combat capability of the army. Despite significant progress in ensuring women's equal access to combat positions and military education, a number of problems remain that need to be addressed. These include removing barriers to logistical support and creating an inclusive organisational culture that recognises and supports the role of women in the military.

Gender equality is a fundamental principle that provides for equal rights and opportunities for women and men in all spheres of public life, including military service. However, it is important to understand that gender equality should not automatically lead to the establishment of equal responsibilities for both sexes, especially when it comes to issues such as military service. In 1976, the NATO Committee on Women in the Armed Forces was established to promote equal rights and opportunities for women in the military structures of NATO member states. In 2009, this committee was renamed the NATO Committee on Gender Perspectives, reflecting the changes in the approach to gender issues and the expansion of its mandate. This transformation emphasised the need to integrate gender perspectives into all areas of the armed forces, as well as to recognise the role of gender equality as an important factor in ensuring the effectiveness of military operations. The main objective of the NATO Committee on Gender Perspectives is to introduce a gender perspective into the armed forces that takes into account both the specifics and challenges faced by women in the armed forces (Zahumenna, Hrelia, 2024, p. 74; Bondarchuk, Kravchuk, 2024, p. 18). Analysing the experience of NATO countries, in particular the activities of the NATO Committee on Gender Perspectives, it becomes clear that gender integration in the armed forces requires adapting approaches to the real needs and capabilities of both women and men. Women's in-

volvement in military service should be voluntary, as this ensures a balance between rights and responsibilities, including taking into account the physiological, social and cultural aspects that affect women in a military environment. Compulsory military service for women can have negative consequences, such as increased levels of stress, mental and physical strain, which can negatively affect the effectiveness of military operations and the morale of personnel. In addition, the experience of countries that have introduced voluntary military service for women shows that women who choose to serve consciously and voluntarily are more motivated and prepared to perform their duties. This increases the overall effectiveness of military operations and contributes to a healthier and more balanced military environment.

CONCLUSIONS. Thus, ensuring gender equality in the Armed Forces of Ukraine is a key factor in strengthening the country's defence capability and fulfilling Ukraine's international commitments, in particular, NATO standards. Equal participation of women and men in the military contributes to the effectiveness of military units and strengthens Ukraine's international image.

However, despite the progress made, the problem of gender inequality remains relevant. The main obstacles are social stereotypes, organisational and legal barriers that hinder women's integration into the military. Legal reforms are essential to ensure equal opportunities for women, including access to leadership positions and combat missions. It is also necessary to implement special support programmes for women in the military and develop a gender-sensitive organisational culture.

It should be noted that gender equality in the military does not mean that both sexes are obliged to perform the same duties. It is important to take into account the specifics and capabilities of each gender, ensuring equal access to military service on a voluntary basis, which is a more effective and fair approach. This allows taking into account the individual characteristics of women and men, thus ensuring the harmonious functioning of the Armed Forces of Ukraine in the context of modern challenges and needs of society.

In general, further improvement of the legal framework and implementation of international experience will contribute to building a modern, effective army capable of meeting the challenges facing Ukraine's national security and ensuring equal rights and opportunities for all servicemen and women.

REFERENCES

1. Aheieva, V. P., Blyzniuk, V. V., Holovashenko, I. O. et al. (2004). *Fundamentals of gender theory* (V. P. Aheieva, L. S. Kobelianska, & M. M. Skoryk, Eds.). K.I.S.
2. Alberda, T. H. (2013). Mechanism as a general scientific and legal category (“legal mechanism”). *Young Scientist*, 2(2), 64–68.
3. Babenko, O. (2023, March 28). *Considering gender characteristics of individuals in the activities of law enforcement agencies of Ukraine* [Conference presentation abstract]. All-Ukrainian round table “Human rights compliance in law enforcement: current state and prospects”, Dnipro, Ukraine.
4. Bondarchuk, N. V., & Kravchuk, I. I. (2024). Legal provision of gender equality in the Armed Forces of Ukraine. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 2(82), 15–20. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.2.2>.
5. Buket, Ye., & Provornyi, Ye. (2023, March 15). *In the AFU there is a positive dynamics of the introduction of gender equality*. ArmyInform. <https://armyinform.com.ua/2023/03/15/u-zsu-sposterigayetsya-pozytyvna-dynamika-vprovadzheniya-gendernoyi-rivnosti>.
6. Busel, V. T. (Ed.). (2001). *Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language*. Perun.
7. Cherviakova, O. V. (2022). Gender equality in defense: challenges and priorities in war (analysis of the Ukraine experience). *Visegrad Journal on Human Rights*, 2, 150–155.
8. Gerburt, N. (2012). Theoretical and methodological foundations of gender studies in political theory. *Scientific Notes of Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 1(57), 344–361.
9. Honiukova, L. V., & Pedchenko, N. S. (2016). Modern mechanism for implementing gender policy in Ukraine. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. Series: Public Administration*, 2, 114–120.
10. Hrytsai, I. O. (2018). *Mechanism for ensuring the principle of gender equality: theory and practice*. High-Tech Press.
11. Kobzar, O. F., & Kobzar, T. S. (2021). Mechanism for ensuring gender equality: theoretical and legal analysis. *Honor and Law*, 3(78), 94–100. <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2021/3/78/244568>.
12. Kolodiy, A. M., Kopieichykov, V. V., & Lysenkov, S. L. (2003). *Theory of state and law* (S. L. Lysenkov, & V. V. Kopeichikov, Eds.). Yurinkom Inter.
13. Koval, M. V. (2010). On the essence of the mechanism for ensuring rights, freedoms, and meeting the needs and legitimate interests of individuals and citizens in Ukraine. *Law and Management*, 1, 92–96.
14. Kucherenko, D. V., Tinin, D. H., & Timofieiev, V. P. (2023, June 2). *Gender equality in the security and defense sector of Ukraine: current trends and prospects* [Conference presentation abstract]. The 1st International Scientific Conference “The period of transformational processes in world science: tasks and challenges”, Odesa, Ukraine.
15. Kyselova, A. (2006). Institutional mechanisms for ensuring gender equality in Ukraine in the context of European integration. In Ya. Sverdliuk, & S. Oksamytna (Eds.), *Women in Politics: International Experience for Ukraine* (pp. 144–155). Atika.
16. Libanova, E. M. (Ed.). (2012). *Inequality in Ukraine: scope and possibilities of influence*. Ptukha Institute of Demography and Social Studies of NAS of Ukraine.
17. Martsenyuk, T. O. (2024). Ensuring gender equality in the Armed Forces of Ukraine. *Empirio*, 1(1), 44–54. <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.44-54>.
18. Mehrl, M., & Dworschak, C. (2021). Female rebels and United Nations peacekeeping deployments. *Cooperation and Conflict*, 57(4), 457–477. <https://doi.org/10.1177/00108367211047133>.
19. Oksamytna, S. M. (2004). Gender roles and stereotypes. In Aheieva, V. P., Blyzniuk, V. V., Holovashenko, I. O. et al., *Fundamentals of gender theory* (V. P. Aheieva, L. S. Kobelianska, & M. M. Skoryk, Eds.) (pp. 157–181). K.I.S.
20. Skibitska, Yu. (2022, August 30). *Women at war. Problems of female soldiers of the AFU after the full-scale invasion*. Gender in Details. <https://genderindetail.org.ua/season-topic/dosvidy-viyny/zhinky-naviyni-problemy-biychyn-zsu.html>.
21. Tinin, D. H. (2023). Gender Equality in Wartime: How War Changes the Role of Women in Society. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 2(80), 432–436. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.69>.
22. Uvarova, O. O. (2018). *Women's rights and gender equality*. Individual Entrepreneur Golembovska O. O.
23. Zahumenna, Yu. O., & Hrelia, D. P. (2024, February 23). *Current issues of implementing the principle of gender equality in the Armed Forces of Ukraine* [Conference presentation abstract]. XIV International Scientific and Practical Conference “Legal paradigm of Ukraine’s recovery: problems and prospects”, Kyiv, Ukraine.

Received the editorial office: 25 May 2024

Accepted for publication: 29 August 2024

ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА ЗАГУМЕННА,

кандидат юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра теорії та історії держави і права;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0617-8363>,

e-mail: yuliyazagum@gmail.com;

ДАР'Я ПЕТРІВНА ГРЕЛЯ,

Харківський національний університет внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-0159-940X>,

e-mail: dashahrelya050605@gmail.com

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

У статті розглянуто правові та організаційні механізми інтеграції гендерної рівності в сектор національної безпеки та оборони України. Проведено аналіз нормативно-правової бази, що регулює гендерну політику, зокрема в Збройних Силах України. Особливу увагу приділено ролі міжнародних стандартів, таких як Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 і Стамбульська конвенція, у забезпеченні рівного доступу жінок і чоловіків до участі в оборонних процесах.

На основі теоретичного аналізу та емпіричних даних досліджено вплив гендерного балансу на ефективність сектору національної безпеки, зокрема його управлінських, операційних та стратегічних компонентів, в умовах сучасних воєнних викликів. Виявлено, що інтеграція гендерної рівності сприяє підвищенню ефективності оборонного сектору, але потребує удосконалення правового регулювання та зміни організаційних підходів.

Результати дослідження вказують на необхідність перегляду законодавчих актів і впровадження гендерно чутливих підходів у планування та виконання військових операцій. У статті надано рекомендації щодо посилення нормативно-правового забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки та оборони України. Зроблено висновок, що гендерна рівність у військовій сфері не означає обов'язкове встановлення однакових зобов'язань для обох статей. Важливо враховувати специфіку й можливості кожної статі, забезпечуючи рівний доступ до військової служби на добровільних засадах, що є більш ефективним та справедливим підходом. Це дозволяє враховувати індивідуальні особливості жінок і чоловіків, забезпечуючи таким чином гармонійне функціонування Збройних Сил України у контексті сучасних викликів та потреб суспільства.

Ключові слова: гендер, гендерна рівність, національна безпека України, оборонний сектор, воєнний стан, Збройні Сили України.

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Zahumenna Yu. O., Hrelya D. P. Gender equality with regard to the current challenges to Ukraine's national security: theoretical and practical aspects. *Law and Safety*. 2024. No. 3 (94). Pp. 33–45. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.03>.

Citation (APA): Zahumenna, Yu. O., & Hrelya, D. P. (2024). Gender equality with regard to the current challenges to Ukraine's national security: theoretical and practical aspects. *Law and Safety*, 3(94), 33–45. <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.03>.

UDC 341.1/8

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.04>**AMARESH PATEL,***Assistant Professor,**Amity University (India);* <https://orcid.org/0000-0002-6000-2839>,*e-mail: apatel@ptn.amity.edu;***RAJSHREE TIWARI,***B.A. LL.B.,**Hidayatullah National Law University (India);**e-mail: rajshree.212489@hnl.u.ac.in***CRITICAL ANALYSIS OF INTERNATIONAL LAW FAILURES IN THE RUSSIAN INVASION OF UKRAINE: IMPLICATIONS FOR GLOBAL SECURITY**

This paper offers a critical analysis of the structural deficiencies in international law that Russia's full-scale invasion of Ukraine revealed in 2022. The study reveals a significant failure of international legal mechanisms, in particular the United Nations, to effectively deter Russian aggression and prevent the escalation of violence. Despite numerous legal actions and international responses – including resolutions by the United Nations General Assembly, proceedings at the International Court of Justice and investigations by the International Criminal Court – these measures have failed to alter Russia's conduct or prevent further deterioration of the situation in Ukraine.

The study employs a normative juridical approach, analyzing the legality of Russia's actions considering established international norms and principles. Through this methodology, the research uncovers how Russia's justifications for its military intervention – based on self-defense, collective self-defense, and allegations of genocide – are legally flawed and inconsistent with international law. Moreover, the research reveals the broader implications of these violations, including the potential erosion of global legal norms and the setting of dangerous precedents that could undermine international peace and security.

The findings of this research highlight the urgent need for reform within the international legal framework to address these deficiencies. The paper concludes by proposing specific reforms, such as expanding the abstention obligation in the United Nations Security Council and clarifying the legal basis for humanitarian intervention, to strengthen the enforcement of international law and better protect state sovereignty. These insights contribute to the ongoing discourse on the role of international law in conflict resolution and the maintenance of global security.

Key words: *Russian Invasion, War in Ukraine, Breach of International Law, Illegality of Russian Actions, Unjustified Claims by Russia.*

Original article

INTRODUCTION. February 24, 2022, stands as a pivotal moment in the realm of international law, marking the onset of Russian intervention in the eastern Ukrainian regions of Donetsk and Luhansk. Legal scholars such as S. Sayapin and E. Tsybulenko (2018) widely regard this intervention as a “blatant violation of the fundamental principles of international law”. In response to Russia's actions, various mechanisms of international law were activated to halt the aggression. For example, despite support from eleven member states, the United Nations Security Council (UNSC) could not pass a resolution to end the Conflict due to Russia's use of its veto power¹. One

United States representative remarked that while the resolution might have been vetoed, the voices of member states, the principles of truth, the UN Charter, and the concept of accountability could not be silenced as noted by S. Cavandoli and G. Wilson (2022). Countries such as India and China, which maintained a neutral stance, called for an immediate cessation of hostilities, contributing to the division of votes within the UNSC. This deadlock led the United Nations General Assembly (UNGA) to adopt a resolution on March 2, 2022, with overwhelming support – 141 votes in

¹ United Nations Security Council. (2022). *Security Council Fails to Adopt Draft Resolution on Ending*

Ukraine Crisis, as Russian Federation Wiolds Veto. United Nations. <https://press.un.org/en/2022/sc14808.doc.htm>.

favour and five against¹. The resolution strongly condemned Russia's aggression and reaffirmed "the international community's commitment to Ukraine's sovereignty, independence, unity, and territorial integrity"². However, like the UNSC resolution, some states remained neutral due to strategic and historical ties with Russia. Despite broad international support, the UNGA resolution's impact is limited by its non-binding nature as substantiated by A. C. Castles (1967).

In parallel, Ukraine initiated proceedings against Russia in the International Court of Justice (ICJ), challenging Russia's baseless claims under the 1948 Genocide Convention. The ICJ issued "provisional measures, instructing both parties to refrain from actions that could exacerbate or prolong the dispute or make it more challenging to resolve". However, despite these provisional measures, ongoing media reports and articles indicate that Russian aggression persists as stated by V. Singh and P. Anand (2022). The International Criminal Court (ICC) prosecutor has also opened an investigation following an unprecedented referral by several states. Additionally, cases are being pursued against Russian elites in domestic courts under the principle of universal jurisdiction. Alongside these legal proceedings, unilateral sanctions have been imposed on Russia by the United States and its Western allies, aiming to weaken the Russian economy. Russia has also been suspended from the Human Rights Council and the European Council due to gross and systematic human rights violations, effectively stripping it of its status as a party to relevant conventions³. Despite these proactive measures by international institutions and states, Russian President Vladimir Putin continues to deny the commission of genocide and war crimes, positioning himself as justified in the ongoing crisis as stated by M. Carnés Calvo (2023). Despite these extensive efforts, international law has yet to effectively curb Russian aggression, highlighting a more profound structural crisis within the international legal system. This paper, therefore, examines the contours of this structural crisis in general inter-

national law and its relevance to the Russia-Ukraine Conflict. It further proposes potential solutions to address these issues, concluding with recommendations for the path forward.

PURPOSE AND OBJECTIVES OF THE RESEARCH. The primary purpose of this research is to critically examine the structural deficiencies and weaknesses of international law as exposed by the ongoing Russia-Ukraine Conflict. This study seeks to explore the failure of international legal mechanisms, particularly the ineffectiveness of the United Nations in curbing Russian aggression and preventing the escalation of violence. Through a detailed analysis of Russia's legal justifications and international bodies' responses – or the lack thereof – this research aims to illuminate the broader implications of these failures for global peace and security. The objective is to assess the effectiveness of international law in managing the Russia-Ukraine conflict, focusing on the role and responses of the UNSC and the UNGA.

METHODOLOGY. This study employs a normative juridical approach to critically analyze the conflict between Russia and Ukraine, specifically within the framework of international law. The normative juridical method focuses on evaluating the legality of actions taken by states in light of established international norms, principles, and treaties. This approach is essential for understanding the extent to which Russia's military actions and the international community's responses align with or deviate from these legal standards. The research primarily relies on a comprehensive literature review for data collection. The data comprises secondary sources, which are carefully selected to include primary legal materials, such as international treaties, resolutions, and case law; secondary legal materials, including academic articles, legal commentaries, and reports from international bodies; and non-legal materials like media reports, policy analyses, and historical accounts. These sources provide a robust foundation for analyzing the legal arguments surrounding the conflict. The qualitative analysis involves a meticulous review of Russia's claims of self-defense, collective self-defense, and humanitarian intervention. Each of these justifications is assessed against the established norms and principles of international law, particularly those enshrined in the United Nations Charter and other relevant international legal instruments.

The qualitative approach enables the study to delve deeply into the complexities of international law, highlighting the ambiguities and interpretative challenges that arise in cases of armed conflict. By systematically analyzing these legal justifications, the research uncovers the deficiencies and failures of the international legal system

¹ United Nations General Assembly. (2022). *General Assembly Overwhelmingly Adopts Resolution Demanding Russian Federation Immediately End Illegal Use of Force in Ukraine, Withdraw All Troops*. United Nations. <https://press.un.org/en/2022/ga12407.doc.htm>.

² Ibid.

³ United Nations General Assembly. (2022). *U.N. General Assembly votes to suspend Russia from the Human Rights Council*. United Nations. <https://news.un.org/en/story/2022/04/1115782>.

in addressing and resolving the conflict. This methodological approach is crucial for understanding how international law has malfunctioned in this context and for identifying potential areas for reform. The overall objective of this methodology is to provide a descriptive and critical understanding of the role and effectiveness of international law in the Russia-Ukraine conflict. Through the normative juridical approach and qualitative analysis, the study aims to offer insights into the broader implications of these legal failures for global peace and security. The findings of this research are intended to contribute to the ongoing discourse on the need for reforms in the international legal system to better manage and prevent conflicts in the future.

RESULTS AND DISCUSSION. The transformation of international law post-1945 marked a decisive shift towards collective security and the prohibition of unilateral aggression. The establishment of the United Nations was not merely a diplomatic development but a profound reorientation of global legal norms governing the use of force. It has been stated by R. A. Falk (2003) that the adoption of the UN Charter, particularly Article 2(4), signified a commitment by the international community to prioritize peace and stability over the traditional rights of sovereign states to wage war. This provision sought to create a legal framework in which the legitimacy of force would be constrained not by the interests of individual states but by the broader goals of international peace and security. J. E. Fink (1995) says that the prohibition on using force enshrined in the Charter was further reinforced by establishing the Security Council as the primary body responsible for maintaining international peace. The Council's authority to determine the existence of any threat to peace, breach of peace, or act of aggression and to take collective measures to address such situations underscored the shift from a system of decentralized enforcement to one of collective responsibility. This was a significant departure from the pre-World War II era, where international law was often unable to prevent conflicts due to the lack of a centralized enforcement mechanism. However, the effectiveness of this legal framework has been tested repeatedly in the post-war period. While the UN Charter aimed to curtail interstate violence, the reality of international relations has

often seen states finding ways to circumvent these legal prohibitions, whether through justifications of self-defence, humanitarian intervention, or other pretexts. The tension between the normative aspirations of the UN Charter and the geopolitical realities of state behaviour remains a central challenge in enforcing international law.

The Russian-Ukrainian Conflict starkly highlights the fragile state of contemporary international law, particularly in its ability to curb acts of aggression by powerful states as stated by T. Hoffmann (2022). The widespread repercussions of this war, extending beyond the immediate region into global economic, social, and political spheres, underscore the urgency of addressing the United Nations' apparent ineffectiveness in enforcing its foundational principles. The violation of key provisions of the UN Charter, especially in the context of such a significant geopolitical conflict, raises profound concerns about the future of the international legal order and the potential for escalating tensions into broader, more destructive confrontations. The invocation of historical precedents, such as the U.S. intervention in Iran explained by M. Fatalski (2005) further complicates the discourse on international law's efficacy. These past actions serve as reminders of the inconsistencies and selective enforcement that have plagued the international legal system, undermining its credibility and authority. The UN Charter's Article 1(1) explicitly mandates the maintenance of international peace and security through collective measures and peaceful resolution of disputes.

However, the ongoing Conflict between Russia and Ukraine has exposed the limitations of this mandate. Despite the apparent breaches of peace and acts of aggression, the international community, under the aegis of the U.N., has struggled to implement effective sanctions or resolutions to mitigate the crisis. The inability of the ICJ and other U.N. bodies to decisively intervene in the Conflict reflects a broader systemic failure. This paralysis not only calls into question the utility of the U.N.'s legal mechanisms but also risks eroding the principles of justice and international law that the organization was established to uphold as stated by J. A. Green (2024).

More than 10,000 deaths reported in Ukraine

Figure likely an underestimate due to difficulty in recording deaths in a war zone

Number of deaths in each week of conflict to 22 June

Source: BBC analysis of Acted data

BBC

Source:BBC News¹

As the global order faces increasing challenges from unilateral actions by states, the foundational goals of the United Nations – ensuring peace, security, and justice – are more critical yet appear more unattainable than ever. The disconnect between the lofty ideals enshrined in the UN Charter and the harsh realities of international politics highlights the urgent need for reform within the international legal framework to prevent future crises from spiralling into uncontrollable conflicts. “The right of self-defence in cases of interstate violence is one of the most frequently invoked norms in the post-1945 international legal order. Since establishing a Security Council mandate can often be straightforward, states typically seek to legitimize their military actions by invoking the right to self-defence. Article 51 of the UN Charter outlines this right as follows”²:

Nothing in the present Charter shall impair the inherent right of individual or collective self-defence if an armed attack occurs against a Member of the United Nations until the Security Council has taken measures necessary to maintain international peace and security. Members in the exercise of this right of self-defence shall be immediately reported to the Security Council. They shall not in any way affect the authority and responsibility of the Security Council under the pre-

sent Charter to take at any time such action as it deems necessary in order to maintain or restore international peace and security.

This clause demands that any use of self-defence must occur within the context of an armed attack as permitted by customary international law, and it also mandates that the Security Council be notified right away of any such use. President Putin specifically mentioned the right to self-defence in the address he gave to announce the war on Ukraine. The Russian Federation notified the Security Council about the start of self-defence measures under Article 51 of the Charter that has been substantiated by A. McLeod and C. J. Archibald (2022), and the notification included the complete transcript of his address. Similarly, the Russian Federation attached President Putin’s statement to its written response in proceedings before the International Court of Justice, characterising its armed involvement as self-defence as stated by M. Schmitt (2022).

On the day Russia launched its military operations, its Permanent Representative to the United Nations notified the U.N. Secretary-General that the action was “taken by Article 51 of the UN Charter in the exercise of the right of self-defence”. The notification, which included Putin’s earlier speech to the Russian populace, was then transmitted to the Security Council. Subsequently, the Security Council voted “11-1 to condemn Russia’s actions, with China, India, and the United Arab Emirates abstaining. However,

¹ Haberson, S., England, R., Dale, B., & Ivshina, O. (2022, July 1). *War in Ukraine: Can we say how many people have died?* BBC News. <https://www.bbc.com/news/world-europe-61987945>.

² U.N. Charter art. 51.

Russia's veto as a Permanent Member of the Council blocked the proposed resolution"¹.

The legal foundation for self-defence is clear: first, an "armed attack" must precede any self-defence measures, and second, the use of force in response to such an attack may be exercised either individually or collectively. As stated by J. Combacau (2017) that collective self-defence may be conducted in collaboration with the victim state or entirely on its behalf. However, the legitimacy of Russia's invocation of self-defence in this context remains highly contentious within the international community. Article 51 of the UN Charter traditionally allows for self-defence only after an armed attack has occurred.

However, some states and legal scholars such as A. Ozubide (2016) advocate for a broader interpretation that permits anticipatory self-defence against imminent threats. Despite this, the international community remains divided on the issue, as seen during the U.N. reform process, where no consensus was reached. While a narrow interpretation of preventive self-defence has some support, the broader notion, which allows for pre-emptive action against distant threats, is primarily rejected by international law and state practice as argued by M. Brailey (2003).

President Putin's speeches emphasized perceived threats from NATO and Ukraine yet failed to provide evidence of an imminent armed attack in order to claim the right of self-defence which has been explained by M. A. Demasi (2023). The justifications offered – such as the claim of NATO's expansion or the existence of U.S.-supported biological research facilities in Ukraine – were not substantiated by credible evidence and were widely disputed by the international community. Russia's rationale appears to rest on averting distant threats, a justification that does not align with established international legal norms. Even if Russia had identified genuine potential threats then also A. I. Bogdan (2022) says that these would not provide a legitimate basis for military intervention under the current framework of self-defence in international law. The international legal community rejects the idea that distant or speculative threats can justify pre-emptive military action. Article 51 of the UN Charter recognizes the right of collective self-defence, allowing states to assist one another in response to an armed attack. According to the ICJ, such interven-

tion is lawful only if the state under attack explicitly requests military assistance. This principle as stated by A. M. Pelliconi (2024) assumes that the state benefiting from self-defence is a legitimate, recognized entity under international law.

On February 21, 2022, President Putin signed decrees recognizing the Donetsk and Luhansk People's Republics as independent states, justifying Russia's military intervention as collective self-defence. However, the international community, including the U.N., overwhelmingly rejected this recognition, viewing it as a violation of Ukraine's territorial integrity and sovereignty as contended by Ç. E. Demirbaş and B. Güneş (2023).

Russia's argument for collective self-defence hinges on recognizing these regions as sovereign states. However, under the Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, Donetsk and Luhansk still need to meet the criteria for statehood. Most of the international community considers these regions to be part of Ukraine, and thus, Russia's invocation of collective self-defence lacks legitimacy. Furthermore, Russia's use of force throughout Ukraine raises questions about the necessity and proportionality of its actions, both of which are essential criteria for lawful self-defence under international law. The impact of Russia's military operations far exceed what would be considered necessary to protect the so-called republics, undermining the validity of Russia's self-defence claim. In contrast, Ukraine's actions in response to Russia's invasion align more closely with the principles of legitimate self-defence. Though marred by some contested allegations, its efforts to protect its sovereignty generally comply with the criteria for lawful self-defence. Thus, Russia's justification for its military intervention under collective self-defence is legally and morally flawed.

The ICJ has consistently emphasized that the principles of necessity and proportionality are fundamental to exercising self-defence under customary international law as argued by M. Arcari (2022). The principle of necessity dictates that violence can only be used in self-defence when it is evident that the Conflict cannot be resolved peacefully. In the context of the Russian invasion, the necessity of such military action is highly questionable. Prior to the attack, multiple states had offered to mediate between Russia and Ukraine, indicating that peaceful avenues were still available as argued by P. Hilpold (2023). Therefore, Russia's military intervention appears unnecessary even under a self-defence rationale. The principle of proportionality is more complex and has varying interpretations. A narrow interpretation holds that self-defence is proportionate only if its intensity

¹ United Nations Security Council. (2022). *Security Council Fails to Adopt Draft Resolution on Ending Ukraine Crisis, as Russian Federation Wields Veto*. United Nations. <https://press.un.org/en/2022/sc14808.doc.htm>.

does not significantly exceed that of the original armed attack as stated by N.D White (1990). A broader interpretation allows for a more extensive use of force if the intention is to restore the situation to what it was before the attack as argued by Y. D. Raharja and W. D. Widoyoko (2023). However, Russia's actions, including the initial aim to occupy all of Ukraine and the subsequent focus on annexing the Donbas region, do not meet even this broader interpretation of proportionality. The scale and scope of the Russian military intervention far exceed what would be necessary to repel an armed attack, undermining the validity of Russia's self-defence claim. In addition to its self-defence claim, Russia has justified its use of force by alleging that it is protecting people in Ukraine who have been subjected to "bullying and genocide" by the Kyiv regime. This claim, made by President Putin, is central to Russia's rationale for its military actions. Ukraine has strongly refuted these allegations and, on February 26, 2022, initiated proceedings against Russia before the ICJ under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide as argued by N. Quéniwet (2022).

According to the Genocide Convention, Ukraine is requesting a declaration that there have been no acts of genocide in Luhansk and Donetsk and that Russia is not authorised to use force in Ukraine. Russia has not yet offered any proof to support its allegations of genocide. Furthermore, Russia did not take part in the oral hearings on provisional measures and has disputed the authority of the ICJ. As stated by E. Fortuin (2022) that the claims of genocide made by Russia will eventually be evaluated by the ICJ, but even if they were confirmed, it is unclear that this would give legal support for the use of force in Ukraine.

The Genocide Convention does not grant any state the unilateral right to use force on another state's territory to prevent genocide. "Article I of the Convention requires states to prevent and punish genocide, but there is no indication that this obligation overrides the prohibition on using force under Article 2.4 of the UN Charter". Article VIII of the Genocide Convention does not permit unilateral military involvement, but it does empower governments to request that the United Nations take appropriate action to avert genocide. As a result, it seems that Russia's defence of its military action under the Genocide Convention is legally flawed. Russia has admitted as much in its submissions to the ICJ, and the court hinted that it would probably come to a similar decision in its Order of Provisional Measures on March 16, 2022 as substantiated by P. Ranjan and A. Anil (2022).

As suggested by G. Nuridzhanian and V. Venher (2023) that beyond the Genocide Convention,

Russia's genocide allegations might be interpreted as an attempt to invoke doctrines like "humanitarian intervention, the Responsibility to Protect, or the use of force to prevent severe breaches of jus cogens norms". While some states have historically used these doctrines to justify military actions, such as "NATO's bombing of Serbia in 1999, they have not been widely accepted as customary international law exceptions to Article 2.4 of the UN Charter". Perhaps recognizing this, Russia has yet to explicitly rely on these doctrines to justify its actions in Ukraine.

The ongoing Conflict between Russia and Ukraine has exposed significant flaws within the current international legal framework. As argued by L. Dorosh and O. Ivasechko (2018) that several key reforms should be considered to address these deficiencies and enhance the effectiveness of international law. The misuse of the veto power by the permanent members of the U.N. Security Council (P5) has *undermined the Council's ability to respond effectively to international crises*. One crucial reform is to reinforce the enforcement of the abstention obligation. This obligation, which requires P5 members to abstain from voting on issues where they have a direct conflict of interest, has yet to be addressed. The international community should revive and enforce this obligation through practice and procedural changes within the Security Council to address this. For example, Security Council members could be required to formally explain their vetoes, a measure recently proposed in General Assembly votes. Additionally, a procedural vote within the Security Council could be pursued to reinforce the abstention obligation. This approach might be feasible since procedural votes require only nine votes rather than a P5 consensus.

Sanctions against non-compliant states could encourage further adherence to the abstention obligation and provide additional pressure on states to comply. Moreover, expanding the Uniting for Peace resolution could offer a more remarkable ability to sideline vetoing members of the Security Council and discourage such activity. The ICJ also plays a crucial role in adjudicating disputes and providing legal judgments on international law issues. However, the ICJ's effectiveness could be improved by developing more robust enforcement mechanisms for its rulings. This might involve establishing more transparent procedures for compliance and penalties for non-compliance. Additionally, increasing accessibility to the ICJ for smaller and less powerful states is essential to ensure they can bring cases against more powerful states when necessary.

Another area that requires attention is the legal basis for humanitarian intervention. The current ambiguity surrounding humanitarian intervention, as evidenced by Russia's justifications, highlights the need for more precise guidelines. Developing specific international legal guidelines for humanitarian intervention could help clarify when and how intervention can be justified. This should be based on collective international decision-making rather than unilateral actions. As contended by R. Thakur (2015) that reinforcing the R2P doctrine is also crucial. By defining its scope and operationalizing its principles, the international community can prevent misuse and ensure that R2P aligns with international law.

Another significant concern is impunity among powerful states. The current international legal system often allows powerful states to act with impunity. Reforming the Security Council structure could address the concentration of power among the P5. This might involve revising the veto power or introducing mechanisms to hold permanent members accountable for abuses. Additionally, promoting accountability and transparency in international decision-making processes is essential. Establishing independent oversight bodies or strengthening existing ones could help address this issue.

Finally, the Conflict between Russia and Ukraine underscores the need for effective mechanisms to resolve disputes peacefully. Strengthening the U.N.'s role in mediation and conflict prevention is crucial. This could involve increasing support for peacekeeping missions, conflict resolution initiatives, and diplomatic efforts to resolve disputes before they escalate. Encouraging multi-stakeholder approaches that involve regional organizations, civil society, and affected communities can also enhance conflict resolution and peacebuilding efforts. Currently, the abstention obligation, as articulated in the U.N. Charter, is limited to decisions under "Chapter VI (Pacific Settlement of Disputes) and Article 52(3) (referring matters to regional bodies for pacific settlement)". This restriction, historically a concession to the great powers – who became the P5 members of the Security Council – reflects outdated assumptions about global power dynamics. Today, the international landscape is far more complex, with many nations actively participating in global affairs and contributing resources to the U.N. The limitations of the current abstention obligation undermine the Security Council's ability to address conflicts involving its members, as demonstrated by Russia's veto power to obstruct meaningful action against its aggression.

The abstention obligation should be expanded beyond its current scope to address this issue.

The revised language should mandate that parties to a dispute abstain from voting on all substantive decisions by the Security Council, not just those related to pacific settlement under Chapter VI and Article 52(3). This expansion would ensure that states directly involved in a conflict cannot vote on measures that might affect their interests, thus reducing the potential for abuse of the veto power in situations where a state has a direct stake. Defining who constitutes a "party" to a "dispute" is crucial for implementing this expanded obligation. Clear definitions should include any state whose military, law enforcement, or similar coercive entities are actively involved in the Conflict. Exceptions might be made for humanitarian actions, depending on the context. These definitions could draw from existing international law, such as the Geneva Conventions' definitions of armed conflicts, to provide a structured approach to identifying relevant parties and disputes. Another consideration is the potential paradox of a nation being required to abstain from voting while being asked to provide peacekeeping personnel for a conflict to which it is a party. To resolve this, nations required to abstain from voting due to their status as parties in a dispute should be automatically excluded from obligations to supply personnel for enforcement measures. This approach aligns with the U.N. Charter's requirement for states to actively contribute "armed forces, assistance, and facilities" only if they are not directly involved in the Conflict.

Expanding the abstention obligation to include Chapter VII (Enforcement Measures) resolutions would enhance the Security Council's ability to impose coercive measures against member states involved in disputes. The abstention obligation is confined to Chapter VI, allowing participating states to retain voting power and veto authority over enforcement actions. This limitation has allowed permanent members like Russia to veto measures intended to address their violations, as seen in its actions in Crimea and Ukraine. By extending the abstention obligation to Chapter VII, the Security Council would gain greater leverage to enforce its resolutions and hold states accountable. However, amending the U.N. Charter to effectuate these changes poses significant challenges. The Charter has been amended only five times in nearly eight decades, with most amendments involving increases in membership rather than substantive changes to the powers of the Security Council. The amendment process requires approval by two-thirds of the General Assembly, ratification by two-thirds of U.N. members, and the consent of all P5 members. This high threshold makes substantial reforms challenging to achieve.

Despite these challenges, examples of self-interested nations ceding some measure of power for the greater good, as demonstrated by France and the United Kingdom's voluntary restraint in veto usage, provide a basis for optimism. Such examples illustrate that even powerful states can act in the interest of a more effective international system. To address the fear of diminishing power that inhibits reform, states must prioritize the effectiveness of international oversight over national self-interest.

CONCLUSION. The Russian invasion of Ukraine represents a stark and blatant breach of international law, manifesting as a severe violation of the principles enshrined in the United Nations Charter and broader international legal norms. This war of aggression, driven by unfounded allegations and relentless propaganda, has perpetuated violence and suffering on an immense scale, leading to numerous international violations and a profound humanitarian crisis. Despite the commendable efforts of the international community to address this egregious Conflict, the evident ineffectiveness in altering Russia's conduct highlights a fundamental weakness in the current international system – a systemic deficiency in coercive power.

At the heart of the international enforcement mechanisms lies the U.N. Security Council, an entity with unique coercive capabilities that could constrain and punish states violating international norms. However, the Security Council's existing

structure and practices significantly undermine its effectiveness. The persistent use of veto power by permanent members and the constraints of the current abstention obligations limit the Council's ability to address conflicts impartially and enforce international law robustly.

To address these challenges, reforming and expanding the abstention obligation under the U.N. Charter emerges as a critical first step. Such reforms, although not a panacea, represent a significant move towards strengthening the international system's capacity to prevent and address violations of international law. By compelling parties to dispute and abstain from voting on relevant decisions and redefining the scope of abstention to include all substantive decisions, the Security Council could enhance its ability to act against aggressive states like Russia. While requiring concessions from the United States and other permanent Security Council members, these proposed changes are a necessary investment in building a more effective international legal order. The pursuit of such reforms, though challenging, is essential for creating a global system capable of upholding justice and accountability in the face of state aggression. In summary, while expanding the abstention obligation and addressing systemic flaws in the Security Council are only initial steps, they are crucial for forging an international legal framework that can genuinely serve its foundational purpose – maintaining peace, protecting human rights, and upholding the rule of law.

REFERENCES

1. Arcari, M. (2022). The conflict in Ukraine and the hurdles of collective action. *Questions of International Law*, 93, 7–25. <https://www.qil-qdi.org/the-conflict-in-ukraine-and-the-hurdles-of-collective-action/>.
2. Azarov, D., Koval, D., Nuridzhanian, G., & Venher, V. (2023). Understanding Russia's Actions in Ukraine as the Crime of Genocide. *Journal of International Criminal Justice*, 21(2), 233–264. <https://doi.org/10.1093/jicj/mqad018>.
3. Bogdan, A. I. (2022, April 7–8). *Putin's Discourse Analysis during the Russian-Ukrainian War* [Conference presentation abstract]. Second Edition of the International Conference "Crisis Communication and Conflict Resolution", Cluj-Napoca, Romania. <http://www.editura.ubbcluj.ro/bd/ebooks/pdf/3589.pdf>.
4. Brailey, M. (2003). *Pre-emption and prevention: an ethical and legal critique of the Bush doctrine and anticipatory use of force in defence of the State*. Nanyang Technological University. <https://dr.ntu.edu.sg/handle/10220/4453>
5. Carnés Calvo, M. (2023). *The (mis) use of the Genocide Convention: Russia's invasion to Ukraine* [Bachelor's thesis. Faculty of Human and Social Sciences].
6. Castles, A. C. (1967). Legal status of UN resolutions. *Adelaide Law Review*, 3, 68–83.
7. Cavandoli, S., & Wilson, G. (2022). Distorting fundamental norms of international law to resurrect the Soviet Union: The International Law Context of Russia's Invasion of Ukraine. *Netherlands International Law Review*, 69(3), 383–410. <https://doi.org/10.1007/s40802-022-00219-9>.
8. Combacau, J. (2017). The exception of self-defence in UN practice. In T. Gazzini (Ed.), *The Use of Force in International Law* (pp. 189–218). Routledge.
9. Craeghs, E. (2023). *The prosecution of Putin before the International Criminal Court*. <https://documentserver.uhasselt.be/handle/1942/40936>.
10. Demasi, M. A. (2023). Accountability in the Russo-Ukrainian war: Vladimir Putin versus NATO. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 29(3), 257–265. <https://doi.org/10.1037/pac0000653>.
11. Demirbaş, Ç. E., & Güneş, B. (2023). Russia's intervention in Ukraine from the perspective of legality and legitimacy dilemma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 21(50), 1227–1245. <https://doi.org/10.35408/comuybd.1347215>.

12. Dorosh, L., & Ivasechko, O. (2018). The UN Security Council Permanent Members' Veto Right Reform in the Context of Conflict in Ukraine. *Central European Journal of International & Security Studies*, 12(2), 157–185.
13. Falk, R. A. (2003). What future for the UN Charter system of war prevention? *American Journal of International Law*, 97(3), 590–598.
14. Fataliski, M. (2005). US intervention in Iran (1951–1953). *Ad Americam*, 6. <https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/bitstreams/1de1b4ce-5dec-415b-ab76-a42f1d4b7c04/content>.
15. Fink, J. E. (1995). From Peacemaking to Peace Enforcement: The Blurring of the Mandate for the Use of Force in Maintaining International Peace and Security. *Maryland Journal of International Law*, 19(1). <https://digitalcommons.law.umaryland.edu/mjil/vol19/iss1/3>.
16. Fortuin, E. (2022). “Ukraine commits genocide on Russians”: the term “genocide” in Russian propaganda. *Russian Linguistics*, 46(3), 313–347. <https://doi.org/10.1007/s11185-022-09258-5>.
17. Green, J. A. (2024). *Collective Self-Defence in International Law*. Cambridge University Press.
18. Hilpold, P. (2023). Justifying the Unjustifiable: Russia’s Aggression against Ukraine, International Law, and Carl Schmitt’s “Theory of the Greater Space” (“Großraumtheorie”). *Chinese Journal of International Law*, 22(3), 409–433. <https://doi.org/10.1093/chinesejil/jmad039>.
19. Hoffmann, T. (2022). War or peace? – International legal issues concerning the use of force in the Russia-Ukraine conflict. *Hungarian Journal of Legal Studies*, 63(3), 206–235. <https://doi.org/10.1556/2052.2022.00419>.
20. McLeod, A., & Archibald, C. J. (2022). Putin’s Version of History and Claims of Provocation: An International Law Perspective on Russia’s Justifications for the Ukraine War. *University of Detroit Mercy Law Review*, 100. https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/udetmr100&div=23&g_sent=1&casa_token=&collection=journals.
21. Ozubide, A. (2016). *Extraterritorial use of force against non-state actors and the transformation of the law of self-defence* [Doctoral dissertation, University of Pretoria].
22. Pelliconi, A. M. (2024). Self-Defence as Remedial Self-Determination: Continuity in Russian Narratives to Justify Imperialism and the Use of Force. *Netherlands International Law Review*, 1. <https://doi.org/10.1007/s40802-024-00260-w>.
23. Quéniwet, N. (2022). The conflict in Ukraine and Genocide. *Journal of International Peacekeeping*, 25(2), 141–154. <https://doi.org/10.1163/18754112-25020004>.
24. Raharja, Y. D., & Widoyoko, W. D. (2023). The Characteristics of War Crimes under International Law: A Case Study of the Russia and Ukraine War. *Yuris*, 2(3), 41–53. <https://doi.org/10.56943/jcj.v2i3.391>.
25. Ranjan, P., & Anil, A. (2022). Russia-Ukraine War, ICJ, and the genocide convention. *The Indonesian Journal of International & Comparative Law*, 9(1), 101–114.
26. Sayapin, S., & Tsybulenko, E. (2018). *The Use of Force against Ukraine and International Law: Jus ad Bellum, Jus in Bello, Jus post Bellum*. T. M. C. Asser Press. <https://doi.org/10.1007/978-94-6265-222-4>.
27. Schmitt, M. (2022). *Russia’s “Special Military Operation” and the (Claimed) Right of Self-Defense*. Lieber Institute. <https://lieber.westpoint.edu/russia-special-military-operation-claimed-right-self-defense/>.
28. Singh, V., & Anand, P. (2022, March 18). *Russia-Ukraine Conflict: ICJ’s provisional measures on military operations*. The Hindu. <https://www.thehindu.com/news/international/russia-ukraine-conflict-icjs-provisional-measures-on-military-operations/article65234235.ece>.
29. Thakur, R. (2015). The development and evolution of R2P as international policy. *Global Policy*, 6(3), 190–200.
30. White, N. D. (1990). *The United Nations and the maintenance of international peace and security*. Manchester University Press. <https://www.nomos-elibrary.de/10.5771/0506-7286-1993-4-461.pdf>.

Received the editorial office: 4 June 2024

Accepted for publication: 15 September 2024

АМАРЕШ ПАТЕЛЬ,

доцент,

Університет Еміті (Індія);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6000-2839>,

e-mail: apatel@ptn.amity.edu;

РАДЖШРІ ТІВАРІ,

бакалавр права,

Національний юридичний університет імені Хідаятулли (Індія);

e-mail: rajshree.212489@hnl.ac.in

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ НЕВИКОНАННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ: НАСЛІДКИ ДЛЯ ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Проведено критичний аналіз структурних прогалин у міжнародному праві, які виявило повномасштабне вторгнення росії в Україну у 2022 році. Виявлено неспроможність міжнародних правових механізмів, зокрема Організації Об'єднаних Націй, ефективно стримати російську агресію та запобігти ескалації насильства. Незважаючи на численні правові дії та міжнародну реакцію, враховуючи резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, розгляд в Міжнародному Суді ООН та розслідування Міжнародного кримінального суду, ці заходи не змогли вплинути на поведінку росії або запобігти подальшому погіршенню ситуації в Україні.

Використано нормативно-правовий підхід, який аналізує законність дій росії з огляду на встановлені міжнародні норми та принципи. Завдяки цьому розкрито, як виправдання військового втручання росії – на основі самооборони, колективної самооборони та звинувачень у геноциді – є юридично недосконалими та несумісними з міжнародним правом. Крім того, розкрито більш масштабні наслідки цих помилок, враховуючи потужну ерозію глобальних правових норм і створення небезпечних прецедентів, які можуть підірвати міжнародний мир і безпеку.

У підсумку наголошено на нагальній потребі реформування міжнародно-правової бази для усунення описаних недоліків. Запропоновано конкретні реформи, такі як розширення зобов'язання утримуватися від голосування в Раді Безпеки ООН і уточнення правових підстав для гуманітарної інтервенції, з метою посилення дотримання міжнародного права і кращого захисту державного суверенітету. Ці висновки сприяють продовженню дискусії про роль міжнародного права у врегулюванні конфліктів і підтримці глобальної безпеки.

Ключові слова: російське вторгнення, війна в Україні, порушення міжнародного права, незаконність дій росії, необґрунтовані претензії росії.

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Patel A., Tiwari R. Critical analysis of international law failures in the Russian invasion of Ukraine: implications for global security. *Law and Safety*. 2024. No. 3 (94). Pp.46–55. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.04>.

Citation (APA): Patel, A., & Tiwari, R. (2024). Critical analysis of international law failures in the Russian invasion of Ukraine: implications for global security. *Law and Safety*, 3(94), 46–55. <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.04>.

ВОЛОДИМИР АНАТОЛІЙОВИЧ ГРЕЧЕНКО,

доктор історичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра гуманітарних дисциплін та українознавства;

 <https://orcid.org/0000-0002-6046-0178>,
e-mail: grechenko18@gmail.com

ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО СКЛАДУ МІЛІЦІЇ В 1960-ТІ РР.

У статті досліджено основні аспекти добору, підготовки та виховання кадрів міліції в 1960-х рр. Загальний дефіцит кадрів, особливо кваліфікованих та досвідчених, залишався значним. За 1964–1967 рр. змінилася майже половина рядового та молодшого начальницького складу міліції. Показано, як організувалася професійна підготовка кадрів для міліції, зокрема через Вищу школу Міністерства охорони громадського порядку УРСР, Донецьку, Дніпропетровську, Івано-Франківську, Львівську й Одеську середні спеціальні школи міліції та створення навчально-консультативних пунктів при них, організацію шкіл підвищення оперативної майстерності. Формування кадрів міліції в цей період здебільшого відбувалося тими ж методами, що й раніше, зокрема керівний склад комплектувався за рахунок переведення в міліцію працівників партійних, радянських та комсомольських органів. Штат міліції в 1960-ті рр. був збільшений. Значна увага Міністерством охорони громадського порядку УРСР та його місцевими органами приділялася політико-виховній роботі серед міліціонерів, як це відбувалося впродовж усього радянського періоду. Із цією метою в 1966 р. було відновлено діяльність політвідділів. Уживалися заходи щодо поліпшення матеріального становища та медичного обслуговування співробітників міліції. Було впорядковано присвоєння спеціальних звань тим, хто служив у міліції. Чергові спеціальні звання начальницького складу можна було присвоювати в послідовному порядку після закінчення встановленого строку та вислуги в попередньому званні відповідно до нового звання займаної штатної посади та за наявності позитивної атестації. Проте в досліджуваній період серед міліціонерів мали місце численні порушення дисципліни та законності, рівень яких не знизився, а за деякими показниками навіть збільшився. Стан протидії злочинності нерідко прикрашався, приховувалися злочини, порушувалися права затриманих. Вивчення та аналіз нерозкритих злочинів засвідчив, що нестача професійної майстерності, насамперед оперативних працівників, була однією з головних причин не своєчасного розкриття низки тяжких злочинів. Але все ж у цілому можна констатувати, що в цей час ситуація з кадрами міліції дещо поліпшилася.

Ключові слова: Україна, 1960-ті рр., Міністерство охорони громадського порядку, міліція, кадри, школа міліції.

Оригінальна стаття

ВСТУП. Ефективність діяльності правоохоронних органів прямо пов'язана із кваліфікацією їх кадрів. Тому добір, розстановка та підготовка співробітників завжди були важливим напрямом діяльності керівництва міліції, яка в 1962–1968 рр. входила до складу Міністерства охорони громадського порядку УРСР (далі – МОГП УРСР). Ця робота мала певні відмінності від періоду 1953–1962-х рр., коли почався період часткової лібералізації політичного режиму в СРСР. На початку 1960-х рр. важливе значення в підготовці кадрів надавалося підвищенню культурного рівня працівників міліції, демократизації її діяльності, що відповідало тодішньому курсу на побудову комунізму та загальній політичній атмосфері «хрущовської відлиги».

Деякі аспекти цієї проблеми знайшли своє висвітлення в низці робіт вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, ці питання розглядалися в науково-популярному нарисі «Міліція України: історичний нарис, портрети, події», написаному під керівництвом тодішніх керівників української міліції (Смирнов та ін., 2002), дисертації А. П. Чернеги (2008), статтях О. Г. Бажана (2003), В. А. Греченка і С. І. Суботи (2024), Н. М. Ярмиш та О. Н. Ярмиша (2023), дослідженнях зарубіжних авторів Б. ЛаП'єра (2012), Д. Істера (2022), Д. В. Бенна (2004), Дж. Торіджіана (2022), колективній праці «Микита Хрущов» за участю С. Хрущова (Taubman et al., 2000), О. Семухіної та М. Рейнольдса (2013), книги самого С. Хрущова (2000) «Микита Хрущов і створення наддержави», збірнику

статей «Радянська держава та суспільство при Микиті Хрущові» за редакцією М. Ілік і Дж. Сміта (2009), монографії В. Таубмана (2003) «Хрущов: людина і його ера», яка отримала Пулітцерівську премію у 2004 р. Проте в них вивчалися лише окремі аспекти проблеми, тому її дослідження не можна вважати завершеним.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Метою статті є дослідити основні аспекти формування кадрового потенціалу міліції в 1960-ті рр. Поставлена мета конкретизується в таких *завданнях*:

- висвітлити, які головні завдання ставилися перед керівництвом міліції щодо добору кадрів;
- показати, як організувалася професійна підготовка кадрів для міліції;
- розкрити основні складники виховної роботи в органах міліції.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Застосування принципу історизму дозволило розглянути всі історичні факти, явища та події відповідно до конкретно-історичних обставин, в їхньому взаємозв'язку й взаємообумовленості. Втілення в життя принципу історизму в пізнанні правових явищ передбачало насамперед погляд на предмет дослідження, що цікавить нас, з позиції його змін у часі в процесі розвитку історії радянського суспільства. Порівняльно-історичний метод дав змогу шляхом порівняння встановити схожість і відмінність між історичними явищами, що вивчалися, проаналізувати трансформації в нормативно-правових засадах структуризації та діяльності міліції радянської України в умовах десталінізації та основних політичних зигзагів цього періоду, виявити різноманітність форм і методів кадрової політики в ці роки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. На початку 1960-х рр. на підставі Указу Президії Верховної Ради СРСР «Про надання права провадження попереднього слідства органам охорони громадського порядку» від 6 квітня 1963 р. було встановлено, що попереднє слідство провадиться також слідчими органів охорони громадського порядку. Відповідно до цього Указу Президіям Верховних Рад союзних республік доручалося внести необхідні зміни до кримінально-процесуальних кодексів союзних республік¹.

У зв'язку із цим на початковому етапі становлення слідчих апаратів органів охорони громадського порядку особливо гостро постає проблема забезпечення цих підрозділів висококваліфікованими кадрами. Адже згідно з Положенням про організацію і діяльність слідчого апарату в органах МОГП УРСР на посади слідчих могли призначатись лише особи, які мали вищу юридичну освіту. Тільки як виняток на слідчу роботу могли залучатись особи із середньою юридичною освітою і тільки в тому разі, якщо вони мали значний досвід практичної роботи з розслідування кримінальних справ. Проблеми з кваліфікованими кадрами існували і в інших структурних підрозділах. З метою вирішення проблеми дефіциту кваліфікованих кадрів міліції в 1965 р. був достроково проведений випуск у спеціальних середніх школах міліції. Так, на вакантні посади оперативно-начальницького складу було призначено 572 випускники. А відповідно до постанови ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР від 3 травня 1965 р. штати міліції УРСР було збільшено на 4 тис. одиниць.

У цей же період у МОГП УРСР були відроджені політвідділи (відділення), які були ліквідовані в 1956 р. З метою заповнення вакантних посад в органах внутрішніх справ у масовому порядку за направленнями прибули працівники партійних і комсомольських організацій. Загалом по СРСР у 1965 р. їхня кількість становила майже 12 тис. осіб, а по Україні – 1 292 особи. Звичайно, вони потребували перепідготовки для роботи в органах міліції. Взагалі вищу юридичну освіту працівники міліції в той час могли отримувати у вищих школах МОГП УРСР, юридичних інститутах, на юридичних факультетах університетів. У Києві з 1960 р. працювала Вища школа МВС УРСР (з 1962 р. – Вища школа МОГП УРСР, а з 1966 р. після відновлення МОГП СРСР – Київська вища школа МОГП СРСР, нині – Національна академія внутрішніх справ). Юристів середньої кваліфікації для органів міліції УРСР готували Донецька, Дніпропетровська, Івано-Франківська, Львівська та Одеська середні спеціальні школи міліції (Вербенський та ін., с. 636–637).

З метою покращення підготовки кадрів для міліції 20 вересня 1963 р. Міністр охорони громадського порядку УРСР І. Х. Головченко видав наказ «Про організацію навчально-консультативних пунктів спеціальних середніх

¹ Про надання права провадження попереднього слідства органам охорони громадського порядку : Указ Президії Верховної Ради СРСР від 06.04.1963 // Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали

(1917–2017 рр.) : наук. вид. : у 6 т. / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Н. Ярмиш, В. О. Криволапчук та ін. ; за заг. ред. А. Б. Авакова. Київ : Мачулін, 2016. Т. 6. С. 641–643.

шкіл міліції МОГП УРСР». Відповідно до цього наказу такі консультаційні пункти мали бути організовані:

1) Донецькою спеціальною середньою школою міліції:

- у місті Запоріжжя для проведення навчальної роботи зі слухачами-заочниками Запорізької та Кримської областей;

- у місті Дніпропетровськ для проведення навчальної роботи зі слухачами-заочниками Дніпропетровської та Кіровоградської областей;

- у місті Донецьк для проведення навчальної роботи зі слухачами-заочниками Донецької області;

- у місті Харків для проведення навчальної роботи зі слухачами-заочниками Харківської, Полтавської та Сумської областей;

- у місті Луганськ для проведення навчальної роботи зі слухачами-заочниками Луганської області;

2) Львівською спеціальною середньою школою міліції:

- у місті Києві для проведення навчальної роботи зі слухачами-заочниками Київської, Черкаської, Житомирської та Чернігівської областей.

Начальникам Донецької та Львівської шкіл міліції приписувалося «забезпечити високий ідейно-теоретичний рівень та тісний зв'язок заочного навчання з практичною діяльністю органів міліції, створивши для цього на навчально-консультаційних пунктах необхідну навчальну базу, та надавати кваліфіковану допомогу слухачам-заочникам у їхній самостійній навчальній роботі»¹. Запорізький, Харківський та Київський навчально-консультаційні пункти планувалося розмістити на міжобласних навчальних пунктах міліції. Начальникам управлінь охорони громадського порядку (далі – УОГП) Дніпропетровського, Донецького та Луганського облвиконкомів приписувалося розмістити Дніпропетровський, Донецький та Луганський навчально-консультаційні пункти, забезпечити їх інвентарем та обладнанням, необхідним для навчального процесу, надавати постійну допомогу в організації та проведенні навчальної роботи. Також давалася вказівка внести зміни до штатної чисельності Донецької та Львівської спе-

ціальних середніх шкіл міліції МОГП УРСР. Одноразово було затверджено Положення про навчально-консультаційний пункт середньої спеціальної школи міліції МОГП УРСР².

Оголошення про прийом до шкіл міліції регулярно друкувалися в міліцейській пресі. Так, 6 квітня 1967 р. в газеті «Радянський міліціонер» було розміщено повідомлення про такий черговий прийом. У ньому детально інформувалося про правила та умови прийому. Зокрема, зазначалося, що на стаціонарні відділення шкіл міліції приймаються працівники органів МОГП УРСР, а також цивільні особи, які відслужили строк дійсної військової служби, віком не старші за 30 років. На заочні відділення приймалися тільки співробітники МОГП УРСР без обмеження віку. Вступники мали складати іспити з таких дисциплін, як російська мова та література письмово (твір) і усно; історія СРСР (усно). Складання іспитів на стаціонар відбувалося в період з 1 по 30 вересня (початок занять з 1 жовтня), на заочне відділення – з 1 по 30 жовтня. Звертаємо увагу, що іспити були з російської мови й літератури та історії СРСР. Вже й тут добре відчувався вплив політики русифікації, яка проводилася в Україні в той час.

На денні відділення без вступних іспитів зараховувалися: особи, нагороджені по закінченні середньої школи золотими та срібними медалями; офіцери й військовослужбовці надстрокової служби Збройних сил СРСР, військ і органів Комітету державної безпеки при Раді Міністрів СРСР, внутрішніх військ, внутрішньої і конвойної охорони МОГП СРСР, звільнені з військової служби за скороченням штатів протягом двох років після демобілізації. Поза конкурсом при одержанні позитивних оцінок на вступних іспитах зараховувалися співробітники органів і військовослужбовці військ та охорони МОГП УРСР, які мали не менше двох років стажу практичної роботи, а також демобілізовані з Радянської армії і Військово-морського флоту, прикордонних і внутрішніх військ, внутрішньої та конвойної охорони МОГП СРСР протягом двох років після закінчення військової служби.

На заочні відділення без вступних іспитів приймалися: особи, нагороджені після закінчення середньої школи золотими або срібними медалями; учасники Великої вітчизняної війни, які мали документ відмінника про закінчення середньої школи; офіцери й військовослужбовці надстрокової служби Збройних сил СРСР, військ і органів Комітету державної

¹ Про організацію навчально-консультаційних пунктів спеціальних середніх шкіл міліції МОГП УРСР : наказ Міністра охорони громадського порядку УРСР І. Х. Головченка від 20.09.1963 // Історія міліції України в документах і матеріалах : у 3 т. / П. П. Михайленко, Я. Ю. Кондратьєв. Київ : Генеза, 2000. Т. 3. С. 512.

² Там само.

безпеки при Раді Міністрів СРСР, внутрішніх військ, внутрішньої і конвойної охорони МОГП СРСР, звільнені з військової служби за віком або за скороченням штатів протягом двох років після демобілізації.

Поза конкурсом на заочні відділення приймалися: учасники Великої вітчизняної війни; співробітники органів і військовослужбовці військ і охорони МОГП УРСР, які мали стаж практичної роботи не менше двох років; демобілізовані з Радянської армії і Військово-морського флоту, прикордонних і внутрішніх військ, внутрішньої і конвойної охорони МОГП СРСР по закінченні військової служби, якщо вони працювали на посадах рядового, молодшого й середнього начальницького складу.

Кандидати, направлені у школи міліції, мали забезпечуватися проїзними документами й добовими грошима згідно з чинним законодавством. Особи, зараховані наказом по школі на навчання, з дня початку занять забезпечувалися грошовим утриманням в розмірі 40 рублів на місяць, безкоштовним харчуванням за нормами курсантського пайка, гуртожитком, одностроєм. Особам, які закінчили спеціальну середню школу міліції, присвоювалося спеціальне звання середнього начальницького складу міліції, видавався диплом загальносоюзного зразка про середню спеціальну освіту з присвоєнням кваліфікації юриста. Одночасно з дипломом випускника спеціальних середніх шкіл міліції видавалися нагрудні значки. Співробітники органів, які бажали вступити до школи міліції, повинні були подавати по команді рапорт. Цивільні особи мали подавати заяву безпосередньо у відділі кадрів УОГП області¹.

29 жовтня 1963 р. було видано Указ Президії Верховної Ради УРСР «Про заснування Червоного прапора міліції для обласних, великих міських гарнізонів і шкіл міліції»². Він мав на меті підвищити ідейно-політичне виховання працівників міліції, їхню дисциплінованість і відповідальність та був дією в дусі того часу.

Із перейменування МВС в МОГП була змінена аббревіатура на знакові «Відмінник міліції»: у його нижній частині МВС було замінено на МОГП.

На початку 1960-х рр. МОГП УРСР вживалися заходи з поліпшення медичного обслуговування працівників міліції, що позитивно впливало на рівень роботи в міліції та престижність цієї роботи. Так, 13 квітня 1963 р. Міністр охорони громадського порядку І. Х. Головченко видав наказ «Про стан і заходи з покращення медичного обслуговування і охорони здоров'я співробітників, пенсіонерів та членів їхніх сімей», у якому зазначалося, що в цій сфері виконана значна позитивна робота, збільшені лікарняна та поліклінічна мережа, ліжкова ємність санаторіїв і будинків відпочинку, організовано пансіонати. Завдяки заходам щодо дооснащення лікувальних закладів медичною апаратурою та підвищення медичних знань лікарського складу було покращено діагностику захворювань і лікування хворих. Проводилася планова диспансеризація, подальше лікування та оздоровлення, спрямовані на зміцнення фізичного стану працівників. Найкращих результатів з медичного обслуговування співробітників та членів їхніх сімей досягли медичні служби УОГП Донецької, Дніпропетровської, Львівської, Одеської областей та Харківського міжобласного госпіталю.

Водночас у роботі медичних служб УОГП областей та навчальних закладів МОГП УРСР мали місце серйозні недоліки, а стан медичного обслуговування ще не відповідав вимогам сучасної медичної науки і практики. Поліклініки УОГП деяких областей були розташовані в тісних, непристосованих приміщеннях. Наприклад, у поліклініці УОГП Сумської області в одному кабінеті одночасно приймали хворих 2–3 лікарі різних спеціальностей. Таке становище могло стати результатом недостатньої уваги з боку керівництва УОГП області до потреб медичної служби, недооцінки її ролі та значення у справі медичного обслуговування співробітників. В УОГП низки областей диспансерне обслуговування проводилося ще не на належному рівні: частина співробітників ухилялася від диспансерного обстеження, а з боку керівництва УОГП та його відділів необхідних заходів щодо надання допомоги медичним службам у забезпеченні явки працівників не вживалося.

Мали місце випадки неправильної діагностики та пізнього виявлення ракових захворювань, неухважності та формального ставлення до хворих з боку лікарського персоналу. Недостатньо ще вживали заходів щодо зниження втрат робочого часу через тимчасову непрацездатність і пропаганди медичних знань. Керівні працівники МОГП УРСР та УОГП мало спілкувалися з медичними працівниками, цікавилися їхніми потребами та запитами, а в УОГП деяких областей начальницький склад чинив

¹ Про черговий прийом у школи міліції. *Радянський міліціонер*. 1967. 6 квіт.

² Про заснування Червоного прапора міліції для обласних, великих міських гарнізонів і шкіл міліції : Указ Президії Верховної Ради УРСР від 29.10.1963. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1963. № 45. Ст. 638.

тиск на лікарський персонал, змушуючи його надавати необ'єктивні висновки про стан здоров'я осіб, які звільнялися на пенсію або приймалися на роботу.

Міністр наказував затвердити план заходів щодо виконання критичних зауважень медичних працівників, висловлених на нараді в Міністерстві, а начальники УОГП областей мали обговорити з керівниками підрозділів питання стану лікувальних та дитячих установ і вжити конкретних заходів щодо покращення їхньої роботи, за необхідності розширити лікувальну площу поліклініки, виділити придатний автотранспорт, укомплектувати кваліфікованими працівниками¹.

17 липня 1963 р. медична служба господарського відділення (далі – ГОСВ) УОГП Чернігівського облвиконкому доповіла начальникові медслужби МОГП УРСР Ф. Р. Швайку про виконання наказу МОГП УРСР щодо виділення путівок співробітникам міліції у санаторії. Зазначалося, що виділення путівок здійснюється відповідно до законодавства. Крім того, у дусі того часу наголошувалося, що «всі працівники поліклініки систематично підвищують ідейно-політичний рівень, займаються в мережі політосвіти, підвищують свій діловий рівень на щотижневих заняттях згідно з тематичним планом. Лікарі відвідують лікарські конференції, лекції, семінари, що організують міські та обласні відділи охорони здоров'я для лікарів міста»². Крім того, вказувалося, що працівники поліклініки постійно підвищують свою кваліфікацію. Так, медсестра А. І. Леонтєва опанувала методику електрокардіографії на базі обласної лікарні, медсестра О. А. Юртаєва – методику лабораторних досліджень³.

19 липня 1963 р. подібне повідомлення було надіслане від начальника медичної служби ГОСВ УОГП Одеського облвиконкому⁴, а 23 липня того ж року – від начальника ГОСВ УОГП Чернівецького облвиконкому⁵. Це свідчило про те, що вимоги наказу «Про стан і заходи з покращення медичного обслуговування і охорони здоров'я співробітників, пенсіонерів та членів їхніх сімей» запроваджувалися в діяльність медичних установ системи МОГП УРСР, а медичне та санаторне обслуговування працівників міліції дещо поліпшувалося.

Із метою покращення матеріального становища співробітників МОГП УРСР, а також підвищення привабливості роботи в цій структурі Міністр охорони громадського порядку УРСР І. Х. Головченко 9 січня 1965 р. видав наказ «Про порядок і строки підвищення мінімального розміру заробітної плати робітникам і службовцям в установах, організаціях і підрозділах МОГП УРСР». У ньому, зокрема, вказувалося, що «на виконання постанов Ради Міністрів СРСР та ВЦРПС від 25 грудня 1964 року № 1035 та Ради Міністрів УРСР та УРРПС від 31 грудня 1964 р. № 1304 підвищити з 1 січня 1965 року мінімальний розмір заробітної плати робітників і службовців до 40–45 карбованців на місяць у всіх установах, організаціях, підприємствах та підрозділах (включаючи підрозділи та частини внутрішніх військ, внутрішньої та конвойної охорони, військово-навчальні заклади, а також органи військового постачання) МОГП УРСР, де таке підвищення ще не здійснено»⁶.

Зауважимо, що це була незначна зарплата, оскільки середня зарплата в СРСР у 1965 р. становила 96,5 рубль. Зокрема, інженерно-технічний персонал у промисловості отримував у середньому 148,4 рубль, а працівники освіти та охорони здоров'я – 93,6 рубль. Але все ж таки це було підвищення! Наказ Міністра мав на меті незначно, але поліпшити становище робітників і службовців, що працювали в системі МОГП УРСР (не йшлося про працівників міліції, які мали спеціальне звання!). Принагідно зауважимо, що й зарплата працівників освіти в той час була нижчою за середню по країні.

Але в роботі працівників міліції були й порушення законодавства та відомчих інструкцій. У березні 1964 р. ЦК КПРС провів нараду керівників адміністративних органів з питань подальшого зміцнення законності та правопорядку в державі, на якому було приділено окрему увагу необхідності покращення роботи з добору, розстановки та виховання кадрів, поліпшення партійного керівництва діяльності адміністративних органів, зокрема й міліції (Лесь, 2016, с. 128). Зауважимо, що по регіонах країни та республікам СРСР особливого зниження кількості порушень дисципліни та законності працівниками міліції не спостерігалося. Цьому є чимало прикладів. Так, дільничний уповноважений Сімферопольського міського відділу міліції лейтенант міліції О. І. Голдобін у ніч на 31 жовтня 1964 р. напідпитку

¹ ГДА МВС України (Галузевий держ. архів МВС України). Ф. 47. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 43–45.

² Там само. Арк. 78.

³ Там само.

⁴ ГДА МВС України. Ф. 47. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 60.

⁵ Там само. Арк. 71–72.

⁶ ГДА МВС України. Ф. 54. Оп. 1. Спр. 200. Арк. 15–16.

заснув у під'їзді сусіднього будинку, де залишив особисту зброю, сумку зі службовими документами та кашкет, які вранці підібрали жителі будинку та передали до міськвідділу міліції. Як зазначив у своєму наказі від 8 січня 1965 р. Міністр охорони громадського порядку УРСР І. Х. Головченко, «за скоєну провину О. І. Голдобін заслуговує на звільнення з органів міліції. Але, враховуючи його щиросердечне каяття та обіцянку спокутувати провину сумлінним ставленням до роботи, а також клопотання суду честі середнього начальницького складу Сімферопольського МВМ, який розглядав цей проступок, наказую О. І. Голдобіна понизити в спеціальному званні до молодшого лейтенанта міліції»¹.

Проте були й тяжчі порушення. Так, дільничний уповноважений Снігурівського райвідділу міліції Миколаївської області Тараник вчинив низку суспільно небезпечних дій. Перебуваючи влітку 1964 р. в селі Лунарьове, він напився, безпідставно затримав громадян В. М. Споріша, О. Г. Усищева та Б. М. Жуйкова, і погрожуючи зброєю, примушував їх піднімати руки вгору та сідати на землю. На зауваження свого знайомого Борисенка, який до цього пригостив його горілкою, Тараник зробив у його бік кілька пострілів та змусив піти до рибколгоспу за автомашиною для доставки затриманих до райвідділу міліції. На прохання затриманих відпустити їх, бо вони не вчиняли жодних злочинів, Тараник продовжував погрожувати зброєю, а коли В. М. Споріш підвівся з землі, він вистрілив у нього в упор, завдавши важкого проникаючого поранення черевної порожнини. Не припиняючи безчинства й свавілля, Тараник під страхом розстрілу заборонив затриманим О. Г. Усищеву та Б. М. Жукову² надавати допомогу пораненому товаришеві та не надав її сам, а під час відправлення потерпілого до лікарні наказав їм з піднятими вгору руками сідати в кузові автомашини. На території лікарні Тараник вчинив безцільну стрілянину. За це беззаконня та свавілля Тараника народним судом Снігурівського району було засуджено до шести років позбавлення волі у виправно-трудоцій колонії суворого режиму³. Якихось додаткових коментарів це

кричуще беззаконня з боку працівника міліції не потребує.

На лютневій Всесоюзній нараді керівників органів внутрішніх справ 1968 р. йшлося про низький рівень дисципліни серед працівників – 11 % від усього особового складу притягувалося до дисциплінарної та кримінальної відповідальності⁴. Так, у 1966 р. на території УРСР працівниками карного розшуку було вчинено дисциплінарних проступків більше, ніж у попередньому році. В органах міліції Луганської області було зафіксовано 12 випадків порушення законності, за що було покарано 14 осіб, в Одеській області – відповідно 10 і 14, в Донецькій – 9 і 11, Хмельницькій – 6 і 7, Дніпропетровській – 6 і 6 та Кіровоградській – 5 і 5⁵.

Значна кількість порушень законності була пов'язана з несумлінним ставленням деяких працівників міліції до розгляду заяв громадян про вчинені злочини та приховування їх від обліку. Так, декілька років колишні керівники управлінь охорони громадського порядку Житомирської області доповідали МОГП УРСР про високі показники в боротьбі з кримінальною злочинністю. Як пізніше виявилось, в області прикрашали стан справ, приховувалися злочини, порушувалися права затриманих⁶. Працівники Ленінського районного відділу міліції м. Харкова протягом двох років не реагували та не реєстрували численні заяви громадян про пограбування, що їх вчиняла група Євстифеева-Тесленка⁷.

Резонансні факти окомілювання та приховування від обліку кримінальних злочинів були виявлені в 1965 р. в Донецькій, Чернівецькій та деяких інших областях⁸.

12 грудня 1966 р. було видано наказ Міністра охорони громадського порядку УРСР І. Х. Головченка на виконання Указу Президії Верховної Ради СРСР від 24 жовтня 1966 р. «Про порядок присвоєння військових звань військовослужбовцям та спеціальних звань особам начальницького складу Міністерства охорони громадського порядку СРСР та наго-

⁴ ГДА МВС України. Ф. 46. Оп. 1. Спр. 550. Арк. 32–44.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

⁷ ЦДАГОУ (Центр. держ. архів громадських об'єднань та українців). Ф. 1. Оп. 24. Спр. 6076. Арк. 36.

⁸ ГДА МВС України. Ф. 46. Оп. 1. Спр. 550. Арк. 35–37, 44.

¹ ГДА МВС України. Ф. 54. Оп. 1. Спр. 200. Арк. 6.

² У цитованому документі з архіву МВС України один раз вказується прізвище Жуйков (арк. 208), а другий – Жуков (арк. 209). Можливо це одруківка, а можливо, це дві різні людини.

³ ГДА МВС України. Ф. 54. Оп. 1. Спр. 200. Арк. 208–209.

родження військовослужбовців та осіб начальницького складу орденами та медалями».

Наказом було встановлено, що присвоєння чергових спеціальних звань особам начальницького складу провадиться: міністрами охорони громадського порядку союзних республік до майора відповідної служби включно; міністрами охорони громадського порядку автономних республік, начальниками управління охорони громадського порядку крайоблвиконкомів, начальниками управлінь охорони громадського порядку до капітана відповідної служби включно. Чергові спеціальні звання начальницького складу можна було присвоювати в послідовному порядку після закінчення встановленого строку та вислуги в попередньому званні, відповідно до нового звання займаної штатної посади та за наявності позитивної атестації.

Строки вислуги у спеціальних званнях начальницького складу були встановлені такі. У спеціальних званнях начальницького складу, встановлених Указом Президії Верховної Ради СРСР від 21 серпня 1952 р.: у званні молодшого лейтенанта внутрішньої служби та відповідного йому – 2 роки, у званні лейтенанта та відповідного йому – 3 роки, у званні капітана внутрішньої служби, майора внутрішньої служби та відповідних їм – 4 роки, у званні підполковника внутрішньої служби та відповідного йому – 5 років; у спеціальних званнях начальницького складу, встановлених Указом Президії Верховної Ради СРСР від 9 лютого 1943 р.: у званнях молодшого лейтенанта міліції, лейтенанта міліції, старшого лейтенанта міліції, капітана міліції, майора міліції – 3 роки, у званні підполковника міліції – 4 роки.

Присвоєння спеціальних звань рядовому та молодшому начальницькому складу органів охорони громадського порядку відповідно до наказу здійснювали заступники Міністра охорони громадського порядку СРСР, міністри охорони громадського порядку союзних республік та їхні заступники, міністри охорони громадського порядку автономних республік, начальники управлінь охорони громадського порядку на залізничному та водному транспорті, міських управлінь міліції, навчальних закладів, управлінь виправно-трудова таборів, міжобласних управлінь матеріально-технічного та військового постачання МОГП СРСР, а також начальники Головного управління міліції, Головного управління пожежної охорони та Господарського управління МОГП СРСР за підрозділами, безпосередньо підпорядкованими цим управлінням.

Строки вислуги у спеціальних званнях молодшого начальницького складу встановлювалися такі: у званнях молодшого сержанта внутрішньої служби, молодшого сержанта міліції, сержанта внутрішньої служби, сержанта міліції – 2 роки, у званнях старшого сержанта внутрішньої служби, старшого сержанта міліції – 3 роки. За успішне виконання завдань по службі, за відмінні показники у службі та навчанні, а також при призначенні на вищу посаду чергові звання молодшого начальницького складу могли надаватися до закінчення строку вислуги в попередньому званні.

Присвоєння військових офіцерських звань до полковника включно військовослужбовцям внутрішніх військ, внутрішньої та конвойної охорони та військово-навчальних закладів провадилося МОГП СРСР. Строки вислуги в офіцерських званнях були встановлені такі: у званні молодшого лейтенанта та йому відповідного – 2 роки, у званнях лейтенанта, старшого лейтенанта та відповідних їм – 3 роки, у званнях капітана, майора та відповідних їм – 4 роки, у званні підполковника та відповідного йому – 5 років. Воїнські сержантські звання та звання ефрейтора надавалися в порядку, встановленому положеннями про проходження термінової та надстрокової служби у Збройних силах СРСР. Присвоєння спеціального звання начальницького складу полковника відповідної служби, першого звання військово-визволювачем, зарахованим на посади вищого, старшого та середнього начальницького складу, а також дострокове присвоєння звань провадилося Міністром охорони громадського порядку СРСР.

Присвоєння чергових спеціальних звань до підполковника відповідної служби включно особам середнього та старшого начальницького складу центрального апарату МОГП СРСР, навчальних закладів, міжобласних управлінь матеріально-технічного та військового постачання, науково-дослідних інститутів та інших органів та установ МОГП СРСР проводилося міністрами охорони громадського порядку СРСР чи їхніми першими заступниками¹.

¹ Про порядок присвоєння військових звань військовослужбовцям та спеціальних звань особам начальницького складу Міністерства охорони громадського порядку СРСР та нагородження військовослужбовців та осіб начальницького складу орденами та медалями : наказ Міністра охорони громадського порядку УРСР І. Х. Головченка від 12.12.1966 на виконання Указу Президії Верховної Ради СРСР від 24.10.1966 // Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники,

Наказ упорядковував та конкретизував присвоєння спеціальних звань у міліції та підрозділах, що підпорядкувались МОГП УРСР, ґрунтуючись на попередньому досвіді і практиці минулих років.

Некомплект багатьох органів міліції Української РСР залишався високим і становив 6,5 %. За 1964–1967 рр. змінилася майже половина рядового та молодшого начальницького складу міліції. Доволі низьким залишався загальноосвітній та професійний рівень службовців. Так, на початку 1966 р. до Синельниківського району Дніпропетровської області прибув К., який ніде не працював та підтримував зв'язки з підозрілими особами, пиячив, часто відлучався з постійного місця проживання. Про такий спосіб життя було відомо багатьом міліціонерам, однак ніхто не зацікавився ним. Як пізніше виявилось, К. у багатьох областях республіки (!) вчинив низку зґвалтувань та убивств жінок¹.

У 1965–1966 рр. рівень освіти керівного ядра працівників органів охорони громадського порядку України значно зріс. На початок 1967 р. 95,6 % начальницького складу мали вищу та середню освіту. Однак вивчення та аналіз нерозкритих злочинів показував, що нестача професійної майстерності, насамперед оперативних працівників, була однією з головних причин несвоєчасного розкриття низки тяжких злочинів. Щоб усунути цей недолік та підвищити кваліфікацію співробітників, відповідно до рішення колегії МОГП УРСР у 1964 р. в Україні було створено школи підвищення оперативної майстерності. Вони працювали в усіх УОГП, міських управліннях міліції, дорожніх та водних відділах. У них навчалися працівники карного розшуку, відділів боротьби з розкраданнями соціалістичної власності, слідчі та оперативний склад виправно-трудоустанов. Заняття в школах проводилися окремо з кожного напрямку роботи. Навчання переважно відбувалося у формі практичного розбору конкретних оперативних розробок і справ з детальним аналізом як позитивних прикладів, так і допущених помилок. Міністерством охорони громадського порядку УРСР також було створено науково-дослідний та редакційно-видавничий відділи, які видавали бюлетень з обміну досвідом оперативної роботи, а також було підготовлено

та видано такі книги, як «Основи оперативно-розшукової діяльності органів міліції УРСР», «Розслідування кримінальних справ», «З історії міліції Радянської України», «Рецидив та боротьба з ним в Українській РСР», «Розслідування пограбувань та розбоїв» та ін.

У зв'язку з прийняттям постанови ЦК КП України та Ради Міністрів УРСР «Про стан та заходи щодо покращення добору, розстановки та виховання кадрів в органах міліції УРСР» від 16 травня 1967 р., де зазначалися недоліки в кадровій роботі в різних підрозділах міліції, МОГП УРСР 10 червня 1967 р. видало наказ «Про завдання органів охорони громадського порядку республіки щодо поліпшення підбору, розстановки і виховання кадрів в органах міліції УРСР». У ньому, зокрема, приписувалося: «вжити рішучих заходів щодо зміцнення кадрів керівного складу та насамперед начальників органів міліції. Рекомендувати на ці відповідальні ділянки найбільш підготовлених та перспективних працівників, умілих організаторів та вихователів; для підвищення ділової кваліфікації та службової майстерності оперативно-начальницького складу вжити необхідних заходів для покращення початкової, поточної службової та курсової підготовки кадрів. Особливу увагу звернути на подальше вдосконалення роботи шкіл оперативної майстерності; підвищити вимогливість та персональну відповідальність начальників органів та підрозділів міліції, керівників та всіх працівників кадрових апаратів за якість нового прийому на службу до міліції. Осіб, які припустилися грубих помилок і порушень партійних принципів підбору кадрів, притягувати до суворої відповідальності; на основі поліпшення підбору, розстановки та виховання кадрів домогтися зниження плинності та змінності особового складу. Постійно піклуватися про створення необхідних умов служби та побуту працівників, вживати заходів до закріплення їх на службі в міліції»². Як нам видається, заходи, намічені в цьому наказі, мали недостатньо конкретний характер, на кшталт «вжити рішучих заходів», «вжити необхідних заходів», «особливу увагу звернути» тощо.

ВИСНОВКИ. Отже, склад міліції в 1962–1968 рр., як і в попередні роки, був недостат-

документи та матеріали (1917–2017 рр.) : наук. вид. : у 6 т. / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Н. Ярмиш, В. О. Криволапчук та ін. ; за заг. ред. А. Б. Авакова. Київ : Мачулін, 2016. Т. 6. С. 798–800.

¹ ГДА МВС України. Ф. 46. Оп. 1. Спр. 550. Арк. 34.

² Про завдання органів охорони громадського порядку республіки щодо поліпшення підбору, розстановки і виховання кадрів в органах міліції УРСР : наказ МОГП УРСР від 10.06.1967 // Історія міліції України в документах і матеріалах : у 3 т. / П. П. Михайленко, Я. Ю. Кондратьєв. Київ : Генеза, 2000. Т. 3. С. 516–517.

ньо укомплектований кадрами, фактично у всіх службах спостерігався їх дефіцит. Формування кадрів міліції в цей період переважно відбувалося тими ж шляхами, що й раніше, зокрема керівний склад комплектувався за рахунок переведення в міліцію працівників партійних, радянських та комсомольських органів. Треба зауважити, що в цей час більше уваги стали приділяти підготовці міліціонерів через спеціальні середні школи міліції, створювалися навчально-консультаційні пункти

для навчання співробітників МОГП УРСР, школи підвищення оперативної майстерності. Було впорядковано порядок присвоєння спеціальних звань співробітникам міліції, зроблено певні кроки щодо покращення їхнього матеріального становища та медичного обслуговування. Загалом можна констатувати, що в цей час ситуація з кадрами міліції дещо поліпшилася, хоча ще мали місце порушення законності з боку деяких співробітників міліції.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Бажан О. Процес десталінізації та зміни в діяльності карально-репресивних органів в Україні (50–60-ті роки ХХ ст.). *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2003. № 8. С. 435–444.
2. Греченко В. А., Субота С. І. Протидія економічній злочинності в Україні у середині 1960-х рр. // *Modern vision of implementing innovations in scientific studies : collection of scientific papers “SCIENTIA” with Proceedings of the III International Scientific and Theoretical Conference (Sofia, Republic of Bulgaria, April 19, 2024)*. Sofia, Republic of Bulgaria : International Center of Scientific Research, 2024. Рр. 43–44.
3. Лесь І. О. Становлення та розвиток дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР–УРСР (1919–1991 рр.) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2016. 218 с.
4. Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали (1917–2017 рр.) : наук. вид. : в 6 т. / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Н. Ярмиш, В. О. Криволапчук та ін. ; за заг. ред. А. Б. Авакова. Київ : Мачулін, 2016. Т. 6: Міністерство внутрішніх справ – Міністерство охорони громадського порядку Радянської України в період десталінізації та подальших реорганізацій (5 березня 1953 р. – грудень 1968 р.). 996 с.
5. Смирнов Ю. О., Михайленко П. П., Святоцький О. Д., Ануфрієв М. І. Міліція України: історичний нарис, портрети, події / за заг. ред. Ю. О. Смирнова. Київ : Ін Юре, 2002. 888 с.
6. Чернега А. П. Правове регулювання діяльності органів міліції Української РСР у 1956–1985 рр. : авторефер. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2008. 21 с.
7. Ярмиш Н. М., Ярмиш О. Н. Кримінально-правова протидія злочинності на початку 1960-х років. *Європейські перспективи*. 2023. № 4. С. 45–54. DOI: <https://doi.org/10.32782/EP.2023.4.7>.
8. Benn D. W. On Re-Examining the Khrushchev Era: A Review Article. *Europe-Asia Studies*. 2004. Vol. 56, No. 4. Pp. 615–621.
9. Easter D. Nikita Khrushchev and the Compromise of Soviet Secret Intelligence Sources. *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence*. 2022. Vol. 35, Iss. 3. Pp. 459–481. DOI: <https://doi.org/10.1080/08850607.2021.1874191>.
10. Khrushchev S. Nikita Khrushchev and the Creation of a Superpower. Pennsylvania : The Pennsylvania State University Press, 2000. 784 p.
11. LaPierre B. Hooligans in Khrushchev's Russia: Defining, Policing, and Producing Deviance during the Thaw. Madison : University of Wisconsin Press, 2012. 290 p.
12. Nikita Khrushchev / W. Taubman, S. Khrushchev, A. Gleason et al. New Haven : Yale University Press, 2000. 400 p.
13. Semukhina O. B., Reynolds K. M. Understanding the Modern Russian Police. Boca Raton : CRC Press ; Taylor and Francis Group, 2013. 337 p.
14. Soviet State and Society Under Nikita Khrushchev / ed. by M. Ilic, J. Smith. Routledge : Taylor&Fransis, 2009. 240 p.
15. Taubman W. Khrushchev: The Man and His Era. London : Simon&Schuster UK Ltd., 2003. 876 p.
16. Torigian J. “You Don't Know Khrushchev Well”: The Ouster of the Soviet Leader as a Challenge to Recent Scholarship on Authoritarian Politics. *Journal of Cold War Studies*. 2022. Vol. 24, Iss. 1. Pp. 78–115. DOI: https://doi.org/10.1162/jcws_a_01043.

Надійшла до редакції: 16.06.2024

Прийнята до опублікування: 12.09.2024

REFERENCES

1. Bazhan, O. (2003). The process of de-Stalinization and changes in the activities of punitive and repressive bodies in Ukraine (50s–60s of the XX century). *Problems of the History of Ukraine: Facts, Judgments, Searches*, 8, 435–444.

2. Benn, D. W. (2004). On Re-Examining the Khrushchev Era: A Review Article. *Europe-Asia Studies*, 56(4), 615–621.
3. Cherneha, A. P. (2008). *Legal regulation of the activity of police bodies of the Ukrainian SSR in 1956–1985* [Candidate thesis, M. P. Drahomanov National Pedagogical University].
4. Easter, D. (2022). Nikita Khrushchev and the Compromise of Soviet Secret Intelligence Sources. *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence*, 35(3), 459–481. <https://doi.org/10.1080/08850607.2021.1874191>.
5. Grechenko, V. A., & Subota, S. I. (2024, April 19). *Combating economic crime in Ukraine in the mid-1960s* [Conference presentation abstract]. Proceedings of the III International Scientific and Theoretical Conference “Modern vision of implementing innovations in scientific studies”, Sofia, Republic of Bulgaria.
6. Ilic, M., & Smith, J. (Eds). (2009). *Soviet State and Society Under Nikita Khrushchev*. Taylor&Fransis.
7. Khrushchev, S. (2000). *Nikita Khrushchev and the Creation of a Superpower*. The Pennsylvania State University Press.
8. LaPierre, B. (2012). *Hooligans in Khrushchev's Russia: Defining, Policing, and Producing Deviance during the Thaw*. University of Wisconsin Press.
9. Les, I. O. (2016). *Formation and development of disciplinary legal relations in the police bodies of the Ukrainian SSR–USSR (1919–1991)* [Candidate dissertation, V. N. Karazin Kharkiv National University].
10. Semukhina, O. B., & Reynolds, K. M. (2013). *Understanding the Modern Russian Police*. CRC Press; Taylor and Francis Group.
11. Smyrnov, Yu. O., Mykhailenko, P. P., Sviatotskiy, O. D., & Anufriev, M. I. (2002). *Militia of Ukraine: historical sketch, portraits, events* (Yu. O. Smyrnov, Ed.). In *Jure*.
12. Taubman, W. (2003). *Khrushchev: The Man and His Era*. Simon&Schuster UK Ltd.
13. Taubman, W., Khrushchev, S., Gleason, A. et al. (2000). *Nikita Khrushchev*. Yale University Press.
14. Torigian, J. (2022). “You Don’t Know Khrushchev Well”: The Ouster of the Soviet Leader as a Challenge to Recent Scholarship on Authoritarian Politics. *Journal of Cold War Studies*, 24(1), 78–115. https://doi.org/10.1162/jcws_a_01043.
15. Verbenskiy, M. H., Yarmysh, O. N., Kryvolapchuk, V. O. et al. (2016). *Ministry of Internal Affairs of Ukraine: events, leaders, documents and materials (1917–2017)* (Vol. 6) (A. B. Avakov, Ed.). Machulin.
16. Yarmysh, N. M., & Yarmysh, O. N. (2023). Criminal law counteraction to crime in the early 1960s. *European Perspectives*, 4, 45–54. <https://doi.org/10.32782/EP.2023.4.7>.

Received the editorial office: 16 June 2024

Accepted for publication: 12 September 2024

VOLODYMYR ANATOLIIOVYCH GRECHENKO,

*Doctor of Historical Sciences, Professor,
Honored Education Worker of Ukraine,
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Department of Humanities and Ukrainian Studies;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6046-0178>,
e-mail: grechenko18@gmail.com*

FORMATION OF MILITIA PERSONNEL IN THE 1960S

The article examines the main aspects of recruitment, training and education of militia personnel in the 1960s. The overall shortage of personnel, especially qualified and experienced ones, continued to be significant in those years. In 1964–1967, almost half of the rank and file and junior militia officers changed hands. The ways in which professional training for the militia was organised, in particular through the Higher School of the Ministry of Internal Affairs of the USSR, Donetsk, Dnipro, Ivano-Frankivsk, Lviv and Odesa secondary specialised militia schools and the establishment of training and advisory centres at them, and the organisation of schools for improving operational skills, are shown. The formation of militia personnel during this period was largely carried out using the same methods as before, in particular, the leadership was recruited through the transfer of employees of party, Soviet and Komsomol bodies to the militia. In the 1960s, the militia staff was increased. The Ministry of Public Order and its local bodies paid considerable attention to political and educational work among militia officers, as had been the case throughout the Soviet period. To this end, in 1966, the activities of political departments were restored. Measures were taken to improve the financial situation and medical care of militia officers. The awarding of special ranks to those who served in the militia was regulated. The next special ranks of commanding officers could be assigned in a sequential order after the expiry of the established term and length of service in the previous

rank in accordance with the new rank of the staff position held and in the presence of a positive attestation. However, during the period under study, there were numerous violations of discipline and the rule of law among militia officers, and their level did not decrease, and in some cases even increased. The state of countering crime was often 'embellished', crimes were concealed, and the rights of detainees were violated. The study and analysis of unsolved crimes showed that the lack of professional skills, especially of operatives, was one of the main reasons for the delayed solving of a number of serious crimes. Nevertheless, in general, it can be stated that the situation with militia personnel has improved somewhat at present.

Key words: *Ukraine, 1960s, Ministry of Public Order, militia, personnel, militia schools.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Греченко В. А. Формування кадрового складу міліції в 1960-ті рр. *Право і безпека*. 2024. № 3 (94). С. 56–66. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.05>.

Citation (APA): Grechenko, V. A. (2024). Formation of militia personnel in the 1960s. *Law and Safety*, 3(94), 56–66. <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.05>.

UDC 343.12

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.06>**SARA ABDŪLKERIM-OSMANOVIĆ,***Master of Law,**European Union Forces in Bosnia and Herzegovina;**e-mail: saraabdulkerim01@gmail.com;***ENA KAZIĆ-ČAKAR,***Ph.D. in Law, Associate Professor,**International University of Sarajevo (Bosnia and Herzegovina);**Faculty of Law;* <https://orcid.org/0000-0003-2467-2947>,*e-mail: ekazic@ius.edu.ba*

UNLOCKING WHISTLEBLOWER PROTECTION: LEGAL BASIS TO BE AWARE OF

Hardly any negative social phenomenon is as specific as corruption, which creates an intriguing paradox in law. In particular, there is no phenomenon that is mentioned more often on a daily basis, even in colloquial speech, than corruption; there is no group of criminal offences (corruption) that the whole society knows more about; there is no legal topic on which legal scholars and practitioners are more in agreement on the criminal law consequences that corruption creates and are not willing to prevent it by creating various models of its prevention; and, again, many countries are constantly failing in the fight against it. Many people improve their perception of corruption only as the situation worsens. This paradox gives rise to a vision of corruption as an intractable, powerful giant, present since ancient times, with obvious obstacles that cannot be removed even in the most developed countries. Against this backdrop, it is important to ask, and this article attempts to answer, what role whistleblowers can play in the fight against corruption and whether their more effective protection can play an important role in protecting society from corruption. This study explores the recognition of whistleblowers' importance in these efforts, including the basis and nature of their legislative protection, through a legal analysis of selected regional and international legal sources that directly or indirectly refer to whistleblowers and their protection. The analysis shows that most of these sources indicate the importance of achieving the three whistleblower protection mechanisms. To achieve the above goals, regulatory and descriptive legal methods will be used.

Key words: *corruption, whistleblowing, whistleblowers, international sources, prevention, criminal offence.*

Original article

INTRODUCTION. E. M is one of the many who performed a heroic act by reporting actions in the company where he worked that he suspected to be a criminal act.¹ Instead of being recognised for his compliance with the law and for the fact that no violation of the law in the company went unnoticed and therefore unpunished, he was first demoted to a lower-paid job, then disciplined three times and finally dismissed. Interestingly, at the moment of all these acts of punishment conducted by his company, he had the status of a protected whistleblower by the Agency on corruption prevention². Currently, his case is

handed to the Constitutional Court to inquire about the legality of that kind of outcome. Similarly, S.S. had been conducting a true legal battle against the entire system since he was fired after reporting the potential criminal behaviors he observed in the institution he worked in. He allegedly reported the suspicion to the CEO, and then to the Board of Trustees. However, he was subjected to a series of disciplinary procedures accusing him of not following the whistleblowing procedure and was eventually dismissed. However, he did not give up. He sued the institution for damages compensation. Between the report and judicial decision, his life turned a different point: he was continuously threatened, and without a job, financial instability occurred. Eventually, the State

¹ See: <https://6yka.com/>.

² Agency for the Prevention of Corruption and Coordination of the Fight against Corruption of BH, established in 2009, with the adoption of the same named Law. According to the Law, it is an

independent administrative organization, with many corruptions prevention-related jurisdictions.

Court of Bosnia and Herzegovina restored justice and he was returned to his job. While the first whistleblower is still waiting for justice, the second has achieved it almost a decade later. These life situations send a clear signal to others: if the state does not protect the heroic deeds of whistleblowers and their personal lives, then loss of employment, threats to family and health are quite predictable. And then others will certainly ask: is the good deed worth such suffering?

PURPOSE AND OBJECTIVES OF THE RESEARCH. Without the input of whistleblowers, it is very challenging to win the war against corruption. Corruption falls into the dark number of crimes¹, the corruptive acts are very interpersonal, as bribe giver and bribe receiver will rarely speak about it, the knowledge about corruption stays poor. The information that whistleblowers may provide is perceived as a treasure in a prosecution sense. Therefore, these two sad but real stories are more than enough to make it clear that legal protection of whistleblowers is an important part of the fight against corruption. Imagine a society in which people are not afraid to report misconduct or crimes they have witnessed or know are taking place. It would be very hard to commit any corrupt act, as whistleblowers do have a protective impact against corruption. And the story can go in the opposite direction. When one sees the injustice and serious life challenging negative outcomes of trying to do the right thing, who will then dare to whistle blow? Imagine how inciting the ambiance that creates for corrupted individuals. Fearful society feeds the corruption². In environments where reporting wrongdoing is not encouraged or protected, the risk of corruption increases significantly (Kelly, 2021). Having that all in mind, the purpose of this manuscript is to determine international legal protection sources of whistleblowers. Criminal law is primarily national law and it sets grounds for the protection of whistleblowers. However, we wish to determine the international grounds that set obligations toward the national states in the direction of the protection of whistleblowers. The objective is not only to determine the list of those sources but their merit, scope of protection, and mechanisms they set for the purpose of whistleblowers' pro-

tection. Thus, the ultimate outcome of this study should be the understanding of whistleblower protection essence.

METHODOLOGY. To achieve the objectives of this research, the relevant international sources, conventions, and treaties will be examined. This will be carried out using both descriptive and normative legal methods. In addition, the comparative legal method will be used to identify and assess potential similarities and differences in the whistleblower protection system in the legal sources under study.

RESULTS AND DISCUSSION. Before moving on to define the sources of their legal protection, it is important to understand the definition of a whistleblower. There are various definitions of whistleblowers, but the most common is that a whistleblower is a person who discloses private or non-public information about an organisation, usually related to wrongdoing or misconduct, without authorisation. Whistleblowers contribute to corporate and public accountability by being the first line of defence against wrongdoing and, as such, are one of the most effective and powerful tools for protecting the public interest (Gold, 2013). According to M. Habazin (2010), whistleblowers are "employees, former employees or members of organizations, who report misconduct to colleagues or institutions". Whistleblowers generally state that such actions are motivated by a commitment to the public interest (Kleining, 2021). According to the United Nations Convention against Corruption, whistleblowers are perceived as "any person who reports in good faith and on reasonable grounds to the competent authorities any facts concerning offences established in accordance with this Convention"³. The Council of Europe Recommendation on the Protection of Whistleblowers defines a whistleblower as "any person who reports or discloses information on a threat or harm to the public interest in the context of their work-based relationship, whether it be in the public or private sector"⁴. Civil Law Convention on Corruption (European Union Treaty No. 174, 2003) sees them as "employees who have reasonable grounds to suspect corruption and who report in good faith their suspicion to responsible persons

¹ A number of committed but unreported criminal offences.

² And the practice shows that they do have fear over achieving and protecting essential rights, such as right to life, right to freedom of expression, etc. That fear prevails in the decision of whether or not to report (see more in Fond za otvoreno društvo, 2010).

³ United Nations Office on Drugs and Crime. (2004). *United Nations Convention against Corruption*, General Assembly Resolution 58/4 of 31 October 2003 (New York, United Nations).

⁴ Council of Europe (2014). *Recommendation CM/Rec (2014)7 Of The Committee of Ministers to Member States on the Protection of Whistleblowers*, EU: European Union.

or authorities”¹. Legal theory differs between two types of whistleblowing (Kazić, 2018). The first is *internal whistleblowing*². This means that the whistleblower informs another individual within the organization about the malfeasance (Taylor, 2018). The second type is *external whistleblowing*, which covers the situation when the whistleblower informs someone outside the organization, such as law enforcement, agency, or the media, about wrongdoing³.

As the term *whistleblowers*, the verb *whistleblowing* has its classifications as well. Whistleblowers can report in the internal report channel which is an independent channel that allows its employees, suppliers, and other stakeholders to report any suspected or actual fraud, corruption, illegal acts, or unethical practices by employees and personnel as made in writing and/or orally through telephone lines or other voice messaging systems (Abdulkerim-Osmanović, 2022). The whistleblower can also request to make a report through a physical meeting⁴. As we know many companies and its channels can be corrupted as well so in that case if the whistleblower does not feel safe about reporting to the internal channel, then he or she can report externally as well⁵.

The role of Whistleblowers in the fight against corruption

Whistleblowers report any kind of wrongdoing, and most importantly, corruption. They share this information mostly with the public in the interest of society. That is why the Whistleblower Law and anti-corruption instruments could work together. EU gives the legal basis for prevention of corruption, fraud and any other acts which is illegal under the TFEU combating with European Anti-Fraud Office (OLAF) (Article 325, TFEU). Several international organizations have pushed governments to implement limited legislative protection for whistleblowers throughout the years, although

this has usually been part of a package of anti-corruption measures (UN Convention on corruption, 33).

In the past six years, Eurojust has registered over 500 corruption cases⁶. Despite the COVID-19 pandemic, the number of cases recorded at the Agency increased from 78 in 2016 to 112 in 2021⁷. This growth underscores the EU’s desire to combat corruption, as well as Eurojust’s rising role in assisting Member States in combating this specific sort of cross-border crime. Greece, Germany, Romania, Italy, and Spain are the top five Member States engaged in Eurojust corruption cases. Third nations also play an important part in Eurojust’s corruption investigations. 42 third nations were implicated in corruption cases between 2016 and 2021⁸. Corruption is by definition performed in secret, crime itself fits into the *dark figure of crime*, it is difficult for authorities to uncover, let alone punish, especially when high-level officials and politically exposed individuals are involved (Abdulkerim-Osmanović, 2022). Eurojust has extensive expertise handling such difficult matters. In that sense we see the importance of the fights against corruption and role of whistleblowers. According with the EUROPOL data, until November 2023, a number of actions were implemented by authorities from Albania, Belgium, France, Greece, Ireland, Netherlands and Portugal. More precisely, “49 cases, 233 persons of interest interviewed, some of whom were arrested, 267 searches conducted and EUR 5.5 million of frozen assets”⁹.

Protection of Whistleblowers

In the realm of whistleblower protection, legal provisions are embedded within a variety of legal sources. However, as is often the case, practical application may diverge from theoretical and statutory frameworks. Whistleblower protection indeed fosters the reporting of misbehavior (Mechtenberg, Muehlheusser, Roeder, 2020). The extent and nature of protection vary significantly across different jurisdictions. It is of public interest that legal systems safeguard whistleblowers, enabling them to report misconduct within organizations. Generally speaking, whistleblower protection may be governed by specialized legislation, criminal codes, sector-specific regulations (such as anti-corruption laws), statutes pertaining to public servants, codes

¹ Council of Europe. (2003). *Civil Law Convention on Corruption*, European Union Treaty No. 174, entry into force on 1 November 2003.

² Interesting is view of Stubben and Welch (2020) who find that “whereas external complaints often reflect a failure of management to address issues internally, internal WB reports may instead reflect open communication channels between stakeholders and management and opportunities to discover and resolve issues before they become increasingly severe and costly”.

³ What Is the Whistleblower Act? – Definition, Rights & Protection, 2021.

⁴ Guide to EU Directive on Whistleblower Protection | TendersGuru, 2021

⁵ Ibid.

⁶ EUROPOL. (2024). *EUR 5.5 million frozen in anti-corruption investigations across Europe*. <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/eur-55-million-frozen-in-anti-corruption-investigations-across-europe>.

⁷ See: <https://www.eurojust.europa.eu/>.

⁸ Ibid.

⁹ See: <https://www.europol.europa.eu/>.

of ethics and conduct in the public sector, as well as corporate and securities laws, among others (Bercanu, 2020). In a broader sense, according to C. Palicarsky (2011) corruption protection mechanisms consist of judicial reform, action on raising the awareness of the existence of protection, and establishment of practical and accessible methods of reporting corruption. Overall, there are three perspectives (mechanisms) related to the protection of whistleblowers: protection against retaliation, persistent anonymity and confidentiality, and achieving the right to remedies.

a) The first mechanism may be considered under the “protection against retaliation”. Whistleblower protection legislation should ensure that whistleblowers are protected from discriminating or retaliatory personnel actions¹. That means the law for protection against retaliation shall give the right to whistleblowers not to suffer discrimination or dismissal (Abdulkerim-Osmanović, 2022). This statement underscores that whistleblowers should not suffer adverse consequences, such as job loss, as a result of their disclosures. Such provisions are designed to offer protection against retaliation and discrimination. Nonetheless, empirical evidence reveals that both public and private institutions frequently retaliate against, discriminate against, or penalize whistleblowers. To safeguard whistleblowers effectively, robust mechanisms against retaliation are crucial. These mechanisms not only affirm whistleblowers’ rights but also ensure their sense of security and legal protection.

Furthermore, both criminal and civil liabilities form integral components of the protective framework for whistleblowers. Whistleblowers often encounter significant challenges when revealing unlawful or unethical conduct. A notable case is that of Edward Snowden, who, after working for Dell and the CIA, was employed by NSA contractor Booz Allen Hamilton in 2013 (Burrough, Ellison, Andrews, 2016). Despite his influential position, Snowden chose to expose wrongdoing, which is the hallmark of a whistleblower. Following his disclosures, Snowden faced numerous criminal charges and sanctions for revealing confidential information. This example highlights the necessity of incorporating criminal and civil liability provisions into the protection mechanism. Whistleblowers typically act in good faith and with reasonable grounds for the public benefit. Thus, considering the waiver of criminal and civil sanctions could enhance the fairness and security of

whistleblower protection within legal and regulatory frameworks.

b) Another mechanism is “anonymity and confidentiality” (Abdulkerim-Osmanović, 2022) as the protection of whistleblowers’ identity may be their most important right. Whistleblowers can suffer many unfair consequences after reporting. That is why protecting their identity and confidentiality is essential to prevent these consequences and protect the person who reports unlawful and unethical wrongdoings. In that sense, laws should protect the whistleblower’s identity, which is kept confidential unless the whistleblower gives his/her consent to disclose it (Banisar, 2009). In some countries, the name of the whistleblower is perceived negatively, and therefore, if the whistleblower does not wish to disclose their name, they can report anonymously. Giving whistleblowers this right can improve the protection mechanism. That is why anonymity or confidentiality is part of the mechanism and plays an important role in whistleblower protection.

The 2019/1937 Directive outlines the reasons for the necessity of enforcement of effective and secure reporting channels. When the whistleblowers do not fear threatened for their life the whistleblowing is more constant and persistent. Directive (EU) 2019/1937 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2019 on the protection of persons who report breaches of Union law article 3 states

In certain policy areas, breaches of Union law, regardless of whether they are categorised under national law as administrative, criminal or other types of breaches, may cause serious harm to the public interest, in that they create significant risks for the welfare of society. Where weaknesses of enforcement have been identified in those areas, and whistleblowers are usually in a privileged position to disclose breaches, it is necessary to enhance enforcement by introducing effective, confidential, and secure reporting channels and by ensuring that whistleblowers are protected effectively against retaliation.

In addition to that, Directive (EU) 2019/1937 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2019 on the protection of persons who report breaches of Union law article 49 states, emphasizes the importance of anonymity through the following provision

This Directive should be without prejudice to Member States being able to encourage legal entities in the private sector with fewer than 50 workers to establish *internal channels for reporting* and follow-up, including by laying down less prescriptive requirements for those channels than those laid down under this Directive, provided

¹ *Case Heinisch v. Germany (Application no. 28274/08)*. 2011. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-105777>.

that those requirements guarantee confidentiality and diligent follow-up.

Reporting channels, which are mostly internal, provide confidentiality and the ability to report wrongdoing within a company to those who want to report it, such as employees or contractors. Such a channel can make whistleblowers feel safe and confidential, which increases the number of reports, because when they are not afraid and have a place to report, they have nothing to fear. (Abdulkerim-Osmanović, 2022). Reporting channels provide that right and confidentiality and help the protection mechanism. Also, with the reporting channel employees can report the wrongdoings within the workplace instead of reporting externally. According to Article 49 of the Directive (EU) 2019/1937 every company in the European Union that fulfills the following requirements shall have channels of reporting otherwise they might face sanctions.

From the judicial view of whistleblower protection mechanism must be fair as much as any other cases. The classic and necessary rules such as fair trial, fair hearing, right to appeal and so on shall apply to whistleblowers too. Without any discrimination and regardless of what and who reports the wrongdoings, enforcement and judicial review should be fair and based on law and reasonable grounds (Abdulkerim-Osmanović, 2022).

In examining whistleblower protection mechanisms, it is essential to consider both sanctions and remedies. A thorough understanding of these aspects can be obtained through an analysis of relevant laws, regulations, directives, recommendations, and other pertinent sources related to whistleblower protection. Typically, legislation designed to protect whistleblowers also encompasses provisions for remedies and sanctions. The Council of Europe's Parliamentary Assembly Resolution on Whistleblower Protection underscores the significance of these provisions, asserting that "relevant legislation should ... seek corrective action from the employer, including interim relief pending a full hearing and appropriate financial compensation if the effects of the retaliatory measures cannot reasonably be undone". This perspective, as outlined in Article 6.2.5 of the Protection of Whistleblowers, highlights that whistleblowers are entitled to remedies for any damages and suffering resulting from their disclosures.

Legal Sources of Whistleblower Protection

Whistleblowers expose wrongdoing at tremendous personal and professional risk. For revealing misconduct, they are often subjected to harassment, job loss, arrest, and even violent violence. Whistleblowers require robust legal safe-

guards to protect them from reprisal and to allow them to report crimes securely and openly. Whistleblower protection sources exist at the international, regional, and national levels.

Corruption is a worldwide problem and may cause many consequences, including economic, legal, and political ones (Korunić Križarić, Kolednjak, Patričević, 2011). D. Kreutzer (2016) defines it as "the abuse of entrusted power for private gain". Consequently, all major international accords that deal with corruption recognize whistleblower protection. The international legal framework against corruption requires countries to include – or consider including – suitable mechanisms in their domestic legal systems to protect those who report any facts about acts of corruption to competent authorities in good faith and on reasonable grounds (UNCAC). Since criminal law is dominantly national law, positive domestic law is the other main categorization for the whistleblower's protection. As much as the international level provides regulations and recommendations to the national states, there is a persistent interest of national states to regulate this topic most effectively. However, since each national criminal law is different, regardless whether special or general laws deal with whistleblowers, mechanisms, width and in the general approach to this topic may differ from country to country. It depends on the regulations and constitution of the country, specific rules and norms might be different.

International Documents

There are different international documents that directly or indirectly refer to whistleblowers. They are *legi generali* when it comes to corruption in correlation to whistleblowers and directly or indirectly may refer to whistleblowers and their legal status. We will analyze the most relevant ones.

UN Convention against Corruption (2004)

The first one mentioned is a special, worldwide well-known anti-corruption instrument. The far-reaching perspective of the Convention, as well as the required nature of many of its provisions, make it a unique tool for crafting a comprehensive solution to a global problem. The Convention is signed by the great majority of United Nations Member States. The United Nations Convention against Corruption was negotiated between 21 January 2002 and 1 October 2003 by the Ad Hoc Committee for the Negotiation of the Convention against Corruption¹. Under Article 8, paragraph 4 of United Nations Convention against Corruption states that states have obligation to

¹ See: https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf.

establish measures and systems to facilitate reporting of corruption by public officials.

The same idea is visible in Article 13 of the Convention in paragraph 2, and it additionally covers the mechanisms of anonymity, obliging member states to provide anonymity in the process of reporting. Moreover, especially in Article 33 named *Protection of Reporting Persons of UN Convention against Corruption* additionally covers the protection of whistleblowers and obliging member states to provide protection of reporters against any *unjustified treatment “who reports in good faith and on reasonable grounds...”*.

Inter-American Convention Against Corruption

The Inter-American Convention which was signed in March 1996 was created to find and resolve corruption between states. It was the first international convention in the world that mentioned a *fight against corruption*¹. This convention deals with what corruption is in detail (Abdulk-erim-Osmanović, 2022). Explaining what action can be considered as corrupted, it also mentions the mechanisms that must be put into place for people, who in good faith, report these wrongdoings. According to Article III of the Inter-American Convention Against Corruption, whistleblowers requests protective mechanisms for corruption reporters, expecting that such “measures should help preserve the public’s confidence in the integrity of public servants and government processes”. It also emphasizes *bona fides as a precondition for whistleblowers’ protection and refers on the importance of protecting their identity*.

a) *Civil Law Convention on Corruption*

This convention deals with corruption within the scope of Civil Law. It forces the member states to find remedies for people who face corruption within the Civil Law scope. It is directly related to the third mechanism of protection of whistleblowers, which deals with remediation/compensation as it is visible in Article 1 which reads “... *for effective remedies for persons who have suffered damage as a result of acts of corruption, to enable them to defend their rights and interests, including the possibility of obtaining compensation for damage*”.

The Civil Law Convention on Corruption also briefly mentions whistleblowers in Chapter 1, article 9 called Protection of Employees. It says: “*Each Party shall provide in its internal law for appropriate protection against any unjustified sanction for employees who have reasonable grounds to suspect corruption and who report in good faith their sus-*

picion to responsible persons or authorities”². Obviously, the scope of protection is quite narrow, as it refers only to employees who can be reporters. However, it is of the essence the second part of the provisions which mentions the «good faith» of the whistleblowers, as it is that what makes them the system keepers.

Criminal Law Convention on Corruption

The Criminal Law Convention on Corruption is the ambitious attempt to unify the Criminal consequences for the people actively involved in corruption (Abdulk-erim-Osmanović, 2022). It was signed in 1999. The aim of the convention is to specify which act of corruption is considered a criminal offence and also it provides the mechanisms in the ways that the states can deal with when corruption has been penalized (Preamble of the Convention, 1999). It also broadens the scope by mentioning in detail that not only one party but everyone involved (Council of Europe, 1999). Of particular significance is Article 22 in Chapter 2, which is named *Measures to be taken at national level mentions whistleblowers*, – “*those who report the criminal offenses established in accordance with Articles 2 to 14 or otherwise co-operate with the investigating or prosecuting authorities*”³.

OECD Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions

The OECD Conventions aim is to stop the bribery of international of foreign public officials in international business transactions. The goal of the convention is to create an even playing field for all the parties involved (Abdulk-erim-Osmanović, 2022). According to a study done in 2017, the countries that have ratified the OECD convention into their own national laws are actually less likely to bribe Public Officials (Jensen, Malesky, 2018). There are 44 countries currently that have ratified the Convention and implemented it into their laws, 38 of them being OECD countries and 6 others are non-OECD countries⁴.

This convention has a specialized part that mentions the role of whistleblowers when it comes to reporting of foreign bribery. It also advises on reporting mechanisms for whistleblowers, making sure they are encouraged to report. Those mechanisms include financial rewards, secure channels, anonymity enforcement etc.⁵

² *Civil Law Convention on Corruption*. Strasbourg, 4.XI.1999. <https://rm.coe.int/168007f3f6>.

³ Ibid.

⁴ *Country reports on the implementation of the OECD Anti-Bribery Convention – OECD, 2022*. <http://mj.go.cr/Documento/DescargaDIR/14627>.

⁵ See: <https://www.oecd.org/>.

¹ See: https://www.oas.org/en/sla/dil/inter-american_treaties_B-58_against_Corruption.asp.

b) *United Nations Declaration Against Corruption and Bribery in International Commercial Transactions*

It is created to turn off the practice of years of practice of turning a blind eye of the states to combat the corruption of Commercial Transactions and the bribery of Public Officials involved in the same (United Nations, 2002). Although it does not mention whistleblowers specifically, or the mechanisms of their protection it acknowledges the important role whistleblowing has in fighting the corruption in that sense, the Chapter II article 14. sets the obligation on the tax authorities “to report any evidence of bribery to law enforcement bodies”¹.

Regional Sources – EU Sources

European Union has regional sources that protect whistleblowers. EU sources related with this topic are mostly directives and recommendations. We will observe the most relevant ones:

a) *EU Convention on fight against corruption among officials of the EU committee.*

This EU convention came into force in 2005 and all EU member states have ratified it. The aim of this convention is to prevent active and passive corruption² Anyone who participated in corruption or even instigated it can be liable. The conventions’ aim is also to allow all EU member states to hold business owners and people in power criminally liable for corruption³. This convention does not specifically mention whistleblowers or reporting of any kind. It mentions just that the Member States have to make the corrupt officials criminally liable⁴, prescribing substantive and procedural law in this regards, and with that can be counted as a source which indirectly deals with whistleblowers.

b) *Recommendation CM/Rec (2014)7 of the Committee of Ministers to Member States on the Protection of Whistleblowers*

Recommendations allow an EU agency or entity to articulate its perspective and suggest a course of action without imposing binding legal obligations on the recipients, which may include

member states, other institutions, or individuals⁵. Although recommendations do not carry legal enforceability for EU member states, their adoption is both significant and customary. Compliance with recommendations can offer political and legal benefits to member states. Ultimately, it is in the best interest of member states to incorporate and adhere to these recommendations within their national legal frameworks.

Recommendation CM/Rec (2014)7 of the Committee of Ministers to member States on the protection of whistleblowers has been adopted by the Committee of Ministers on 30 April 2014, at the 1198th meeting of the Ministers’ Deputies. This recommendation reaffirmed that freedom of expression and the right to seek and receive information are essential for the functioning of a healthy democracy. It is recognized that whistleblowers – individuals who disclose information regarding threats or harm to the public interest – can significantly enhance transparency and democratic accountability. Proper handling of public interest disclosures by employers and public entities is crucial, as it fosters a proactive response to the identified risks or damages. The initial section, “Principles”, provides essential definitions and outlines the guiding principles related to whistleblowers⁶. It defines whistleblowers as “any person who reports or discloses information on a threat or harm to the public interest in the context of their work-based relationship, whether it be in the public or private sector”. Additionally, it defines the “Public interest report or disclosure”, as a “means the reporting or disclosing of information on acts and omissions that represent a threat or harm to the public interest” (Council of Europe, 2014), while differing external or internal reporting, under the term “report”⁷.

Recommendation also mentioned the material and personal scope of whistleblower so we can know which field and scope those rules can apply by EU member states. Firstly, the material scope of whistleblower protection involves the development of national normative, institutional, and judicial frameworks, including collective labor agreements when appropriate, to promote and support public interest disclosures.

Apart from defining their legal status, it is important to establish what are the channels of reporting, as well. So, basically channel for reporting

¹ *OECD Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions, 2002.* <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/fighting-foreign-bribery.html>.

² *EU Convention on fight against corruption among officials of the EU committee, 1997.* <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/convention-against-corruption-involving-public-officials.html>.

³ Ibid.

⁴ Ibid.

⁵ Thomson Reuters Practical Law, 2022.

⁶ Recommendation CM/Rec (2014)7 of the Committee of Ministers to member States on the protection of whistleblowers has been adopted by the Committee of Ministers on 30 April 2014.

⁷ Ibid.

and disclosures means a channel which provides a chance for a whistleblower to report (Abdulkerim-Osmanović, 2022). From the recommendation it is visible that the national framework should develop an atmosphere that fosters open reporting or disclosure. Individuals must feel comfortable in raising public interest issues¹.

Additionally, Article 14th of the Recommendation CM/Rec (2014)7 of the whistleblower protection comprises these reporting and disclosure channels:

- reports within an organization or enterprise (including to persons designated to receive reports in confidence);
- reports to relevant public regulatory bodies, law enforcement agencies and supervisory bodies;
- disclosures to the public, for example to a journalist or a member of parliament.

If analyzed, it is visible that this article sets grounds for internal and external whistleblowing, and encompasses width in subjects who report (from employees to journals or parliament members).

When it comes to reporting, as we previously mentioned, the importance and necessity of confidentiality can't be understated. The Recommendation covers that issue as well. In part V of the Recommendation, article 18 states that "Whistleblowers should be entitled to have the confidentiality of their identity maintained, subject to fair trial guarantees". Once again, the importance of confidentiality was emphasized. Additionally, it refers to the first mechanism of whistleblowers' protection: "Protection against retaliation" and sets grounds for the prevention of whistleblowers against any form, direct or indirect, retaliation. It exemplifies forms, such are «dismissal, suspension, demotion, loss of promotion opportunities, punitive transfers and reductions in or deductions of wages, harassment or other punitive or discriminatory treatment»².

c) Directive (EU) 2019/1937 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2019 On The Protection of Persons Who Report Breaches of Union Law

This Directive was brought in 2019, with the obligation of the members states to implement it in their national laws by December 17, 2021. Private sector businesses with 50-249 employees had to establish internal reporting channels, until December 17, 2023. According to (Baljija, Min, 2023) it "constituted a new opportunity to harmonize whistleblower legislation among member states". Internal reporting channel is the one platform

that companies suppose have in order to provide safe and secure reporting system for the whistleblowers within the country³. This directive provides minimum standards of protection of whistleblowers in the EU member states. According to the EU Directive 2019/1937, if a whistleblower is subjected to such retaliation after filing a report that is covered by the directive's scope, it will be considered that the retaliation was launched as a result of the report, and the employer must prove that the retaliation was not initiated as a result of the report. This will be a significant responsibility for the employer to bear, and it is believed to be akin to the protection already found in EU-based anti-discrimination and equal treatment legislation (Abdulkerim-Osmanović, 2022). Another important element in the directive, as we mentioned previously, is the whistleblowers' channel. The EU Whistleblower Directive actually gives right to member states to decide about how to create this channel, the main idea in here is creating confidentiality (Abdulkerim-Osmanović, 2022). On the other hand, the directive gives minimum and basic requirements for the member states on how to make whistleblowers channels for a confidential report system for the sake of whistleblowers' protection. The Directive EU 2019/1937 of the European Parliament thoroughly explains the meaning of channel. The channel offers clear and easily accessible information about the procedures for reporting to external competent authorities. It is designed, built, and managed securely to ensure the confidentiality of the reporting individual's identity and to protect any third parties mentioned in the report, while also preventing unauthorized access by individuals. According to this Directive, the person making the report receives confirmation that their report has been received within seven days. A qualified and impartial person or department is appointed to handle the follow-up on reports. This person or department must stay in contact with the reporter, gather additional information if needed, and provide updates to the reporter. A comprehensive investigation is carried out concerning the reported individual or department. Feedback is provided within a reasonable timeframe of three months from the receipt confirmation or, if no confirmation was sent, three months from the end of the seven days following the report⁴.

³ Directive (EU) 2019/1937, 2019. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32019L1937>.

⁴ External Reporting Whistleblowing. (2021). <https://www.whistlelink.com/external-reporting-whistleblowing/>.

¹ Ibid.

² See: <https://rm.coe.int/16807096c7>.

As we previously indicated, another very important element and part of the protection mechanism for whistleblowers is privacy and data protection. This Directive in Article 14 refers to respecting privacy and protecting personal data, which are fundamental rights, as crucial. Whistleblowers play a vital role in exposing violations that could harm the public interest. They can also reveal breaches of Directive (EU) 2016/1148 on the security of network and information systems, which requires incident notifications – even those that don't involve personal data – and sets security standards for entities providing essential services in various sectors. Whistleblowers' reports are especially important for preventing security incidents that could impact key economic and social activities and widely used digital services. They also help prevent violations of EU data protection rules, thus supporting the continuity of services critical for the internal market and societal wellbeing (Article 14, Directive). The directive's goal is to provide individual employees with broader and greater protection. The directive in article 19, provides protection for whistleblowers and demands that member states take the necessary steps to prevent any form of retaliation against whistleblowers, including threats and attempts to retaliate, such as suspension, dismis-

sal, demotion, transfer of duties, withholding of training, disciplinary action, intimidation, harassment, discrimination, or unfair treatment. In addition to that, the new Directive assures that the directive applies to all sorts of enterprises with 50 or more employees, not only selected companies within certain industries. In this regard, it will be interesting to watch if and to what extent the directive's implementation will result in an expanded material area of coverage in the Member States.

CONCLUSIONS. The fact that there are a number of international and regional general and specific legal sources that directly or indirectly address whistleblower protection confirms that states understand that whistleblowers are a key element in the fight against corruption and that their protection is vital to ensure that they remain a source of information about corruption. Any one of the three important whistleblower protection mechanisms is recognised in most of the sources analysed, which confirms their value. It is now essential that these provisions are correctly applied in national legislation and implemented, as without their true and consistent application, all norms lose their value and whistleblowers are at risk. The example of practical cases from Bosnia and Herzegovina confirms that.

REFERENCES

1. Abdulkerim-Osmanović, S. (2022). *Legal Status of Whistleblowers Within the Legal Framework of EU* [Unpublished Master's thesis defended at the International University of Sarajevo].
2. Baljija, S., & Min, K. (2023). Evaluating the effectiveness of whistleblower protection: A new index. *Data and Policy*, 5. <https://doi.org/10.1017/dap.2023.20>.
3. Banisar, D. (2009). Whistleblowing: International Standards and Developments. In I. Sandoval (Ed.), *Corruption and Transparency: Debating the Frontiers Between State, Market And Society*. World Bank-Institute for Social Research.
4. Berceanu, B. (2020). *New Legal Standards for Whistleblowers in the Light of the Directive (EU) 2019/1973 on the Protection of Persons Who Report Breaches of Union Law. Case Study: Romania* [Conference presentation abstract]. 7th International ACADEMOS Conference – Politics and Knowledge: New Trends in Social Research, Bologna, Romania. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3721393>.
5. Burrough, B., Ellison, S., & Andrews, S. (2016). *The Snowden Saga: A Shadowland of Secrets and Light*. Vanity Fair. http://fs2.american.edu/dfagel/www/Class%20Readings/Civil%20Disobedienc%20And%20Obligation/Snowden_Vanity%20Fair.pdf.
6. Gold, D. L. (2013). Introduction: Speaking Up for Justice, Suffering Injustice: Whistleblower Protection and the Need for Reform. *Seattle Journal for Social Justice*, 11(2), 555–572. <https://digitalcommons.law.seattleu.edu/sjsj/vol11/iss2/5>.
7. Habazin, M. (2010). Protection of “whistleblowers”. *Croatian and Comparative Public Administration*, 10(2), 331–348. <https://hrcak.srce.hr/135418>.
8. Jensen, N. M., & Malesky, E. (2018). *Incentives to Pander: How Politicians Use Corporate Welfare for Political Gain*. Cambridge University Press.
9. Kazić, E. (2018). Legal Status and Protection of Corruption Reporters in Bosnia and Herzegovina. *Criminal Justice Issues*, 1, 97–116. <https://krimteme.fkn.unsa.ba/index.php/kt/article/view/181/279>.
10. Kelly, M. (2021, August 1). *The Importance of Whistleblowing in an Organizations*. Gan Integrity. <https://www.ganintegrity.com/blog/the-importance-of-whistleblowing-in-an-organization/>.
11. Kleining, J. (2021, December 5). *Whistleblower | Definition, Laws, Protection, & Facts*. Britannica. <https://www.britannica.com/topic/whistleblower>.
12. Korunić Križarić, L., Kolednjak, M., & Petričević, A. (2011). Corruption and suppression of corruption in the Republic of Croatia. *Technical Journal*, 5(1), 143–154. <https://hrcak.srce.hr/85811>.

13. Kreutzer, D. (2016). *Handbook on Protection of Whistleblowers*. Skopje. https://dksk.mk/fileadmin/user_upload/5_Handbook_on_the_protection_of_whistleblowers.pdf.
14. Mechtenberg, L, Muehlheusser, G., & Roider, A. (2020). Whistleblower protection: Theory and experimental evidence, *European Economic Review*, 126. <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2020.103447>.
15. Palicarsky, C. (2011). *Corruption – causes, consequences, prevention*. Ministry of Justice of the Republic of Croatia. <https://mpudt.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Antikorupcija/Antikorporacija%20brošura%20za%20web2.pdf>.
16. Stubben, S., & Welch, K. (2020). Evidence on the Use and Efficacy of Internal Whistleblowing Systems. *Journal of Accounting Research*, 1. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3273589>.
17. Taylor, J. (2018). Internal Whistle-Blowing in the Public Service: A Matter of Trust. *Public Administration Review*, 78(7). <https://doi.org/10.1111/puar.12946>.

Received the editorial office: 11 June 2024

Accepted for publication: 16 September 2024

САРА АБДУЛКЕРІМ-ОСМАНОВИЧ,

магістр права,

Сили Європейського Союзу в Боснії та Герцеговині;

e-mail: saraabdulkerim01@gmail.com;

ЕНА КАЗІЧ-ЗАКАР,

кандидат юридичних наук, доцент,

Міжнародний університет Сараєво (Боснія і Герцеговина);

юридичний факультет;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2467-2947>,

e-mail: ekazic@ius.edu.ba

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ІНФОРМАТОРІВ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЛЯ РОЗУМІННЯ

Жодне негативне соціальне явище не є настільки специфічним, як корупція, що створює інтригуючий парадокс у праві. Зокрема, немає такого явища, про яке б частіше згадували щодня, навіть у розмовній мові, ніж про корупцію; немає такої групи кримінальних правопорушень (корупційних), про яку більше знало б усе суспільство; немає такої правової теми, щодо якої вчені-юристи та практики були б більш однотайними стосовно кримінально-правових наслідків, які створює корупція, і не бажали б запобігати їй, створюючи різноманітні моделі для цього; і, знову ж таки, багато країн постійно зазнають невдач у боротьбі з корупцією. Багато людей поліпшують своє сприйняття корупції лише через погіршення ситуації. Цей парадокс породжує бачення корупції як нездоланного, потужного гіганта, присутнього з давніх часів, з очевидними перешкодами, які не можуть бути усунені навіть у найрозвиненіших країнах. На цьому тлі важливо запитати, і ця стаття намагається дати відповідь на це питання, яку роль можуть відігравати інформатори у боротьбі з корупцією і чи може їх більш ефективний захист відіграти важливу роль у захисті суспільства від корупції. У дослідженні розглянуто визнання важливості ролі інформаторів у цих зусиллях, включаючи основи та характер їх законодавчого захисту, шляхом правового аналізу окремих регіональних та міжнародних правових джерел, які прямо чи опосередковано стосуються інформаторів та їхнього захисту. Аналіз показує, що більшість із цих джерел вказують на важливість досягнення трьох механізмів захисту прав викривачів. Для досягнення вищезазначених цілей будуть використані нормативно-правові та дескриптивні методи.

Ключові слова: *корупція, викривання, інформатори, міжнародні джерела, запобігання, кримінальне правопорушення.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Abdülkerim-Osmanović S., Kazić-Çakar E. Unlocking whistleblower protection: legal basis to be aware of. *Law and Safety*. 2024. No. 3 (94). Pp. 67–76. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.06>.

Citation (APA): Abdülkerim-Osmanović, S., & Kazić-Çakar, E. (2024). Unlocking whistleblower protection: legal basis to be aware of. *Law and Safety*, 3(94). 67–78. <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.06>.

HANNA SERHIYIVNA HOFELD,

*Kharkiv National University of Internal Affairs,
Department of Civil Law and Procedure;*

 <https://orcid.org/0000-0002-7859-836X>

e-mail: annagofeld@gmail.com

LEGAL REGULATION OF FRAUDULENT TRANSACTIONS IN UKRAINE

The relevance of the issue under study in this article is due to the rapid development of social relations, which leads to the constant emergence of new types of transactions, their formalization and regulation. A transaction is a basic category for the regulation of civil legal relations, including such a type of transaction such as a fraudulent transaction. A comprehensive study of the institute of fraudulent transactions in Ukraine will be a significant basis for further improvement of the current not only civil legislation, but also administrative legislation, and will unify the judicial practice of applying legislation on fraudulent transactions. The following methods were used in the study of scientific cognition, such as: systemic and structural; comparative; and the method of analysis. Based on the analysis of the current legislation of Ukraine in the field of application of fraudulent transactions the author emphasizes that there is no clear definition of a fraudulent transaction, its features, and the consequences of its conclusion. However, the absence of a regulatory definition of a fraudulent transaction in the current legislation of Ukraine causes conflicts in court decisions, as evidenced by the analysis of court practice, including that of the Supreme Court of Ukraine analysis of court practice, including that of the Supreme Court. This legislative gap should be regulated, since the legal regulation of fraudulent transactions in Ukraine plays an important role in the administration of justice and protection of participants whose interests are violated by such transactions. The author reviews of the key categories of this scientific article, including “legal regulation” “fraudulence”, ‘fraudulent transaction’. The author proposes to define a fraudulent transaction as to understand the action of a debtor or a party to a legal relationship which exists at the time of or has a high probability of becoming a party to a legal relationship, which can be expressed by both active and passive legal behavior aimed at avoidance of undesirable consequences for the debtor or a person (probable party to the legal relationship) Consequences aimed at avoiding civil liability, non-occurrence of undesirable civil status, or obtaining a benefit in an unfair manner. The author concludes that it is necessary to improve the legal regulation of a fraudulent transaction in Ukraine in the context of defining its essence, features essential terms of the contract, and legal consequences of its application.

Key words: *fraudulence, fraudulent transaction, dishonest manner, essence, legal regulation, judicial practice.*

Original article

INTRODUCTION. The rapid development of social relations leads to the emergence of new forms of their regulation and formalization. One such form is legal transactions, which serve as a foundational category for regulating civil legal relationships. However, the freedom to contract and the free will of the parties have a somewhat contradictory side – one of the parties may abuse their rights and cause harm to the other. This concern is closely related to the application of fraudulent transactions, which result in the invalidation of such agreements.

In support of this view, A. Zhelbudovska (2024, p. 81) stated that “the rapid development of legal relations has led to the emergence of new legal constructions and phenomena. Among these, fraudulent transactions have gained significant prominence in recent years within judicial prac-

lice”. According to the scholar A. Buhaiets (2023, p. 27), “in Ukraine, one of the phenomena of the modern legal field is a fraudulent transaction. The latter, according to the author, is not new, but has relatively recently become the mainstream of domestic judicial practice – it is a transaction made with the aim of causing damage to the creditor”.

Emphasizing the importance of distinguishing between fraudulent and fictitious transactions, author O. Belyanevych (2021, p. 14) notes that “the effective consolidation of the debtor’s liquidation estate and the creditor’s claims depends on the correct application of fraudulent transactions (in bankruptcy cases) in judicial practice. To ensure this, the legislator must clearly regulate the concept of fraudulent transactions, enabling their distinction from other legal acts, particularly fictitious ones”.

Thus, it is essential to highlight that the study of fraudulent transactions is increasingly becoming a pressing need and a demand of the times, and scientific research on this topic is relevant and timely. Comprehensive study of the institution of fraudulent transactions in Ukraine will provide a significant foundation for further improvement of current civil and administrative legislation and will also unify judicial practice in the application of laws concerning fraudulent transactions.

PURPOSE AND OBJECTIVES OF THE RESEARCH. The purpose of this scientific article is to define the current state of legal regulation concerning fraudulent transactions (fraudulent legal acts) in Ukraine and to propose ways to improve the existing legislation in this area. To achieve this goal, the following tasks must be addressed:

- to define the basic concepts and categories;
- to provide an overview of the current state of legal regulation of fraudulent transactions in Ukraine;
- to analyze court rulings that govern the application of the fraudulent transaction construct.

METHODOLOGY. The key issues of civil law science are highlighted in this work using methods of scientific cognition. The system-structural method helped define the essence of basic concepts and categories relevant to this scientific article, such as “fraudulence”, “fraudulent transaction”, and “legal regulation”.

To analyze the legal framework regulating the application of the concept of “fraud” and the essence of a fraudulent transaction, the comparative method was used, which allowed determining the rights and obligations of the parties to such a transaction and the consequences of its commission.

The analytical method helped examine the current state of legal regulation of fraudulent transactions in Ukraine and identify gaps in national legislation concerning this issue.

RESULTS AND DISCUSSION. To begin the analysis of the legal regulation of fraudulent transactions in Ukraine, we must first examine the fundamental concepts and categories central to this scientific article. One such concept is “legal regulation”. This category is key not only for civil law but also for administrative, labor, and other areas of law, as the proper establishment of rules for participants in civil legal relations determines whether they can or cannot breach the boundaries of permitted behavior.

According to a modern Ukrainian language dictionary, the term “regulation” means (Kelman M., Kelman R., 2023, p. 15):

1) to organize something, manage something by subjecting it to appropriate rules or a specific system;

2) to achieve the proper functioning of machinery or equipment;

3) to take actions aimed at obtaining specific outcomes.

Educational literature also notes that “the term ‘regulation’ (from Latin *regula* – a bar, a rule) means organizing or setting boundaries through influence on a specific object”¹.

According to I. Vanchuk (2015, p. 10), “legal regulation is a specific system of normative influence on socially significant, deliberate, and willful repetitive social relations, aimed at organizing them through the use of special legal means”. Similarly, a scholar P. Rabinovych (2001, p. 10) emphasizes that “the value of legal regulation lies in its usefulness for the existence and development of individuals, relations, society and the state”. Scholars O. Skakun (2001, p. 203) and O. Kurakin (2013, p. 11) argued that legal regulation is not only the state’s means of organizing relations through the use of law and legal means, but also their legal (normative) formalization, protection, and development. O. Kotenko (2012, pp. 200–201) states that “legal regulation is a special action of the law, distinct in form and content, carried out through the subjective rights and obligations of participants in specific legal relationships. In this case, it is not merely about the influence of law (its impact on feelings, thoughts), but rather clearly defined prescriptions for possible and necessary behavior”. Therefore, legal regulation is a set of legal norms that govern specific legal relations through legal means.

The definition of the legal nature of a fraudulent transaction can begin by tracing the origin of the fraudulence construct and establishing the meaning behind the term “fraudulent transaction”.

It is worth noting that the definition of the term “transaction” aims to encompass all the characteristic features that distinguish it within the system of legal facts. A transaction is identified as a deliberate, purposeful, and voluntary act of participants in civil transactions, whereby they seek specific legal consequences (Davydova, 2018, p. 96).

In the academic literature, it is stated that “fraudulent agreements are agreements that cause or have already caused harm to a creditor.

¹*Legal regulation.* <http://ftplec.nlu.edu.ua/Навчально-методичні%20матеріали/Кафедра%20теорії%20і%20філософії%20права/Теорія%20права/№%206%20Правове%20регулювання.%20.pdf>.

It is noted that the main purpose of such a transaction is the debtor's concealment of their assets (property, money) from the creditor to avoid fulfilling their obligations¹. In his scholarly works, O. Vozniuk (2022, p. 117) indicates that a fraudulent transaction should be understood as a transaction executed by the debtor to the detriment of the creditor or something similar to this.

Describing a fraudulent transaction as an abuse of rights, the author S. Myrza (2022, p. 708) notes that "a fraudulent transaction is equivalent to an abuse of rights, meaning the intention to cause harm is an indispensable and reliable criterion for recognizing the transaction as fraudulent".

It is important to highlight the opinion of A. Harmatiuk (2023, p. 56), who states that "today, Ukrainian legislation and judicial practice operate on the premise that a fraudulent transaction is a type of void transaction, to which the provisions regarding fictitious transactions apply. This is because if a fraudulent transaction is not executed in kind, it can also be classified as a fictitious transaction. The author emphasizes the inadmissibility of equating fraudulent and fictitious transactions. This is because among the transactions that debtors execute to the detriment of creditors, fictitious transactions are possible, but they do not exhaust the entire scope of fraudulent transactions, as situations may arise where the contract was performed, rendering it non-fictitious".

In our previous scientific works, we concluded that a fraudulent transaction is an action of a debtor or party to a legal relationship that exists at the time of execution or is highly likely to become a party to the legal relationship, which may manifest as either active or passive legal behavior, aimed at avoiding the undesirable consequences for the debtor or party (likely to become a party) to the relationship. These consequences could involve avoiding civil liability, undesirable civil status, or acquiring benefits in a dishonest manner (Hofeld, 2024a, p. 279; Hofeld, 2024b, p. 21).

Having clarified the basic categories, it is necessary to move on to the legal regulation of fraudulent transactions in Ukraine.

First of all, it is worth noting that today, the issues surrounding the construct of fraudulence and the application of fraudulent transactions are

¹ Spector, A. (2022, January 28). *Fraudatoriness – a new trend in the protection of creditors' rights in bankruptcy proceedings*. Legal Newspaper Online. <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/fraudatornist-noviy-trend-zahistu-porushenih-prav-kreditoriv-u-procedurah-bankrutstva.html>.

regulated only fragmentarily. Certain aspects of fraudulent transactions are covered in:

The Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures (dated October 18, 2018, No. 2597-VIII)², specifically Article 42, which outlines the grounds for recognizing a debtor's transactions as invalid. The article specifies that: "The commercial court, within the framework of bankruptcy proceedings, upon the request of the bankruptcy trustee or creditor, has the right to declare invalid any transactions made by the debtor after the initiation of bankruptcy proceedings or within three years preceding the opening of the bankruptcy case if they violated the rights of the debtor or creditors, on the following grounds:

1) the debtor fulfilled all their financial obligations ahead of schedule;

2) the debtor, before the opening of the bankruptcy proceedings, assumed obligations, as a result of which they became insolvent or the fulfillment of their monetary obligations to other creditors became fully or partially impossible;

3) the debtor disposed of or acquired property at prices significantly below or above market value, provided that at the time the obligation was assumed or as a result of its performance, the debtor's property was insufficient to satisfy the creditors' claims;

4) the debtor paid another person or received property in fulfillment of monetary claims on a day when the amount of creditors' claims against the debtor exceeded the value of the debtor's assets³.

The Law of Ukraine "On the Deposit Guarantee System for Individuals" (dated February 23, 2012, No. 4452-VI)⁴ specifically Article 38, which outlines measures to ensure the preservation of the bank's assets, prevent the loss of property, and prevent losses to the bank.

The Law of Ukraine "On Enforcement Proceedings" (dated June 2, 2016, No. 1404-VIII)⁵, specifically in Part 4 of Article 9, which states that "the execution of a transaction regarding the debtor's property during the term specified in Part 3 of

² Verkhovna Rada of Ukraine. (2018). *The Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures* (Law No. 2597-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.

³ Ibid.

⁴ Verkhovna Rada of Ukraine. (2012). *On the Deposit Guarantee System for Individuals* (Law No. 4452-VI). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.

⁵ Verkhovna Rada of Ukraine. (2016). *On Enforcement Proceedings* (Law No. 1404-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>.

Article 9, which led to the inability to satisfy the creditor's claim from such property, is grounds for declaring the transaction invalid, except in cases of privatization of property included in the composition of the unified property complex of a state or communal enterprise, entered into the Unified Register of Debtors".

The analysis of the above-mentioned legislative acts leads to the conclusion that the issue of applying the concept of a fraudulent transaction is only partially regulated in certain areas, highlighting the growing importance of addressing these issues today.

Additionally, particular attention should be paid to the rulings of the Supreme Court and the judicial practice that has begun to form concerning fraudulent transactions.

In the Supreme Court ruling dated December 7, 2018, case No. 910/7547/17, when reviewing a claim regarding a disputed transaction, the court established that "from the structure of Part Three of Article 13 of the Civil Code of Ukraine, it follows that actions by a person involving the exercise of their rights, but carried out with the intent to harm another person, constitute a form of abuse of rights. The execution by the owner of property of a transaction to dispose of their property with the intent to prevent the satisfaction of a creditor's claim against that property may be qualified as an abuse of ownership rights, as the owner is using their authority to dispose of the property to the detriment of the creditor's interests"¹.

It is also necessary to mention the ruling of the Grand Chamber of the Supreme Court dated July 3, 2019, in case No. 369/11268/16-c. The panel of judges concluded that "it is advisable to establish the criteria that distinguish the structure of fictitiousness from fraudulence since a fictitious transaction does not intend to create legal consequences, whereas a fraudulent transaction does – property is alienated, and so forth. The judges concluded that the plaintiff has the right to file a lawsuit to declare a contract invalid as one aimed at avoiding enforcement against the debtor's property, based on the general principles of civil legislation (paragraph 6 of Article 3 of the Civil Code of Ukraine) and the inadmissibility of abuse of rights (Part 3 of Article 13 of the Civil Code of Ukraine), and to refer to a specific norm providing grounds for declaring the transaction invalid, which could be either the grounds provided for by Article 234 of the Civil Code or an-

¹ Resolution of the Commercial Court of Cassation as part of the Supreme Court dated December 7, 2018 No. 910/7547/17. LIGA 360. <https://verdictum.ligazakon.net/document/78484783>.

other ground, such as that provided by Article 228 of the Civil Code of Ukraine"².

A practically significant position of the Supreme Court is also outlined in the ruling dated October 7, 2020, in case No. 755/17944/18³, where it is stated that the structure of "fraudulence" assumes that a contract made to the detriment of creditors (a fraudulent contract) may be either a compensated or uncompensated agreement. The structure of a fraudulent contract applied to compensated civil-law contracts includes the following elements (Buhaiets, 2023, p. 30):

- the moment the contract is concluded (when the debtor realizes that the property will be taken for debts);

- the counterparty with whom the debtor enters the disputed contract (for example, a relative of the debtor, an affiliated or related legal entity);

- the price (market/non-market), the presence or absence of payment of the price by the debtor's counterparty.

Summarizing the above, we note that these court decisions defined some of the key provisions regarding the application of fraudulent transactions in Ukraine, including the essence, characteristics, and essential conditions of fraudulent transactions.

The court decisions regarding the use of fraudulent structures in Ukraine and the invalidation of such transactions need to be considered in more detail.

According to the ruling of the Korolyovskiy District Court of Zhytomyr dated April 11, 2024, in case No. 296/7282/23, regarding the invalidation of a sale and purchase agreement and the application of the consequences of the invalidity of the transaction, the court partially satisfied the claim, and specifically, the judge recognized the transaction as fraudulent. It should be noted that, for illustration, we have chosen a compensated fraudulent transaction. What arguments did the judge base the decision on?

1. One of the fundamental principles of civil law is good faith (paragraph 6 of part one of Article 3

² LIGA ZAKON. (2022, May 25). *Fraudulence: The Supreme Court judge explained in which cases it is appropriate to apply it*. https://jurliga.ligazakon.net/news/211442_fraudatornst-sud-dya-vs-poyasniv-u-yakikh-vipadkakh--dotslnozastosovuvati.

³ Resolution of the Supreme Court composed of the panel of judges of the Second Judicial Chamber of the Civil Court dated October 7, 2020 (Case No. 755/17944/18). Unified State Register of Court Decisions. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92315178>.

of the Civil Code of Ukraine). This provision means that all actions of participants in civil legal relations must be in good faith – the behavior of participants should be transparent, honest, and show respect for the interests of the other party to the contract or the relevant legal relationship.

2. Private law instruments should not be used by participants in civil turnover to avoid or prevent the payment of debts (funds, damages, harm) or the enforcement of court decisions on the recovery of debts (funds, damages, harm) that have come into legal force. The abuse of rights and the use of private law instruments contrary to their intended purpose is manifested in the fact that: a person (or persons) “used their rights maliciously”; negative consequences (of various kinds) for other persons exist (these negative consequences represent a certain state in which other subjects, whose rights are directly connected with the rights of the person abusing those rights, find themselves; this state does not satisfy other subjects; for them to exercise their rights, certain facts and/or conditions are lacking; the occurrence of these facts/conditions directly depends on the actions of another person; this other person may be in specific legal relations with these persons who “suffer” from the abuse of rights, or may not be)¹.

In the course of the court session, the court noted that: “the invalidity of a fraudulent transaction in non-competition disputes must ensure the interests of the creditor(s) through the possibility of access to the debtor’s property, even property located with other persons. The purpose of non-competition challenging is to return the property to the debtor to subject it to enforcement, that is, to restore the creditor to the position they held before the fraudulent transaction”.

3. In court practice, the qualification of a fraudulent transaction in non-competition disputes is allowed as fictitious (Article 234 of the Civil Code of Ukraine) or as one that is carried out contrary to the principles of good faith and the inadmissibility of abuse of rights. Both grounds for qualifying a transaction as fraudulent are constructed by the legislator based on the model of a contestable transaction. In other words, the challenging of a transaction must be initiated by the creditor as an interested party by filing a claim to declare the transaction invalid (rescissory claim).

Under these circumstances, the court concluded that the sale and purchase agreement was

executed contrary to the principle of good faith and aimed at abusing rights, which resulted in the inability to subject the debtor’s property to enforcement and generally reduced the debtor’s assets (GTOF “Theseus LTD”), and thus, it is deemed a fraudulent transaction².

Analyzing the above court decision, it can be concluded that the judge identified the moment of the fraudulent transaction – the sale of the car was made during the court case concerning the collection of the debtor’s debt (GTOF “Theseus LTD”) – and established the purpose of such a transaction.

The next example is the decision of the Kryukiv District Court of the city of Kremenchuk, Poltava Region, dated February 23, 2024, case No. 537/1374/23³ regarding the recognition of a transaction as null and void (where the fraudulent transaction was without consideration). In the course of the case review, the court established the following:

The private enforcement officer of the Poltava Region enforcement district filed a lawsuit against “Bio-Aktivv” LLC and PERSON_1, requesting the court to invalidate the donation agreement dated August 18, 2020, concluded between “Bio-Aktivv” LLC and PERSON_1, certified by the private notary of the Kremenchuk City Notarial District of Poltava Region under registry No. 2295, on the basis of which the ownership rights of PERSON_1 were registered.

In substantiating the claim, the enforcement officer stated that an enforcement proceeding is pending regarding the recovery of UAH 1,915,756.81 from the debtor “Bio-Aktivv” LLC, representing unreasonably retained funds in the form of rent, and UAH 28,736.35 for court costs. During the verification of the debtor’s financial status, it was established that after the Poltava Regional Economic Court initiated proceedings in case No. 917/473/20, “Bio-Aktivv” LLC, based on a donation agreement dated August 18, 2020, certified by a private notary of the Kremenchuk City Notarial District of Poltava Region, alienated its real estate, specifically gifting PERSON_1 a property – a 1/25 share of 73/100 shares in the ownership of a boiler house, a salt warehouse, and a transformer substation located at ADDRESS_1. The enforcement officer noted that as of the time of filing the lawsuit, there were no other movable

² Ibid.

³ *Decision Kryukiv District Court of the city of Kremenchuk, Poltava Region, dated February 23, 2024 (Case No. 537/1374/23)*. Unified State Register of Court Decisions. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117520191>.

¹ *Decision of the Korolyovskiy District Court of Zhytomyr dated April 11, 2024 (Case No. 296/7282/2)*. Unified State Register of Court Decisions. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118293282>.

or immovable assets or funds in the debtor's accounts that could be seized to satisfy the debt and execute the court decision. Additionally, the debtor was not taking any actions to fulfill its financial obligations. Therefore, the enforcement officer asserted that the donation agreement dated August 18, 2020, was concluded by the debtor to harm the creditor by avoiding asset seizure and concealing such assets from future enforcement. The fraudulent nature of the agreement was also evidenced by the fact that the real estate, which belonged to a business entity whose purpose is to generate profit, was transferred without consideration to PERSON_1, the brother of PERSON_2, who had exited the company as a founder and beneficiary just one month prior to the contested transaction. The enforcement officer believed that the debtor acted in bad faith by transferring real estate to a related party under the contested donation agreement to prevent asset seizure by the creditor¹.

After hearing both parties, the court concluded that the fact that the transaction with the third party, under which the debtor transferred the property, was executed does not exclude the possibility that it was aimed at avoiding asset seizure by the creditor. As such, the transaction may be invalidated based on the general principles of civil law. A transaction made by a debtor during a period of financial obligation to repay a debt, as a result of which the debtor becomes insolvent, raises questions about its good faith and bears the hallmarks of a fraudulent transaction (a transaction made by the debtor to harm the creditor). The court also noted that the donation value specified in the contested agreement was UAH 3,207, which is evidently far below the real value of the real estate. Additionally, the court took into account that the alienation of the property was contrary to the purpose of a limited liability company, which is to generate profit (income) through business activities, and that the transaction was without consideration. As a result, "Bio-Activv" LLC, being aware of the ongoing civil case and the existing debt to the Kremenchuk City Council, acted in bad faith and contrary to the interests of the creditor by entering into a gratuitous real estate donation agreement with a person close to **PERSON_2**, who had left the founders of "Bio-Activv" LLC just a few days before the agreement was concluded. The established circumstances

indicate dishonest behavior and an abuse of rights, as the transaction was aimed at concealing this property from future execution of the court decision regarding the recovery of funds, which, in turn, harms the interests of the creditor – the Kremenchuk City Council of the Kremenchuk District, Poltava Region².

Based on the foregoing, the court concluded that there are grounds to invalidate the contested donation agreement. The donor, who alienated the property under a gratuitous agreement in favor of a related party while having outstanding financial obligations to the creditor, represented by the plaintiff, acted in evident bad faith and abused rights in relation to the creditor. The alienation of "Bio-Activv" LLC's real estate under the contested donation agreement reduced its solvency and was aimed at preventing the creditor from seizing the debtor's property. Therefore, the contested agreement is fraudulent, meaning that it was concluded to the detriment of the creditor. The plaintiff's interest in the contested agreement meets the following criteria: 1) the rights and legitimate interests of the interested party were directly violated by the agreement; 2) as a result of the agreement being declared invalid, the property interests of the interested party will be restored; 3) the interested party will receive the property through restitution³.

Thus, the court established not only the grounds for the nullity of the transaction as provided by law but also the fact of the violation of the civil rights of the person on whose behalf the plaintiff addressed the court.

In conclusion, in both cases, the court established all the necessary criteria to determine the agreements as fraudulent and subsequently null and void, with the aim of restoring good faith, fairness, and protecting the legitimate interests of the other party in the legal relationship.

Therefore, the legal regulation of fraudulent transactions in Ukraine today requires improvement and precise regulation. The beginning of the formation of a unified judicial practice concerning fraudulence is a highly positive step. However, referencing specific legal norms when issuing a court decision ensures a person's right to a fair and impartial judgment.

In other words, it is important to note the lack of a unified doctrinal understanding of the essence of fraudulent transactions and the absence of adequate legal provisions governing fraudulence, highlighting the urgent need for further scientific research in this area.

¹ *Decision Kryukiv District Court of the city of Kremenchuk, Poltava Region, dated February 23, 2024 (Case No. 537/1374/23)*. Unified State Register of Court Decisions. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117520191>.

² *Ibid.*

³ *Ibid.*

CONCLUSIONS. Currently, the legal framework surrounding the concept of fraudulence and the application of fraudulent transactions is only partially regulated by the existing legislation of Ukraine. Certain aspects of fraudulent transactions are addressed in the Law of Ukraine “On the Deposit Guarantee System for Individuals”, the Law of Ukraine “On Enforcement Proceedings”, the Code of Bankruptcy Procedures of Ukraine, and in some provisions of the Civil Code of Ukraine. A distinct area of legal regulation for fraudulent transactions in Ukraine also includes the rulings of the Supreme Court.

The legal regulation of fraudulent transactions in Ukraine should be understood as a comprehensive set of legal provisions that define all the essential conditions, nature, characteristics, and consequences of such transactions. Although modern judicial practice is only beginning to form a unified approach to the application of legislation concerning fraudulent transactions, certain provisions still require legislative refinement. Future academic research should focus on studying European experiences in applying fraudulent transactions.

REFERENCES

1. Belyanevych, O. A. (2021). On the application of the construction of fraud transactions in bankruptcy cases. *Pravnychi chasopys of the Vasyl' Stus Donetsk National University*, 2, 14–23. <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2021.2.2>.
2. Buhaiets, A. S. (2023). Theoretical and doctrine approaches regarding fraudulent offenses. *State and Regions. Series: Law*, 3(81), 27–31. <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.3.4>.
3. Davydova, I. V. (2018). *Transactions and their invalidity in the information society* [Doctoral dissertation, National University “Odesa Law Academy”].
4. Harmatiuk, A. (2023, April 27–28). *Fraudulent transactions as a type of fictitious transactions* [Conference presentation abstract]. Collection of abstracts of students, postgraduates and applicants – participants of the 79th reporting conference of the I. I. Mechnikov Odesa National University, Odesa, Ukraine.
5. Hofeld, H. (2024a, May 24). *Fraudulent transaction as a right to evil* [Conference presentation abstract]. Scientific and Practical Conference “Problems of Civil Law and Procedure”, Vinnytsia, Ukraine.
6. Hofeld, H. S. (2024b). Fraudulent act: essence and legal regulation. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*, 2(105), 18–25. <https://doi.org/10.32631/v.2024.2.26>.
7. Kelman, M., & Kelman, R. (2023). Doctrinal approaches to the disclosure of the concept of “legal regulation”. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences*, 3(39), 13–20. <http://doi.org/10.23939/law2023.39.013>.
8. Kotenko, O. (2012). Legal regulation in the context of the operation of law and its fundamental principles. *Almanac of Law*, 3, 199–202.
9. Kurakin, O. M. (2013). Concept and content legal regulation as a legal phenomenon. *State and Regions. Series: Law*, 3(41), 10–15.
10. Myrza, S. (2022, December 7–9). *Legal characteristics of fraudulent transactions* [Conference presentation abstract]. The 2nd International Scientific and Practical Conference “Scientific research in the modern world”, Toronto, Canada.
11. Rabinovych, P. (2001). *Fundamentals of the General Theory of Law and State* (5th ed.). Atika.
12. Skakun, O. (2001). *Theory of state and law*. Konsum.
13. Vanchuk, I. D. (2015). Concept and essential features of the legal regulation: modern view. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 32(1), 7–10.
14. Vozniuk, O. (2022, May 13–14). *Invalidation of the debtor's rights within the framework of the bankruptcy case* [Conference presentation abstract]. Scientific and Practical Conference “Theoretical analysis and scientific research of modern legal science: materials of the scientific and practical conference”, Uzhhorod, Ukraine.
15. Zhelbudovska, A. V. (2024, April 23–25). *On the legal nature of a fraudulent transaction* [Conference presentation abstract]. Collection of abstracts of students, postgraduate students and applicants – participants of the 80th reporting conference of the I. I. Mechnikov Odesa National University (dedicated to the 159th anniversary of the university), Odesa, Ukraine.

Received the editorial office: 12 June 2024

Accepted for publication: 20 September 2024

ГАННА СЕРГІЇВНА ГОФЕЛЬД,

Харківський національний університет внутрішніх справ,

кафедра цивільного права та процесу;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7859-836X>,

e-mail: annagofeld@gmail.com

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФРАУДАТОРНОГО ПРАВочИНУ В УКРАЇНІ

Актуальність питання, що досліджується у статті, зумовлена стрімким розвитком суспільних відносин, що призводить до появи нових видів правочинів, їх формалізації та регламентації. Правочин є базовою категорією для регулювання цивільних правовідносин, у тому числі такого виду правочину, як фразудиторний правочин. Комплексне дослідження інституту фразудиторного правочину в Україні стане вагомим підґрунтям для подальшого вдосконалення чинного не лише цивільного, а й адміністративного законодавства, а також дозволить уніфікувати судову практику застосування законодавства про фразудиторні правочини. У процесі дослідження використано такі методи наукового пізнання, як системно-структурний, порівняльний і метод аналізу. На основі аналізу чинного законодавства України у сфері застосування фразудиторних правочинів наголошено на відсутності чіткого визначення фразудиторного правочину, його ознак і наслідків укладення. Разом із тим відсутність нормативного визначення фразудиторного правочину в чинному законодавстві України спричиняє колізії в судових рішеннях, про що свідчить аналіз судової практики, зокрема Верховного Суду України. Ця законодавча прогалина має бути врегульована, оскільки правове регулювання фразудиторних правочинів в Україні відіграє важливу роль у здійсненні правосуддя та захисті інтересів учасників таких правочинів. Здійснено огляд ключових категорій цієї наукової статті, зокрема «правове регулювання», «фразудиторність», «фразудиторний правочин». Запропоновано під фразудиторним правочинном розуміти дію боржника або учасника правовідносин, який існує на момент виникнення або має високу ймовірність стати учасником правовідносин, що може бути виражена як активною, так і пасивною правомірною поведінкою, спрямованою на уникнення небажаних для боржника або особи (ймовірного учасника правовідносин) наслідків, спрямованих на уникнення цивільно-правової відповідальності, ненастання небажаного цивільно-правового статусу або отримання вигоди в недобросовісний спосіб. Зроблено висновок про необхідність удосконалення правового регулювання фразудиторного правочину в Україні в контексті визначення його сутності, особливостей істотних умов договору та правових наслідків його застосування.

Ключові слова: *фразудиторність, фразудиторний правочин, сутність, правове регулювання, судова практика.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Hofeld H. S. Legal regulation of fraudulent transactions in Ukraine. *Law and Safety*. 2024. No. 3 (94). Pp. 77–84. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.07>.

Citation (APA): Hofeld, H. S. (2024). Legal regulation of fraudulent transactions in Ukraine. *Law and Safety*, 3(94), 77–84. <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.07>.

СТАНІСЛАВ ГЕННАДІЙОВИЧ ПЕВКО,

доктор філософії за спеціальністю 081 «Право», доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра фундаментальних та юридичних дисциплін;

 <https://orcid.org/0000-0002-1488-9715>,

e-mail: stanislav.advocate@gmail.com

ЧИННИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПРАВОСВІДОМОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті досліджено питання онтології факторів, що зумовлюють виникнення та розвиток девіантної поведінки. Враховуючи різноманітність поняття девіантності, всебічно досліджено це соціальне явище. За результатами дослідження створено онтологію цього явища. Девіантна поведінка являє собою вид суспільної поведінки всупереч встановленим правилам, що існують у суспільстві. Вона є неприйнятною для суспільства, держави, порушує їхні інтереси, норми моралі, етики, права тощо. Розглянуто девіантність поведінки саме в контексті протиправності діяння, тобто в контексті порушення правових норм, які існують у суспільстві та державі. Іншою складовою досліджуваного питання є правосвідомість, яка відіграє важливу роль, бо вона є фактором утримання від протиправності діяння. Проаналізовано погляди науковців, зроблено висновок щодо дефініції поняття «правосвідомість». Правосвідомість – одна з форм суспільної свідомості, яка полягає у здатності особи розуміти наявність правових норм, необхідність їх дотримання та втілення в життя. Залежно від рівня правосвідомості визначається потенційна можливість особи до вчинення протиправної поведінки. Отже, необхідно підтримувати належний рівень правосвідомості в суспільстві з метою зниження кількості випадків протиправної поведінки. Тут постає питання визначення факторів, що впливають на виникнення девіантної поведінки. Враховуючи те, що людина є соціальною істотою, яка взаємодіє з іншими людьми, одним із факторів впливу на неї є соціальне середовище, в якому вона перебуває (сім'я, друзі, колеги тощо). Крім цього, на свідомість людини впливає інформаційне поле, тобто медіа. Отже, суспільство та інформаційна політика держави є одними з головних факторів впливу на людину. Поведінка людини формується залежно від інформації, яка впливає на неї, а така інформація формується на підставі ефективності дотримання законодавства органами влади та їхнього авторитету в суспільстві.

Ключові слова: *девіантна поведінка, правосвідомість, протиправна поведінка, суспільство, держава.*

Оглядова стаття

ВСТУП. У статті досліджено проблематику поведінки, яка суперечить загально визнаним та встановленим у суспільстві правилам. Під цим явищем розуміють девіантну поведінку, тобто відхилення як від правових норм, так і від інших суспільних правил. Дослідження причин, які сприяють виникненню протиправної поведінки, є доволі актуальним протягом всього часу існування суспільства, бо саме відповідні причини зумовлюють розлад у суспільстві через виникнення фактів девіантної поведінки. У статті всебічно вивчається питання складових предмета дослідження та визначаються джерела впливу оточення та якостей особистості на людину, її свідомість, поведінку тощо, які зумовлюють виникнення протиправної поведінки.

Здійснено огляд питання дефініції поняття «девіантна поведінка» як основного явища, існування якого в суспільстві спричиняє нега-

тивні наслідки, що є передумовою виникнення наукової проблематики. Дослідивши погляди науковців, окреслено єдине визначення поняття «девіантна поведінка». Девіантна поведінка – це поведінка особи, що суперечить загально визнаним у суспільстві правилам, незалежно від того, чи вони регламентовані або гарантовані державою, інтересам суспільства, а в певних випадках інтересам держави. Визначивши онтологію основного питання, здійснено огляд правосвідомості як явища, що слугує засобом стримування від порушень правових приписів. Правосвідомість є формою суспільної свідомості з-поміж інших її видів. Саме правосвідомість надає можливість відобразити рівень усвідомлення суспільством та його окремими членами наявності правових приписів, необхідності їх дотримання та безпосереднього розуміння правильності (під цієї категорією розуміємо реалізацію правових

норм відповідно до тієї сутності та мети, яку в них вклав законодавець) їх втілення в життя. Тому саме від рівня правосвідомості залежить рівень злочинності в державі. Звісно, належний рівень правосвідомості не може повністю забезпечити відсутність девіантної поведінки. Однак розуміння цінності права в суспільстві та реальність невідворотного настання правових наслідків для всіх без винятку в разі протиправної поведінки є вагомими факторами, що утримують від порушення правових приписів. Суспільство є динамічним у контексті розвитку різних сфер суспільного життя, тому і сфери впливу на зниження рівня девіантної поведінки змінюються. Так, спочатку через пандемію, а потім через воєнні дії зчимала кількість людей почала працювати віддалено, обмежуючи таким чином контакт одне з одним. Як наслідок, найчастіше відбувалася безпосередня комунікація із членами сім'ї, друзями та значно менше з колегами. Або поява такого виду протиправної поведінки, як шахрайство в інтернеті. Так, шахрайство як вид протиправної поведінки існує давно, але такий спосіб його реалізації є доволі новим, що значно ускладнює викриття цих фактів. Це є лише деякими прикладами розвитку суспільних відносин та виникнення можливих проявів девіантної поведінки, форми якої також змінюються. Тож постає питання, що зумовлює виникнення цього виду поведінки в об'єктивному контексті, тобто не розглядаючи конкретні мотиви окремих членів суспільства, груп осіб, бо вони є багатограними та доволі різноманітними. Необхідно дослідити питання глобальних важелів впливу на кожного індивіда в суспільстві, бо наслідком цього є вплив на все людство. З огляду на це, комплексно вивчивши складові теми дослідження, а саме питання девіантної поведінки, правосвідомості, надавши їм загальні визначення та встановивши зв'язок між ними для усвідомлення їхньої сутності, можна дійти обґрунтованих висновків, що сприяють розкриттю наукової теми. Крім того, було досліджено фактори впливу на правосвідомість, які потенційно зумовлюють виникнення антисоціальної, протиправної, тобто девіантної, поведінки, а також питання універсальності форм прояву впливу на правосвідомість, наслідком чого є зниження її рівня та виникнення девіантної поведінки, яка притаманна будь-якому суспільству незалежно від факторів впливу.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою цієї статті є визначення причин, що зумовлюють девіантну поведінку, враховуючи існування певного рівня правосвідомості. Для

досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*: визначити сутність правосвідомості як основного елементу дослідження в аспекті девіантної поведінки; створити онтологію девіантної поведінки та визначити її особливості; з'ясувати причини, що зумовлюють девіантну поведінку.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. У дослідженні були застосовані відповідні методи наукового пізнання, за допомогою яких всебічно розглянуто проблему, зібрано та проаналізовано необхідну інформацію, що стала підґрунтям для аналітичного висновку.

Метод спостереження як підвид діалектичного методу, що характеризується метою та засобами пізнання об'єкта дослідження, було використано для встановлення існування та змісту кожного соціально-юридичного явища, що становлять суть досліджуваного питання. Опрацювавши погляди науковців, учених, мислителів, окреслено основні погляди та резолюції, що стосуються квінтесенції таких базових понять дослідження, як-от: «девіантна поведінка», «види девіантної поведінки», «правосвідомість», «роль правосвідомості в суспільстві», які через їхній взаємозв'язок створюють і відображають наукову проблематику дослідження.

За допомогою методів наукового аналізу й абстрагування було всебічно розглянуто змістовну складову основних понять. Використавши метод абстрагування, вдалося виокремити лише ті необхідні елементи та відображені в них особливості дефініцій, що мають безпосереднє значення для нашого дослідження, тобто було встановлено основні термінологічні характеристики досліджуваного питання.

Системно-структурний метод став у пригоді при визначенні зв'язків взаємовпливу та взаємопов'язаного характеру існування девіантної поведінки та правосвідомості. Девіантна поведінка є суспільним феноменом, який передбачає певні дії, спрямовані на недотримання та порушення правил поведінки, визнаних суспільством (легітимізованих) чи державою (легалізованих). Вчинення таких дії спричиняє негативні фактичні та правові наслідки для суспільства й держави. Тому факт протиправної поведінки відображає відповідний рівень правосвідомості в державі. Досліджуючи проблему чинників, які впливають на виникнення девіантної поведінки, аналізуються фактори впливу на свідомість суспільства, що знижують чи збільшують рівень його правосвідомості. Отже, девіантна поведінка та правосвідомість є взаємопов'язаними явищами, рівень яких залежить одне від одного та проявляється

одне в одному через усвідомлення правових норм.

Метод моделювання було застосовано при формулюванні основних висновків, які стали підґрунтям наукових пропозицій щодо досліджуваної проблеми. За допомогою його використання були окреслені ключові ідеї, положення, погляди щодо факторів впливу на правосвідомість, які зумовлюють зниження її рівня та виникнення девіантної поведінки. Крім того, було комплексно визначено проблематику виникнення девіантної поведінки через фактори впливу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Питання рівня та ролі правосвідомості в суспільстві є нагальним протягом всього часу існування людства. Держава існує задля організації окремих індивідів, які в сукупності становлять суспільство певної території. Створення відповідних владних органів, які існують та діють завдяки суспільству від імені держави, виконують покладені на них функції, характеризує їхню мету існування – організація та впорядкування суспільних відносин і окремих індивідів. Для цього формулюються правові норми, що відображають ті загальнообов'язкові, формально виражені правила поведінки, які є легітимізованими та легалізованими в суспільстві. На основі цих норм вибудовується модель взаємодії між членами суспільства та надаються певні основоположні міри можливої, обов'язкової поведінки, що охороняються та гарантуються державою за допомогою застосування владного примусу. Проте часом виникають випадки недотримання встановлених правил поведінки, що суперечить загально визнаним людським цінностям, інтересам, переконанням, тобто є забороненим у суспільстві. Існують ті загальнолюдські інтереси, що регламентовані державою (втілені в нормативно-правових та підзаконних нормативно-правових актах), і ті, що лише існують у суспільстві та не є забезпеченими органами влади (норми моралі, суспільної етики). Однак порушення і легітимізованих, і легалізованих правил поведінки можна віднести до девіантної поведінки, тому необхідно розглянути суть цього питання.

Девіантна поведінка є предметом досліджень багатьох науковців. Це поняття має широку палітру значень, дефініцій і диференційних особливостей. Вивчаючи всю сукупність наукових досліджень, можна виокремити такі визначення.

Девіантна поведінка (лат. *deviatio* – відхилення) – це дії особи (девіанта), що порушують офіційно визначені в суспільстві чи не-

офіційні у відповідній соціальній групі моральні та правові норми, які призводять до покарання особи, ізоляції, виправлення або лікування (Степанов, 2006).

Цікавою є думка, що порушення соціальних норм (правових, норм моралі, релігії, звичаїв, традицій, етики, естетики тощо) має не лише негативний суспільний ефект, а й позитивний. Позитивна дія порушення соціальних норм спричиняє їх удосконалення та розвиток, які губляться протягом певного періоду часу. Виявляючи порушення чинних норм, владні особи їх удосконалюють, запроваджуючи, наприклад, більший строк або зміну міри покарання на більш жорстку, задля створення значного, насамперед психологічного, ефекту на суспільство або скасовують їх взагалі через відсутність актуальності в регулюванні суспільних відносин. Така думка не є безумовною: позитивний ефект на правотворення через девіантну поведінку, що розкриває проблемні місця у праві, навпаки, має негативний вплив на індивідів, суспільство та суспільні відносини. Девіантна поведінка, яка є відхиленням від певних встановлених шаблонів поведінки в суспільстві (як правових, так і моральних), спричиняє негативні наслідки для особи, щодо якої вона вчиняється. Якщо це приватні особи (фізичні чи юридичні), то завдається безпосередня шкода їхнім охоронюваним законом та забезпеченим державою правам, свободам чи законним інтересам. Якщо йдеться про органи влади, то наслідком девіантної поведінки є зниження їхнього авторитету в суспільстві внаслідок неефективної діяльності, яка саме і призводить до виникнення девіантної поведінки в суспільстві. Отже, вдосконалення соціальних норм унаслідок їхньої неефективності в аспекті порушення правил поведінки не є правильним шляхом для онтології.

У ракурсі особистісного характеру відхилення в соціумі проявляються як поведінка особи, що не відповідає вимогам певних нормативних догм або відрізняється від них. Така поведінка є наслідком деформаційного процесу соціалізації, спрощення ієрархічних мотивів та зміни першочерговості одного з них, унаслідок чого вони набувають для індивіда особливого значення. Доволі часто в наукових працях американських та англійських дослідників щодо особи, яка порушує правила та норми поведінки, застосовують поняття «delinquent», яке в перекладі з англійської означає винний, правопорушник, злочинець, та поняття «delinquency» – проступок, правопорушення, злочин, тобто певні відхилення в поведінці. Однак щодо відхилень, які не мають значно

вираженого антисоціального характеру, застосовують поняття «deviant» – девіація, тобто девіантність є відхиленням від норми, що не має рівня протиправності (Glueck S., Glueck E., 1956; Hill, 1980; Ківенко, Лановенко, Мельник, 2002). Однак багато вчених вважають, що поняття «девіантна поведінка» поєднує будь-які антисоціальні, протиправні дії, незалежно від їх прояву та ступеня суспільної небезпеки чи шкоди.

Натомість з-поміж факторів, що впливають на вчинення девіантної поведінки, слід виокремити такі: нездатність регулювати та контролювати свою поведінку; порушення емоційної та пізнавальної сфери; соціальна дезадаптація особи (Папуча, 2001). Тобто при вчиненні дій, які суперечать загально визнаним правилам поведінки, легітимізованим і легалізованим державою, особа потенційно перебуває під дією відповідного емоційно-психологічного фактора, що безпосередньо впливає на її дії. При цьому особа може мати відповідний рівень правосвідомості: середній, тобто дотримується правових норм, але не усвідомлює їхню цінність, чи високий – дотримується правових норм та розуміє безспірну цінність права в суспільстві. Однак, перебуваючи під впливом миттєвого емоційно-психологічного стану, вчиняє дії всупереч своїм переконанням. Цікавим є факт, що коли людина у віці 3–4 років уже здатна організувати свою поведінку через усвідомлене керування нею, з'являються перші незначні прояви девіантної поведінки. Причиною цього може бути нерозуміння необхідності дотримання певних правил поведінки або усвідомлені дії всупереч правилам поведінки. Звісно, не можна брати це до уваги, оскільки мінімальний вік настання кримінальної (14 років за вчинення певних видів кримінально-караних діянь) або адміністративної відповідальності (починаючи з 16 років за вчинення певних видів адміністративних правопорушень), який встановлений законодавцем, пов'язаний із фізіологічними властивостями особи, а саме її світосприйняттям. Цікавим аспектом диференціації девіантної поведінки є гендерний фактор, відповідно до якого стверджується, що чоловіки більш схильні до порушення визнаних правил поведінки, ніж жінки, через їхню емоційну схильність до вчинення більш вольових дій. На думку дослідників, однією з причин, що створює різницю у формах прояву девіантної поведінки особи, є гендерна диференціація як жорстка регламентація поведінки особи відповідно до її статі. Гендерна соціалізація осіб чоловічої статі сприяє динаміці агресивності, впертості, жвавості,

суперечливості, а осіб жіночої статі – покірності, пасивності, підкорення. Отже, менша кількість жінок із проявами девіантної поведінки зумовлена впливом суспільства, яке менш толерантно ставиться до девіантної поведінки жінок, ніж чоловіків. Факти девіантної поведінки жінок найчастіше привертають значну увагу педагогів, у результаті чого агресія відповідних осіб жіночої статі стає непрямую та набуває вербального характеру (Говорун, Кікінеджи, 2004). Цей критерій розмежування кількості випадків девіантної поведінки не можна брати за зразковий, проте він має сенс. Можна погодитись із тим, що такі психологічно-емоційні характеристики осіб чоловічої статі, як агресія, імпульсивність, жорстокість, котрі менш притаманні особам жіночої статі, можуть сприяти більшій кількості проявів поведінки з ознаками відхилень від установлених загальнообов'язкових шаблонів, визнаних у суспільстві, а також санкціонованих та гарантованих державою.

Окрім того, можна навести ще одну не менш цікаву класифікацію видів девіантної поведінки. Девіантна поведінка має різні форми, зокрема проституція, суїцидальна поведінка, сексуальні збочення, правопорушення, бродяжництво, підпали, психічні розлади (неврози, психози), різноманітні види залежності. Сьогодні доволі поширеним видом девіантної поведінки є адикція – неконтрольована, нав'язлива потреба людини в певній діяльності та реалізації конкретного бажання. Зокрема, поняття «адиктивна поведінка» в сучасній науці використовують для позначення певних фактів поведінки щодо адиктивних речовин, всього спектру поведінкових феноменів, що спрямовані на використання певного агента, який здатен викликати залежність (Гупаловська, 2012). З огляду на таку класифікацію девіантної поведінкою є всі види прояву відхилень у поведінці осіб від установлених правил, прийнятих у суспільстві та ратифікованих і гарантованих державою. Можна зауважити, що критерії девіантної поведінки є мінливими. Зміни тенденцій у поглядах суспільства та держави на види поведінкових відхилень супроводжуються внесенням змін до нормативних правил поведінки, які мають більш стабільний характер, але все одно змінюються з розвитком суспільства. Таким чином, певні критерії девіантності поведінки особи змінюються пропорційно.

Проте існують інші погляди щодо диференціації девіантної поведінки. Деякі вчені вважають, що можна розподілити девіантну поведінку на поведінку, яка відхиляється від

норм психічного стану здоров'я особи та зумовлена відкритою чи прихованою психопатологією, та поведінку, що порушує соціальні, культурні та правові норми й виражається у формі суспільно-шкідливих діянь або злочинів (Сафін, Байда, 2021). Отже, ця класифікація ще раз підтверджує тезу про те, що будь-яку поведінку, яка проявляється у відхиленні від установлених норм чи то психічного здоров'я, чи то культурних, правових, вважають девіантною. Крім того, причиною виникнення девіантної поведінки завжди є зміни в емоційно-психологічному стані особи, які зумовлюють вчинення дій, що містять ознаки порушення загальноновизнаних та обов'язкових правил життя. З огляду на це єдиним фактором стримування виступає психологічно-вольова переконаність у необхідності дотримання правових норм, що є правосвідомістю. Тому слід сформулювати онтологію поняття «правосвідомість» як однієї зі складових досліджуваної проблематики.

Існують багато досліджень, що стосуються питання сутності правосвідомості в суспільному та державному житті. Дійсно, питання правосвідомості має суттєве значення, по-перше, для держави, бо при належному рівні правосвідомості громадян кількісний показник правопорушень буде знижуватись, і як наслідок, ефективність діяльності держави у сфері забезпечення дотримання прав та свобод громадян, а також суспільної безпеки буде зростати. По-друге, члени суспільства, де наявний належний рівень правосвідомості, будуть почувати себе більш упевнено у відносинах між собою та державою, діючи в межах права, що також є причиною зниження кількості порушень правових приписів. Тому правосвідомість можна визначити, як вид суспільної свідомості осіб, групи осіб, всього суспільства, що являє собою сукупність ідей, переконань, поглядів, теорій щодо наявного та бажаного права.

Крім того, звернемо увагу на доктринальне тлумачення сутності правосвідомості. Засобом розвитку людства в історичному ракурсі є свідомість, притаманна тільки людині. Людська свідомість відрізняється активністю, спрямована на певний об'єкт, здатна до самостійного спостереження та відображення, змін у ступені ясності тощо (Степанов, 2006). Інакше кажучи, свідомість – це здатність людини розуміти навколишній світ та процеси, які в ньому відбуваються. Саме несвідоме постає як фундамент, на якому будуються ментальні цінності та нормативні структури – прафеномени та архетипи (Бачинін, 2000), засновується відповідний вид поведінки, яку особа част-

ково не усвідомлює, бо вона стає звичкою через наявність переконання в її правильності. Отже, постає питання особливого виду свідомості, який виникає під впливом дії та панування в суспільстві як регуляторі відносин між ним та органами влади правових норм, які виступають тими духовними, суспільними складовими формування несвідомого та особливого виду свідомості – правосвідомості.

Правосвідомість – це кількість оціночних поглядів і догм, які встановлюють ставлення суб'єктів суспільних відносин до права та чинного законодавства, а також форми його застосування; правових звичаїв, аксіологічних орієнтацій, що регулюють поведінку осіб у ситуаціях, які мають юридичне значення (Калиновський, 2009). За допомогою формування правосвідомості у членів суспільства виникає бачення права, його місця в суспільстві та державі, а також розуміння сутності його функціонування. Основна ознака правосвідомості – це можливість особи розуміти аксіологію правової природи, прав та свобод людини, а також оцінювати чинне право з точки зору його відповідності загальним людським цінностям, що регламентовані в міжнародно-правових актах, які стосуються прав людини (Скакун, 2001). Будь-якому явищу, яке має вплив на суспільство, притаманні відповідні функції, що відображають сутність його дії. Так само і правосвідомість має властиві їй функції. Серед них можна виокремити такі: пізнавальна, яка спрямована на гносеологію правової дійсності та виникнення правових знань; оціночна, за допомогою якої надається оцінка певним життєвим обставинам, що мають юридичне значення, тобто зумовлюють уведення в дію правових норм, наслідком чого є виникнення, зміна або припинення правовідносин; регулятивна, яка безпосередньо впливає на поведінку людини та суспільні відносини через наявні правові знання, оціночні значення, почуття, мотиви й установки (Волинка, 2003). Отже, сукупність функцій правосвідомості повноцінно розкривають її значення та місце в суспільстві і державі. Крім того, правосвідомість має свою структуру, що відображає її основні змістовні складові, які забезпечують її існування. До них можна віднести правову психологію (розуміння наявності правових норм), правову ідеологію (розуміння необхідності дотримання правових норм), правову поведінку (фактичне втілення в життя правових приписів). У разі відсутності в особи однієї зі складових правосвідомості можна говорити про її відсутність взагалі. Відсутність правової психології означає нерозуміння наявності чинних

правових норм, відсутність правової ідеології вказує на нерозуміння необхідності дотримання правових норм, а відсутність правової поведінки може бути притаманна лише неадекватним особам через вік або стан здоров'я. Як приклад візьмемо відсутність правової поведінки, тобто вчинення дій відповідно до приписів законодавства, тих шаблонних правил поведінки, які закріплені у правових нормах. Відсутність правової поведінки не призводить до існування позитивного юридичного факту, який зумовлює виникнення, зміну чи припинення прав та обов'язків осіб. Як наслідок, не будуть реалізовані права, свободи та законні інтереси особи, тобто позитивні правовідносини не відбудуться (Битяк та ін., 2007). З огляду на це можна стверджувати, що наявність належного рівня правосвідомості є запорукою повноцінного функціонування та розвитку права в суспільстві, а також виникнення позитивних (без наявності ознак порушення правових норм) правових наслідків. У разі неналежного рівня правосвідомості у членів суспільства кількість негативних правових наслідків, що проявляється в порушенні правових приписів, буде зростати, що призведе до погіршення умов правового розвитку держави та життя населення.

Проте виникають ситуації, коли правосвідомість начебто існує в суспільстві, але випадки порушення правових норм не є поодинокими. Існують фактори, що мають більший вплив на свідомість осіб при прийнятті рішення про вчинення того чи іншого діяння, ніж право, що зумовлює таку поведінку особи, яка суперечить правовим приписам та спричиняє настання негативних правових наслідків. Тому пропонуємо розглянути фактори впливу на свідомість особи, які спричиняють протиправну поведінку.

Цікавою та важливою є класифікація причин протиправної поведінки неповнолітніх, бо саме з підліткового віку формується бачення права та ставлення до нього. Вчені пропонують виокремити:

1) фактори, що формують особу молодого правопорушника (негативний вплив родини, оточення, медіа, прогалини шкільного та сімейного виховання тощо);

2) умови, які сприяють вчиненню правопорушень (недоліки організаційного характеру) особами з уже наявною антисоціальною орієнтацією вправно вчинити протиправні дії;

3) обставини, пов'язані з поведінкою жертв злочинів.

Формування особистості відбувається під впливом всієї сукупності відносин, у які вона

вступає з іншими особами. Свідомість особи не містить таких явищ, які б існували як первинні та не були результатом її життєдіяльності. Суспільне буття особи конкретизується відносинами, в які вона вступає з іншими людьми, особливостями її життя та діяльності (Джужа та ін., 2011). Отже, формування свідомості, яка зумовлює вчинення протиправної поведінки, відбувається насамперед під впливом зовнішніх факторів, а саме соціальних зв'язків.

Цікавою є характеристика мотивів учинення протиправних діянь. Мотивом є суб'єктивне відображення об'єктивної дійсності, в якій існує та функціонує особа. Мотив – це основний чинник, що зумовлює вчинення протиправного діяння та попередньо виникає в уяві суб'єкта вчинення правопорушення. Найчастіше протиправні діяння мають непоодинокий характер, а існують як система диференційних мотивів із певним складом. Натомість протиправне діяння може бути результатом втілення не лише одного, а кількох мотивів, що сформувалися у свідомості особи правопорушника. Найчастіше відповідні види мотивів притаманні молодим особам, які мають схильність до вчинення протиправного діяння. Аналізуючи сферу злочинів, що вчиняються неповнолітніми особами, найчастіше зустрічаються мотиви, які вони самі не можуть пояснити. Це прояв неповного усвідомлення себе, своїх дій, і звісно, мотивів, які спричинили такі дії, бо неповнолітні найчастіше перебувають під сильним впливом свого оточення. Можна виокремити такі види злочинів, як крадіжки, розбійні напади, а також заподіяння тяжких ушкоджень тощо. Найменший відсоток із загальної сукупності мотивів мають правопорушення, вчинені у стані сильного особистого конфлікту з оточенням. Цей мотив притаманний людям, схильним до помсти, озлоблення, і найчастіше такі види злочинів спрямовані проти конкретної особи. Крім того, виокремлюють мотиви, які відображають жадібність, тяжіння до матеріальних благ, тобто корисливі. Корисливий мотив притаманний особам, що вчиняють крадіжки та розкрадання як самі, так і у групі осіб. Цікавим є дослідження щодо мотивів вчинення протиправного діяння неповнолітніми, якими є прагнення авторитету або наслідування інших осіб. Найчастіше згадані мотиви спричиняють учинення таких видів протиправних діянь, як хуліганство з групою інших осіб, грабежі, розбійні напади тощо. Слід звернути увагу на те, що серед молодих людей та неповнолітніх переважає не чітко виражений мотив. Найчастіше злочини без мотивації вчиняють молоді

особи, ніж неповнолітні (Кацавець, 2019). Отже, проведене дослідження знову підтверджує, що суспільний вплив є вагомою мотивацією до вчинення протиправного діяння. Саме вплив, який чиниться на не сформовану неповнолітню чи молоду особу відіграє значну роль у формуванні особистості дорослої людини. Тому позитивні чи негативні наслідки такого впливу залежать від того виду суспільства, яке його чинить. Однак це не є вирішальним чинником, бо протягом дорослого життя погляди особи можуть змінюватися, але саме потенційну можливість до вчинення чи невчинення протиправного діяння закладає та в подальшому може змінити те суспільство, в якому перебуває особа, і те інформаційне поле, яке впливає на неї. Важливість суспільного впливу на особу є доволі вагомою, зважаючи на те, що людина є соціальною істотою. Звички, поведінкові манери, погляди тощо формуються в людини під впливом осіб, які її оточують. Насамперед це батьки, сім'я, а також друзі та інші особи, з якими людина часто спілкується. Тому формування в особи потенційної правосвідомості передусім походить від цих осіб. На нашу думку, все ж таки сім'я відіграє провідну роль у формуванні правосвідомості людини. Особа переймає від членів своєї родини не лише звички, а й повагу до права, до його цінності (це також проявляється в повсякденних звичках, наприклад дотримання правил дорожнього руху) та рівень правосвідомості. Ще у віці від 3 до 4 років, коли діти починають розуміти значення своїх дій та приймати усвідомлені на їхньому рівні рішення, у них формуються певні бачення та переконання щодо манери поведінки. Правова поведінка не є винятком. Саме коли батьки навчають дитину першим правовим положенням правил дорожнього руху, зауважуючи, що не можна переходити на червоне світло світлофора, або говорять дитині про те, що не можна брати чужі речі без дозволу, визначаючи потенційно недоторканість права власності тощо, у дитини формуються основи правил правової поведінки. Звісно, коли дитина виросте, вона може змінитися та порушувати правила дорожнього руху, вчиняти крадіжки тощо, але це вже буде її свідомо прийняті рішення. На прийнятті цих рішень, а саме на процес їх зміни, впливає суспільство, зокрема близьке оточення, вчиняючи дії у правовому чи неправовому полі. Окрім того, не менш важливим є вплив інформаційного простору в державі. Саме через медіа держава формує відповідне суспільне бачення та здійснює вплив на погляди членів суспільства, тобто на свідомість

осіб. Не менш значним фактором, що також впливає на зміну свідомості особи, є природні інстинкти, наприклад інстинкт самозбереження чи продовження роду. Природні інстинкти іноді виступають значним важелем при прийнятті рішень щодо утримання від протиправного діяння.

Нами було проведено опитування восьми респондентів віком від 17 до 60 років. В опитуванні ставились питання про причини та мотиви вчинення ними правопорушень.

По-перше, питання щодо порушення правил користування регульованим пішохідним переходом. Більшість осіб не переходять пішохідний перехід на червоне світло світлофора з мотивів самозбереження, тобто вони мають страх втратити життя, якщо трапиться дорожньо-транспортна пригода в разі порушення правил дорожнього руху. Отже, одним із факторів, який стримував більшість осіб від учинення цього виду правопорушення, є фактор самозбереження, а не фактор потенційної можливості бути притягненим до юридичної відповідальності.

По-друге, питання щодо порушення комендантської години, запровадженої під час дії правового режиму воєнного стану. Мотивом вчинення цього правопорушення є відсутність достатньої інформації в медіа про сувору відповідальність (в аспекті обмежень прав та свобод особи), яка б переконала їх утриматись від таких дій. Наслідком цього стало нехтування потенційною юридичною відповідальністю (потрібно зауважити, що на момент проведення опитування та написання цієї статті в Україні на законодавчому рівні ще не була регламентована відповідальність за порушення комендантської години), в настанні якої особи були впевнені. У більшості випадків особа вчиняла вказаний вид правопорушення, маючи переконання в настанні юридичної відповідальності, проте не утрималась від цього на підставі власного досвіду несистематичної реалізації правових норм або інформації, отриманої у медіа, про приклади вчинення інших видів правопорушень. Деякі з респондентів перебували під впливом інших осіб, які також вчиняли подібне правопорушення, але відсутність реальних фактів настання юридичної відповідальності є першочерговою причиною вчинення правопорушень.

Отже, аналізуючи мотиви вчинення чи невчинення правопорушення, можна зробити висновок, що єдиною підставою стримування чи нестримування від порушення правових норм є реальність настання правових наслідків за вчиненні діяння. У першому випадку

особи були переконані в реальності виникнення дорожньо-транспортної пригоди в разі порушення правових норм і, як наслідок, загрози життю. У другому випадку особи хоча й усвідомлювали потенційну заборону порушення правил поведінки, настання відповідних юридичних наслідків, але через відсутність переконаності в реальності їх настання, що стало ключовим важелем у прийнятті рішення, вчиняли правопорушення. Найчастіше джерелом, що має вплив на переконаність у настанні чи ненастанні наслідків за порушення правових норм, виступали медіа. Звісно, переважна більшість людей отримує інформацію з медіа, а також від інших осіб, які отримують її так само. Тому переконання в дотриманні чи недотриманні правових норм через факти застосування чи незастосування або вибіркового застосування заходів правового впливу до осіб значно впливають на правосвідомість кожної особи та суспільства. Отже, це формує відповідну поведінку в членів суспільства.

Крім того, досліджуючи доктринальне бачення питання витоків, що зумовлюють вчинення девіантної поведінки, яке суперечить загальноновизнаним правилам у суспільстві, а саме вчинення діянь, які заборонені державою та забезпечені можливістю застосування заходів владного примусу, що за своїм характером та видом мають обмежувальні ознаки щодо суб'єкта правопорушення, можна виокремити такі погляди. З точки зору кримінологічного бачення причин та умов, які зумовлюють виникнення злочинної ситуації, підстава зазвичай містить два взаємопов'язані аспекти: антигромадську установку особи та конкретну життєву ситуацію, яка виникає до факту вчинення злочину (Джуза та ін., 2001). Існують ситуації, коли виникає відчуття безнадійності, соціальних заздрощів та озлобленості через важке матеріальне становище. У разі прийняття та використання їх соціумом ці обставини формують причини злочинів (крадіжок, хуліганства тощо), негативний вплив близького оточення (побутового, навчального, виробничого як однолітків, так і дорослих), мотивацію з боку дорослих злочинців. Часто така ситуація має зв'язок із попереднім втягненням у пияцтво, азартні ігри, інші форми дозлочинної, антигромадської поведінки в поєднанні із пропагандою переваг життя злочинців (Андріїв, 2002). Однак, як зазначають дослідники, неповнолітнім особам притаманне прагнення до самоствердження, жага бути головним у групі, що в поєднанні зі значно лімітованими можливостями може мати специфічний прояв

при вчиненні певних видів правопорушень. Наприклад, у разі вчинення злочинів, пов'язаних із посяганням на життя особи, часто неповнолітні виявляють безглузду жорстокість, нанесення потерпілому багатьох тілесних ушкоджень (Подільник, 2004). Сьогодні неповнолітні живуть в інформаційному суспільстві, де кожен продукт медіа в певному розумінні є стилем життя або відображенням певних цінностей, що впливають на їхній вибір. Але психіка підлітків не є підготовленою до такого інформаційного впливу, а без відповідного захисту вона стає уразливою (Варивода, 2016). Найчастіше злочинна (девіантна) поведінка виникає серед неповнолітніх через вплив відеокультури, яка запроваджує цінності та моделі поведінки, дозволені або недозволені суспільством. Так реалізується взаємовплив структури відеокультури та основних цінностей підліткового середовища (Бурдін, 2004). Отже, це ще раз підтверджує значну роль впливу інформаційного середовища на формування свідомості особи, а саме правосвідомості.

Цікавим є погляд науковців на співвідношення девіантної поведінки осіб залежно від їхньої належності до певного соціального класу. Найчастіше можна зустріти теорію, що особи, які належать до менш заможного соціального класу, більш схильні до протиправної поведінки. Проте існують інші погляди. Взаємозв'язок між соціальним класом і чотирма показниками девіантності досліджувався в контексті шкіл, де переважають учні вищого, середнього та робітничого класів. Гіпотеза про те, що між соціальним класом і рівнем девіантної поведінки існують значущі зворотні зв'язки в школах, де навчаються учні з робітничого класу, але не з вищого або середнього класу, не була підтверджена. Не було знайдено значної доказової підтримки твердження про те, що особи, які належать до робітничого класу, мають більшу схильність до девіантної поведінки. Крім того, коли навіть були контекстуалізовані зв'язки між соціальним класом та девіантною поведінкою (злочинною), не вдалося виявити істотного зворотного зв'язку, який підтверджує висновок про те, що соціальний клас не є важливим індикатором девіантності (Krohn et al., 1980).

Крім того, деякі науковці пов'язують девіантну поведінку з рівнем тестостерону в чоловіків. Так, було проведено експеримент щодо впливу тестостерону на протиправну поведінку дорослих осіб чоловічої статі. За його результатами було визначено, що існує сильний зв'язок між рівнем тестостерону та девіантною поведінкою. Причому цей зв'язок

значною мірою опосередкований впливом тестостерону на соціальну інтеграцію і на попередню участь у підлітковій злочинності. Крім того, рівень тестостерону значно полегшує зв'язок між соціальною інтеграцією та протиправною поведінкою серед дорослих. Стримуючий вплив соціальної інтеграції менш необхідний для чоловіків із нижчим рівнем тестостерону. Отже, тестостерон є одним із факторів, що сприяє виникненню латентної схильності до девіантної поведінки, а вплив тестостерону на девіантність у дорослому віці тісно пов'язаний із соціальними факторами (Booth, Osgood, 1993).

Також не менш цікавою є думка про те, що протиправна поведінка в ранньому віці передувє протиправним діям у дорослому віці, тобто схильність до девіантної поведінки зумовлюється відхиленнями від загальноприйнятих у суспільстві правил ще в ранньому віці. Теорія латентних рис і теорія життєвого шляху дають протилежні інтерпретації загальновизнаного висновку про те, що дитяча антисоціальна поведінка часто передувє проблемам поведінки в підлітковому віці та злочинам у дорослому віці. Для перевірки гіпотез, що впливають із цих двох теоретичних підходів, були використані дані 179 хлопчиків та їхніх батьків. Отримані дані значною мірою підтвердили теорію життєвого шляху, тобто важливими є ті звички, яких особа набула. У пізньому дитинстві причиною поведінки, яка суперечить нормам, є зниження рівня батьківського піклування, а також посилення зв'язку з девіантними однолітками (Simons et al., 1998).

Існують дослідження науковців, які засвідчують вплив суспільства на поведінку особи, а саме на прийняття нею відповідного рішення. Причинами такого впливу є досвід відповідних санкцій, неформальних витрат і винагород (McGloin, Thomas, 2016).

На виникнення девіантної поведінки впливає не лише інформаційний простір, а й оточення особи та місце, де вона перебуває. Так, значна кількість випадків девіантної поведінки може спостерігатися в певних районах, навіть попри зміну сутнісного та кількісного складу населення в них. Цей факт підтверджує актуальність столітніх досліджень екологічної злочинності з точки зору їх походження (Stark, 1987).

ВИСНОВКИ. Отже, проаналізувавши причини виникнення девіантної поведінки за наявності певного рівня правосвідомості в су-

спільстві, можемо зробити певні висновки щодо предмета нашого дослідження. Проведене дослідження зумовлено актуальністю порушеного питання. На основі вивчення поглядів багатьох учених було зроблено висновок про те, що поняття «девіантна поведінка» є багатограним. Девіантна поведінка – це будь-яке відхилення від встановлених у суспільстві норм поведінки, незалежно від їх регламентації державою, форми прояву тощо. Її можна визначити як поведінку, що порушує встановлені легітимізовані та/або легалізовані правила поведінки, які існують та діють у суспільстві, не відповідає та суперечить їм.

Крім того, комплексно досліджено питання правосвідомості як додаткового елементу, що впливає на свідомість людей та виступає фактором стримання при девіантній поведінці. Проте правосвідомість не завжди переважає при прийнятті рішення щодо вчинення певного діяння. Правосвідомість є однією з форм суспільної свідомості особи, групи осіб, суспільства, яка передбачає сукупність ідей, поглядів, переконань щодо чинного та бажаного права.

З урахуванням основних елементів було здійснено комплексне дослідження питання щодо мотивів девіантної (злочинної) поведінки. Звернено увагу саме на девіантну поведінку неповнолітніх, бо саме з раннього віку формується ставлення особи до права. Крім того, неповнолітні є найбільш вразливою категорією осіб, вплив на яких може спричинити протиправну поведінку. Одними з причин, що зумовлюють протиправну (девіантну) поведінку, є вплив соціуму на особу, інформаційний вплив на неї. Так, на неповнолітню особу більше впливають батьки та друзі, а на осіб старшого віку – сім'я, колеги. Беручи до уваги манеру поведінки, бачення та досвід свого оточення щодо функціонування права, людина формує власну правосвідомість. Поряд із впливом соціуму не менш важливим є й вплив державної інформаційної політики. Саме на підставі отриманої з медіа інформації члени соціуму формують своє ставлення до наявних у державі правових явищ та права. Якщо в медіа переважає інформація про неналежне функціонування права, то довіра до нього та правових цінностей знижуватиметься, а отже, знижуватиметься рівень правосвідомості громадян, наслідком чого стане девіантна поведінка.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Андріїв І. К. Причини злочинності неповнолітніх у світлі кримінологічних теорій. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2002. Вип. 37. С. 467–475.

2. Бачинін В. А. Морально-правова філософія. Харків : Фоліо, 2000. 206 с.
3. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні. Київ : Атіка, 2004. 240 с.
4. Варивода К. С. Інформаційна безпека підлітків в Інтернет мережі. *Молодий вчений*. 2016. № 3. С. 365–368.
5. Волинка К. Г. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 240 с.
6. Говорун Т. В., Кікінеджи О. М. Гендерна психологія : навч. посіб. Київ : Академія, 2004. 250 с.
7. Гупаловська В. Адикція як форма залежної поведінки: проблема визначення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. Педагогіка. Соціальна робота*. 2012. № 4. С. 6–10.
8. Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість і правова культура як об'єкти філософсько-правового дискурсу : монографія. Харків : Право, 2009. 255 с.
9. Кацавець Р. С. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Алерта, 2019. 112 с.
10. Ківенко Н. В., Лановенко І. І., Мельник П. В. Девіантна поведінка: сучасна парадигма. Ірпінь : Акад. держ. податкової служби України, 2002. 240 с.
11. Курс кримінології. Загальна частина : підручник / О. М. Джу́жа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін. ; за заг. ред. О. М. Джу́жи. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
12. Папуча М. В. Психологія ранньої юності : навч.-метод. посіб. Ніжин : НДПУ, 2001. 174 с.
13. Подільник О. М. Особливості злочинності неповнолітніх жінок. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2004. Вип. 8. С. 124–126.
14. Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства : монографія / Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк, О. В. Петришин та ін. Харків : Право, 2007. 137 с.
15. Профілактика злочинів : підручник / О. М. Джу́жа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін. ; за заг. ред. О. М. Джу́жи. Київ : Атіка, 2011. 720 с.
16. Сафін О. Д., Байда С. П. Психологія девіантної поведінки особистості : навч. посіб. Умань : Візаві, 2021. 202 с.
17. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.
18. Степанов О. М. Психологічна енциклопедія. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.
19. Booth A., Osgood D. W. The influence of testosterone on deviance in adulthood: assessing and explaining the relationship. *Criminology*. 1993. Vol. 31, Iss. 1. Pp. 93–117. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1993.tb01123.x>.
20. Glueck S., Glueck E. *Physique and delinquency*. New York : Harper, 1956. 339 p.
21. Hill J. P. *Understanding early adolescence: A framework*. New York : Center for Early Adolescence, 1980. 60 p.
22. Krohn M. D., Akers R. L., Radosevich M. J., Lanza-Kaduce L. Social status and deviance. *Criminology*. 1980. Vol. 18, Iss. 3. Pp. 303–318. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1980.tb01367.x>.
23. McGloin J. M., Thomas K. Incentives for collective deviance: group size and changer in perceived risk, cost, and reward. *Criminology*. 2016. Vol. 54, Iss. 3. Pp. 459–486. DOI: <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12111>.
24. Simons R. L., Johnson C., Conger R. D., Elder G. A Test of latent trait versus lifecourse perspectives on the stability of adolescent antisocial behavior. *Criminology*. 1998. Vol. 36, Iss. 2. Pp. 217–244. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1998.tb01247.x>.
25. Stark R. Deviant places: a theory of ecology of crime. *Criminology*. 1987. Vol. 25, Iss. 4. Pp. 893–910. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1987.tb00824.x>.

Надійшла до редакції: 20.05.2024

Прийнята до опублікування: 29.08.2024

REFERENCES

1. Andriiv, I. K. (2002). Causes of juvenile delinquency in the light of criminological theories. *Bulletin of Lviv University*, 37, 467–475.
2. Bachynin, V. A. (2000). *Moral and legal philosophy*. Folio.
3. Booth, A., & Osgood, D. W. (1993). The influence of testosterone on deviance in adulthood: assessing and explaining the relationship. *Criminology*, 31(1), 93–117. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1993.tb01123.x>.
4. Burdin, V. M. (2004). *Peculiarities of criminal responsibility of minors in Ukraine*. Atika.
5. Bytiak, Yu. P., Yakoviuk, I. V., Petryshyn O. V. et al. (2007). *Legal culture in the conditions of the formation of civil society*. Right.
6. Dzhuzha, O. M., Mykhailenko, P. P., Kulyk, O. H. et al. (2001). *Criminology course. General part* (O. M. Dzhuzha, Ed.). Yurinkom Inter.

7. Dzhuzha, O. M., Vasylevych, V. V., Hida, O. F. et al. (2011). *Crime prevention* (O. M. Dzhuzha, Ed.). Atika.
8. Glueck, S., & Glueck, E. (1956). *Physique and delinquency*. Harper.
9. Hill, J. P. (1980). *Understanding early adolescence: A framework*. Center for Early Adolescence.
10. Hovorun, T. V., & Kikinedzhi, O. M. (2004). *Gender psychology*. Academy.
11. Hupalovska, V. (2012). Addiction as a form of dependent behavior: the problem of definition. *Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University. Psychology. Pedagogy. Social Work*, 4, 6–10.
12. Kalynovskiy, Yu. Yu. (2009). *Legal awareness and legal culture as objects of philosophical and legal discourse*. Right.
13. Katsavets, R. S. (2019). *Age psychology*. Alerta.
14. Kivenko, N. V., Lanovenko, I. I., & Melnyk, P. V. (2002). *Deviant behavior: a modern paradigm*. Academy of the State Tax Service of Ukraine.
15. Krohn, M. D., Akers, R. L., Radosevich, M. J., & Lanza-Kaduce, L. (1980). Social status and deviance. *Criminology*, 18(3), 303–318. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1980.tb01367.x>.
16. McGloin, J. M., & Thomas, K. (2016). Incentives for collective deviance: group size and change in perceived risk, cost, and reward. *Criminology*, 54(3), 459–486. <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12111>.
17. Papucha, M. V. (2001). *Psychology of early youth*. NDPU.
18. Podilnyk, O. M. (2004). Peculiarities of criminality of juvenile women. *Issues of Crime Prevention*, 8, 124–126.
19. Safin, O. D., & Baida, S. P. (2021). *Psychology of deviant behavior of the individual*. Visavi.
20. Simons, R. L., Johnson, C., Conger, R. D., & Elder, G. (1998). A Test of latent trait versus lifecourse perspectives on the stability of adolescent antisocial behavior. *Criminology*, 36(2), 217–244. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1998.tb01247.x>.
21. Skakun, O. F. (2001). *Theory of the state and law*. Konsum.
22. Stark, R. (1987). Deviant places: a theory of ecology of crime. *Criminology*, 25(4), 893–910. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1987.tb00824.x>.
23. Stepanov, O. M. (2006). *Psychological encyclopedia*. Akademydav.
24. Varyvoda, K. S. (2016). Information security of teenagers in the Internet network. *Young Scientist*, 3, 365–368.
25. Volynka, K. H. (2003). *General theory of the state and law*. MAUP.

Received the editorial office: 20 May 2024

Accepted for publication: 29 August 2024

STANISLAV GENNADIHOVYCH PEVKO,

*Doctor of Philosophy in specialty 081 "Law", Associate Professor,
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Department of Fundamental and Legal Disciplines;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1488-9715>,
e-mail: stanislav.advocate@gmail.com*

FACTORS OF THE DEVIANT BEHAVIOUR IN A LEGAL CONSCIOUS SOCIETY

The article examines the ontology of factors that determine the emergence and development of deviant behaviour. Given the diversity of the concept of deviance, this social phenomenon is comprehensively studied. Based on the results of the study, an ontology of this phenomenon has been developed. Deviant behaviour is a type of social behaviour contrary to the established rules that exist in society. It is unacceptable for society and the State, violates their interests, norms of morality, ethics, law, etc. The author considers deviant behaviour in the context of unlawfulness of an act, i.e. in the context of legal norms violation existing in society and the State. Another component of the issue under study is legal consciousness, which plays an important role, since it is a factor of deterrence from unlawfulness. The opinions of the scholars are analysed, and a conclusion is made regarding the definition of the concept of "legal consciousness". Legal consciousness is a form of social consciousness which consists in the ability of a person to understand the existence of legal norms, the need for their observance and implementation. The level of legal awareness determines the potential for a person to commit unlawful behaviour. Therefore, it is necessary to maintain an appropriate level of legal awareness in society in order to reduce the number of cases of unlawful behaviour. This raises the question of identifying the factors that influence the emergence of deviant behaviour. Given that a person is a social being who interacts with other people, one of the factors influencing him or her is the social environment in which he or she lives (family, friends, colleagues, etc.). In addition, human consciousness is influenced by the information field, i.e. the media. Thus, society and the state's

information policy are among the main factors influencing people. Human behaviour is formed depending on the information that influences it, and such information is formed on the basis of the effectiveness of compliance with the law by the authorities and their authority in society.

Key words: *deviant behaviour, legal consciousness, unlawful behaviour, society, state.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Певко С. Г. Чинники девіантної поведінки правосвідомого суспільства. *Право і безпека*. 2024. № 3 (94). С. 85–96 DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.08>.

Citation (APA): Pevko, S. G. (2024). Factors of the deviant behaviour in a legal conscious society. *Law and Safety*, 3(94), 85–96. <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.08>.

НАТАЛІЯ ОЛЕГІВНА РАСТОРГУЄВА,

Харківський національний університет внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0002-1234-2767>,

e-mail: natalina.r@i.ua

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ACQUIS COMMUNAUTAIRE У ФРАНЦІЇ, НІМЕЧЧИНІ ТА ШВЕЙЦАРІЇ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Статтю присвячено порівняльно-правовому аналізу становлення та розвитку *acquis communautaire* у Франції, Німеччині та Швейцарії з метою виявлення подібного і відмінного у становленні й розвитку *acquis communautaire* у країнах із різним правовим статусом в Європейському Союзі. Аналіз здійснено з використанням порівняльно-правового, формально-юридичного, діалектичного, історико-правового, герменевтичного та інших методів, принципів детермінізму, плюралізму думок і комплексності знань. На основі та через розкриття змісту поняття «*acquis communautaire*», різноманітності його розуміння в межах різних підходів та природи цього явища, а також дослідження специфіки становлення *acquis communautaire* з'ясовано, що цей процес відбувався під час утворення, за участю Франції та Німеччини, Європейських спільнот в 1950-х рр. на основі поєднання ліберально-ринкових та загальносоціальних цінностей, а його розвиток – під час напрацювання засад механізму ухвалення спільної європейської політики.

Виявлено, що закономірностями становлення та розвитку *acquis communautaire* у Франції, Німеччині та Швейцарії є подолання протиріч і пошук компромісів між Францією та Німеччиною в усіх сферах спільної європейської політики та необхідність узгодження їхньої позиції з іншими членами Європейського Союзу.

Встановлено, що подібність цих процесів у Франції та Німеччині корениться в їхній участі у створенні та розвитку Європейських Співтовариств, у формуванні основ *acquis* та його ідентичних правових джерел, а відмінність – у мотивах і цілях цих держав, їхніх позиціях у певних сферах спільної європейської політики та процесуальній діяльності щодо імплементації *acquis* у національне законодавство.

Виявлено, що специфіка формування та розвитку *acquis* Європейського Союзу у Швейцарії зумовлена її статусом асоційованої країни в Союзі, що передбачає можливість імплементації нею відповідного *acquis* за певними винятками на основі галузевих угод між нею та Європейським Союзом. Відмінність у формуванні та розвитку *acquis* між Францією та Німеччиною, а також Швейцарією проявляється через механізм та наслідки імплементації нового *acquis*: Швейцарія бере участь у процесі розробки, але не в ухваленні рішень.

Зазначено, що спільним для всіх цих країн розвитком *acquis* Європейського Союзу є поєднання ринково-ліберальних і загальносоціальних цінностей та впровадження моделі соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Ключові слова: *acquis communautaire*, договір, країна – член ЄС, асоційована держава, секторальні угоди.

Оригінальна стаття

ВСТУП. Процес глибокої економічної, політичної та правової інтеграції між країнами Європи, замислений батьками – засновниками Європейського Співтовариства після Другої світової війни, викликав появу такого феномена, як *acquis communautaire*, який мають визнавати і застосовувати як держави – члени ЄС, так і держави – асоційовані члени та держави, що претендують на членство в ЄС. Становлення *acquis communautaire* пов'язується з утворенням Європейських спільнот у 1950-х рр., а його розвиток – з перебігом та результатом

розв'язання протиріч та узгодження позицій щодо всіх аспектів спільної європейської політики між Францією та Німеччиною.

Ключовим фактором впливу на розвиток *acquis communautaire* в окремій державі виступає її правовий статус в ЄС, який і обумовлює обсяг необхідної імплементації *acquis* в її національне законодавство, що спричиняє специфіку його подальшого розвитку в його межах. Таким чином, актуальним науковим викликом вбачається виявлення подібностей та відмінностей у становленні та розвитку

acquis communautaire у Франції, Німеччині та Швейцарії.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті є виявлення подібностей й відмінностей у становленні та розвитку *acquis communautaire* у Франції, Німеччині та Швейцарії шляхом порівняльної характеристики цих процесів у зазначених державах, з'ясування основних закономірностей, подібностей і відмінностей, а також факторів впливу на окреслені процеси.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: виявити витоки становлення *acquis communautaire*, його суть, складові та необхідний обсяг запозичення для країн із різним правовим статусом в ЄС; окреслити основні закономірності становлення й розвитку *acquis communautaire* та фактори впливу на ці процеси; здійснити порівняльно-правовий аналіз розвитку *acquis* у Франції та Німеччині; визначити підстави специфіки становлення та розвитку *acquis* ЄС у Швейцарії; визначити фактори впливу на подібності й відмінності у становленні та розвитку *acquis* в зазначених країнах.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Для вирішення поставлених завдань було використано різноманітні методи правового дослідження загального та спеціального наукового призначення. Враховуючи компаративістський характер наукової розвідки, ключовим методологічним інструментом став порівняльно-правовий метод, за допомогою якого було встановлено подібності й відмінності у становленні та розвитку *acquis communautaire* у Франції, Німеччині та Швейцарії. Для аналізу змісту й обсягу *acquis communautaire* з метою виявлення відмінностей його імплементації країнами з різними правовим статусом в ЄС було застосовано формально-юридичний метод правового дослідження. За допомогою загальнофілософського методу діалектики виявлені основні закономірності, передумови й чинники в процесах становлення та розвитку *acquis* ЄС у Франції, Німеччині та Швейцарії. Для розуміння змісту правових норм установчих договорів Європейських спільнот, актів Європейської Комісії, секторальних угод між Швейцарією та ЄС, рішень Суду ЄС та здійснення їхнього аналізу як правових джерел *acquis communautaire* було використано формально-логічні прийоми та правову систематику, що дозволило зрозуміти формальну структуру й логічні відношення між правовими нормами відповідних документів.

Історико-правовий метод дослідження було застосовано в процесі аналізу історичних

обставин формування механізмів запобігання зловживанням, пов'язаним зі становленням та розвитком *acquis communautaire*, а також механізму пошуку компромісних рішень між Францією та іншими державами – засновниками ЄС у сільськогосподарській сфері. На цій методологічній основі були опрацьовані Угода Ліндау 1957 р., а також Люксембурзький компроміс 1966 р. Герменевтичний метод було використано при тлумаченні положень установчих актів ЄС і судової практики щодо *acquis* ЄС та його імплементації в національне законодавство. За допомогою методів формальної логіки, аналізу, синтезу та дедукції були зроблені узагальнення і сформульовані висновки щодо подібностей та відмінностей у становленні й розвитку *acquis communautaire* у Франції, Німеччині та Швейцарії.

Використання зазначених методів було підкріплено методологічними принципами плюралізму думок, усебічності та комплексності пізнання, а також принципами детермінізму, відповідності і додатковості, обов'язкового поєднання класичних та сучасних методів наукового пошуку. Це дозволило об'єктивно та гармонійно підійти до дослідження судової практики Суду ЄС у спорах між Францією та Німеччиною як державами – членами ЄС, з одного боку, та Швейцарією як асоційованою державою і ЄС – з другого, щодо впровадження ними *acquis communautaire* у свої національні законодавства, розкрити основні закономірності становлення й розвитку *acquis communautaire* в зазначених країнах, виявити фактори (чинники) впливу на ці процеси тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Учені зазначають, що важливою особливістю правопорядку ЄС є те, що в його основу покладене так зване спільне надбання Співдружності, або *acquis communautaire*, що «забезпечує цілісність правової системи ЄС і обов'язкове однакове застосування права ЄС країнами-членами і третіми країнами» (Петров та ін., 2019, с. 59). У найбільш загальному вигляді поняття «*acquis communautaire*» та його синоніми «*Community acquis*», «*Union acquis*», «*acquis*» у перекладі з французької означає «те, що досягнуто в межах Співтовариства», а за визначенням Європейської Комісії, *acquis* ЄС – це сукупність загальних прав та обов'язків, які становлять сукупність законодавства Європейського Союзу і включені до правових систем його держав-членів¹. У доктрині європейського

¹ *Acquis* // European Union : офіц. сайт. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/acquis.html> (дата звернення: 05.06.2024).

права під *acquis communautaire* зазвичай розуміють сукупність правових норм, судових рішень, доктринальних понять, рекомендацій, домовленостей тощо, які виникли за час існування європейських інтеграційних об'єднань та мають сприйматися країнами – претендентами на вступ до ЄС беззастережно (Трихліб, 2018, с. 85). В офіційних документах ЄС поняття «*acquis ЄС*» часто вживають як синонім до поняття «законодавство ЄС» (Петров, 2012а, с. 2, 3), а найбільш тотожним поняттям для *acquis communautaire* вважають поняття «правова система» (Петров та ін., 2019, с. 59).

Acquis ЄС постійно вдосконалюється та розвивається під впливом викликів часу, на чому наголошують зарубіжні дослідники, відзначаючи постійне зростання кількості правових актів в його системі (Fjestul, 2019), однак у загальному вигляді його складовими є: зміст, принципи та політичні цілі договорів, ухвалених у ЄС (їх сукупність становить так званий базовий *acquis* (Петров, 2012б)); законодавство в межах укладення договорів, а також прецеденти, які були розроблені та прийняті Судом ЄС; декларації, резолюції та регламенти, які були прийняті альянсом; заходи, розроблені в межах застосування спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, а також у галузі юстиції та внутрішніх справ; міжнародні договори, які укладає ЄС з іншими країнами, а також угоди, які укладають держави – члени ЄС і які стосуються діяльності альянсу. У результаті уніфікації *acquis ЄС* для зручності користування та полегшення зрозумілості сфер його впровадження державами сформовано шість тематичних кластерів щодо: 1) основоположних прав та свобод; 2) внутрішнього ринку; 3) конкурентоспроможності та інклюзивного зростання; 4) зеленого порядку денного та сталого взаємозв'язку; 5) ресурсів, сільського господарства та єдності; 6) зовнішніх відносин тощо. Ці кластери представлені сьогодні у 35 главах¹, перелік яких було збільшено з 32 під час п'ятого та шостого розширення ЄС (Дір, 2023, с. 350).

Acquis є визначальним для розуміння не лише закономірностей розвитку правових систем країн – членів ЄС, а й інтеграційних процесів, пов'язаних із розширенням ЄС, тобто адаптації національного законодавства третіх країн до правової системи ЄС. При цьому, як зауважують дослідники цього явища, «імплементация деяких глав *acquis ЄС* у внутрішнє

законодавство держави-члена носить необов'язковий характер, проте певні мають бути у повній мірі прийняті» (Дір, 2023, с. 348). З огляду на це науковці наголошують на відсутності єдиного підходу щодо визначення обсягу поняття «*acquis*» та його диференціацію залежно від цілей та сфер його застосування. У науці виокремлюють такі різновиди *acquis ЄС*: внутрішній (становить основу правопорядку ЄС) та зовнішній (може мати різний зміст, залежно від рівня відносин ЄС з третіми країнами), *acquis* щодо приєднання, інституційний *acquis*, *acquis* щодо асоціації з третіми країнами, *acquis* Європейського економічного простору тощо (Трихліб, 2018, с. 85). Відповідно, «для держав – членів ЄС “*acquis communautaire*” містить так звану “спільну правову спадщину” ЄС... Всі держави – члени ЄС визнають та приєднуються до “спільної правової спадщини” для того, щоб ефективно виконувати свої зобов'язання, які виникають із членства в ЄС... країни – кандидати на вступ до ЄС повинні імплементувати “*acquis communautaire*” в обсязі, який може відрізнятися від обсягу “*acquis communautaire*”, обов'язкового для держав – членів ЄС. А характер і стан двосторонніх відносин між ЄС та іншими державами можуть прямо чи опосередковано вплинути на зміст “*acquis communautaire*” для держав, що не мають членства в ЄС» (Петров, 2012а, с. 11). Своєю чергою, мета застосування *acquis* обумовлює зміни в його обсязі та змісті. Так, якщо у внутрішній сфері такою метою «є охорона всієї правової спадщини ЄС, яку було накопичено за шістьдесят років європейської інтеграції», то у зовнішній сфері – «транспозиція демократичних цінностей і сучасних політичних, економічних та правових стандартів у правові та політичні системи третіх країн» (Петров, 2012а, с. 12).

Цей аспект є дуже важливим для розуміння закономірностей, передумов, чинників, а також правових джерел розвитку *acquis* в обраних країнах, з огляду на різний правовий зв'язок Франції та Німеччини з ЄС, з одного боку, та Швейцарії – з другого. Осягнути це дозволяє звернення до стадії становлення *acquis*.

Невід'ємною складовою *acquis* вважають нормативну спадщину в межах так званих трьох опор ЄС, якими виступають Європейські спільноти – Європейське економічне співтовариство (далі – ЄЕС), Європейська спільнота з вугілля та сталі та Європейська спільнота з атомної енергії, що були засновані шістьма державами – Бельгією, Західною Німеччиною, Італією, Люксембургом, Нідерландами та Францією на підставі Паризького договору 1951 р. та Договору про заснування Європейської

¹ *Acquis // European Union* : офіц. сайт. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/acquis.html> (дата звернення: 05.06.2024).

економічної спільноти 1957 р. Згідно із цими договорами до сфер спільної діяльності було віднесено сільськогосподарську політику, митний союз і спільний ринок, економічний та монетарний союз, зовнішню і безпекову політику, співпрацю у сфері правосуддя та внутрішніх справ. І хоча вперше поняття «*acquis communautaire*» набуло офіційного закріплення в тексті Договору про Європейський Союз 1992 р. (у ч. 1 ст. 3 якого *acquis communautaire* проголошене як одна з цілей і основ функціонування ЄС і як оплот всієї його інституційної системи: «Союз має єдину інституційну структуру, що забезпечує узгодженість та тяглість діяльності, спрямованої на досягнення його цілей, і водночас шанування та розвиток *acquis communautaire*»)¹, п. «с» ч. 1 ст. 43 цього ж Договору закріплена гарантія, що посиленна співпраця між країнами-членами не повинна торкнутися *acquis communautaire* та інших заходів, які вжито в межах установчих договорів.

Таким чином, Франція та Німеччина стали тими державами, за співучасті яких, власне, й відбулося становлення *acquis communautaire* у фундаментальних його аспектах на рівні Європейських спільнот. На рівні правових систем цих держав становлення та розвиток *acquis* було розпочато одночасно на основі одних і тих самих правових джерел (насамперед вищенаведених установчих договорів, а згодом численних актів органів Європейських спільнот і судових рішень, ухвалених на їх основі).

Важливою закономірністю й впливовим чинником становлення та розвитку *acquis* на обох рівнях (наддержавному та державному) дослідники називають узгодження суперечностей між Францією та Німеччиною в усіх сферах спільної європейської політики, наголошуючи, що «коли французи та німці знаходять компроміс, ЄС поступово прогресує» (Мітрофанова, 2021, с. 113). О. Мітрофанова (2021, с. 106) на основі дослідження досвіду та особливостей узгодження теоретичних і практичних суперечностей та примирення між Німеччиною та Францією в процесі заснування Європейських спільнот зробила висновок, що завдяки більш глобальній меті утворення спільної Європи ці дві держави перетворилися на її лідерів, від успіху тандему яких залежить й еволюція всієї об'єднаної Європи. І це є запорукою однакової обопільної зацікавленості цих країн у якомога

повнішому впровадженні та всебічному розвитку *acquis communautaire* в їхніх правових системах в усіх сферах спільних політик, включаючи такі вже відомі досягнення, як спільна валюта, Шенгенська зона, розвинена економіка, соціальні програми тощо.

Водночас, попри констатацію дослідниками стану активного зближення позицій і зусиль Франції та Німеччини в розвитку *acquis communautaire*, особливо в період з 1982 по 1990 рр. (Кондратюк, 2008, с. 44), та наявність консенсусу «обох держав з основних питань європейської політики і двосторонніх відносин» (Мітрофанова, 2021, с. 112), учені звертають увагу на різність мотивів та цілей цих держав у цьому процесі. У такому висновку вони спираються на спостереження колишнього президента Європарламенту К. Хенша, який зазначив, що «Франція постійно прагнула до сильної європейської політики, проте зі слабкими європейськими інституціями, Німеччина, навпаки, виступала за сильні наднаціональні інституції, але зі слабкою європейською політикою... Європейське єднання завжди було для Франції продовженням її національної політики за допомогою європейських засобів, для західної частини Німеччини воно заміняло національну політику на європейську...» (Кондратюк, 2008, с. 44–45).

Підтвердження справедливості такого висновку знаходимо ще у кризисних подіях часів становлення засад *acquis communautaire* в процесі запровадження єдиної європейської політики в різних сферах, що супроводжувалося суперечностями між державами – засновницями ЄЕС. Такою, наприклад, стала криза 1962–1966 рр., пов'язана з фінансуванням єдиної сільськогосподарської політики у світлі завершення перехідного періоду, коли рішення в ЄЕС приймалися одностайно, і набула чинності практика ухвалення рішень більшістю голосів у Раді ЄЕС. Загроза втрати Францією права суверенного голосу у сферах її національних інтересів призвела до її відмови брати участь у роботі Ради ЄЕС до відновлення права вето Франції. Вирішення проблеми відбулося на основі Люксембурзького компромісу 1966 р., згідно з яким країни-члени здобули право накладати вето на пропозиції, що зачіпають головні національні інтереси².

¹ Договір про Європейський Союз (консолідована версія станом на 1 січня 2005 року) // ZAKON ONLINE : сайт. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/153773__595905 (дата звернення: 05.06.2024).

² The Luxembourg Compromise (January 1966) // CVCE : сайт. URL: <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/d1cfaf4d-8b5c-4334-ac1d-0438f4a0d617/a9aaa0cd-4401-45ba-867f-50e4e04cf272> (дата звернення: 05.06.2024).

Розумінню відмінностей у підходах щодо розвитку *acquis communautaire* у Франції та Німеччині сприяє спостереження дослідників, які відзначають не просто різні, а навіть протилежні підходи в цих країнах до вирішення проблем у межах сфер єдиних європейських політик, враховуючи сфери атомної енергетики, довкілля, ставлення до грошей (Мітрофанова, 2021, с. 113). Із приводу цього Президент Франції Е. Макрон у 2018 р. зазначив, що «протягом багатьох років Німеччина очікувала, що Франція втілить реформи, врешті Франція провадить реформи за важких умов, а Європа очікувала, що французько-німецький тандем прогресуватиме та висуне нові пропозиції. Віднині, на його думку, Франція та Німеччина готові до нового етапу» (Мітрофанова, 2021, с. 113). Показовою є також і безпекова сфера, яка охоплюється кластерною побудовою *acquis communautaire* та його главами (пропозиція включити до Маахстрихтської угоди створення спільної зовнішньої політики та оборони була свого часу висунута президентом Франції Ф. Міттераном та канцлером Г. Коелем). Так, наприклад, Франція та Німеччина однаковою мірою виступили проти війни в Іраку у 2002 р. І хоча донедавна вони мали дещо різні підходи до ролі та позиції НАТО в Європі, їхні позиції і щодо цього почали зближуватися внаслідок еволюції французької політики щодо НАТО з поверненням Франції у 2009 р. до військових комітетів НАТО, крім Комітету ядерного планування. І цей аспект був і лишається важливим фактором впливу на розвиток *acquis* у безпековій сфері у правових системах цих держав.

Не менш важливою закономірністю й чинником розвитку *acquis* ЄС на рівні ЄС і його подальшого розвитку на рівні Франції та Німеччини є необхідність гармонізації французько-німецької позиції з іншими членами ЄС та пошук компромісу, прийняттого для всіх. Як підтвердження цього можна навести спроби щодо розвитку *acquis* ЄС у безпековій сфері. Так, «Е. Макрон продовжує просувати ідеї реформування ЄС та посилення незалежної безпекової складової в діяльності Союзу. Утім, його проекти знаходять лише часткову підтримку й узгоджуються з імперативом співпраці європейських збройних сил з НАТО як з основною організацією трансатлантичного безпекового співробітництва» (Мітрофанова, 2021, с. 113–114).

На сучасному етапі існують загальні вимоги щодо законодавства держав – членів ЄС. У Доповіді Венеціанської комісії «Гармонізація національного законодавства з *acquis commu-*

nautaire» авторства професорки Т. Капети наголошується, що «законодавство держав-членів не може суперечити законодавству ЄС. У цьому сенсі первинне право ЄС є обмеженням для національного законодавця. Будь-яке нове законодавство, прийняте у державі – члені ЄС, незалежно від того, прийнятий у процесі транспонування норми ЄС (наприклад, Директиви) або незалежно від будь-якої вимоги права ЄС, не може суперечити Договору чи загальним принципам ЄС... право ЄС безпосередньо застосовується в правових системах держав-членів (так звана доктрина прямої дії) і погоджується як пріоритетне (так звана доктрина верховенства). Як наслідок дії цих конституційних доктрин на практиці національні правові норми, які суперечать нормам ЄС, не можуть бути застосовані органами держави, чи то національними судами, чи то адміністраціями» (п. 2.1.3. Доповіді)¹. При цьому «вторинне право охоплює всі акти, які інституції ЄС можуть прийняти на основі повноважень, переданих ЄС державами-членами та описаних в Установчих договорах. Це всі акти, перелічені в статті 288 ToFEU та всіх міжнародних угодах, які ЄС може прийняти на підставі Установчих договорів... Ці норми мають відповідати первинному праву» (п. 2.2. Доповіді)².

Франція та Німеччина як держави – члени ЄС несуть однакошу відповідальність як за збереження спільної правової спадщини ЄС, так і за забезпечення повноцінного впровадження у своїх правових системах *acquis*. Водночас розвиток *acquis* ЄС у Франції та Німеччині залежить від рівня (ступеня, інтенсивності та глибини) імплементації його складових на рівні правових систем цих держав. І розкриттю цього аспекту сприяє звернення до механізмів здійснення контролю за цим процесом з боку інститутів ЄС. Відповідний моніторинг щодо здійснення державами – членами ЄС імплементації *acquis* покладений на Європейську

¹ Report of Venice Commission “Harmonisation of National Legislation with the Acquis Communautaire” by Professor Tamara Capeta. Strasbourg, 1st July 2010 CDL-UDT(2010)017. Pp. 3, 5. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-UDT\(2010\)017-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-UDT(2010)017-e) (дата звернення: 05.06.2024).

² Report of Venice Commission “Harmonisation of National Legislation with the Acquis Communautaire” by Professor Tamara Capeta. Strasbourg, 1st July 2010 CDL-UDT(2010)017. Pp. 3, 5. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-UDT\(2010\)017-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-UDT(2010)017-e) (дата звернення: 05.06.2024).

Комісію, яка вживає заходів для забезпечення своєчасної та повної реалізації директив ЄС. Спираючись на відповідні документи Європейської Комісії з цього питання, можна констатувати, що Франція більш повільно, аніж Німеччина, імплементує у свою правову систему деякі складові *acquis* ЄС, що логічно зумовлює різну швидкість у розвитку *acquis* ЄС у цих державах.

Так, 25 січня 2024 р. Європейською Комісією в листі «Комісія вживає заходів для забезпечення своєчасної та повної транспозиції європейських директив, включаючи три заходи, спрямовані на Францію» було констатовано затримку імплементації державами – членами ЄС у національні законодавства 11 директив ЄС у сферах охорони здоров'я, юстиції, клімату, внутрішнього ринку та малих і середніх підприємств, оподаткування та митного союзу, внутрішніх справ та оподаткування з огляду на вплив терміну їхньої імплементації та відсутність повідомлення про національні заходи щодо завершення цього процесу. Зокрема, було наголошено, що Франція ще не оголосила про повну транспозицію в національне законодавство трьох директив, зокрема Директиви про систему торгівлі викидами Європейського Союзу (EU ETS), створену Директивою 2003/87/ЄС, і переглянуті правила ЄС ETS, застосовні до авіаційного сектору (Директива (EU) 2023/958); Директиви (ЄС) 2021/1883 про європейську блакитну картку (яка встановлює умови в'їзду та проживання висококваліфікованих громадян третіх країн, які приїжджають жити та працювати в Європейський Союз, а її правила передбачає більш гнучкі умови вступу, посилені права та можливість легшого переїзду та роботи між країнами – членами ЄС); Директиви (ЄС) 2021/2167 про кредитні установи і споживачів кредитів (директива PNP)¹. У межах такого контролю Франція була попереджена про наявність двомісячного терміну для надання відповіді на офіційні листи Європейській Комісії з цього приводу та завершення транспозиції зазначених складових *acquis* ЄС у національне законодавство Франції, невиконання чого може

викликати прийняття Комісією рішення про надання обґрунтованих висновків.

Загалом між державами – членами ЄС та власне ЄС нерідко виникають спори щодо перебігу розвитку ними окремих *acquis* ЄС. Відповідно, і судова практика ЄС має достатній досвід щодо розгляду та вирішення таких спорів. Таким, наприклад, є Рішення Суду ЄС, винесене 15 квітня 2010 р. у справі C-64/09 за позовом за ст. 226 Договору про заснування ЄС про невиконання зобов'язань, поданим у 2009 році Європейською Комісією до Французької Республіки у зв'язку з незгодою останньої з тлумаченням Директиви 2000/53 щодо функціонування очисних закладів, якою, на думку Франції, «законодавчий орган Союзу не мав на меті зобов'язувати всі очисні заклади приймати транспортні засоби, що вийшли з експлуатації, шляхом виплати їм компенсації» (п. 43 Рішення Суду)². Нагадаємо, що питанням навколишнього середовища присвячена глава 27 *acquis* ЄС, яка нині складається з більш ніж 300 нормативно-правових актів, а основна мета ЄС у цій сфері – сприяння сталому розвитку та захисту навколишнього середовища для нинішніх і майбутніх поколінь.

Особливо цікавими у контексті тематики нашого дослідження виглядають правові позиції та висновки Суду ЄС у цій справі, покладені в основу рішення щодо транспозиції *acquis* ЄС у законодавство Франції. Так, Судом ЄС було встановлено, що «Французька Республіка вважає, що концепції “екологічно життєздатної” переробки не можна надати законодавчої ваги як юридичній» (п. 48), що «французьке законодавство запровадило суб'єктивний підхід щодо надання переваги вислову “віддати на переробку”» (п. 68), на підставі чого Суд дійшов таких висновків. По-перше, «транспозиція у французьке законодавство виразу “коли екологічно життєздатний”, використаного в статті 7(1) Директиви 2000/53, є правильною, якщо вираз “де дозволяють технічні та економічні обставини”, використаний у статті 7(2) Указу № 2003-727, можна вважати еквівалентом першому виразу» (п. 69) і що «обидва вирази в окремих випадках вимагають окремої оцінки, яка за своєю природою

¹ La Commission prend des mesures en vue d'assurer une transposition complète et en temps voulu des directives européennes, dont 3 mesures visant la France // Comission Europeenne : офіц. сайт. 25.01.2024. URL: https://france.representation.ec.europa.eu/informations/la-commission-prend-des-mesures-en-vue-dassurer-une-transposition-complete-et-en-temps-voulu-des-2024-01-25_fr (дата звернення: 05.06.2024).

² Judgment of the Court (First Chamber) of 15 April 2010. European Commission v French Republic. Failure of a Member State to fulfil obligations – Directive 2000/53/EC – Articles 5(3) and (4), 6(3) and 7(1) – Defective transposition. Case C-64/09. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-UDT\(2010\)017-e_](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-UDT(2010)017-e_) (дата звернення: 05.06.2024).

вносить елемент суб'єктивності» (п. 70). При цьому Суд зазначив, що «визначаючи, що ці дві концепції мають певні загальні аспекти, зрозуміло, що вони не є рівнозначними» (п. 74), у світлі чого Суд у резолютивній частині Рішення постановив, що «не ухваливши всіх законів і правил, необхідних для забезпечення правильної та повної транспозиції статті 2.13, статті 4(2)(а), статті 5(3) і (4)..., статті 7(1) і статті 8(3) Директиви 2000/53/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 18 вересня 2000 р. щодо закінчення терміну служби транспортних засобів, Французька Республіка не виконала своїх зобов'язань згідно з цією Директивою»¹.

Окрім відмінностей у розвитку *acquis* ЄС у Франції та Німеччині через вищезазначені аспекти, ще одним фактором, який певним чином зумовлює специфіку в розвитку *acquis* у Німеччині, можна вважати її федеративний державний устрій, що гарантує її землям як суб'єктам федерації конституційно-визначений обсяг їхньої суверенної компетенції. Участь Німеччини в ЄС дозволена ч. 1 ст. 24 Конституції ФРН, якою врегульована можливість передачі законодавчим шляхом суверенних повноважень та системи колективної безпеки федерацією міжнародним установам². Однак джерелом можливих протиріч між європейськими договорами та Конституцією ФРН, зокрема в контексті розвитку *acquis* ЄС, вважалася загроза того, що європейські інституції можуть порушити основні принципи (права людини, структуру та природу держави тощо), закріплені Конституцією ФРН та визнані пріоритетними. Утім, нормами ст. 79 Основного Закону ФРН виключена можливість будь-якої модифікації цих положень, а так само захищений суверенітет земель, адже Європейські договори ратифікуються Бундестагом і Бундесратом, що забезпечує можливість здійснення останнім тиску на федеральний уряд у європейських справах на основі права голосу при вирішенні зовнішньополітичних проблем

¹ Judgment of the Court (First Chamber) of 15 April 2010. *European Commission v French Republic. Failure of a Member State to fulfil obligations – Directive 2000/53/EC – Articles 5(3) and (4), 6(3) and 7(1) – Defective transposition. Case C-64/09*. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-UDT\(2010\)017-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-UDT(2010)017-e) (дата звернення: 05.06.2024).

² Basic Law for the Federal Republic of Germany, adopted by the Parliamentary Council on 8 May 1949 // Federal Ministry of Justice : офіц. сайт. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html (дата звернення: 05.06.2024).

та в разі спроби впливу на їх компетенцію. Це, зокрема, передбачене Угодою Ліндау 1957 р.³ між Федерацією (Бундом) і землями, у якій закріплено, що «для міжнародних договорів необхідно отримати згоду земель у сферах виключної компетенції земель створити зобов'язання з боку Федерації або землі (ст. 3 (2))», що, як наголошують дослідники проблематики складнощів імплементації міжнародного права в національну школу, виступає запорукою дотримання приписів національної конституції при рецесії права ЄС (Freier, Ulrike Thams, Wermke, 2024, p. 92).

Відмінним є процес становлення й розвитку *acquis communautaire* у Швейцарії, що в цілому зумовлено перебігом історії відносин між ЄС та цією країною, яка розкрита достатньою мірою у відповідних джерелах (Schwok, 2009; Goetschel, 2003; Levrat, Schwok, 2001). На відміну від Франції та Німеччини, Швейцарія, яка не брала участі у створенні Європейських спільнот, так і не стала членом ЄС (на швейцарському референдумі 1992 р. питання щодо приєднання до Європейського економічного простору було відхилено, і Швейцарія у 2016 р. офіційно відкликала заявку на членство в ЄС), обмежуючись статусом асоційованої держави. Загалом більшість угод про асоціацію та партнерство між ЄС та іншими країнами містять положення про зближення законодавства третіх країн з *acquis*. Як вже зазначалося, зміст поняття «*acquis*» у зовнішніх угодах ЄС змінюється залежно від цілей цих угод. Так, наприклад, «держави, що ведуть переговори про вступ до ЄС, повинні забезпечити імплементацію всього обсягу «*acquis* вступу». Держави, які здійснюють процес добровільної гармонізації національного законодавства відповідно до законодавства ЄС, повинні визначити обсяг секторального *acquis*, який потрібно імплементувати у їх національне законодавство» (Петров, 2012а, с. 68). Розуміння цієї диференціації є важливим для визначення засад, на яких відбувається розвиток *acquis* ЄС у правовій системі Швейцарії.

Економічні відносини між ЄЕС та Швейцарією з 1972 р. були врегульовані Угодою про зону вільної торгівлі між ЄЕС та Швейцарією⁴, а

³ Lindauer Abkommen. 1957 // lexexakt.de : сайт. URL: <https://www.lexexakt.de/index.php/glossar/lindauerabkommtext.php> (дата звернення: 05.06.2024).

⁴ Agreement between the European Economic Community and the Swiss Confederation : done at Brussels on this 22 of July in the year 1972. *Official Journal of the European Communities*. 1972. December

також понад 100 двосторонніми договорами в різних сферах. Як альтернатива зазначеній Угоді Швейцарії було запропоновано підписати кілька секторальних угод з ЄС, які б урегулювали найбільш важливі сфери співробітництва між сторонами. Ці угоди швейцарський учений С. Брайтенмозер розглядає як *ad hoc* форму асоціації між ЄС та Швейцарією, яка наділена змістом більш глибоким, ніж асоціація в договорах з державами Центральної та Східної Європи чи з державами Середземноморського регіону, проте менш глибоким, ніж асоціація в Угоді про ЄЕС (Петров, 2012а, с. 77). Головною метою секторальних угод між ЄС та Швейцарією, які є частиною як міжнародного публічного права, так і наднаціонального права ЄС, що «надають можливість асоційованій державі отримувати найбільші вигоди від асоціації з ЄС без формального членства у ЄС», є «взаємна лібералізація швейцарського ринку торгівлі та послуг в обмін на надання швейцарським юридичним та фізичним особам привілейованого доступу на внутрішній ринок ЄС» (Петров, 2012а, с. 79).

Авторитетний український дослідник феномена *acquis* ЄС Р. Петров (2012а) виокремлює два покоління таких секторальних угод між Швейцарією та ЄС, на підставі яких відбувся активний розвиток *acquis* ЄС у Швейцарії. До угод першого покоління входять сім угод, укладених у 2002 р. на підставі ст. 217 Договору про функціонування ЄС у сферах про наукове та технологічне співробітництво, про деякі аспекти державного замовлення, про взаємне визнання стандартів, про торгівлю сільськогосподарською продукцією, про повітряний транспорт, про перевезення товарів та людей автомобільним і залізничним транспортом та про свободу пересування людей. До цих угод з ініціативи ЄС було застосовано особливі умови припинення їх дії (так звані *guillotine clause*): якщо хоча б одна із секторальних угод між ЄС та Швейцарією не буде виконана або припинить свою дію, то решта секторальних угод автоматично втрачають юридичну силу з метою не дозволити Швейцарії виконувати лише ті секторальні угоди, що є вигідними для неї, та сприяти транспозиції якомога більшого обсягу *acquis communautaire* у правову систему Швейцарії.

Секторальні угоди другого покоління були підписані в жовтні 2004 р. та стосувалися

сфер торгівлі товарами, переробки сільськогосподарської продукції, охорони навколишнього середовища, статистики, боротьби з економічною злочинністю, уникнення подвійного оподаткування пенсій колишніх службовців інститутів ЄС, оподаткування депозитних вкладів, імплементації Шенгенських та Дублінських конвенцій, співробітництва у сфері наукових досліджень, медіа. На відміну від угод першого покоління, ці угоди не містять *guillotine clause*, що пояснюють як поглибленням співробітництва між ЄС та Швейцарією у сферах взаємного інтересу, так і взаємовигідним та компромісним характером цих угод (Петров, 2012а, с. 77–79). З огляду на це Р. Петров (2012а, с. 79–81) зробив висновок, що Швейцарія отримала можливість імплементувати релевантний *acquis communautaire* з певними винятками (так, після приєднання до Шенгенських конвенцій країна зберегла право своїх банків на конфіденційність інформації щодо ухилення їхніх клієнтів від сплати національних податків), а щодо окремих секторальних угод взяла на себе зобов'язання імплементувати весь обсяг релевантного *acquis*, що був прийнятий не лише до, а й після підписання цієї угоди. Релевантний *acquis* включає також будь-які положення секторальних угод, які еквівалентні чи ідентичні *acquis* ЄС. Як зазначив із цього приводу С. Брайтенмозер (2003, рр. 1145–1146), згідно з рішеннями Суду ЄС та швейцарських судів положення секторальних угод між ЄС та Швейцарією мають пряму дію у правових системах ЄС та Швейцарії лише за умови, що ці положення є чіткими та зрозумілими й містять права та зобов'язання.

Специфіку політико-правового механізму сприйняття *acquis* ЄС Швейцарією як асоційованою державою, що відрізняється процесом розвитку *acquis* від Франції та Німеччини як держав – членів ЄС, можна проілюструвати на прикладі становлення *acquis* Шенгену. Щодо Франції та Німеччини, то ними разом із п'ятьма іншими європейськими державами в 1985 р. була підписана Шенгенська угода (Договір про скасування паспортного митного контролю між країнами Європейського Союзу), згідно з якою ці країни погодилися поступово скасовувати контроль на спільних кордонах і запроваджувати свободу пересування для всіх громадян країн ЄС, які підписали цю угоду, інших держав-членів та громадян третіх країн. Ними ж у 1990 р. була підписана Шенгенська конвенція, в якій викладено заходи та гарантії щодо запровадження свободи пересування на доповнення відповідних внутрішніх заходів. Вищезазначені Договір і Конвенція разом із

31. L 300. Pp. 191–282 // EUR-Lex : сайт. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A21972A0722%2803%29> (дата звернення: 07.06.2024).

деклараціями та рішеннями, ухваленими Шенгенською виконавчою радою, утворили так званий Шенгенський доробок, який Протоколом до Амстердамського договору (1997) внесений у договори ЄС, тобто став складовою *acquis* ЄС з усіма процедурними правилами прийняття спільних рішень у цій сфері.

Щодо Швейцарії, то між нею та ЄС у 2004 р. була укладена угода про асоціацію з імплементацією, застосуванням і розвитком *acquis* Шенгену, якою було створено Спільний комітет за участю представників уряду Швейцарії та інших асоційованих держав, Ради ЄС та Комісії Європейських Співтовариств. Участь у Спільному комітеті дає асоційованим державам можливість своєчасно порушувати будь-які питання щодо розвитку *acquis* Шенгенської зони, які мають бути прийняті та впроваджені ними. Після обговорення у Спільному комітеті заходи, вжиті для розвитку Шенгенського *acquis*, ухвалюються Радою ЄС та Європейським Парламентом відповідно до процедури прийняття рішень, передбаченої Договорами щодо утворення ЄС. Таким чином, як наголошує Комісія Європейських Співтовариств у Пропозиції щодо рішення Ради щодо участі у роботі комітетів, що допомагають Європейській Комісії при здійсненні своїх виконавчих повноважень у сфері імплементації, застосування та розвитку Шенгенського *acquis*, асоційовані держави беруть участь у процесі розвитку, але не в процесі прийняття рішень¹.

Крім того, відмінність у процесі розвитку *acquis* ЄС між Францією і Німеччиною, з одного боку, та Швейцарією – з другого, проявляється насамперед через механізм та наслідки імплементації нового *acquis* ЄС. Так, на відміну від Угоди про Європейський економічний простір (далі – ЄЕП) 1992 р., у секторальних угодах між ЄС та Швейцарією не передбачена можливість імплементації нового *acquis communautaire* за допомогою процедури гомогенності. Це пояснюється різницею в обсязі компетенції Спільного комітету ЄЕП та Спільного комітету ЄС та Швейцарії: на відміну від компетенції першого, Спільний комітет ЄС та Швейцарії може прийняти рішення про імплементацію нового релевантного *acquis communautaire* виключно шляхом одностайного узгодження (що, наприклад, передбачено нормами ст. 6 Угоди між ЄС та Швейцарією про повітряний транс-

порт і ст. 14 Угоди між ЄС та Швейцарією про вільне пересування людей) (Петров, 2012а, с. 80). Так само, С. Брайтенмозер (2003, р. 1164) зазначає, що оскільки нова судова практика Суду ЄС не є обов'язковою для Швейцарії та просто може бути взята до уваги Швейцарією, Спільний комітет ЄС та Швейцарії повинен втілити важливе та відповідальне завдання добору таких елементів *acquis communautaire*, які категорично необхідні для належного функціонування секторальних угод. Водночас спільним у розвитку *acquis* у Франції та Німеччині (згідно з Угодою про ЄЕП) та секторальними угодами між ЄС та Швейцарією є те, що подібно до додатків до Угоди про ЄЕП, додатки до секторальних угод між ЄС та Швейцарією складені таким чином, щоб зберегти ієрархію елементів *acquis communautaire*, які повинні бути застосовані Швейцарією: обов'язкові норми *acquis communautaire* містяться в розділі «застосовувані акти», його м'які норми – у розділах «рекомендовані акти» (Петров, 2012а, с. 80).

На останок зазначимо, що головною метою ЄЕС, як зазначено в преамбулі Договору про ЄЕС, було «збереження миру і свободи та закладання основи все більш тісного союзу між народами Європи». Збалансоване економічне зростання у світлі ст. 2 оригінального тексту Римського договору 1957 р. мало бути досягнуто за допомогою створення митного союзу з єдиним зовнішнім тарифом, загальної політики для сільського господарства, транспорту та торгівлі, включаючи стандартизацію та розширення ЄС на решту Європи. При цьому з огляду на розуміння вразливості бідного населення перед комуністичною ідеологією на рівні ЄЕП було поставлено мету щодо зростання добробуту населення в усіх державах – її членах, а Європейський соціальний фонд був реалізований на користь працівників, які втратили роботу. Таким чином, концептуальну основу ЄЕС становили ідеї лібералізму і вільного ринку, з одного боку, та соціальноорієнтованої економіки – з другого. У Франції, Німеччині та Швейцарії це відобразилося здійсненням реформ на основі моделі соціально-орієнтованої ринкової економіки (Жук, 2023; Малуґа, 2019). Таким чином, подальший розвиток *acquis communautaire* у цих трьох країнах відбувався на фундаменті, концептуальною основою якого було поєднання цінностей ринкової лібералізму та соціального забезпечення, що і є тим найбільшим спільним, що об'єднує процес розвитку *acquis* у Франції, Німеччині та Швейцарії.

ВИСНОВКИ. Становлення *acquis communautaire* відбувалося в процесі створення за

¹ Commission des Communautés Europeennes. 2009/0606 final/30.10.2009 // eur-lex : сайт. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52009PC0606> (дата звернення: 06.06.2024).

участю Франції та Німеччини Європейських спільнот у 1950-х рр. на основі поєднання ліберально-ринкових та загальносоціальних цінностей, а його розвиток – у процесі напрацювання засад механізму ухвалення спільної європейської політики.

Основними закономірностями становлення та розвитку *acquis communautaire* у Франції, Німеччині й Швейцарії є, з одного боку, узгодження суперечностей та знаходження компромісного рішення між Францією та Німеччиною в усіх сферах спільної європейської політики, а з другого – необхідність гармонізації їхньої позиції з іншими членами ЄС та пошук компромісу, прийняттого для всіх.

Подібності між становленням і розвитком *acquis communautaire* у Франції та Німеччині пояснюються їхньою однаковою участю в утворенні Європейських Співтовариств та формуванні засад *acquis*, його однаковою правовою джерельною базою, однаковим правовим статусом в ЄС та співучастю в процесі розвитку *acquis communautaire*, а відмінності – різницею мотивів та цілей цих держав в окресленому процесі, їхніх позицій в окремих сферах спільної європейської політики та їхньої юридико-процедурної активності щодо імплементації *acquis* у свої національні законодавства,

федеративною формою державного устрою Німеччини.

Специфіка у становленні та розвитку *acquis* ЄС у Швейцарії зумовлена її статусом асоційованої держави ЄС (у формі *ad hoc* асоціації з ЄС), який передбачає можливість імплементації нею релевантного *acquis* ЄС з певними винятками на основі секторальних угод між нею та ЄС.

Відмінності у становленні та розвитку *acquis* між Францією та Німеччиною, з одного боку, та Швейцарією – з другого, розкриваються через механізм та наслідки імплементації нового *acquis* ЄС: Швейцарія як асоційована держава бере участь у процесі розвитку, але не в процесі прийняття рішень, як на те мають право країни – члени ЄС.

Спільним у розвитку *acquis* ЄС для всіх цих країн є поєднання ринково-ліберальних та загальносоціальних цінностей та реалізація в цих державах моделі соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Перспективним напрямом подальшого наукового розвитку цієї проблематики вбачається здійснення порівняльно-правового аналізу розвитку *acquis communautaire* в обраних країнах за критеріями окремих сфер спільної європейської політики, відображених у 35 главах *acquis*.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Дір І. Ю. Основні характеристики «Acquis communautaire» Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. № 78, т. 2. С. 348–355. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.56>.
2. Жук Н. А. Концептуалізація повоєнної держави: економіко-теоретичні, політико-правові та концептні засади реконструкції ФРН у «нульові роки». *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2023. Вип. 46. С. 80–102.
3. Кондратюк С. Європейська політика об'єднаної Німеччини. Київ : Профі, 2008. 264 с.
4. Малюга Л. Ю. Теоретико-правові основи адаптації соціального законодавства України до законодавства Європейського Союзу : монографія. Херсон : Гельветика, 2019. 406 с.
5. Мітрофанова О. О. Досвід та особливості узгодження суперечностей між Німеччиною та Францією. *Проблеми всесвітньої історії*. 2021. № 3 (15). С. 106–124. DOI: <http://doi.org/10.46869/2707-6776-2021-15-5>.
6. Петров Р. А. «Acquis вступу» як складова феномену права Європейського Союзу. *Європейське право*. 2012б. № 1. С. 54–66.
7. Петров Р. А. Транспозиція «acquis» Європейського Союзу у правові системи третіх країн : монографія. Київ : Істина, 2012а. 384 с.
8. Право Європейського Союзу : підручник / Р. А. Петров (кер. авт. кол.), А. О. Вакуленко, П. Ван Елсувеге та ін. ; за ред. Р. А. Петрова. Вид 9-те, змін. і допов. Харків : Право, 2019. 442 с.
9. Трихліб К. О. Зміст та обсяг *acquis communautaire* // Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8 черв. 2018 р.) / за ред. проф. Р. С. Мельника. Київ : Гельветика, 2018. С. 84–87.
10. Breitenmoser S. Sectoral Agreements Between the EC and Switzerland: Contents and Context. *Common Market Law Review*. 2003. Vol. 40, Iss. 5. Pp. 1137–1186. <https://doi.org/10.54648/cola2003051>.
11. Fjestul J. C. The evolution of European Union law: A new data set on the Acquis communautaire. *European Union Politics*. 2019. No. 4. Pp. 670–691. DOI: <https://doi.org/10.1177/1465116519842947>.
12. Freier R., Ulrike Thams U., Wermke W. Juridification and regulative failures. The complicated implementation of international law into national schools. *Journal of Education Policy*. 2024. Vol. 39, No. 1. Pp. 83–104. DOI: <https://doi.org/10.1080/02680939.2023.2217664>.

13. Goetschel L. Switzerland and European Integration: Change through Distance. *European Foreign Affairs Review*. 2003. Vol. 8. Pp. 313–330.
14. Levrat N., Schwok R. Switzerland's Relations with the EU after the Adoption of the Seven Bilateral Agreements. *European Foreign Affairs Review*. 2001. Vol. 6, Iss. 3. Pp. 335–354. DOI: <http://doi.org/10.54648/383251>.
15. Schwok, R. Switzerland-European Union. An Impossible Membership? / translated from French by L. Godin-Roger. Brussels : P.I.E-Peter Lang, 2009. 155 p.

Надійшла до редакції: 07.06.2024

Прийнята до опублікування: 17.09.2024

REFERENCES

1. Breitenmoser, S. (2003). Sectoral Agreements Between the EC and Switzerland: Contents and Context. *Common Market Law Review*, 40(5), 1137–1186. <https://doi.org/10.54648/cola2003051/>
2. Dir, I. Yu. (2023). Main characteristics of the «Acquis communautaire» of the European Union. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 78(2), 348–355. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.56>.
3. Fjestul, J. C. (2019). The evolution of European Union law: A new data set on the Acquis communautaire. *European Union Politics*, 4, 670–691. <https://doi.org/10.1177/1465116519842947>.
4. Freier, R., Ulrike Thams, U., & Wermke, W. (2024). Juridification and regulative failures. The complicated implementation of international law into national schools. *Journal of Education Policy*, 39(1), 83–104. <https://doi.org/10.1080/02680939.2023.2217664>.
5. Goetschel, L. (2003). Switzerland and European Integration: Change through Distance. *European Foreign Affairs Review*, 8, 313–330.
6. Kondratiuk, S. (2008). *European policy of united Germany*. Profi.
7. Levrat, N., & Schwok, R. (2001). Switzerland's Relations with the EU after the Adoption of the Seven Bilateral Agreements. *European Foreign Affairs Review*, 6(3), 335–354. <http://doi.org/10.54648/383251>.
8. Maliuha, L. Yu. (2019). *Theoretical and legal bases of adaptation of the social legislation of Ukraine to the legislation of the European Union*. Helvetyka.
9. Mitrofanova, O. O. (2021). Experience and Peculiarities of Reconciliation of Contradictions between Germany and France. *Problems of World History*, 3(15), 106–124. <http://doi.org/10.46869/2707-6776-2021-15-5>.
10. Petrov, R. A. (2012a). *Transposition of the “acquis” of the European Union into the legal systems of third countries*. Truth.
11. Petrov, R. A. (2012b). “Accession acquis” as a component of the phenomenon of European Union law. *European Law*, 1, 54–66.
12. Petrov, R. A., Vakulenko, A. O., Van Elsuvehe P. et al. (2019). *Law of the European Union* (R. A. Petrov, Ed.). Right.
13. Schwok, R. (2009). *Switzerland-European Union. An Impossible Membership?* (L. Godin-Roger, Trans.). P.I.E-Peter Lang.
14. Trykhlіb, K. O. (2018, June 8). *Content and scope of the acquis communautaire* [Conference presentation abstract]. International Scientific and Practical Conference “Theory and practice of adapting Ukrainian legislation to EU legislation”, Kyiv, Ukraine.
15. Zhuk, N. A. (2023). Conceptualization of the post-war state: economic-theoretical, political-legal and conceptual foundations of the reconstruction of the Federal Republic of Germany in the “zero years”. *State Construction and Local Self-Government*, 46, 80–102.

Received the editorial office: 7 June 2024

Accepted for publication: 17 September 2024

NATALIIA OLEHIVNA RASTORHUIEVA,
Kharkiv National University of Internal Affairs;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1234-2767>,
e-mail: natalina.r@i.ua

FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE ACQUIS COMMUNAUTAIRE IN FRANCE, GERMANY AND SWITZERLAND: A COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS

The article is devoted to the comparative legal analysis of the formation and development of the *acquis communautaire* in France, Germany and Switzerland with a view to identifying similarities and differences in the formation and development of the *acquis communautaire* in

countries with different legal status in the European Union. The analysis was carried out using comparative legal, formal legal, dialectical, historical and legal, hermeneutical and other methods, as well as the principles of determinism, pluralism of opinions and complexity of knowledge. On the basis of and through the disclosure of the concept of “*acquis communautaire*”, the diversity of its understanding within different approaches and the nature of this phenomenon, as well as the study of the formation of the *acquis communautaire* specifics, it is established that this process took place in the course of formation of the European Communities in the 1950s with the participation of France and Germany on the basis of a combination of liberal market and general social values, and its development took place during the elaboration of the foundations of the mechanism for adoption of a common European policy.

It is found that the patterns of formation and development of the *acquis communautaire* in France, Germany and Switzerland are overcoming contradictions and searching for compromises between France and Germany in all areas of common European policy and the need to coordinate their position with other members of the European Union.

Furthermore, the similarity of these processes in France and Germany is rooted in their participation in the creation and development of the European Communities, in the formation of the *acquis* and its identical legal sources, and the difference lies in the motives and objectives of these States, their positions in certain areas of common European policy and procedural activities related to the implementation of the *acquis* into national legislation.

At the same time, the article reveals that the specifics of formation and development of the European Union *acquis* in Switzerland are determined by its status as an associated country in the Union, which provides for the possibility of implementing the relevant *acquis* with certain exceptions on the basis of sectoral agreements between it and the European Union. The difference in the formation and development of the *acquis* between France and Germany, as well as Switzerland, is manifested in the mechanism and consequences of the implementation of the new *acquis*: Switzerland participates in the development process, but not in decision-making.

Finally, it is noted that the common feature of the development of the EU *acquis* for all these countries is a combination of market-liberal and general social values and the introduction of a socially oriented market economy model.

Key words: *acquis communautaire, treaty, EU member state, associated state, sectoral agreements.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Расторгуєва Н. О. Становлення та розвиток *acquis communautaire* у Франції, Німеччині та Швейцарії: порівняльно-правовий аналіз. *Право і безпека*. 2024. № 3 (94). С. 97–108. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.09>.

Citation (APA): Rastorhuieva, N. O. (2024). Formation and development of the *Acquis Communautaire* in France, Germany and Switzerland: A comparative legal analysis. *Law and Safety*, 3(94), 97–108. <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.09>.

OLEKSANDR ANATOLIIOVYCH MORHUNOV,*Doctor of Law, Professor,**Dnipro State University of Internal Affairs, Ukraine;* <https://orcid.org/0000-0003-2259-3620>,*e-mail: mail@dduvs.in.ua***REASSESSMENT OF VIEWS ON PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW**

The scientific research is aimed at determining the forms of public administration in the field of physical culture and sports, in particular, at clarifying the peculiarities of this field in the conditions of martial law. In order to fulfill the tasks of the research, the author analyzed the forms and means of public administration in the field of physical culture and sports, determined the state of their legal regulation, taking into account the substantiated provisions regarding the need to increase the efficiency of the use of some of them in wartime conditions.

According to the results of the conducted research, it has been established that public administration in the field of physical culture and sports is the activity of public administration subjects regulated by laws and other normative legal acts, aimed at the implementation of laws and other normative legal acts, including making administrative decisions, provision of administrative services established by legislation regarding the development of physical culture and sports.

Forms of public administration in the field of physical culture and sports are systematized, in particular: issuance of normative acts of public administration in the field of physical culture and sports, their application and implementation of material and technical measures; provision of administrative services by carrying out registration, permit (licensing) and approval procedures in the field of physical culture and sports; conclusion of administrative contracts in the field of physical culture and sports regarding the delegation of management powers to local sports federations with the minimization of centralized management; implementation of public control over compliance with legislation in this area, detection, recording of violations and application of measures of legal responsibility.

It has been established that in the conditions of martial law and post-war period, there will be following most effective forms of public administration in the field of physical culture and sports: attraction of investments in the reconstruction of destroyed or damaged infrastructure; further development and investment of veteran sports and sports aimed at restoring the physical and psychological shape of military personnel, involving the military in the sports movement and reviving the country on the international arena, as well as simplifying the system of providing administrative services in the specified areas.

Key words: *administrative and legal relations, public administration, public administration in the field of physical culture and sports, administrative services, administrative procedures, administrative responsibility.*

Original article

INTRODUCTION. Physical culture and sports are quite logically included among the priority vectors of the movement for the introduction of European living standards in Ukraine and Ukraine's rise to a leading position in the world. At the same time, the introduction of a legal regime of martial law in Ukraine poses new challenges to Ukrainian society, which arise for the first time in the 30-year history of the existence of modern independent Ukraine and lead to the application of critical norms (not inherent in the normal development of the state), the implementation of which can, due to the limitation of certain rights of citizens, ensure proper defense capability of the country, create opportunities to repel armed ag-

gression and ensure the constitutional rights of citizens, including the realization of their rights in the field of physical culture and sports, and regulates social relations in creating conditions for the development of physical culture and sports¹. Starting from 2014, from the moment when the territorial integrity of Ukraine was violated by the armed invasion of Russia and until today and even after the end of the war, the issue of the development of physical culture and sports as the key to a

¹ President of Ukraine. (2022). *On the implementation of martial law in Ukraine* (Decree No. 64/2022). <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

healthy nation in which a healthy lifestyle is cultivated and proper conditions for playing sports are created and will remain urgent. For the purpose of self-realization of the individual, as well as representation of Ukraine on the international sports arena. One can talk about the recognition of Ukrainians on the international sports arena and their achievements for a long time, but a vivid example of the unity of our nation during the war is the winning of the Ukrainian national team 2nd place at the Paralympic Games in Beijing in 2022, the most difficult year in our recent history with the largest number of medals of various types, which were obtained at the highest level of world sports competitions and achievements¹. The quality of the development of physical education and sports is directly related to the effectiveness of public administration in the field of physical education and sports in Ukraine, even in the conditions of martial law, when huge amounts of budget allocations go to ensure the defense capability of Ukraine and the liberation of temporarily occupied territories. In this regard, the issues of accumulation and development of effective forms of public administration in the field of physical culture and sports in Ukraine in war conditions do not lose their relevance and require scientific generalization, which is the goal of scientific research within the scope of this article.

PURPOSE AND OBJECTIVES OF THE RESEARCH. The purpose of the article is to highlight and research the effective forms of public administration in the field of physical culture and sports in Ukraine under the martial law.

In order to achieve the defined goal, the author set the following research tasks:

- to clarify the forms and means of public administration in the field of physical culture and sports;
- to determine the state of their legal regulation and substantiation of the provisions on increasing the effectiveness of the application of some of them in wartime conditions;
- to determine the most effective forms of public administration in the field of physical culture and sports in the conditions of martial law and the post-war period.

METHODOLOGY. Based on the defined purpose and set objectives of the research, the author chose a comprehensive approach to the applica-

tion of scientific research methods. The presentation of scientific material is carried out taking into account both general and specific features of the field of administrative law. It is through the prism of this that the author determined the forms and means of public administration in the field of physical culture and sports, as well as determined the most effective forms of public administration in the field of physical culture and sports in the conditions of martial law and the post-war period.

The methodological basis of the study is the dialectical method, the application of which made it possible to comprehensively reveal the nature of “public administration in the field of physical culture and sports” as a form of exercising power and providing high-quality administrative services in this field. The formal legal method was used to establish the content of legal norms and analyze the practice of their application in the specified area. The application of the formal-logical method became the basis for identifying shortcomings in the national legislation and making proposals for its improvement.

RESULTS AND DISCUSSION. General approaches to understanding the methodology of public administration research were laid by such domestic scientist as V. Sokurenko (2016), who understands such a methodology, in particular in the field of defense, as “a set of cognitive methods and techniques, thanks to which special research tasks related to research are solved specifics of the activities of the relevant subjects in terms of their performance of functions aimed at the realization of public interest in the sphere of defense in Ukraine”.

I. Kovalov (2017) considers the content of physical training of law enforcement agencies in Ukraine “as a necessary condition for serving in law enforcement agencies and an element of personal security of law enforcement officers”.

According to A. Komziuk (2017), one of the main formal arguments in favor of using the term “public administration” is the need to use world experience and the term “public administration”, which is popular abroad, which supposedly translates exactly as “public administration”.

In turn, O. Muzychuk and K. Bugaychuk (2023) noted that “the processes of European integration and the introduction of the categories ‘public management’ and ‘public administration’ actualize the need to develop effective mechanisms for restructuring the essence of the activities of state authorities in the context of the latest understanding of the management of such activities in various spheres of public life”.

In general, the term “public administration” is not new for domestic scientific thought, while it

¹ Moroz, Ye. (2022, March 13). *Ukraine took second place in the medal tally of the 2022 Paralympics. This is the best result in the history.* Community Sport. <https://suspilne.media/sport/217003-ukraina-posila-druga-misce-u-medalnomu-zaliku-paralimpiadi-2022-ce-najkrasij-rezultat-v-istorii>.

should be noted that a unified approach to determining the place of public administration among other related categories has not yet been formed in scientific circles. The opinions of scientists investigating the phenomenon of “public administration” boil down to the fact that changing the name of the terminological definition of a separate concept will leave its essence unchanged. Therefore, it is important that when the term public administration and public administration were replaced, the meaning of the latter acquired a significant update and expanded interpretation, in which it covers not only management by state power, but also management by communities (Bugaychuk, 2017; Sokurenko, 2016; Dzhafarova, Shatrava, 2022).

In previous studies, it was established that “public administration in the field of physical culture and sports should be considered professional politically impartial activity in public service positions in state and local self-government bodies within their competence for the practical implementation of tasks and functions of the state to improve the standard of living and health population, spreading mass sports and increasing physical activity, maintaining a healthy lifestyle, improving Ukraine’s performance in sports competitions” (Morhunov, 2020). However, over time, taking into account the thorough analysis of this issue and the need to adapt legal principles to the human-centered model of state building in which subjects of power (public administration) are created and exercise their powers to provide administrative services, the content of public administration has been rethought in this field. Today, we believe that public administration in the field of physical culture and sports is the activity of public administration subjects regulated by laws and other legal acts, aimed at the implementation of laws and other legal acts, including by making administrative decisions, providing administrative services established by law regarding the development of physical culture and sports.

Undoubtedly, the content of the public administration of physical culture and sports in Ukraine is changing taking into account current trends in the development of administrative law in Ukraine and deepening European integration with a view to Ukraine’s EU membership. Nowadays, scholars, civil servants, politicians and other subjects of administrative legal relations are increasingly replacing the concept of “public (state) administration” with the concept of “public administration”, which broadens the essence of management and removes it exclusively from the influence of state bodies and shifts this vector towards the possibility of direct managerial influ-

ence by the public, at least in the form of public control over the activities of a particular sphere of public relations.

Taking into account the above, it is considered necessary to reveal the essence of public administration in the field of physical culture and sports through the analysis of its forms. To fulfill this task, within the framework of the study, it is advisable to consider the theoretical and legal doctrines of the essence of the forms of public administration. For example, V. Kolpakov (2012) understands the form of public administration as “the outwardly expressed action of public administration subjects, which is carried out within the framework of their competence to fulfill the tasks set before them and entails certain consequences”.

O. Kuzmenko (2017) singles out the following features of forms of public administration: “there is a way of external expression of the activity of public administration and its officials; depend on the content of the competence of the public administration; caused by the implementation of tasks and functions of subjects of authority (fulfillment of administrative obligations) within their competence; in most cases require legal regulation; the choice of forms of activity is determined by the specifics of the goal, determines the most effective option of activity; entail certain consequences”.

The classification of forms of public administration is quite broad, revealed in the works of other leading administrative scientists (Averianov et al., 2004; Bytiak, 2007; Kolomiets et al., 2011; Kolpakov et al., 2012; Paterylo, 2015; Prymakov, 2022).

In the scientific literature, there are quite different grounds for classifying forms of public administration, namely: 1) according to the degree of legal expression i.e. basic (issuance of legal acts), derivative (registration, licensing, supervisory, preventive, security actions, etc;) 2) according to the results achieved i.e. positive regulation (approval of development programmes for the territories of settlements), application of administrative coercion measures; 3) according to the focus i.e. external, internal; 4) according to the circle of persons they apply to i.e. mandatory, addressed to specific persons; 5) according to the nature and methods of resolving issues of competence referred to as procedural (e.g., preparation and adoption of an administrative act), as well as proceeding (issuance of a resolution on imposition of a fine); 6) according to the conditions of application referred to as normal conditions of public life and state of emergency; 7) according to the legal content referred to as binding, prohibiting, and permissive.

In the legal literature, there are other grounds for classifying forms of public administration, but

two classifications are the most common: “firstly, according to the meaning of the consequences that arise as a result of the use of one or another form (presence of legal effect); secondly, by the degree of legal regulation of the process of their application” (Halunko et al., 2018).

According to the significance of the consequences arising from the use of forms, the following are distinguished: a) legal forms of public administration; b) illegal forms of public administration.

Legal forms include forms, the use of which causes the emergence of legal consequences, namely: legal facts, administrative-legal relations, application of coercive measures, etc. Non-legal forms include forms that do not have a direct legal significance and do not cause the emergence of administrative-legal relations and precede legal ones (conducting an audit as a result of which a legal act is issued), or are used after them (a meeting on the implementation of a legal act).

According to the degree of legal regulation, the following “forms of public administration” are distinguished: 1) establishment of legal norms (issuance of normative acts of public administration); 2) application of legal norms (issuance of non-normative acts of public administration, acts of application of legal norms); 3) conclusion of administrative contracts; 4) implementation of registration and other legally significant actions; 5) implementation of organizational actions; 6) implementation of material and technical operations” (Myroniuk R., Myromiuk S., Kuntsevych Yu., 2021). The first four forms are legal, the rest are illegal. Such division of public administration forms provides the most complete reflection of public administration activities, their breadth and specificity (Morhunov et al., 2023).

A slightly different approach to the selection of forms of public administration exists in the permanent European administrative and legal doctrine. Thus, R. Melnyk (2014) and J. Pudelka (2019) note that in the “administrative law of the Federal Republic of Germany, the following forms of public administration are distinguished: 1) interventionist public administration; 2) favorable public administration; 3) providing public administration”.

According to professor R. Melnyk (2014): “facilitative public administration is aimed at assisting private individuals in the realization of their rights, freedoms and satisfaction of legitimate interests, and is related to the provision of services, permits, benefits, certificates, etc. by subjects of public administration to private individuals, which is often formalized by the issuance of a facilitating administrative act”, in contrast to this: “intrusive public administration, associated with the restriction of the rights, freedoms and legiti-

mate interests of a private person, which manifests itself in the imposition of duties on him/her, the formulation of prohibitions, the restriction of rights and freedoms”.

According to V. Parkheta (2021): “probably, this idea was the basis of the new Law of Ukraine ‘On the National Police’, which establishes the category of ‘police service’, which is provided by the police in the following areas: 1) ensuring public safety and order; 2) protection of human rights and freedoms, as well as the interests of society and the state; 3) combating crime; 4) providing, within the limits defined by law, assistance services to persons who, for personal, economic, social reasons or as a result of emergency situations, need such assistance”.

Evidently, supportive public administration related to ensuring the normal (full-fledged) existence of society is aimed at providing water, heat, electricity, information, educational, medical and other services. This may also include the activities of public administration entities in the development of sports infrastructure facilities (sports grounds, stadiums, sports arenas and halls, etc.). The peculiarity of this form of public administration is that it can be implemented through the use of both administrative-legal (administrative act, administrative contract, etc.) and private-law instruments (economic or civil deeds, etc.), the latter of which are already subject to the regulatory influence of private law norms.

We have considered various approaches to distinguishing the criteria for the division of forms of public administration based on their systematisation and comparison and consider it appropriate to distinguish the following forms of public administration in the field of physical culture and sports:

1) adoption of regulatory acts on public administration in the field of physical culture and sports;

2) issuance of non-normative acts of public administration in the field of physical culture and sports and implementation of material and technical operations;

3) conclusion of administrative contracts in the field of physical culture and sports;

4) implementation of registration, permit (licensing) and approval procedures in the field of physical culture and sports;

5) monitoring compliance with legislation in this area, identifying and recording violations and applying measures of legal responsibility;

6) each of above mentioned forms of public administration in the field of physical culture and sports requires a separate analysis and identification of ways of its development.

Summing up, it can be stated that the forms of public administration of the spheres of physical culture and sports indicate the external manifestation of a certain activity, and the methods illustrate the means and methods used or applied by the subject of such relations. The forms and methods of public administration in the spheres of physical culture and sports in Ukraine are currently evolving in line with the changes that characterise the development of public administration in the country as a whole in connection with the decentralisation and deregulation reforms and the development of e-government.

CONCLUSION. Based on the results of the conducted research, the following key conclusions can be proposed.

Firstly, we propose to understand public administration in the field of physical culture and sports as the activity of public administration entities regulated by laws and other regulatory legal acts, aimed at the implementation of laws and other regulatory legal acts, including by making administrative decisions, providing administrative services established by law regarding the development of physical culture and sports.

Secondly, having systematized the forms of public administration in the field of physical culture and sports, it is possible to distinguish the following from them:

- issuance of regulatory acts of public administration in the field of physical culture and

sports, their application and implementation of material and technical operations;

- providing administrative services by carrying out registration, permit (licensing) and approval procedures in the field of physical culture and sports;

- conclusion of administrative contracts in the field of physical culture and sports regarding the delegation of management powers to local sports federations with the minimisation of centralised management;

- implementation of public control over compliance with legislation in this area, detection, recording of violations and application of measures of legal responsibility;

- quota of mandatory (minimum) amount of time for coverage of sports events in audiovisual (electronic) media.

Thirdly, in the conditions of martial law and the post-war period, the most effective forms of public administration in the field of physical culture and sports will be: 1) attraction of investments in the reconstruction of destroyed or damaged infrastructure; 2) further development and investment in veteran sports and those sports aimed at restoring the physical and psychological shape of the military, involving the military in the sports movement and advertising the country in the international arena, simplifying the system of providing administrative services in this area.

REFERENCES

1. Averianov, V. B. (Ed.). (2004). *Administrative law of Ukraine. Academic course* (Vol. 1). Legal opinion.
2. Bugaychuk, K. L. (2017). Public administration: theoretical basics and approaches to the definition. *Law and Safety*, 3(66), 38–44.
3. Bytiak, Yu. P., Harashchuk, V. M., Diachenko, O. V. et al. (2007). *Administrative law of Ukraine* (Yu. P. Bytiak, Ed.). Yurinkom Inter.
4. Dzhafarova, O. V., & Shatrava, O. V. (2022). Administrative and legal tools of the Ministry of Internal Affairs service centers interaction with other law enforcement agencies. *Law and Safety*, 2(85), 21–29. <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.02>.
5. Halunko, V., Kolomoiets, T., Kuzmenko, O. et al. (2018). *Administrative law of Ukraine. Complete course*. OLDI-plus.
6. Kolomoiets, T. O. (Ed.). (2011). *Administrative law of Ukraine*. Truth.
7. Kolpakov, V. (2012). Concept of Forms of the Public Administration. *Administrative Law and Process*, 2(2), 43–51.
8. Kolpakov, V. K. et al. (2012). *Course of administrative law of Ukraine* (V. V. Kovalenko, Ed.). Kyiv.
9. Komziuk, A. T. (2017, June 30). *Public administration and modern doctrine of administrative law* [Conference presentation abstract]. All-Ukrainian scientific and practical conference “Modern problems of administrative law and process”, Kharkiv, Ukraine.
10. Kovalov, I. M. (2017). *Administrative and Legal Principles of Physical Training within Law Enforcement Agencies* [Candidate dissertation, Ternopil National Economic University].
11. Kuzmenko, O. V. (2017). *Administrative law. General part*. https://arm.naiu.kiev.ua/books/adm_pravo_zch/nm/lec7.html.
12. Melnyk, R. S., & Bevzenko, V. M. (2014). *General administrative law* (R. S. Melnyk, Es.). Vaite.
13. Morhunov, O. A. (2020). *Public Administration in the Physical Education and Sports Spheres in Ukraine* [Doctoral dissertation, Kharkiv National University of Internal Affairs].

14. Morhunov, O., Artemenko, I., Sobol, Ye., Bobryshova, L., & Shevchenko, S. (2023). Methodological principles of studying the essence of public administration bodies as subjects of administrative procedural law. *Cuestiones Políticas*, 41(76), 453–468.

15. Muzychuk, O. M., & Bugaychuk, K. L. (2023). Public administration under martial law: principles, features and areas of improvement. *Bulletin of Criminological Association of Ukraine*, 29(2), 200–208. <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.15>.

16. Myroniuk, R., Myroniuk, S., & Kuntsevych, Yu. (2021). Features of public administration in the field of road infrastructure in Ukraine and taking into account of EU standards for its improvement. *Philosophy, Economics and Law Review*, 1, 86–96. <https://doi.org/10.31733/2786-491X-2021-86-97>.

17. Parkheta, V. (2021). Concept and content of public administration in the field of road infrastructure. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 4, 215–222. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2021-4-215-221>.

18. Paterylo, I. V. (2015). *Administrative and Legal Tools within the Activities of Public Administration* [Doctoral dissertation, Taras Shevchenko National University of Kyiv].

19. Prymakov, K. (2022). Current approaches to understanding the tools of public administration. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 4, 188–193. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-4-188-193>.

20. Pudelka, J. (2019). *Comparative Legal Analysis of Administrative Procedures for the Settlement of Tax Disputes (Germany and Ukraine Experience)* [Doctor of philosophy dissertation, Yaroslav Mudryi National Law University].

21. Sokurenko, V. V. (2016). *Public Administration of the Defense Sphere in Ukraine* [Doctoral dissertation, Yaroslav Mudryi National Law University].

Received the editorial office: 9 June 2024

Accepted for publication: 17 September 2024

ОЛЕКСАНДР АНАТОЛІЙОВИЧ МОРГУНОВ,

доктор юридичних наук, професор,

Дніпровський державний університет внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2259-3620>,

e-mail: mail@dduvs.in.ua

ПЕРЕОЦІНКА ПОГЛЯДІВ НА ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Метою наукового дослідження є визначення форм публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту, зокрема з'ясування особливостей функціонування цієї сфери в умовах воєнного стану. Для реалізації завдань дослідження проаналізовано форми та засоби публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту, визначено стан їх правового регулювання з урахуванням обґрунтованих положень щодо необхідності підвищення ефективності використання деяких із них в умовах воєнного часу.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що публічне адміністрування у сфері фізичної культури і спорту – це врегульована законами та іншими нормативно-правовими актами діяльність суб'єктів публічної адміністрації, спрямована на виконання законів та інших нормативно-правових актів, що включає прийняття адміністративних рішень, надання адміністративних послуг, встановлених законодавством щодо розвитку фізичної культури і спорту.

Систематизовано форми публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту, серед яких виокремлено: прийняття нормативних актів публічної адміністрації у сфері фізичної культури і спорту, їх застосування та здійснення матеріально-технічних заходів; надання адміністративних послуг шляхом здійснення реєстраційних, дозвільних (ліцензійних) та погоджувальних процедур у сфері фізичної культури і спорту; укладення адміністративних договорів у сфері фізичної культури і спорту щодо делегування управлінських повноважень місцевим спортивним федераціям із мінімізацією централізованого управління; здійснення громадського контролю за дотриманням законодавства у зазначеній сфері, виявлення, фіксування порушень та застосування заходів юридичної відповідальності.

За результатами дослідження встановлено, що в умовах воєнного стану та післявоєнного періоду найбільш ефективними формами державного управління у сфері фізичної культури і спорту будуть: залучення інвестицій у відновлення зруйнованої або пошкодженої інфраструктури; інвестування та подальший розвиток ветеранського спорту і

спорту, спрямованого на відновлення фізичної та психологічної форми військовослужбовців, залучення військовослужбовців до спортивного руху та відродження країни на міжнародній арені, а також спрощення системи надання адміністративних послуг у зазначених сферах.

Ключові слова: адміністративно-правові відносини, державне управління, державне управління у сфері фізичної культури і спорту, адміністративні послуги, адміністративні процедури, адміністративна відповідальність.

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Morhunov O. A. Reassessment of views on public administration in the field of physical culture and sports in Ukraine under martial law. *Law and Safety*. 2024. No. 3 (94). Pp. 109–115. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.10>.

Citation (APA): Morhunov, O. A. (2024). Reassessment of views on public administration in the field of physical culture and sports in Ukraine under martial law. *Law and Safety*, 3(94), 109–115. <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.10>.

ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ КОЗЕНКО,

кандидат юридичних наук,
Національна академія Служби безпеки України (м. Київ),
науково-організаційний центр,
наукова лабораторія № 3;

 <https://orcid.org/0000-0001-7619-484X>,
e-mail: kozenko.lawyer@ukr.net

**КООРДИНАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ БОРотьБИ З ТЕРОРИЗМОМ,
ДІЯЛЬНІСТЬ ЯКИХ СПРЯМОВУЄТЬСЯ МІНІСТЕРСТВОМ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ В МЕЖАХ ПОВНОВАЖЕНЬ**

Сьогодні Україна перебуває в постійному стані боротьби із загрозами гібридного характеру, особливо тероризму, які виникли внаслідок агресії російської федерації. Особливо уваги вимагає проблемне питання організації та протидії такому явищу, як терористичний акт, адже нездатність правильно застосувати організаційно-управлінські рішення ключовими органами державної влади, до компетенції яких належить виявлення та припинення цих злочинних актів, не дозволяє мінімізувати їх. Тому однозначно не виникає сумнівів, що ефективність протидії таким загрозам залежить від діяльності Міжвідомчої координаційної комісії Антитерористичного центру при Службі безпеки України, яка зі свого боку регулює проведення заходів щодо виявлення й усунення причин та умов учинення терористичних актів, інших злочинів, здійснюваних із терористичною метою, оскільки тактика боротьби із цим злочином формується, зокрема, з проведення певних заходів співробітниками Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України та Державної служби України з надзвичайних ситуацій за вказівкою Міністра внутрішніх справ України. Кожен із цих органів є взаємозалежним у сфері виконання завдань у боротьбі з тероризмом, який останнім часом поширюється всією територією нашої держави та залишає сліди у вигляді зруйнованої інфраструктури й загибелі цивільного населення. Пріоритетну роль відіграють новітні ідеї з розроблення організаційно-управлінських заходів, зокрема спеціальних операцій чи заходів, спрямованих на швидке припинення терористичних актів. У статті досліджено прогалини в законодавстві та запропоновано розглянути можливість унесення змін до нього. Такі змін сприятимуть підвищенню рівня координації суб'єктів боротьби із тероризмом, які входять до складу Міжвідомчої координаційної комісії Антитерористичного центру при Службі безпеки України та діяльність яких спрямовується Міністром внутрішніх справ України, для покращення запобігання терористичній діяльності, її виявлення, припинення та мінімізації її наслідків. Правильно побудована модель може використовуватися в подальшому та продемонструвати високий і позитивний результат у протидії тероризму на території України.

Ключові слова: органи державної влади, боротьба з тероризмом, терористичний акт, Міжвідомча координаційна комісія Антитерористичного центру при Службі безпеки України, загальнодержавна система боротьби з тероризмом.

Оригінальна стаття

ВСТУП. На жаль, із розвитком нашого суспільства зростає кількість учинених терористичних актів на території України. Саме тому сьогодні силовим структурам необхідно підвищувати рівень взаємодії та виконання заходів із боротьби з тероризмом.

Створення ефективного законодавчого фундаменту для боротьби з тероризмом вимагає оновлення деяких нормативно-правових актів, які регулюють сферу координації та виконання завдань суб'єктами боротьби з тероризмом.

Насамперед привертає увагу функціонування Міжвідомчої координаційної комісії Антитерористичного центру при Службі безпеки України (далі – Комісія), адже вона створена спеціально для прийняття дієвих та швидких рішень, що неможливо без правильного розподілу організаційно-управлінських повноважень.

Отже, головна ціль нашого дослідження полягає в аналізі нормативно-правових актів України, а також розробленні пропозицій для законодавчого посилення координації деяких суб'єктів боротьби з тероризмом, які входять

до складу Комісії, а саме: Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України та Державної служби України з надзвичайних ситуацій, діяльність яких спрямовується Міністром внутрішніх справ України.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті є визначення прогалин у законодавстві, яке регулює функціонування загальнодержавної системи боротьби з тероризмом в Україні, розроблення та внесення відповідних змін до Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України, затверджене Указом Президента України від 14 квітня 1999 р. № 379, для підвищення рівня антитерористичної безпеки в державі. Досягнення поставленої мети потребує вирішення таких завдань: здійснення аналізу законодавства України у сфері боротьби з тероризмом; вивчення досвіду зарубіжних країн у зазначеній сфері; дослідження можливостей унесення змін до нормативно-правових актів для покращення виконання завдань суб'єктами боротьби з тероризмом.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ. Проблематику питань діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом досліджували чимало науковців. Зокрема, Л. М. Сукмановська (2015) вивчала систему суб'єктів боротьби з тероризмом в Україні та роль підрозділів МВС України в ній. В. В. Крутов і В. М. Форноляк (2019) розглядали загальнодержавну систему боротьби з тероризмом, а також місце та роль її суб'єктів. В. В. Маліков (2017) присвятив своє дослідження визначенню суб'єктів запобігання та протидії терористичній діяльності. Праця С. С. Кудінова (2022) присвячена такому поняттю, як державний тероризм, визначення якого не міститься в міжнародному праві, хоча такий вид тероризму є доволі небезпечним, оскільки характерною ознакою, що відрізняє його від військових злочинів, є досягнення мети, яка полягає в залякуванні об'єкта терористичного нападу: ціла держава, будь-яка організація, група осіб або окрема особа. Проте досліджень, які б розглядали питання правового статусу та удосконалення повноважень МВС України у сфері боротьби з тероризмом і пропонували зміни, які в подальшому можна реалізувати на практиці, проведено не було.

Зарубіжні науковці також не припиняють досліджувати питання тероризму. Зокрема, П. Вілкінсон (1986) вивчав питання розмежування тероризму та війни, яке є актуальним і сьогодні, акцентував увагу на сутності, стратегії і тактиці тероризму. А. МакВілсон

(1992) розробляв питання тероризму в контексті загроз у Західній Європі та Північній Америці. Проте сьогодні необхідно зробити акцент на дослідженні поширення та боротьби з тероризмом у Східній Європі, до якої входить Україна, де прояви тероризму мають місце з 2014 р.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Порівняльний метод було використано при аналізі національного законодавства, яке регулює діяльність суб'єктів боротьби з тероризмом, та вивченні впливу цих суб'єктів на мінімізацію терористичних актів. Метод аналізу став у пригоді при висвітленні діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом в умовах сьогодення, а метод узагальнення допоміг сформулювати висновки дослідження, де запропоновано розробити проєкт змін до відповідного нормативно-правового акта.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Сьогодення в Україні вимагає створення належної законодавчої бази, яка буде спрямована на боротьбу з тероризмом, тому що сучасний тероризм є дуже складним та багаторівневим явищем, а протидія йому вимагає вдосконалення законодавчої бази (Ємельянов, 2016).

Здійснення координації МВС України як суб'єктом боротьби з тероризмом у складі Комісії є основою для її функціонування та мінімізації терористичних актів.

У процесі антитерористичної діяльності органи державної влади, до компетенції яких належить боротьба з тероризмом, повинні спрямовувати свої сили на виконання завдань, поставлених перед ними, а також на правильну організацію антитерористичних заходів (Стукаліна, 2022).

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» до суб'єктів боротьби з тероризмом належать, зокрема, МВС України, Національна поліція України, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій та ін. До участі в заходах, пов'язаних із попередженням, виявленням і припиненням терористичної діяльності, за погодженням з керівниками відповідних державних органів у разі необхідності залучається також центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику¹.

¹ Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-IV // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення: 17.06.2024).

До системи МВС України входять, зокрема, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Національна гвардія України, які належать до суб'єктів боротьби з тероризмом.

Положенням про Міністерство внутрішніх справ України визначено, що воно є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади і забезпечує формування державної політики у сферах:

- забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг;
- захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;
- цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності¹.

Крім того, МВС України бере участь у боротьбі з тероризмом, організованою злочинністю, корупцією та запобігає легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

На МВС України покладено організацію й забезпечення виявлення та знешкодження вибухонебезпечних предметів, пристроїв, що використовують у терористичних цілях; забезпечення в межах повноважень, передбачених законом, ефективного використання сил і засобів Національної гвардії України під час проведення антитерористичних операцій.

Таким чином, на рівні з Антитерористичним центром при Службі безпеки України (далі – АТЦ при СБУ) ключова роль у забезпеченні взаємодії задіяних для проведення антитерористичних операцій підрозділів Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій належить МВС України.

Для отримання та вдосконалення теоретичних і практичних навичок МВС України на постійній основі бере участь у командно-штабних і тактико-спеціальних навчаннях та тренуваннях, які проводяться координацій-

ними групами при регіональних органах Служби безпеки України та організуються штабом АТЦ при СБУ².

З метою дотримання норм Положення про оперативний штаб з управління антитерористичною операцією, яке затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2023 р. № 179-3, розроблено та ухвалено Інструкцію про порядок підготовки та проведення антитерористичної операції з метою покращення взаємодії органів державної влади під час підготовки та проведення антитерористичних операцій.

Зазначене свідчить, що нормативна база для проведення антитерористичних операцій в Україні є, проте існує необхідність удосконалення певних норм законодавства для покращення взаємодії деяких органів державної влади.

На суб'єктів боротьби з тероризмом покладається забезпечення постійної готовності до застосування за призначенням сил і засобів боротьби з тероризмом, які передбачено залучати для участі у проведенні антитерористичної операції. Це досягається, зокрема, підтриманням готовності до виконання завдань за призначенням сил і засобів суб'єктів боротьби з тероризмом, належним рівнем їхнього ресурсного та інформаційного забезпечення, своєчасним приведенням у готовність до виконання завдань за призначенням таких сил і засобів за відповідним рівнем терористичних загроз.

Відповідно до Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків вказана система складається з територіальної і функціональної підсистем, які діють постійно.

До територіальної підсистеми входять координаційні групи АТЦ при регіональних органах СБУ та їх штаби.

Суб'єкти територіальної підсистеми організують діяльність щодо запобігання терористичним актам, реагування на них, їх припинення та мінімізації їх наслідків.

До функціональної підсистеми входять структурні підрозділи суб'єктів боротьби з тероризмом та Комісія³.

¹ Положення про Міністерство внутрішніх справ України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-p> (дата звернення: 17.06.2024).

² Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України : затв. Указом Президента України від 14.04.1999 № 379/99 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379/99> (дата звернення: 17.06.2024).

³ Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних

Управління функціональною підсистемою єдиної державної системи здійснюється суб'єктами боротьби з тероризмом у межах повноважень, а координація її діяльності – Комісією.

Антитерористичний центр при СБУ складається з Комісії та штабу, а також координаційних груп та їхніх штабів, які створюються при регіональних органах Служби безпеки України.

Аналогічна норма про склад АТЦ при СБУ закріплена у п. 7 Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України.

Пункт 10 вищезазначеного Положення передбачає, що Комісія:

- узгоджує концептуальні засади та проекти програм боротьби з тероризмом, рекомендації, спрямовані на вдосконалення загальнодержавної системи боротьби з тероризмом, підвищення ефективності заходів щодо виявлення й усунення причин та умов, які сприяють вчиненню терористичних актів та інших злочинів, здійснюваних з терористичною метою;

- забезпечує координацію діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом, узгоджує між міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади спільні плани запобігання терористичним проявам та їх припинення;

- узгоджує плани координаційних груп АТЦ при СБУ при регіональних органах Служби безпеки України щодо запобігання терористичним проявам та їх припинення, опрацьовує рекомендації про поєднання цих планів з планами Центру;

- розглядає пропозиції штабу АТЦ при СБУ про створення міжвідомчих тимчасових робочих, експертних груп тощо.

Комісія формується у складі керівника АТЦ при СБУ, його першого заступника та його заступників, заступників керівників суб'єктів боротьби з тероризмом, заступників керівників інших державних органів та органів місцевого самоврядування. Персональний склад Комісії, сформований за поданням керівництва суб'єктів боротьби з тероризмом та інших державних органів і органів місцевого самоврядування, затверджується керівником АТЦ при СБУ, про що невідкладно інформується Президент України.

актів та мінімізації їх наслідків : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 18.02.2016 № 92 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-p> (дата звернення: 17.06.2024).

Проведений аналіз показав, що МВС України відіграє важливу роль у проведенні антитерористичних операцій. Тому необхідно врегулювати деякі положення нормативно-правових актів для виконання завдань із боротьби з тероризмом органами державної влади, діяльність яких координується Міністром внутрішніх справ України.

Пропонуємо розглянути можливість унесення змін до Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України, затверджене Указом Президента України від 14 квітня 1999 р. № 379, за допомогою яких посилити статус Міністра внутрішніх справ України у складі Комісії.

Розглянемо детально кожен із суб'єктів боротьби з тероризмом, що входять до системи МВС України й реалізують антитерористичні заходи, та роль, яку вони відіграють.

Національна поліція як суб'єкт боротьби з тероризмом у своїй діяльності виконує, порівняно з іншими суб'єктами, безліч завдань щодо охорони публічного порядку, забезпечення публічної безпеки та багато інших, але деякі аспекти проблематики діяльності цього органу, особливо в забезпеченні національної безпеки, вимагають додаткового нормативного закріплення (Братель, 2023).

Одним із ключових завдань Національної поліції, відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію», є охорона публічного порядку та безпеки. Поняття взаємодії чітко не прописується, однак у ч. 1 ст. 11 вказується, що діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб. Так, у 2021 р. ч. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» було доповнено п. 34 (набув чинності з 1 січня 2022 р.), відповідно до якого Національна поліція здійснює у взаємодії зі Збройними Силами України, Національною гвардією України, Державною прикордонною службою України, Державною спеціальною службою транспорту, Службою безпеки України боротьбу з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника) та не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями. Окрім того, у 2022 р. ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» було доповнено п. 44, згідно з яким Національна поліція організовує взаємодію правоохоронних та інших державних органів України з Міжнародною організацією кримінальної поліції – Інтерполом, Європейським

поліцейським офісом (Європолом), а також компетентними органами інших держав з питань, що належать до сфери діяльності Інтерполу та Європолу¹.

Національна поліція, відповідно до Положення про Національну поліцію, є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України, і який реалізує державну політику у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку².

Міністерство внутрішніх справ України спільно з Національною поліцією організовує боротьбу з тероризмом шляхом забезпечення й підтримання громадської безпеки та охорони громадського порядку, участі у межах своїх повноважень у запобіганні правопорушенням терористичного спрямування, їх виявленні та припиненні, виконання інших завдань із боротьби з тероризмом, визначених законодавством.

В інших сферах своєї професійної діяльності Національна поліція розширює співробітництво з Європолом та діє як Національний контактний пункт між компетентними органами України та Європолом, здійснюючи представництво та забезпечуючи виконання зобов'язань України в Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерполі, та виступає як Національне центральне бюро Інтерполу, здійснює збір біометричних даних осіб, відповідно до частин 42, 43, 45 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію».

Також Національна поліція вживає низку превентивних заходів, безпосередньо спрямованих на недопущення тероризму.

Розглядаючи правовий статус Національної гвардії України як суб'єкта боротьби з тероризмом, насамперед необхідно звернутися до Закону України «Про національну безпеку України», в якому зазначено, що Національна гвардія України «є військовим формуванням з правоохоронними функціями, призначеним

для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з іншими органами – із забезпечення державної безпеки й захисту державного кордону України, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань, організованих злочинних груп та організацій»³.

Національна гвардія України здійснює боротьбу з тероризмом шляхом попередження та припинення терористичної діяльності, зокрема під час здійснення нею захисту конституційного ладу України, цілісності її території від спроб зміни їх насильницьким шляхом, забезпечення громадської безпеки та охорони громадського порядку, забезпечення охорони органів державної влади та інших об'єктів, виконання інших завдань, визначених законодавством, вживає заходів щодо припинення діяльності терористичних організацій⁴.

Державна прикордонна служба України (далі – ДПСУ) також має важливе значення серед суб'єктів боротьби з тероризмом.

Відповідно до схеми організації та взаємодії центральних органів виконавчої влади діяльність Адміністрації ДПСУ спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України⁵.

Однією з основних функцій ДПСУ є участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

Відповідно до визначених законодавством завдань на ДСПУ також покладається участь у межах своєї компетенції у взаємодії з органами Служби безпеки України, органами Національної поліції та іншими правоохоронними

³ Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 17.06.2024).

⁴ Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 № 876-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18> (дата звернення: 17.06.2024).

⁵ Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 09.12.2010 № 1085/2010 // Президент України : офіц. сайт. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/10852010-12181> (дата звернення: 17.06.2024).

¹ Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 17.06.2024).

² Положення про Національну поліцію : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-п> (дата звернення: 17.06.2024).

органами в боротьбі з тероризмом і виконанні інших покладених на них завдань¹.

Статтями 21-3, 21-4 Закону України «Про державну прикордонну службу України» військовослужбовці та працівники ДПСУ наділені правом застосовувати вогнепальну зброю, зброю кораблів, катерів та суден забезпечення Державної прикордонної служби України для проведення спеціальних операцій, пов'язаних зі знешкодженням озброєних осіб, ліквідацією незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» до кола суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом у межах своєї компетенції, входить центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону.

Зазначене вказує на важливу роль ДПСУ в боротьбі з тероризмом.

Не менш важливим суб'єктом боротьби з тероризмом є Державна служба України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС).

Створення ефективної безпекової системи можливе тільки з упровадженням високих стандартів управління, зокрема з використанням міжнародного досвіду, який передбачає досконалу взаємодію між органами при виконанні покладених на них завдань (Подскальна, 2017).

Відповідно до покладених на неї завдань ДСНС забезпечує здійснення заходів із мінімізації та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пов'язаних із технологічними терористичними проявами та іншими видами терористичної діяльності під час проведення антитерористичних операцій, а також проводить просвітницьку та освітню діяльність з метою підготовки населення до дій в умовах учинення терористичного акту.

Як уже зазначалося вище, на МВС України покладається організація й забезпечення виявлення та знешкодження вибухонебезпечних предметів, пристроїв, що використовують у терористичних цілях. Проте саме ДСНС через підрозділи Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту проводить заходи з розмінування (гуманітарного розмінування) та піротехнічні роботи, пов'язані зі знешкоджен-

ням вибухонебезпечних предметів, що залишилися на території України після воєнних дій, сучасних боєприпасів та підірваних засобів (крім вибухових пристроїв, що використовуються в терористичних цілях), за винятком територій, на яких розміщені і постійно дислокуються військові частини, установи, військові заклади освіти, підприємства та організації Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів².

Як суб'єкт боротьби з тероризмом ДСНС зобов'язана реагувати на кризові ситуації, що загрожують національній безпеці України, тому з метою напрацювання змін до чинного законодавства практика цивільного захисту населення вимагає перегляду.

Тероризм є однією з найбільших загроз не лише в Україні, а й в усьому світі. І ця проблема потребує вжиття невідкладних заходів та запровадження ефективної стратегії для його подолання.

Якщо розглядати рівень терористичних загроз, то теперішня ситуація в Україні є винятковою в межах Європейського Союзу.

Дослідивши форми реагування провідних держав світу на жорсткі теракти, які сталися 11 вересня 2001 р. у Сполучених Штатах Америки, Велика Британія у невідкладному порядку переглянула законодавство щодо протидії тероризму в розрізі розширення функцій своїх спецслужб. У результаті уповноважені органи з боротьби з тероризмом отримали додаткові повноваження у протидії екстремістським угрупованням. Крім того, поліції було надано додаткові права здійснювати арешт і допитувати осіб за підозрою в їх причетності до тероризму. Також було розширено список організацій, діяльність яких на території Великої Британії стала забороненою, за рахунок включення до нього низки північно-ірландських та ісламістських угруповань (Брисковська, 2022).

Французька Республіка в жовтні 2001 р. розширила повноваження спеціальних служб, які займаються перевіркою сигналів про ймовірність учинення терористичних актів, а поліція Франції отримала право оглядати цивільні автомобілі та проводити особистий обшук цивільного населення без судового рішення, керуючись при цьому лише підозрою в їх причетності до тероризму. Окрім того, було

¹ Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15> (дата звернення: 17.06.2024).

² Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1052 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-п> (дата звернення: 17.06.2024).

уведено певні обмеження на права особи, а саме на свободу пересування та вибір місця проживання (Конопельський, 2019).

Маємо зауважити, що аналогічного розширення повноважень Національної поліції українським законодавством досі не передбачено.

У Нідерландах основним робочим органом у боротьбі з тероризмом є Керівний комітет з питань національної безпеки, який створено відповідно до наказу Міністра внутрішніх справ від 18 лютого 2010 р. № 85920. Основна функція цього органу – координація державної політики у сфері національної безпеки, а також врегулювання криз на національному рівні. До його складу входять керівники всіх міністерств і відомств, крім того, як радники залучаються представники бізнесу та громадського суспільства. Головою Комітету є Державний директор з питань безпеки Міністерства внутрішніх справ Нідерландів, а секретаріат комітету функціонує при Міністерстві внутрішніх справ (Резнікова, 2022).

Отже, існує практика здійснення координації відповідним органом внутрішніх справ.

Важливу роль у боротьбі з тероризмом в Ізраїлі відіграє поліція, функціями якої є боротьба зі злочинністю, управління громадською безпекою та її забезпечення. Зокрема, її основними функціями визначені:

- запобігання актам терору з боку ворожих організаційних угруповань шляхом патрулювання, перевірок, пошуків та інформування громадян з метою підвищення їх пильності;
- реагування на анонімні повідомлення громадян про підозрілі предмети, перевірка цих предметів і демонтаж вибухових пристроїв;
- порятунок й евакуація постраждалих від терористичних актів осіб, а також огляд місцевості в пошуках інших вибухових пристроїв, видалення сторонніх осіб із місця події, затримання підозрюваних;
- організація охорони при муніципалітетах, районних радах і в сільськогосподарському секторі;
- організація діяльності добровольців, цивільних патрульних загонів та їх розподіл на посади, пов'язані з охороною та забезпеченням безпеки у звичайних та екстремальних умовах;
- відповідальність за охорону навчальних закладів;
- охорона громадського порядку;
- встановлення обмежень і умов для відкриття підприємств, розважальних закладів, контроль над належним дотриманням цих обмежень та умов;

– проведення операцій із забезпечення безпеки та охорони громадського порядку під час заходів державного значення.

Отже, Національна поліція Ізраїлю виконує різнопланові функції, до яких належать не лише охорона громадського порядку, а й охоронна діяльність та протидія терористичним актам (Гусаров, 2015).

Щодо антитерористичних підрозділів Ізраїлю, то вони докладають зусиль для мінімізації діяльності терористичних угруповань або навіть їх повного знищення, здійснюють постійне стеження за терористичними лідерами, проводять моніторинг об'єктів можливих ударів, завдають ударів по військовій інфраструктурі терористичних угруповань у їхньому тилу. Основною функцією антитерористичних підрозділів є підрив терористичної ідеології, деморалізація терористів та їхніх прихильників (Тимошенко, 2023).

Отже, ізраїльський досвід у боротьбі з тероризмом можна розглядати як позитивний, адже невідворотність покарання незалежно від місця перебування терориста та часу вчинення терористичного акту, наявність висококваліфікованих антитерористичних спеціальних служб, повна підтримка населенням антитерористичної діяльності заслуговує на увагу відповідних органів та служб України.

ВИСНОВКИ. З огляду на те, що кількість терористичних актів на території нашої держави збільшується, необхідно розглянути можливість розроблення нової перспективної моделі загальнодержавної системи боротьби з тероризмом шляхом удосконалення правових основ та поглиблення заходів із протидії тероризму.

Міжвідомча координаційна комісія Антитерористичного центру при Службі безпеки України є невід'ємним та дієвим важелем для реалізації Антитерористичним центром функції з координації в загальнодержавній системі боротьби з тероризмом. Участь у засіданнях Комісії заступників керівників суб'єктів боротьби з тероризмом, заступників керівників інших державних органів та органів місцевого самоврядування дозволяє здійснювати оперативне опрацювання питання, приймати рішення і реалізовувати його. Зважаючи на це, для мінімізації терористичних загроз потрібно посилити спроможності управлінської ланки.

Аналіз чинної нормативно-правової бази свідчить про необхідність унесення змін до системи діяльності Національної поліції, Національної гвардії України, ДПСУ, ДСНС та їх координації у сфері боротьби з тероризмом.

Отже, пропонуємо абз. 2 п. 8 Положення про Антитерористичний центр та його

координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України, затвердженого Указом Президента України від 14 квітня 1999 р. № 379, викласти в такій редакції:

«Керівник Центру має першого заступника та заступника. Перший заступник призначається на посаду та звільняється з посади Головою Служби безпеки України за поданням керівника Центру. Заступник призначається на посаду та звільняється з посади Головою Служби безпеки України за поданням керівника Центру та погодженням Міністра внутрішніх справ України.

Перший заступник керівника Центру призначається з числа співробітників Служби безпе-

ки України. Перший заступник керівника Центру за посадою є начальником штабу Центру.

Заступник керівника Центру призначається з числа заступників Міністра внутрішніх справ України».

Запровадження таких змін посилить статус МВС України у Міжвідомчій координаційній комісії Антитерористичного центру при Службі безпеки України при прийнятті рішень, виконання яких є обов'язковим для органів, діяльність котрих спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України у сфері боротьби з тероризмом.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Братель С. Г. Національна поліція як суб'єкт забезпечення національної безпеки. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 1. С. 267–270. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.46>.
2. Брисковська О. М. Роль поліції у протидії тероризму, зарубіжний досвід // Актуальні питання удосконалення загальнодержавної системи боротьби з тероризмом в умовах функціонування режиму воєнного стану : зб. матеріалів круглого столу (м. Київ, 31 серп. 2022 року) / Служба безпеки України, Антитерорист. центр при Службі безпеки України, Нац. акад. Служби безпеки України. Київ : Нац. акад. Служби безпеки України, 2022. С. 17–19.
3. Гусаров С. М. Досвід організації роботи поліції Ізраїлю та можливості його застосування в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3 (70). С. 11–21.
4. Ємельянов В. П. Антитерористичне законодавство: поняття, система, шляхи вдосконалення : монографія. Харків : Право, 2016. 88 с.
5. Конопельський В. Я. До питання про зарубіжний досвід організації протидії міжнародному тероризму. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С. 70–73. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.3-17>.
6. Крутов В. В., Форноляк В. М. Система суб'єктів боротьби з тероризмом, їх адміністративно-правовий статус. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2019. № 2 (26). С. 56–64.
7. Кудінов С. С. Державний тероризм – визначення та характеристика. *Інформація і право*. 2022. № 2 (41). С. 78–84. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.2\(41\).270367](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.2(41).270367).
8. Маліков В. В. Поняття та види суб'єктів запобігання та протидії терористичній діяльності в Україні: адміністративно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 43, т. 4. С. 241–244.
9. Подскальна О. А. Розвиток наукової думки щодо організації цивільного захисту як складової національної безпеки держави. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління*. 2017. № 4. С. 20–27.
10. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 456 с.
11. Стукаліна О. В. Пріоритетні напрями вдосконалення антитерористичної діяльності України в умовах європейської інтеграції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4, ч. 3. С. 56–61. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.3.10>.
12. Сукмановська Л. М. Система суб'єктів боротьби з тероризмом в Україні та їх місце в ній підрозділів ОВС. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 158–161. URL: https://www.lsej.org.ua/2_2015/45.pdf (дата звернення: 17.06.2024).
13. Тимошенко І. Т. Досвід протидії тероризму в Ізраїлі // Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри : зб. тез доп. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Кримінолог. асоц. України, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2023. С. 217–219.
14. MacWillson A. C. Hostage Taking Terrorism. Incident-Response Strategy. London : Macmillan, 1992. 263 p.
15. Wilkinson P. Trends in international terrorism and the American response. London ; New York : Routledge & Kegan Paul, 1986. 230 p.

Надійшла до редакції: 20.06.2024

Прийнята до опублікування: 17.09.2024

REFERENCES

1. Bratel, S. H. (2023). National Police as an entity of ensuring national security. *South Ukrainian Law Journal*, 1, 267–270. <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.46>.
2. Bryskovska, O. M. (2022). *The role of the police in countering terrorism, foreign experience* [Conference presentation abstract]. Topical issues of improving the national system of combating terrorism in the conditions of martial law, Kyiv, Ukraine.
3. Emelianov, V. P. (2016). *Anti-terrorist legislation concept, system, ways of improvement*. Right.
4. Gusarov, S. M. (2015). Experience of police activity in Israel and the possibilities to implement in Ukraine. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*, 3(70), 11–21.
5. Konopelskyi, V. Ya. (2019). On the issue of foreign experience in organising counteraction to international terrorism. *South Ukrainian Law Journal*, 3, 70–73. <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.3-17>.
6. Krutov, V. V., & Fornoliak, V. M. (2019). System of subjects of the fight against terrorism, their administrative and legal status. *Information Security of the Person, Society and State*, 2(26), 56–64.
7. Kudinov, S. S. (2022). State terrorism – definition and characteristics. *Information and Law*, 2(41), 78–84. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.2\(41\).270367](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.2(41).270367).
8. MacWillson, A. C. (1992). *Hostage Taking Terrorism. Incident-Response Strategy*. Macmillan.
9. Malikov, V. V. (2017). Concept and nature of subjects of prevention and counteraction of third party activities in Ukraine: administrative and legal aspects. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 43(4), 241–244.
10. Podskalna, O. A. (2017). Development of scientific thought as to organization of civil defence as an intergral part of the national security concept of the state. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, 4, 20–27.
11. Reznikova, O. O. (2022). *National resilience in a changing security environment*. NISD.
12. Stukalina, O. V. (2022). Priority directions for improving Ukraine's anti-terrorist activities in the context of European integration. *South Ukrainian Law Journal*, 4(3), 56–61. <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.3.10>.
13. Sukmanovska, L. M. (2015). The system of subjects of the fight against terrorism in Ukraine and their place in it of the internal affairs units. *Juridical Scientific and Electronic Journal*, 2, 158–161. https://www.lsej.org.ua/2_2015/45.pdf.
14. Tymoshenko, I. T. (2023). *Experience of countering terrorism in Israel* [Conference presentation abstract]. Crime and countermeasures in wartime: global, regional and national dimensions, Vinnytsia, Ukraine.
15. Wilkinson, P. (1986). *Trends in international terrorism and the American response*. Routledge & Kegan Paul.

Received the editorial office: 20 June 2024

Accepted for publication: 17 September 2024

OLEKSANDR OLEKSANDROVYCH KOZENKO,

Candidate of Law,

National Academy of the Security Service of Ukraine (Kyiv),

Scientific and Organizational Centre

Scientific Laboratory No. 3;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7619-484X>,

e-mail: kozenko.lawyer@ukr.net

COORDINATION OF COUNTER-TERRORISM ACTORS, WHOSE ACTIVITIES ARE DIRECTED BY THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE WITHIN ITS POWERS

Currently, Ukraine has been constantly struggling with hybrid threats, especially terrorism, which arose as a result of the Russian Federation's aggression. The problematic issue of organising and counteracting such a phenomenon as a terrorist act requires special attention, as the inability of key public authorities responsible for detecting and suppressing these criminal acts to apply organisational and managerial decisions correctly does not allow minimising them. Therefore, there is no doubt that the effectiveness of countering such threats depends on the activities of the Interagency Coordination Commission of the Anti-Terrorist Centre of the Security Service of Ukraine, which, for its part, regulates the conduct of measures to identify and eliminate the causes and conditions of terrorist acts and other crimes committed for terrorist purposes, since the tactics of combating this crime are formed, in particular, by conducting certain activities by officers of the National Police of Ukraine, the National Guard of Ukraine, the

State Border Guard Service of Ukraine, and the State Border Guard Service of Ukraine. These bodies are interdependent in fulfilling their tasks in the fight against terrorism, which has recently been spreading across the entire territory of our country and leaving traces in the form of destroyed infrastructure and civilian deaths. The latest ideas on the development of organisational and managerial measures, including special operations or measures aimed at the rapid termination of terrorist acts, play a priority role. The article examines the gaps in the legislation and proposes to consider amending it. Such amendments will help to increase the level of coordination of counter-terrorism actors, which are part of the Interagency Coordination Commission of the Anti-Terrorist Centre under the Security Service of Ukraine and whose activities are directed by the Minister of Internal Affairs of Ukraine, in order to improve the prevention of terrorist activities, their detection, suppression and minimisation of their consequences. A properly constructed model can be used in the future and demonstrate a high and positive result in countering terrorism in Ukraine.

Key words: *public authorities, counter-terrorism, terrorist act, Interagency Coordination Commission of the Anti-Terrorist Centre at the Security Service of Ukraine, national system of counter-terrorism.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Козенко О. О. Координація суб'єктів боротьби з тероризмом, діяльність яких спрямовується Міністерством внутрішніх справ України в межах повноважень. *Право і безпека*. 2024. № 3 (94). С. 116–125. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.11>.

Citation (APA): Kozenko, O. O. (2024). Coordination of counter-terrorism actors, whose activities are directed by the Ministry of Internal Affairs of Ukraine within its powers. *Law and Safety*, 3(94), 116–125. <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.11>.

UDC 340.141:336.73](594.61)

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.12>**LUH PUTU RINA LAKSMITA PUTRI,**

*Candidate of Law,
Brawijaya University (Malang, East Java-Indonesia),
Faculty of Law;
 <https://orcid.org/0009-0002-6710-9345>,
e-mail: rinalaksmita30@gmail.com;*

I NYOMAN NURJAYA,

*Associate Professor,
Brawijaya University (Malang, East Java-Indonesia),
Faculty of Law;
 <https://orcid.org/0000-0003-3618-3147>,
e-mail: inyoman@ub.ac.id;*

AMELIA SRI KUSUMA DEWI,

*Doctor of Law,
Brawijaya University (Malang, East Java-Indonesia),
Faculty of Law;
 <https://orcid.org/0009-0000-4661-7098>,
e-mail: amelia_dewi@ub.ac.id*

THE LOCAL WISDOM APPROACH IN RESOLVING NON-PERFORMING LOANS AT TRADITIONAL VILLAGE CREDIT INSTITUTION IN BALI: A CASE STUDY DURING THE COVID-19 PANDEMIC

This study explores the role of local wisdom in managing non-performing loans (NPLs) within Village Credit Institutions (VCDs) in Bali during the COVID-19 pandemic. Using a case study approach, the research examines the effectiveness of traditional mechanisms such as awig-awig (customary law) and pararem (community agreements) in maintaining social cohesion and addressing financial challenges. Through qualitative methods, including in-depth interviews with key stakeholders and document analysis, the study seeks to understand how these customary practices contribute to resolving NPLs. The findings indicate that local wisdom fosters community engagement and dialogue, offering temporary solutions to financial problems during crises. These traditional mechanisms promote a sense of collective responsibility and help maintain social harmony by facilitating discussions between debtors and VCDs. However, the research also highlights several limitations. While effective in the short term, local wisdom struggles to enforce sanctions and provide long-term resolutions, especially during severe economic downturns like the pandemic. This issue is compounded by external factors such as Bali's heavy reliance on tourism, which makes the local economy highly vulnerable to global disruptions. The lack of digital infrastructure and the absence of integrated government support further intensify the challenges faced by VCDs in managing NPLs.

The study concludes that while local wisdom remains a valuable tool for crisis management, its effectiveness is constrained in times of prolonged financial instability. For VCDs to achieve long-term sustainability and resilience in future crises, it is essential to integrate traditional practices with modern financial systems. Additionally, stronger government support, including digital infrastructure development and comprehensive financial regulations, is crucial to ensure the sustainability of VCDs. This combination of traditional and modern strategies can help VCDs navigate future economic challenges more effectively and safeguard their role in the local economy.

Key words: *Local wisdom, non-performing loans, Village Credit Institutions COVID-19, Bali, customary law, community agreements.*

Original article

INTRODUCTION. The COVID-19 pandemic has had a profound impact on the global economy. Various sectors have been affected, including the financial sector, which has experienced signif-

icant disruptions in operational systems and financial stability (Baldwin, 2020). In Indonesia, the effects of this pandemic are felt across all layers of society, particularly in terms of the inability

of many to meet their financial obligations, both in the formal and informal sectors. One of the hardest hit sectors is traditional financial institutions like Village Credit Institution (VCD) in Bali, a community based entity established to support the economic wellbeing of Bali's customary villages (Datrini, Suwitra, Selamet, 2023, p. 56).

VCD plays a crucial role in maintaining the economic stability of customary villages, as it functions as a microfinance institution facilitating economic activities such as savings and loans, as well as managing village funds. The uniqueness of VCD lies in its operational base, which adopts principles of local wisdom, such as *awig awig* (customary laws) and *pararem* (community agreements), distinguishing it from conventional financial institutions. However, with the onset of the COVID-19 pandemic, many villagers have faced economic hardships, leading to an increase in non-performing loans at VCDs. This situation presents a significant challenge to the operational sustainability of these institutions (Ni Wayan Novi Budiasni, Darma, 2020, p. 19).

Globally, studies show that microfinance institutions face similar challenges regarding the reduced ability of debtors to meet their obligations during the pandemic (Brickell et al., 2020). This highlights the importance of local financial institutions that can integrate community-based approaches to address economic problems that arise during crises. In the context of Bali, the presence of VCDs, which are based on local wisdom, allows these institutions to adapt to crisis conditions, including developing mechanisms for resolving non-performing loans that take into account local cultural values.

Thus, the COVID-19 pandemic is not only challenging the financial stability of the WCDs, but also testing the resilience of these institutions in applying mechanisms based on local wisdom to overcome crisis situations. The economic impact experienced by customary villages and their communities serves as an important context for understanding how VCDs can remain relevant and survive amid unprecedented global challenges (Junaedi et al., 2020, p. 18).

The COVID-19 pandemic has triggered a significant economic crisis, which has directly affected the ability of the public to meet their financial obligations, particularly loan repayments. In Bali, Village Credit Institution (VCD) is one of the institutions most affected by this phenomenon. VCD, which has long been the economic driver in customary villages, has seen a drastic increase in non-performing loans during the pandemic. Communities that lost their livelihoods or experienced a decline in income due to restrictions on

economic activities are no longer able to repay their loans on time (Diatmika, Putra, 2021, p. 305). These non-performing loans not only threaten the sustainability of VCDs as financial institutions but also pose serious risks to the overall economic stability of customary communities.

One of the main issues faced by VCDs during the pandemic is the lack of liquidity due to the high number of non-performing loans. Decreased liquidity limits VCDs' ability to provide new loans or fund other economic initiatives in the village. This situation is exacerbated by the fact that VCDs operate in an environment heavily dependent on tourism activities, the sector most affected by the pandemic in Bali (Sujana, Utama, 2023, p. 99). The drastic drop in income from the tourism sector has left many villagers unable to repay their debts. This has caused the level of non-performing loans at VCDs to surge to over 30 % in some areas, creating economic instability that affects the entire ecosystem of Bali's customary villages.

PURPOSE AND OBJECTIVES OF THE RESEARCH. This research aims to explore how local wisdom, such as *awig awig* and *pararem*, is applied by VCDs in Bali in dealing with non-performing loans during the COVID-19 pandemic. The focus is on identifying resolution strategies based on local cultural values that have proven effective in maintaining economic and social balance amid the crisis. The relevance of this research lies in showcasing the role of local wisdom in supporting the economic resilience of customary villages and strengthening community solidarity. The COVID-19 pandemic was selected as a case study due to its wide ranging impact on the global economy and the ability of traditional financial institutions, such as VCDs in Bali, to survive, particularly concerning the challenges of non-performing loan disputes during the pandemic. This situation provides a unique opportunity to study how local wisdom is utilized in an unprecedented crisis. The findings of this research are expected to offer practical contributions to designing adaptive, community based models for resolving non-performing loans.

METHODOLOGY. This study uses normative legal research methods with a case study approach. Normative legal research aims to examine and analyze the applicable legal norms and their application in resolving non-performing loans at Village Credit Institution (VCD) in Bali during the COVID-19 pandemic. The case study approach is used to study and evaluate non-performing loan cases handled by VCD, focusing on the application of local wisdom such as *awig awig* and *pararem* as part of the dispute resolution mechanism (Marzuki, 2021, p. 12). The case study approach in this

research involves the analysis of specific cases occurring at VCDs in Bali's customary villages. Each selected case will be reviewed from a juridical and customary law perspective, with attention to how the applicable legal rules and local wisdom are applied in resolving non-performing loans. This case study explores practices of resolving non-performing loans that combine formal legal norms with local customary norms.

The legal materials used in this study consist of three types. Primary legal materials include laws and regulations related to financial institutions, credit, and customary law, including Law No. 1 of 2013 on Microfinance Institutions and regional regulations governing Village Credit Institution (VCD). Secondary legal materials include literature, journals, and previous research relevant to VCD, local wisdom, and the resolution of non-performing loans, providing a theoretical framework and empirical foundation for this research. Additionally, tertiary legal materials such as legal dictionaries and encyclopedias are used to provide clear and in-depth definitions of the legal concepts used, thus strengthening the analysis in this study.

The data is analyzed using qualitative analysis methods, involving the interpretation of applicable legal norms, and comparing them with their application in specific cases. This analysis aims to identify whether the resolution of non-performing loans by VCD complies with the applicable legal provisions, and whether local wisdom-based mechanisms are effective and aligned with principles of justice in customary law.

RESULTS AND DISCUSSION

Analysis of Non-Performing Loans at VCD During the COVID-19 Pandemic

The COVID-19 pandemic has had a significant impact on the global economy, including Bali, which heavily relies on the tourism sector. International travel restrictions and the closure of tourist destinations have led to a drastic decline in the number of tourists, directly affecting the income of the local population. As a result of this sharp decline in economic activity, many individuals and business owners in Bali have faced financial difficulties, including the inability to repay their loans from financial institutions such as Village Credit Institution (VCD). VCD, which operates as a community-based microfinance institution in Bali's customary villages, experienced a significant spike in non-performing loans during the pandemic. This situation occurred primarily because many of its borrowers in the tourism sector lost their primary income, leaving them unable to meet financial obligations such as loan repayments (Kurniasari, 2022).

In normal circumstances, VCD plays a crucial role in providing financial access to the people of the customary villages, such as loans for small business capital, agricultural financing, and household needs. However, during the pandemic, borrowers' inability to repay loans caused a drastic increase in non-performing loans (NPLs) at VCDs. NPLs in several VCDs in Bali reportedly increased by 30–40 % at the peak of the pandemic (Sari et al., 2024, p. 2200). This situation has not only caused financial losses for the VCDs but also created instability within the community, as many VCDs serve as the economic backbone of the customary villages.

The COVID-19 pandemic caused a significant spike in non-performing loans at various Village Credit Institution (VCD) in Bali. According to reports from the Financial Services Authority (OJK) and local research, the increase in non-performing loans at VCDs during the pandemic reached alarming levels. Before the pandemic, the average non-performing loan (NPL) rate at VCDs was below 5 %, in line with healthy banking standards. However, from mid 2020 to early 2021, several VCDs reported NPL increases of more than 30 %, especially in villages whose economies rely on the tourism sector (Kurniasari, 2022, p. 5).

As an example, VCDs in the Ubud and Kuta areas, which usually benefit from the tourism sector, experienced a spike in NPLs from 3 % before the pandemic to 35–40 % by the end of 2020. These VCDs are heavily reliant on small business operators in the tourism sector, such as guesthouses, restaurants, and other tourism services. When the pandemic halted nearly all tourism activities, many VCD customers lost their income and were unable to continue making loan payments. A similar impact was felt by VCDs in other customary villages that rely on local economic activities and small-scale trade.

The decline in customers' ability to repay loans directly affected the liquidity of VCDs, limiting their ability to provide new loans. In fact, several VCDs were forced to temporarily halt lending as they struggled to maintain financial stability amid the surge in NPLs (Putri, Ratnawati, I.B.Gde Upadana, 2023, p. 13). One of the most prominent examples is the case of VCD Ubud, where the majority of customers work in the tourism sector, either as villa operators, tourism workers, or souvenir traders. With the drastic decline in the number of tourists during the pandemic, customers' incomes dropped by up to 90 %, leaving them unable to continue repaying their loans. Many Ubud customers had difficulty repaying the business loans they took before the pandemic, which

were initially used to expand their tourism businesses (Damayanthi, Arisena, Suamba, 2022).

A specific case in Ubud involved a customer running a local guesthouse business. Before the pandemic, this customer had taken a loan of IDR 150 million to expand the business. However, with international travel restrictions and the closure of the tourism sector, the guesthouse no longer received any visitors, and the customer struggled to make monthly loan payments. In response, VCD Ubud offered a solution by restructuring the loan, extending the repayment period, and reducing the interest rate. However, this restructuring only provided temporary relief as income from tourism remained nonexistent for several months (Muttaqin, Kosim, Devi, 2020, p. 111).

A similar case occurred at VCD Kuta, where many small business owners, such as souvenir vendors and tourism service providers, experienced a sharp decline in income. In response, VCD Kuta also rescheduled payments and offered temporary loan deferrals to the most severely affected borrowers. However, the liquidity issues at VCD worsened as the number of customers applying for loan restructuring continued to increase. VCD had to find ways to keep their operations running while ensuring that affected borrowers had additional time to recover their financial condition (Hagawe et al., 2023).

The decline in liquidity forced VCDs to reduce lending activities and tighten credit requirements, which in turn affected their competitiveness in the local market. Additionally, public trust in VCDs began to waver due to the inability of these institutions to provide long term solutions to non-performing loans, especially for those most affected by the economic crisis resulting from the pandemic. This impact was also felt in the economic life of customary communities. Since VCDs serve as one of the main sources of financing for small businesses and economic activities in customary villages, many small business owners lost access to capital. This hindered the local economic recovery and exacerbated poverty in customary villages, which heavily depend on VCDs for financial stability (Zheng, Zhang, 2021, p. 408).

Bali's reliance on the tourism sector exacerbated the situation. Many VCDs, whose borrowers mainly work in tourism such as villa owners, restaurant operators, and souvenir traders were directly impacted when tourism came to a halt due to the pandemic. With lost income, these borrowers were unable to repay their loans. This created a domino effect on the liquidity and operations of VCDs. Dependence on a single economic sector made VCDs vulnerable to major economic shocks, such as the pandemic, which caused a substantial decline in borrowers' ability to repay loans.

The Application of Local Wisdom in Resolving Non-Performing Loans

Local wisdom in Bali plays an important role in the social and economic regulation of customary communities, including in the context of resolving non-performing loans at Village Credit Institution (VCD). Two main elements of local wisdom that form the foundation for managing life in customary villages are *awig awig* and *pararem*. *Awig awig* is a set of customary laws passed down through generations, serving as unwritten laws that govern all aspects of life in Bali's customary villages, including social, economic, and cultural relations (Susiani et al., 2021, p. 176).

Meanwhile, *pararem* is a collective agreement made by the customary community to adjust *awig awig* in response to specific situations or challenges that arise within the community. If *awig awig* serves as the basic law, *pararem* acts as a more flexible adjustment or supplementary rule that can be modified as needed by the customary community at a given time. For instance, in response to the COVID-19 pandemic, many customary villages in Bali issued new *pararem* to adapt existing rules to the challenging economic conditions. *Pararem* is often used to address new issues not explicitly regulated in *awig awig*, including in the context of resolving non-performing loans at VCDs during the pandemic.

The role of *awig awig* and *pararem* is crucial in maintaining social harmony within customary villages. Through these mechanisms, dispute resolution is conducted in a way that emphasizes dialogue, deliberation, and solutions that minimize conflict. VCDs, as financial institutions based in customary villages, often use *awig awig* and *pararem* based approaches to resolve non-performing loans. This provides flexibility not found in formal legal systems, as the customary approach better understands the local context and social norms that apply within the community.

When non-performing loans occur, VCD often employs customary deliberation based on *awig awig* to resolve disputes peacefully. This deliberation process emphasizes open dialogue between the debtor, VCD administrators, and local customary leaders to reach a mutual agreement that considers not only economic aspects but also social harmony (Risey Junia, 2023).

Pararem is often used to adjust customary rules to dynamic economic conditions, especially during the COVID-19 pandemic. In several cases, customary villages in Bali issued special *pararem* that provided relief to debtors directly affected by the pandemic. For example, some VCDs implemented temporary payment deferrals for customers involved in the tourism sector, which experienced a drastic decline in income during the

pandemic. By using this *pararem*, VCDs and customary communities demonstrated flexibility in handling non-performing loans while maintaining a balance between the institution's financial interests and the livelihood of affected customers.

Through customary deliberation mechanisms, non-performing loans are resolved peacefully by involving various stakeholders, such as debtors, VCD administrators, and customary leaders. This ensures that the resolution does not only focus on economic aspects but also considers the social and cultural relationships essential in the life of Bali's customary villages. By emphasizing dialogue, this approach avoids the conflicts that often arise in formal legal processes, where disputes are usually more confrontational.

The flexibility offered by *pararem* allows VCDs and customary communities to adjust rules to accommodate changing economic needs during the pandemic. For instance, by implementing temporary payment deferral policies for debtors directly impacted by the crisis, VCDs were able to prevent mass bankruptcies among their customers. This reflects the ability of customary approaches to adapt to difficult circumstances, where formal legal processes may require longer and less responsive

procedures to emergency situations. Thus, these customary mechanisms provide a quicker and more locally appropriate solution.

Local wisdom-based approaches to resolving non-performing loans, such as *awig awig* and *pararem*, have significant differences compared to dispute resolution mechanisms through formal legal channels. One of the main strengths of local wisdom is its ability to maintain social harmony within customary communities. Local wisdom has limitations in terms of enforcement power. If a debtor does not comply with the outcome of customary deliberations, there is no enforcement mechanism as stringent as in the formal legal system. Additionally, in cases involving external parties or large loans, the customary approach may not be effective due to the limited sanctions that can be imposed. In such situations, formal legal channels provide clearer and more definite provisions for both parties. A combination of local wisdom and formal law can offer a more comprehensive solution. Local wisdom excels in resolving issues while maintaining social cohesion, whereas formal law provides a stronger structure for enforcing agreements in more complex contexts:

Comparison of Local Wisdom and Formal Law Approaches		
<i>Aspect</i>	<i>Strengths</i>	<i>Weakness</i>
	Maintaining social harmony: Customary deliberations encourage resolutions that prioritize peaceful agreements	There is no formal enforcement mechanism: If the debtor does not comply with the customary deliberation decision, there is no strong legal route to enforce it
	Fast resolution: Does not involve formal bureaucracy, so it is more flexible in handling problems	Limited to local context: Effective only in indigenous community environments, difficult to apply in more complex cases or outside the community
	Local context: This approach considers local customary and socio-cultural values, providing solutions that are more relevant to indigenous communities	Mild sanctions: The customary approach tends to use social sanctions rather than strict legal sanctions
Formal Legal Approach	Execution power: Settlements made through formal legal channels have legal certainty and can be legally enforced	Bureaucratic processes: Formal legal pathways are often slow and involve complex administrative procedures
	Formal structure: There are clear and standardized procedures for completing credit settlements	More confrontational: Formal legal resolutions often lead to conflict between parties, focusing on contractual agreements
	Enforcement of sanctions: Formal legal channels allow creditors to take legal action to collect bad debts, making them safer from a legal perspective	Less responsive to local situations: Formal legal approaches are less flexible in taking into account local norms or customs

Figure 1.1. Comparison of Local Wisdom and Formal Law Approaches Challenges in Resolving Non-Performing Loan Disputes During the COVID-19 Pandemic at VCD in Bali

The COVID-19 pandemic has brought significant challenges to many microfinance institutions, including Village Credit Institution (VCD) in Bali. During the pandemic, there was a drastic increase in non-performing loans due to the inability of borrowers to meet their payment obligations. In addressing this issue, VCDs faced a number of internal and external obstacles that slowed the resolution of loan disputes. These challenges are related to various aspects, such as liquidity, dependence on the tourism sector, and limitations in the application of local wisdom.

To understand how local wisdom, formal financial systems, and government policy support interact in the context of resolving non-performing loans in Village Credit Institutions (LPD), it is important to map the relationship between these three elements. Local wisdom, such

as *awig-awig* and *pararem*, has functioned as a community-based dispute resolution mechanism that respects local social and cultural values. On the other hand, formal financial systems offer a more structured legal and regulatory framework to ensure the stability and sustainability of financial institutions. Meanwhile, government policy support provides liquidity assistance, credit restructuring, and digital infrastructure, which are crucial for strengthening the resilience of traditional financial institutions like LPD during crises.

The following Venn diagram illustrates the relationship between these three components, showing the areas of synergy where local wisdom, formal financial systems, and government policy can work together to offer more comprehensive solutions.

The Intersection of Local Wisdom, Formal Financial Systems, and Government Policy in Addressing Non-Performing Loans in VCD

Figure 2. The Intersection of Local Wisdom, Formal Financial Systems, and Government Policy in Addressing Non-Performing Loans in VCD

From the diagram above, we can see that each component has a unique role in building adaptive solutions to economic challenges. Local wisdom focuses on problem-solving through community dialogue and maintaining social harmony. Formal financial systems provide legal and regulatory frameworks that strengthen legal certainty and risk management. Meanwhile, government policy supports the sustainability of financial institutions through economic assistance and regulations that are responsive to crisis situations.

The area of synergy, where these three components intersect, creates a stronger and more inclusive framework for addressing non-performing loans in LPD. This synergy promotes community-based financial solutions, supported by formal legal structures and driven by adaptive government policies, resulting in more sustainable and resilient economic growth.

1. Liquidity Constraints

The primary obstacle faced by VCDs during the pandemic was liquidity constraints. As non-performing loans increased, VCDs lost their main

source of income, namely from installments paid by borrowers. This resulted in VCDs struggling to provide sufficient liquidity to meet their obligations, both to offer new loans to other borrowers and to maintain their financial stability. This situation was exacerbated by the ongoing economic uncertainty during the pandemic, where key economic sectors such as tourism came to a complete halt (Muna, Ardani, Putri, 2022, p. 22). Without adequate liquidity, VCDs lacked the flexibility to negotiate with borrowers or offer effective loan restructuring.

Liquidity refers to the ability of an institution to meet its short term financial obligations, such as covering operational costs, providing new loans, and fulfilling customers' requests for fund withdrawals. When non-performing loans skyrocketed due to the pandemic, many borrowers were unable to make their loan payments. This led to a reduction in the inflow of funds to VCDs, which in turn diminished the available liquidity.

The absence of income from loan installments resulted in VCDs losing one of their main sources of revenue. These installments are typically used to cover operational expenses such as employee salaries, office operating costs, and other expenses related to the management of the institution. When this source of income was disrupted, VCDs were forced to use their reserve funds or even temporarily stop issuing new loans to other borrowers.

2. Dependence on the Tourism Sector

Bali's dependence on the tourism sector created significant challenges for VCDs during the pandemic. Most of the VCD borrowers came from the tourism industry, including guesthouse owners, restaurant operators, and tourism service providers. When tourism came to a halt, many borrowers lost their main source of income, rendering them unable to pay their loan installments. This dependence on a single economic sector made VCDs vulnerable to external shocks beyond their control, such as a global pandemic (Rosado, Kurniati, Peck, 2022, p. 138).

The heavy reliance on the tourism sector became a significant barrier for VCDs in Bali during the COVID-19 pandemic because tourism is the backbone of Bali's local economy. When tourism halted, the main source of income for the majority of VCD borrowers, such as guesthouse owners, restaurant operators, souvenir shop owners, and tourism service providers, also disappeared.

The high dependence on a single economic sector makes VCDs highly vulnerable to external shocks beyond their control, such as a global pandemic. Under normal circumstances, borrowers in the tourism sector could rely on stable income from local and international tourists to run their

businesses and pay off their loan obligations. However, the pandemic triggered travel restrictions and the closure of tourist destinations, causing tourism activities in Bali to come to a complete halt.

The lack of economic diversification further worsened the situation. VCDs, which are heavily reliant on borrowers from the tourism sector, did not have a backup base of clients from other economic sectors that may have been less affected by the pandemic. For example, financial institutions that serve clients from the agricultural, manufacturing, or technology sectors may still receive income from borrowers working in these fields, even though these sectors also face challenges. However, VCDs in Bali predominantly serve communities working in the tourism industry. When this sector experienced a drastic downturn, it created a domino effect on the financial stability of VCDs due to the loss of loan payments from their borrowers.

The absence of income diversification from borrowers in other sectors also makes VCDs unable to survive the crisis effectively. VCDs face significant challenges, such as a simultaneous increase in non-performing loans from nearly all of their borrowers. Without income from other sectors, VCDs lose the flexibility to manage risks and maintain liquidity. This makes VCDs more vulnerable to financial losses and further complicates their ability to restructure loans or provide new loans to clients still operating in other sectors.

3. Limitations in the Application of Local Wisdom

Although local wisdom based mechanisms such as *awig awig* and *pararem* have been applied to resolve non-performing loan disputes, there are limitations in the implementation of these mechanisms during the pandemic. Local wisdom is indeed effective in maintaining social harmony through deliberation and peaceful agreements. However, in a severe economic crisis like the pandemic, the social sanctions used in customary mechanisms are often not strong enough to compel debtors to meet their obligations (Praptika, Yusuf, Heslinga, 2024). Additionally, in some cases, the flexibility offered by *pararem* has caused delays in resolving disputes, as debtors feel less pressured by the absence of more formal legal sanctions.

During the COVID-19 pandemic, local wisdom based mechanisms like *awig awig* and *pararem* have a greater emphasis on deliberation and social harmony. While this approach is effective in normal situations where financial issues and loan disputes can be resolved through peaceful agreements among community members, the weaknesses in this approach have become more apparent during a severe economic crisis such as the pandemic.

4. Limitations in Digital Infrastructure and Monitoring

During the pandemic, many formal financial institutions began adopting digital technology to streamline administrative processes, payments, and monitoring. However, VCDs in Bali still face limitations in terms of digital infrastructure. The largely manual administrative processes slow down VCD's ability to review, monitor, and adjust customer payment schemes during the pandemic (Suryani, 2024, p. 109). The lack of digital technology also complicates the monitoring of debtors who fail to repay their loans, further delaying responses to non-performing loans.

The manual processes still used in VCDs slow down administrative procedures and data management. In normal situations, manual processes may not pose a significant problem due to a lower workload. However, during the pandemic, when there was a surge in non-performing loans and customers requiring loan restructuring, these manual processes hindered VCD's ability to respond quickly. Reviewing customer data, verifying eligibility for loan restructuring, and adjusting payment schemes became much slower. Without an efficient digital system, VCD staff had to manually check each customer, which was not only time consuming but also increased the risk of human error in data management.

5. Lack of Integrated Government Support

Although several government policies provided support to the financial sector during the pandemic, such as credit restructuring for formal banks, VCDs as traditional financial institutions did not always benefit from these policies. The lack of integrated support for VCDs added to their burden in dealing with non-performing loans. VCDs often had to rely on internal mechanisms and community resources to address issues without significant external assistance (Putri, Widyari, Sari, 2024, p. 409).

One of the main reasons this lack of support becomes a barrier is that VCDs are not fully integrated into the national formal financial system. As traditional financial institutions, VCDs operate under different rules and mechanisms, which are largely governed by customary law (*awig awig*) and local community norms. Their community based operational nature makes VCDs incompatible with national policies designed for conventional financial institutions. As a result, VCDs often do not have the same access to government assistance programs, such as liquidity support or credit guarantees.

This mismatch is also evident in the credit restructuring programs introduced to help the formal banking sector. These programs are usual-

ly designed for large banks or financial institutions with more advanced accounting and risk management systems. Meanwhile, VCDs, which operate under a traditional framework, do not have comparable financial infrastructure or systems, making it difficult for them to utilize credit restructuring policies in the same way as other financial institutions. In practice, VCDs rely more on internal mechanisms such as customary deliberation or local wisdom adjustments, which are limited in terms of flexibility and structural support.

The challenges faced by VCDs during the COVID-19 pandemic reveal inherent vulnerabilities in microfinance systems that rely on specific sectors and have limitations in infrastructure and policy support. The liquidity constraints experienced by VCDs expose a fundamental issue within microfinance structures, where dependence on loan repayments serves as the primary source of operations. Without diversification of income sources and adequate liquidity guarantee mechanisms, VCDs were unable to withstand major economic shocks like the pandemic, resulting in an inability to respond quickly and effectively to the rise in non-performing loans. This situation was exacerbated by the reliance on the tourism sector, highlighting that VCDs were not prepared to handle systemic risks when the dominant sector came to a complete halt.

While the application of local wisdom, such as *awig awig* and *pararem*, provided temporary solutions by maintaining social cohesion through customary deliberations, the limitations of these mechanisms became evident during a deeper economic crisis. The customary approach, which relies on social sanctions and peaceful mediation, proved less effective in situations requiring stronger legal enforcement, especially when debtors faced ongoing economic uncertainty. The flexibility of *pararem* provided relief, but it also prolonged dispute resolution without offering adequate long term solutions.

Another challenge, such as the limitations in digital infrastructure, demonstrates that although VCDs are traditional financial institutions, they need to adapt to modern technology to enhance efficiency and transparency in monitoring and administration. The lack of digital technology adoption caused delays in responding to non-performing loans, slowing down the process of handling and restructuring loans, and exacerbating existing problems.

Additionally, the lack of integrated government support for VCDs created a significant policy gap. As traditional financial institutions, VCDs are often not accommodated within national financial policies, which tend to focus more on the formal banking sector. To ensure the continuity and

resilience of VCDs in the future, stronger synergy between government policies and traditional financial mechanisms is required. Support in the form of liquidity assistance, broader credit restructuring programs, and improved technological infrastructure could help VCDs survive future crises.

In the long term, VCDs need to strengthen their financial systems through income diversification, digital technology adoption, and expanding relationships with sectors outside of tourism. Furthermore, the government needs to play a more active role in providing integrated policy support tailored to the needs of traditional microfinance institutions like VCDs. Without these measures, the challenges faced by VCDs during the pandemic may set a precedent for future crises, ultimately threatening the sustainability of these institutions and the economic stability of Bali's customary communities.

CONCLUSIONS. The COVID-19 pandemic has posed significant challenges for Village Credit Institutions (LPDs) in Bali, particularly in handling the surge of non-performing loans. This study utilizes a normative juridical approach, which is relevant for analyzing legal regulations and the application of local wisdom in resolving credit disputes during crises. By employing case studies, the research successfully explores the implementation of *awig-awig* and *pararem* as settlement mechanisms that maintain social harmony within the Balinese customary communities. Through this approach, it has

been found that customary deliberations provided an effective solution in addressing credit issues by involving all parties and considering local social and cultural values.

However, this methodology also helped identify significant limitations in the local wisdom approach, especially during more severe crises like the pandemic. The main weaknesses lie in the lack of formal sanctions and the excessive flexibility in the use of *pararem*, which made LPDs less capable of handling large-scale credit problems. The study also revealed that limitations in digital infrastructure, reliance on the tourism sector, and the lack of integrated government support exacerbated the challenges faced by LPDs.

The primary benefit of the normative juridical methodology lies in its ability to evaluate the alignment between formal regulations and local practices, leading to the finding that while the local wisdom approach is relevant and effective for maintaining social stability, additional reinforcements are needed during complex crises. The research suggests integrating local wisdom with formal financial systems, adopting digital technologies, and providing more comprehensive government policy support to enhance LPD resilience. Therefore, a combination of tradition and innovation is key to the sustainability of LPDs in facing future crises, as revealed through the methodological approach used in this study.

REFERENCES

1. Baldwin, R. (2020, March 6). *Economics in the time of COVID-19: A new eBook*. Vox CEPR Policy Portal. <https://cepr.org/voxeu/columns/economics-time-covid-19-new-ebook>.
2. Brickell, K., Picchioni, F., Natarajan, N., Guermond, V., Parsons, L., Zanello, G., & Bateman, M. (2020). Compounding crises of social reproduction: Microfinance, over indebtedness and the COVID-19 pandemic. *World Development*, 136. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105087>.
3. Damayanthi, K. T. S., Arisena, G. M. K., & Suamba, I. K. (2022). Faktor yang Mempengaruhi Kredit Bermasalah pada Village Credit Institution (VCD) Desa Adat Kedonganan Kecamatan Kuta Kabupaten Badung. *MAHATANI: Jurnal Agribisnis*, 5(1). <https://doi.org/10.52434/mja.v5i1.1844>.
4. Datrini, L. K., Suwitra, I. M., & Selamat, I. K. (2023). Penguatan Desa Adat Melalui Kemandirian Dan Pemberdayaan Krama Desa. *Wicaksana: Jurnal Lingkungan Dan Pembangunan*, 7(2), 54–60. <https://doi.org/10.22225/wicaksana.7.2.2023.54-60>.
5. Diatmika, I. P. G., & Putra, I. W. K. E. (2021). Analisis Peta Risiko Pengelolaan Keuangan Village Credit Institution (VCD) Di Kabupaten Badung (Studi Kasus di Tengah Pandemi Covid 19). *Jurnal Riset Kajian Teknologi Dan Lingkungan*, 4(2), 304–314. <https://doi.org/10.58406/jrktl.v4i2.453>.
6. Hagawe, H. M., Mobarek, A., Hanuk, A., & Jamal, A. (2023). A unique business model for microfinance institution: The case of Assadaqaat Community Finance (ACF). *Cogent Business & Management*, 10(1). <https://doi.org/10.1080/23311975.2022.2135202>
7. Junaedi, D., Arsyad, M. R., Norman, E., Romli, M., & Salistia, F. (2020). Dampak Pandemi Covid 19 terhadap Stabilitas Moneter Indonesia. *Al Kharaj: Jurnal Ekonomi, Keuangan & Bisnis Syariah*, 3(1), 17–36. <https://doi.org/10.47467/alkharaj.v3i1.149>.
8. Kurniasari, T. W. (2022). Kekuatan Hukum Lembaga Keuangan Adat Hindu (Village Credit Institution/VCD): Salah Satu Penguat Ekonomi Di Sektor Informal Di Bali. *REUSAM: Jurnal Ilmu Hukum*, 9(2). <https://doi.org/10.29103/reusam.v9i2.6651>.
9. Marzuki, P. M. (2021). *Penelitian Hukum*. Kencana.
10. Muna, G. A. S., Ardani, W., & Putri, I. A. S. (2022). Penguatan Pemberdayaan Ekonomi Perempuan melalui Presedensi G20 pada Era Pandemi COVID-19 pada UMKM di Bali. *Lensa Ilmiah: Jurnal Manajemen Dan Sumberdaya*, 1(1), 21–27. <https://doi.org/10.54371/jms.v1i1.163>.

11. Muttaqin, H. M., Kosim, A. M., & Devi, A. (2020). Peranan Perbankan Syariah Dalam Mendorong Usaha Mikro Kecil dan Menengah Dimasa Pandemi COVID-19. *El Mal: Jurnal Kajian Ekonomi & Bisnis Islam*, 2(1), 110–119. <https://doi.org/10.47467/elmal.v2i1.393>.
12. Ni Wayan Novi Budiasni, M., & Darma, G. S. (2020). *Corporate Social Responsibility dalam Ekonomi Berbasis Kearifan Lokal di Bali: Kajian dan Penelitian Village Credit Institution*. Nilacakra.
13. Praptika, I. P. G. E., Yusuf, M., & Heslinga, J. H. (2024). How can communities better prepare for future disasters? Learning from the tourism community resilience model from Bali, Indonesia. *Journal of Tourism Futures*, 1. <https://doi.org/10.1108/JTF-04-2023-0092>.
14. Putri, A. A. S. A. S., Ratnawati, N. N. S., & I.B.Gde Upadana. (2023). Rekonstruksi Pariwisata Bali Pasca Pandemi COVID-19. *Jurnal Kajian Dan Terapan Pariwisata*, 4(1), 12–25. <https://doi.org/10.53356/diparojs.v4i1.77>.
15. Putri, P. A. D. W., Widyari, N. Y. A., & Sari, I. A. K. T. P. (2024). Analysis of Credit Restructuring Policy Implementation in the Framework of National Economic Recovery Due to COVID-19. *Jurnal Revenue: Jurnal Ilmiah Akuntansi*, 5(1), 408–419. <https://doi.org/10.46306/rev.v5i1.447>.
16. Risey Junia, I. L. (2023). Mengenal Hukum Adat Awig Awig di Dalam Desa Adat Bali. *Jurnal Hukum Dan HAM Wara Sains*, 2(9). <https://doi.org/10.58812/jhhws.v2i09.636>.
17. Rosado, C., Kurniati, E., & Peck, M. (2022). Resilience of Small Scale Fisheries to COVID-19: A Case Study from North Bali, Indonesia. In A. Antoniadou, A. S. Antonarakis, & I. Kempf (Eds.), *Financial Crises, Poverty and Environmental Sustainability: Challenges in the Context of the SDGs and COVID-19 Recovery* (pp. 137–154). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-87417-9_10.
18. Sari, K. D. N. W. S., Mahaputra, I. N. K. A., Yuesti, A., Mariati, N. P. A. M., & Rustiarini, N. W. (2024). Penerapan Prinsip 5C dalam Pemberian Kredit di Village Credit Institution: Studi Kasus Desa Adat Kukuh. *I Com: Indonesian Community Journal*, 4(3), 2200–2209. <https://doi.org/10.33379/icom.v4i3.5295>.
19. Sujana, I. N., & Utama, I. W. K. J. (2023). Penyelamatan Kredit Bermasalah Pada Village Credit Institution (VCD) Pasca Pandemi COVID-19 di Desa Adat Ped Kecamatan Nusa Penida Kabupaten Klungkung. *Postgraduated Community Service Journal*, 3(2), 98–105. <https://doi.org/10.22225/pcsj.3.2.2022.98-105>.
20. Suryani, R. (2024). Preserving Legal Protection for Sundanese (Sunda Naga and Baduy Kenekes Tribes) Wisdom Amidst Modernization in the Face of COVID-19 Challenges. *Sinergi International Journal of Law*, 2(2), 108–119. <https://doi.org/10.61194/law.v2i2.156>.
21. Susiani, K., Ningsih, I. K. C. N., Suhandi, F. D., Camarini, N. P. I., & Handayani, N. P. F. (2021). Dampak Pandemi COVID-19 Terhadap Kehidupan Sosial Budaya Dan Kearifan Lokal di Bali. *Jurnal Bimbingan Dan Konseling Indonesia*, 6(2), 175–184. https://doi.org/10.23887/jurnal_bk.v6i2.722.
22. Zheng, C., & Zhang, J. (2021). The impact of COVID-19 on the efficiency of microfinance institutions. *International Review of Economics & Finance*, 71, 407–423. <https://doi.org/10.1016/j.iref.2020.09.016>.

Received the editorial office: 15 June 2024

Accepted for publication: 18 September 2024

ЛУХ ПУТУ РІНА ЛАКСМІТА ПУТРІ,

кандидат юридичних наук,
Університету Бравіджая (Маланг, Східна Ява, Індонезія),
юридичний факультет;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6710-9345>,
e-mail: rinalaksmi30@gmail.com;

АЙ НЬОМАН НУРДЖАЙЯ,

доцент,
Університету Бравіджая (Маланг, Східна Ява, Індонезія),
юридичний факультет;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3618-3147>,
e-mail: inyoman@ub.ac.id;

АМЕЛІЯ ШРІ КУСУМА ДЕВІ,

доктор юридичних наук,
Університету Бравіджая (Маланг, Східна Ява, Індонезія),
юридичний факультет;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4661-7098>,
e-mail: amelia_dewi@ub.ac.id

ВИКОРИСТАННЯ МІСЦЕВОЇ МУДРОСТІ У ВИРІШЕННІ ПИТАННЯ ПРОБЛЕМНИХ КРЕДИТІВ У ТРАДИЦІЙНІЙ СІЛЬСЬКІЙ КРЕДИТНІЙ УСТАНОВІ НА БАЛІ: ПРИКЛАДИ З ПРАКТИКИ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

Вивчено роль місцевої мудрості в урегулюванні проблемних кредитів у сільських кредитних установах на Балі під час пандемії COVID-19. За допомогою підходу кейс-стаді

проаналізовано ефективність традиційних механізмів, таких як *awig-awig* (звичаєве право) та *pararem* (домовленості між громадами), у підтримці соціальної згуртованості та вирішенні фінансових викликів. За допомогою методів якісного аналізу, враховуючи глибинні інтерв'ю з ключовими зацікавленими сторонами та аналіз документів, зроблено спробу зрозуміти, як ці звичаєві практики сприяють вирішенню проблемних кредитів. Результати дослідження свідчать, що місцева мудрість сприяє залученню громади та діалогу, пропонуючи тимчасові рішення фінансових проблем під час кризових ситуацій. Ці традиційні механізми сприяють формуванню почуття колективної відповідальності та допомагають підтримувати соціальну гармонію, сприяючи дискусіям між боржниками та сільськими кредитними установами. Однак існують деякі обмеження. Незважаючи на свою ефективність у короткостроковій перспективі, місцева мудрість намагається забезпечити дотримання санкцій та довгострокове вирішення проблем, особливо під час серйозних економічних спадів, таких як пандемія. Ця проблема ускладнюється зовнішніми факторами, такими як значна залежність Бали від туризму, що робить місцеву економіку дуже вразливою до глобальних потрясінь. Брак цифрової інфраструктури та відсутність комплексної державної підтримки ще більше посилюють виклики, з якими стикаються сільські кредитні установи в управлінні проблемними кредитами.

У ході дослідження було зроблено висновок, що хоча місцева мудрість залишається цінним інструментом антикризового управління, її ефективність обмежується в часи тривалої фінансової нестабільності. Для досягнення довгострокової сталості та стійкості до майбутніх криз необхідно інтегрувати традиційні практики із сучасними фінансовими системами. Крім того, для забезпечення стійкості сільських кредитних установ необхідна сильніша державна підтримка, зокрема розвиток цифрової інфраструктури та всеосяжне фінансове регулювання. Таке поєднання традиційних і сучасних стратегій може допомогти сільським кредитним установам ефективніше долати майбутні економічні виклики та зберегти свою роль у місцевій економіці.

Ключові слова: *місцева мудрість, проблемні кредити, сільські кредитні установи, COVID-19, Бали, звичаєве право, громадські угоди.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Putri L. P. R. L., Nurjaya I. N., Dewi A. S. K. The local wisdom approach in resolving non-performing loans at traditional village credit institution in Bali: a case study during the COVID-19 pandemic. *Law and Safety*. 2024. No. 3 (94). Pp. 126–136. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.12>.

Citation (APA): Putri, L. P. R. L., Nurjaya, I. N., & Dewi, A. S. K. (2024). The local wisdom approach in resolving non-performing loans at traditional village credit institution in Bali: a case study during the COVID-19 pandemic. *Law and Safety*, 3(94), 126–136. <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.12>.

ДО УВАГИ АВТОРІВ НАУКОВОГО ЖУРНАЛУ «ПРАВО І БЕЗПЕКА»

Сторінка редакції

Запрошення до співпраці

Шановні автори та читачі нашого журналу!

Прагнучи подальшого вдосконалення нашої спільної з Вами діяльності, ми продовжуємо вести окремий розділ журналу, де роз'яснюємо окремі аспекти щодо порядку подання матеріалів для публікації та висвітлюємо зміни, що відбуваються в редакційній політиці видання. Тим самим ми сподіваємося на досягнення більшого порозуміння з Вами, що сприятиме покращенню якості публікацій за результатами Ваших досліджень і водночас просуванню журналу у світовому інформаційному просторі.

Звертаємо Вашу увагу, що було змінено вимоги до оформлення та подання статей. Нові вимоги наведено нижче, також з ними можна ознайомитися на сайті видання в розділі «Для авторів» (<http://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/information/authors>).

ПОРЯДОК ПОДАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ПУБЛІКАЦІЇ В НАУКОВОМУ ЖУРНАЛІ «ПРАВО І БЕЗПЕКА»

1. Мови публікацій

Публікації подаються українською, російською або англійською мовами, але певні елементи подаються кількома мовами.

2. Способи подання матеріалів

Автор (або один з авторів, якщо публікацію підготовлено кількома авторами) може подати матеріали в електронному вигляді на сайті видання через платформу OJS (за посиланням).

3. Оформлення статті

3.1. Основні технічні вимоги:

- формат основного документа – лише DOC або DOCX;
- обсяг основного тексту – від 4000 до 6000 тис. слів;
- шрифт – Times New Roman 14 кегля (всі елементи);
- міжрядковий інтервал – 1,5;
- поля документа: ліворуч – 25 мм, решта – 20 мм; відступ перед та після абзацу – 0;
- абзацний відступ – 1.25
- переноси не використовуються;
- необхідно чітко диференціювати тире (–) та дефіс (-);
- забороняється ущільнення або розрідження інтервалів між літерами;
- забороняється відбивати абзаци табуляціями або багаторазовими пробілами;
- між словами використовується один пробіл (забороняється розріджувати слова декількома пробілами);
- використовуються лапки формату «»;
- між ініціалами та прізвищем ставиться нерозривний пробіл (Ctrl + Shift + пробіл);
- вимоги щодо подання формул, рисунків, таблиць можуть бути визначені окремо в процесі подання матеріалів.

3.2. Вимоги щодо структури статті та її елементів:

- обов'язковими елементами статті є: шифр УДК (визначають фахівці бібліотек), відомості про авторів, назва, анотація з ключовими словами, основний текст, списки посилань;
- обов'язкові елементи мають бути розміщені за відповідним зразком;
- переклад елементів статті на англійську мову (з англійської, якщо статтю підготовлено англійською мовою), крім відомостей про авторів, здійснюють або перевіряють фахівці редакції;
- у відомостях про авторів зазначають електронну пошту як мінімум для одного з авторів, якого визначають інші автори як контактну особу, а в разі подання одноосібної статті автор зазначає свою електронну пошту; такі відомості підлягають опублікуванню.

Зверніть увагу! *Редколегія приймає до розгляду оригінальні й оглядові статті і рецензії.*

Оригінальна стаття – це рукопис, в якому представлено результати завершеного дослідження з конкретно обраної проблематики. У висновках такої статті має бути чітко зазначено особистий вклад автора(ів) у вирішення порушеної проблеми.

Оглядова стаття – це рукопис, в якому аналізуються, систематизуються та інтегруються результати проведених досліджень у певній галузі з конкретної теми з метою демонстрації існуючих досягнень і визначення подальших тенденцій розвитку в цій галузі знань.

Оглядова стаття має містити не менше 25 посилань.

Також у журналі можуть бути опубліковані рецензії на монографії, підручники, навчальні посібники та інші видання з проблем права і безпеки.

3.3. Вимоги щодо назви

Назва статті має відповідати її змісту, складатися не більше, ніж з 10 слів, не повинна містити абrevіатур, крім (за потреби) загальноприйнятих.

Технічні вимоги: шрифт Times New Roman, 14 пунктів, вирівнювання по центру, прописними літерами, напівжирним шрифтом.

3.4. Вимоги щодо відомостей про авторів

Відомостями про авторів є:

- ім'я, по батькові, прізвище (повністю);
- науковий ступінь, вчене звання (за наявності);
- місце роботи (організація повністю), назва підрозділу (кафедра, лабораторія, відділ і тощо); посаду не зазначають;
- ORCID (zareєструвати);
- e-mail автора як контактної особи.

Ці елементи повторюють для кожного автора (як вони повинні бути вказані в публікації).

Технічні вимоги: вирівнювання по ліву сторону, прописними літерами, шрифт напівжирний, Times New Roman.

3.5. Вимоги, що стосуються анотацій

У цілому анотація має бути описовою, включати в себе мету роботи, характеристику проблематики статті, її результати та висновки, зроблені за результатами проведеного дослідження.

Викладення матеріалу в анотації має бути стислим і точним, інформативним, змістовним, структурованим. У тексті слід уживати синтаксичні конструкції, притаманні мові наукових і технічних документів, уникати складних граматичних конструкцій, застосовувати стандартизовану термінологію. Необхідно дотримуватися єдності термінології в межах анотації.

Скорочення та умовні позначення, крім загальноновживаних у наукових і технічних текстах, застосовують у виняткових випадках або дають їх визначення при першому вживанні.

У випадку, коли анотацію підготовлено із грубими порушеннями встановлених вимог, публікацію результатів дослідження може бути затримано редколегією до усунення автором допущених порушень, про що йому повідомляється в письмовій чи усній формі негайно після їх виявлення.

Мови та обсяги анотацій. Анотація подається на початку статті мовою публікації для подальшого її перекладу фахівцями редакції англійською (якщо мовою публікації є українська) або українською (якщо мовою публікації є англійська) мовами. Обсяг анотації має становити 250–300 слів.

Текст анотації повинен бути написаний шрифтом Times New Roman, 14 кегель, інтервал – 1,5.

Ключові слова. Наприкінці кожної анотації наводяться ключові слова відповідною мовою. Ключовим словом називається слово або стійке словосполучення, яке з точки зору інформаційного пошуку несе смислове навантаження та описує тему статті. Сукупність ключових слів повинна відображати основний зміст наукової праці; вони мають бути конкретними у своїй предметній галузі, змістовними й унікальними. Кількість ключових слів становить від 5 до 8. Ключові слова подають у називному відмінку, друкують у рядок через кому. Необхідно уникати скорочень (допускаються тільки загальноприйняті абrevіатури), оскільки ключові слова будуть використовуватися для індексації. Ключові слова повинні бути написані шрифтом Times New Roman, 14 кегель, через кому.

4. Структура основного тексту

Незалежно від виду статті вона має містити обов'язкові структурні елементи. За бажанням (необхідності) у статті може міститися літературний огляд.

Технічні вимоги до структурних елементів: шрифт Times New Roman, напівжирний, 14 кегель, усі літери прописні.

ВСТУП. У вступі описується актуальність дослідження, постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями, обґрунтовується новизна дослідження через ступінь опрацьованості проблеми на основі аналізу використаної літератури з обов'язковим розглядом останніх публікацій, в яких започатковано або продовжено вирішення проблеми, з виокремленням не вирішених раніше частин.

У вступі має бути представлена конкретна досліджувана проблема, якій присвячено статтю. Автор(и) повинні розуміти, що гарний вступ має узагальнювати відповідні аргументи, дані та факти, щоб дати читачеві чітке уявлення про актуальність і важливість для наукової спільноти досліджуваного питання. У цьому розділі також пояснюється передісторія або причини, які спонукають автора(ів) дослідити обрану тему. Вступ не повинен перевищувати 20 % основного тексту статті.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Автор(и) мають чітко сформулювати мету статті, з урахуванням якої необхідно чітко визначити завдання, що будуть вирішуватися у статті. Метою дослідження не може бути дослідження саме по собі, має бути вказано на досягнення певного наукового результату, який буде отримано у процесі дослідження.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ (розділ не є обов'язковим і включається до статті за бажанням автора). У цьому розділі наводяться та коротко описуються наукові праці, в яких досліджувалися проблемні питання, порушені у статті (із вказівкою на конкретні аспекти, що в них розглядалися). З урахуванням цього необхідно визначити невирішені проблеми та зазначити, які саме з них будуть досліджуватися у статті.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Цей розділ повинен бути написаний чітко та стисло, оскільки він надає інформацію щодо методів, інструментів і матеріалів, що використовувалися у процесі

дослідження. Виклад матеріалу має бути послідовним, з обґрунтуванням вибору конкретного методу та його сприяння в досягненні поставленої мети і визначених завдань. Такий опис дозволяє читачеві оцінити доцільність використаних методів, а також достовірність отриманих результатів. Автор(и) повинні не просто навести перелік використаних методів, а описати, з якою саме метою їх було застосовано. У разі використання емпіричних матеріалів (нормативно-правових актів, судових рішень, результатів узагальненої судової практики) також доцільно їх описати.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. У цій частині викладаються теоретичні дані, обґрунтовуються нові підходи в осмисленні матеріалу та нове вирішення проблеми, що є вагомим зрушенням, порівняно з попередніми дослідженнями.

Цей розділ є основною та найважливішою частиною статті, оскільки призначений для інтерпретації результатів роботи відповідно до поставлених мети і завдань, а не просто для пояснення порушеної проблематики.

У цьому розділі автору(ам) необхідно пояснити важливі моменти своїх результатів, щоб існувала відповідність до обговорення. Аналіз досліджуваної проблематики має бути чітким і всебічним. Власні твердження доцільно посилювати за допомогою статистичних даних, судової практики, що додатково підтверджуватиме використання широкого спектра методів збору аналітичної інформації. Якщо отримані результати містять форму таблиць, графіків, словесні описи або їх комбінацію, то вони не повинні бути занадто довгими і занадто великими.

Дискусія повинна бути збагачена посиланнями на результати попередніх досліджень, які були опубліковані в науковій літературі.

Результати дослідження та дискусія повинні складати не менше 60 % від усього рукопису.

ВИСНОВКИ. Висновки мають бути органічно пов'язаними з назвою, метою і завданнями дослідження. У цьому розділі потрібно всебічно узагальнити викладений матеріал, особливо з точки зору критичної оцінки основних результатів дослідження. Висновки – це не просто повторне викладення даних чи фактів, а узагальнення ключових моментів порушеної проблематики та наведення відповідних шляхів її вирішення. Також у висновках доцільно навести перспективи подальших розвідок із дослідженої проблематики.

5. Оформлення посилань

Під час написання статті обов'язковими є посилання на використані джерела. Такі посилання мають відповідати політиці протидії плагіату й оформлюватися відповідно до стилю **APA**.

Законодавство та нормативні документи потрібно наводити у виносках унизу сторінки, вони не включаються до загального списку бібліографічних посилань. Знаки виносок позначаються цифрами та є однотипними в межах однієї роботи. Цифри вказуються біля слова вгорі, без відступу між словом і знаком.

Посилання у статті надаються в дужках, наприклад: для одного автора – (Кузьмович, 2017); для двох авторів – (Кузьмович, Попович, 2017); для трьох авторів – (Кузьмович, Попович, Александрович, 2017). Якщо більше трьох авторів, то вказується лише перший автор, наприклад (Кузьмович та ін., 2017).

Якщо в тексті статті зазначається автор(и), то посилання оформлюється таким чином: *Як зазначає Є. О. Кузьмович (2017), норма права – це ...* або *У 2017 році відомий правник Є. О. Кузьмович зазначав, що норма права – це ...*

Якщо згадане в рукописі посилання є прямою цитатою або конкретним фактом, необхідно вказати номер сторінки, наприклад: *У науковій літературі норма права визначається як ... (Кузьмович, 2017, с. 6)* або *Як зазначає Є. О. Кузьмович (2017, с. 6), норма права – це ...*

Рекомендується використовувати більше непрямі цитати, ніж прямі.

Усі посилання, зроблені в рукописі, повинні бути зазначені у списку бібліографічних посилань і розміщені в алфавітному порядку. Список бібліографічних посилань оформлюється відповідно до ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Якщо стаття, на яку є посилання, має цифровий ідентифікатор DOI (<http://doi.org/index.html>), його обов'язково потрібно вказувати.

Якщо стаття написана українською мовою, додатково додається *References*, який подається англійською мовою (відповідно до 6 видання стилю APA). При оформленні *References* автору(ам) необхідно звертатися до першоджерела, що забезпечить надання коректного бібліографічного опису відповідного джерела.

Оформити бібліографічний опис відповідно до стилю APA можна на сайтах автоматичного формування посилань: <http://www.citationmachine.net/apa/cite-a-book>; <http://www.bibme.org/apa/book-citation/manual>.

Отже, автор(и) повинен подати 2 списки: за національним стандартом («Список бібліографічних посилань»), який буде розміщено у друкованому версії видання, та за міжнародним стандартом («*References*»), який буде розміщено на сайті журналу, що має міжнародну реєстрацію як самостійне серійне видання. До міжнародних баз даних списки посилань подаються редакцією у формі, яка ними вимагається, зазвичай за міжнародним стандартом.

Правильний опис використаних джерел у списках бібліографічних посилань є запорукою того, що цитована праця буде врахована під час оцінювання наукової діяльності її автора(ів), організації, країни. Ми також хочемо, щоб за правильними цитуваннями можна було визначити не лише внесок конкретного автора в наукову діяльність, а й науковий рівень нашого журналу, його авторитетність тощо.

Редагування *С. С. Тарасової, Н. Й. Михайличенко*
Внесення правок *С. С. Тарасової, Н. Й. Михайличенко*
Комп'ютерне верстання *А. О. Зозулі*
Переклад анотацій англійською *О. О. Статівки*
Дизайн обкладинки *Н. М. Круглик, І. В. Зозулі, П. О. Білоуса, І. Є. Єсіної*

Зареєстровано в Національній раді України з питань телебачення
та радіомовлення рішенням № 1739 від 23.05.2024
(ідентифікатор медіа R30-05239)

Підписано до друку 27.09.2024. Формат 60x84/8.
Ум. друк. арк. 16,33. Тираж 50 прим. Зам. № 2024- .

Адреса редакції, видавця та виготовлювача:
Харківський національний університет внутрішніх справ
просп. Льва Ландау, 27, Харків, 61080;
тел. (057) 73-98-168, факс (057) 73-98-181;
адреса електронної пошти: pb.hnuvs@ukr.net; сайт: <http://pb.univd.edu.ua>.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.